

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ TÜRK TARİHİ BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

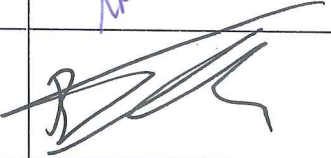
NATO VE TÜRKİYE’NİN DIŞ POLİTİKASINA ETKİLERİ (1949-1974)

ÇAĞDAŞ YÜKSEL

TEZ DANIŞMANI
YRD. DOÇ. DR. NURTEN ÇETİN

EDİRNE 2013

ÇAĞDAŞ YÜKSEL tarafından hazırlanan NATO VE TÜRKİYE’NİN DIŞ
POLİTİKASINA ETKİLERİ (1949-1974) konulu YÜKSEK LİSANS Tezinin
sınavı Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliğinin 12-13.
maddeleri uyarınca 21.06.2013 Cuma günü saat 14.00’da yapılmış olup tezin
Kabul.....Edilmesi.....OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Yrd. Doç. Dr. Nurten ÇETİN	Kabul ü	
Yrd. Doç. Dr. Bülent YILDIRIM	Kabulü	
Yrd. Doç. Dr. Ferhan KIRLIDÖKME MOLLAOĞLU	Kabulü	

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	10004764
Yazar Adı / Soyadı	ÇAĞDAŞ YÜKSEL
Uyruğu / T.C.Kimlik No	TÜRKİYE / 28801914968
Telefon	5393995011
E-Posta	speciallord@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	NATO ve Türkiye'nin Dış Politikasına Etkileri (1949-1974)
Tezin Tercümesi	NATO and Its Effects On Turkey's Foreign Policy (1949-1974)
Konu	Tarih
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bölüm	Tarih Bölümü
Anabilim Dalı	Tarih Anabilim Dalı
Bilim Dalı	Tarih Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2013
Sayfa	214
Tez Danışmanları	YRD. DOÇ. DR. NURTEN ÇETİN 39266056322
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	
Kısıtlama	Yok

Yukarıda başlığı yazılı olan tezinin, ilgilenenlerin incelemesine sunulmak üzere Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi tarafından arşivlenmesi, kağıt, mikroform veya elektronik formatta, internet dahil olmak üzere her türlü ortamda çoğaltılması, ödünç verilmesi, dağıtımı ve yayımı için, tezimle ilgili fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere hiçbir ücret (royalty) ve erteleme talep etmeksizin izin verdiğimi beyan ederim.

27.06.2013

İmza:.....

Tezin Adı: Nato ve Türkiye'nin Dış Politikasına Etkileri (1949-1974)

Hazırlayan: Çağdaş YÜKSEL

ÖZET

Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Sovyetler Birliği, İkinci Dünya Savaşı boyunca Almanya'ya karşı birlikte savaşmışlardır. Bu devletler daha İkinci Dünya Savaşı sırasında savaş sonrası dünyasını planlamaya başlamışlardır. Ancak Almanya karşısında zafer belirginleştikçe Müttefikler arasında fikir ayrılıkları artmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesi ile Müttefikler arasındaki iş birliği sona ermiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nda Avrupa devletleri büyük zarar görmüş ve savaş sonrasında Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği iki büyük güç olmuştur. Sovyetler Birliği, Avrupa'da kendisini durdurabilecek bir güç olmamasından yararlanarak, savaş sırasında işgal ettiği Doğu Avrupa ülkelerinde, komünist rejimler kurmuştur. Böylece Avrupa'nın önemli bir bölümünü kontrolü altına almıştır.

Sovyetler Birliği'nin yarattığı tehdit karşısında Amerika Birleşik Devletleri ve Batı Avrupa devletleri önlem almak zorunda kalmışlardır. Bu devletler öncelikle ekonomik olarak örgütlenmek için Marshall Planı'nı hayata geçirmişlerdir. Daha sonra da askeri olarak örgütlenmek için NATO'yu (North Atlantic Treaty Organization) kurmuşlardır.

Sovyetler Birliği, Batı devletlerinin faaliyetleri karşısında boş durmamış kendi kontrolü altındaki devletlerle arasındaki ekonomik yapıyı sağlamlaştırmak için Molotov Planı'nı ortaya çıkarmıştır. Ayrıca kontrolü altındaki devletlerle Varşova Paktı'nı kurmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliği arasındaki rekabet ve mücadele Soğuk Savaş olarak adlandırılmıştır. Soğuk

Savaş sadece Avrupa ile sınırlı kalmamış bütün dünyaya yayılmıştır. Dolayısıyla Türkiye’de yeni dünya düzeninden fazlasıyla etkilenmiştir.

Sovyetler Birliği, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Boğazlarda üs ile Kars ve Ardahan’ı istemiştir. Bu istekler Türkiye’yi endişelendirmiştir. Türkiye, güvenliğini sağlamak için Batı ile özellikle Amerika Birleşik Devletleri ile yakınlaşmaya çalışmıştır. NATO’nun ortaya çıkması Türkiye’yi memnun etmiş, Türkiye, NATO’ya üye olmak için yoğun çaba göstermiştir. Türkiye önce Truman Doktrini’nden faydalanmış daha sonra Marshall Planı’na dâhil olmuştur. Türkiye, NATO’ya katılabilmek için Kore Savaşı’na da asker yollamış ve sonunda 1952 yılında NATO’ya üye olmuştur.

NATO’ya girme çabası ve NATO üyeliği Türkiye’yi birçok alanda etkilemiştir. Bu çaba Türkiye’nin çok partili hayata geçişinde etkili olmuştur. NATO üyeliği de Türkiye’nin dış politikasına büyük ölçüde nüfuz etmiştir. Balkan İttifakı, Bağdat Paktı, CENTO, gibi oluşumlar NATO etkisi le ortaya çıkmıştır. NATO ayrıca Türkiye’nin Kıbrıs politikasını da derinden etkilemiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, NATO, İkinci Dünya Savaşı, Amerika Birleşik Devletleri, Sovyetler Birliği

Name of Thesis: Nato And Its Effects On Turkey's Foreign Policy (1949-1974)

Prepared by: Çağdaş YÜKSEL

ABSTRACT

The United States of America, Great Britain and the Soviet Union fought together against Germany during the Second World War. These states during the Second World War began to plan the post war world. However the victory against Germany began to be apparent differences of opinion among the Allies increased. With the end of the Second World War the cooperation among the Allies ended.

European states were greatly damaged in the Second World War and after the war the United States of America and the Soviet Union were superpower in the world. The Soviet Union taking advantage of absence of a power to stop him in Europe established communist regimes in Eastern European countries that were occupied by him during the war. Thus the Soviet Union seized an important part of Europe.

In the face of threat posed by the Soviet Union, the United States of America and Western European states were forced to take action. These states firstly implemented Marshall Plan for organizing economic life. Later NATO (North Atlantic Treaty Organization) was established to organize military force.

The Soviet Union against the activities of the Western states, established Molotov Plan to preserve economic relationship among states that governed by him. In addition the Soviet Union established Warsaw Pact with states that governed by him.

The period after the Second World War rivalry and fight between the United States of America and the Soviet Union, was called the Cold War. The Cold War was not limited to Europe. It spread all over the world. Therefore Turkey was influenced by new world order.

After the Second World War the Soviet Union wanted base of strait of Istanbul with Kars and Ardahan. These requests worried Turkey. Turkey tried to near with West especially the United States of America to ensure his safety. Turkey was pleased with emergence of NATO. Turkey showed intensive effort to become a member of NATO. Turkey initially benefited from the Truman Doctrine later was included in the Marshall Plan. Turkey sent troops to participate in the Korean War for becoming a member of NATO and eventually became a member of NATO.

Attempt to enter NATO and NATO membership affected in many areas of Turkey. Attempt to enter NATO caused the establishment of multi party life. NATO membership affected greatly in the foreign policy of Turkey. The Balkan Alliance, Baghdad Pact and CENTO was founded with the effect of NATO. Besides NATO affected deeply on Turkey's policy of Cyprus.

Keywords: Turkey, NATO, the Second World War, the United States of America, the Soviet Union

ÖN SÖZ

Uluslararası ilişkileri şekillendiren dış politika insanlık tarihi kadar eskidir. Dış politikanın temel hareket noktasını milli menfaatler oluşturur. Temel hedef barışın korunması, yabancı devletlerle iyi ilişki ve iş birliğini geliştirmektir. Her ülkenin dış politikası oluşturan, yönlendiren farklı etkenler vardır. Bu etkenlerden zaman içinde değişebilir olanlar yanında kalıcı olanlarda vardır. Örneğin değişmeyen etken ülkenin dünya siyasi coğrafyasındaki yeri ve konumudur. Ekonomik çıkar, askeri güç ve kamuoyu değişen etkenler olarak sayılabilir. Bunların dışında diplomasiyi yürüten kişi ya da kurumlar da dış politikaya ilişkin kararların alınmasında etkilidir. 20. yüzyıl savaş kadar diplomasi alanında da yoğun bir yüzyıl olmuştur. Bu yüzyıl Türk tarihi açısından son derece önemli gelişmelere sahne olmuştur.

Milli Mücadele'nin başarı ile sonuçlanmasından sonra Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. 1923'ten sonraki yıllarda devletin temel amacı Lozan Antlaşması ile çözülemeyen sorunları çözmek ve kendisini uluslararası alanda kabul ettirmeye çalışmak olmuştur. Bu yıllarda Türkiye, Sovyetler Birliği ile iyi ilişkiler içinde olmuş ve Batı devletleri ile arasını düzeltmesi zaman almıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın yaklaşması ile birlikte, Türkiye'nin kendisini savaştan uzak tutma ve toprak bütünlüğünü koruma çabası dış politikanın bir numaralı amacı haline gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı ile birlikte Türkiye güvenliğini sağlamak için Sovyetler Birliği'nin yanısıra Batı devletleri ile de ilişkilerini güçlendirmeye çalışmıştır. Ancak Türkiye sonunda Sovyetler Birliği veya Batı devletlerini seçmek zorunda kalmış tercihini Batıdan yana kullanmıştır. Bundan sonra Türkiye, Sovyetler Birliği'ni, toprak bütünlüğü için tehdit olarak görmüş ve Batı devletleri ile ilişkilerini arttırmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler Birliği'ni savaş sonrası dünya düzeni için tehdit olarak algılamaya başlayan Batı da Türkiye'nin yakınlaşma çabalarını karşılıksız bırakmamıştır. Bunun sonucunda Türkiye NATO'ya üye olmuştur. NATO üyeliği günümüzde de Türkiye'yi etkilemesi bakımından önemli bir olgudur.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Türkiye'deki dış politika gelişmeleri kamuoyunda pek fazla tartışılmamış ve bu durum 1960'lı yılların sonuna kadar devam etmiştir. Bu çalışmada pek tartışılmamış olan NATO üyeliği, NATO'nun Türkiye'nin dış politikasına etkileri ve dış politika anlayışının yeniden gözden geçirilmesine yol açan gelişmeler değerlendirilmiştir. Araştırma eserlerinin yanı sıra basından da mümkün olduğunca faydalanılmıştır. Bu çalışmanın birinci bölümünde İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında Avrupa'da yaşanan gelişmelerden ve NATO'nun kuruluşundan bahsedilmiştir. İkinci bölümde NATO'nun yapısı ve faaliyetleri hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasındaki politikasına değinilmiş ve Türkiye'nin NATO'ya üye olma süreci irdelenmiştir. Dördüncü bölümde ise NATO üyeliğinin Türkiye'nin dış politikasındaki etkileri incelenmiştir.

Bu eserin yazımında katkısı olan herkese ve özellikle danışmanım Yrd. Doç. Dr. Nurten ÇETİN'e çok teşekkür ederim.

Çağdaş YÜKSEL
EDİRNE 2013

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	III
ÖN SÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER	VII
KISALTMALAR	IX
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

NATO’NUN KURULUŞU

A-İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI	4
B-İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA MÜTTEFİKLER ARASINDAKİ FİKİR AYRILIKLARI	6
1-Yalta Konferansı.....	7
2-Potsdam Konferansı.....	9
C-NATO’NUN KURULMASI.....	10
1-Truman Doktrini	10
2-Marshall Planı	13
3-NATO’nun Kuruluşu	15
4-NATO’nun Kuruluşunun Türk Basınındaki Yansımaları	18
D-KUZEY ATLANTİK ANTLAŞMASI.....	23
E-NATO’NUN YAPISI.....	26
1-NATO’nun Organları.....	26
2-NATO’ya Yardımcı Kuruluşlar.....	27
F-NATO’NUN 1949-1974 Arasındaki Faaliyetleri.....	28
1-Sovyetler Birliği’nin Faaliyetleri ve Varşova Paktı	29
2-Soğuk Savaş Dönemi	32

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN NATO’YA GİRİŞİ

A-İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE TÜRKİYE	39
1-İkinci Dünya Savaşı Öncesinde Türkiye’nin Dış Politikası.....	39
2-İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye’nin Dış Politikası.....	41
3-İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Türkiye’nin Dış Politikası	50
B-TÜRKİYE’NİN NATO’YA GİRİŞİ.....	64
1-Türkiye’nin NATO’ya Girme Çabaları	64
2-Türkiye’nin NATO’ya Üyelik Başvuruları	68
3-Türkiye’nin NATO’ya Davet Edilmesi ve Kabulü	76
4-Türkiye’nin NATO Üyeliğinin Basına Yansımaları	81

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NATO’NUN TÜRKİYE’NİN DIŞ POLİTİKASINA ETKİLERİ

A-NATO’NUN TÜRKİYE’NİN SÜPER GÜÇLERLE İLİŞKİLERİNE

ETKİLERİ.....	86
1-Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkileri.....	86
2-Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri İlişkileri.....	93
B-BALKAN İTTİFAKI	100
C-BAĞDAT PAKTI VE CENTO	104
D-TÜRKİYE’NİN ORTADOĞU DEVLETLERİ İLE İLİŞKİLER.....	112
E-KIBRIS MESELESİ.....	120
SONUÇ	146
BİBLİOGRAFYA	151
DİZİN	178
EKLER	184

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
BM	: Birleşmiş Milletler
C.	: Cilt
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
DP	: Demokrat Parti
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
OECD	: Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization) yani NATO'nun kurulmasına ve Soğuk Savaş'ın başlamasına yol açan gelişmelerin ortaya çıkmasında İkinci Dünya Savaşı önemli bir etken olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkmasında ise Birinci Dünya Savaşı ve daha sonra gerçekleşen olaylar önemli rol oynamıştır. Birinci Dünya Savaşı da Fransız İhtilali'nden sonra yaşanan gelişmelerin bir sonucu olmuştur. Fransız İhtilali'nden 1815 yılına kadar geçen sürede ihtilal sonrasında yaşanan gelişmeler etkili olmuş ve daha sonra Fransız İhtilali ile ortaya çıkan fikir akımları Avrupa'ya yayılmıştır¹.

1815-1871 arası dönemde ise bu fikir akımları etkilerini arttırmaya başlamıştır. Bu fikir akımlarından liberalizm daha çok ülkelerin iç politikalarını etkilerken, nasyonalizm (milliyetçilik) ve sosyalizm ise dış politika gelişmeleri üzerinde etki yapmıştır. Napolyon Savaşları'ndan sonra toplanan Viyana Kongresi ile Avrupa'ya yeni bir şekil verilmiş, şekil verilirken de Fransız İhtilali'nden sonra ortaya çıkan fikir akımları görmezden gelinmiştir. Ancak kongrede yok sayılan fikir akımları kısa süre içinde kongrede kurulan düzeni değiştirmeye başlamıştır². Fransa'da meydana gelen bu gelişmeler Avrupa'nın diğer devletleri tarafından hemen kabul edilmemiş ancak zaman içinde bütün Avrupa'ya yayılmıştır³.

Viyana Kongresi'nden sonra etkisini en çok arttıran fikir akımı milliyetçilik olmuştur. Bu fikir akımının temelini, milli egemenlik, bağımsızlık, kendi kaderini tayin etme, eşitlik ve laiklik gibi genel prensipler teşkil etmiştir⁴. Milliyetçilikte diğer fikir akımları gibi Napolyon Savaşları sırasında Avrupa'ya yayılmıştır. Bu dönemde etkisini en çok gösteren fikir akımı olmuştur. Avrupa'da milliyetçilik güçlendikten sonra birçok sorun doğurmuştur. Milliyetçilik akımından en çok Avusturya-

¹ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995**, 17. Baskı, Alkım Yayınevi, İstanbul Ocak 2010, s. 21.

² Burak Gülboy, **Birinci Dünya Savaşı Tarihi**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 2004, s. 15.

³ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 24-25.

⁴ Yusuf Sarıay, "İmparatorluktan Cumhuriyete Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Gelişimi", **Türkler**, Cilt 14, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 819.

Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğu etkilenmişlerdir. Bu akım ayrıca Alman ve İtalyan milli birliklerinin sağlanmasında da önemli etkiye sahip olmuştur⁵.

Almanya ve İtalya'nın milli birliklerini sağlayarak sömürgecilik yarışına dâhil olmaları ve Almanya'nın Avrupa güç dengesini kendi lehine değiştirmeye başlaması Avrupa diplomasisinde sorunlar yaratmıştır. Buna ek olarak Fransa'nın Almanya'dan intikam almak istemesi ve imparatorluklar içindeki çeşitli milletlerin bağımsızlık istemeleri gibi faktörler de Birinci Dünya Savaşı'nın yaşanmasına önemli katkı yapmıştır⁶.

Sosyalizmin etkin hale gelmesi ancak 1917 yılında Bolşevik İhtilali sonrasında Rusya'da olacaktır⁷. İhtilal sonrasında büyük değişim geçiren Rusya, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra süper güç haline gelecek Soğuk Savaş'ın ortaya çıkmasında ve NATO'nun kurulmasında büyük rol oynayacaktır.

1871-1914 tarihleri arasında Fransız İhtilali'nin tesirlerinden çok, Avrupa'da diplomatik ilişkiler, mücadeleler ve çatışmaların yoğunluk kazandığı bir yapı ortaya çıkmıştır⁸. Almanya 1870 yılında Fransa'yı mağlup ederek siyasi birliğini sağlamıştır. İntikam peşindeki Fransa'ya fırsat yaratmak istemeyen Bismarck, Rusya ile gerginlikten kaçınmaya dikkat etmiştir⁹. Almanya 1890 yılına kadar Avusturya-Macaristan, Rusya ve daha sonra İtalya ile yakın ilişkiler içinde bulunmuştur. Almanya bu sayede Fransa'yı tek başına bırakmıştır¹⁰.

1871-1890 yılları arasında Almanya'ya Avrupa'da üstünlük sağlayan temel faktör Bismarck'ın izlediği başarılı dış politika olmuştur. Ancak 1890 yılında Bismarck'ın başbakanlıktan ayrılması ile Almanya'nın dış politikası büyük ölçüde değişmiştir¹¹.

⁵ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 28-29.

⁶ Burak Gülboy, **a.g.e.**, s. 16.

⁷ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 34-35.

⁸ Barış Gülboy, **a.g.e.**, s. 21.

⁹ İlber Ortaylı, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu**, 9. Baskı, Alkım Yayınevi, İstanbul 2006, s. 26.

¹⁰ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 40, 48.

¹¹ Burak Gülboy, **a.g.e.**, s. 27.

II. Wilhelm döneminde Almanya'nın değişen politikası sonucunda Rusya'nın dışlaması, Fransız-Rus yakınlaşmasını başlatmış ve bu sürecin sonunda 1894 yılında bir antlaşma yapılmıştır. Bun antlaşma İtilaf Devletlerine giden yolda ilk adım olmuştur. İngiltere ile Fransa arasındaki sömürge sorunları genellikle İngiltere lehine çözümlendikten sonra iki devlet arasında 1904 yılında antlaşma yapılmış ve bu antlaşma İtilaf Devletleri'nin ortaya çıkmasında ikinci adım olmuştur. İngiltere ile Rusya arasında bütün 19. yüzyıl boyunca süren mücadelenin de çözümlenmesi sonucunda 1907 yılında İngiltere ile Rusya arasında antlaşma sağlanmış ve Üçlü İtilaf tamamlanmıştır. Almanya ise Avusturya-Macaristan dışında İtalya ile yakınlaşmış ve bu yakınlaşma sonucunda İttifak Devletleri grubu oluşmuştur. Avrupa'da iki farklı bloğun meydana gelmesi sonucunda bloklar arasında rekabet ve krizler başlamıştır. Fas Krizi, Bosna-Hersek Krizi, II. Fas Krizi ve Balkan Krizi gibi olaylar bloklar arasında gerilimi zirveye çıkarmış ve en sonunda Haziran 1914'te yaşanan suikast sonucunda Avrupa kendisini Birinci Dünya Savaşı'nın içerisinde bulmuştur¹².

İtilaf Devletleri'nin oluşturduğu grup, Rusya savaştan çekilmesine rağmen Amerika Birleşik Devletleri'nden (ABD) aldığı malzeme desteği ve sonunda ABD'nin savaşa girmesi sayesinde savaşı kazanmıştır. Ancak Birinci Dünya Savaşı sonunda ortaya çıkan durum savaş öncesinden farklı olmamıştır. Yapılan barıştan sonra sorunlar devam etmiş ve yeni gruplaşmalar başlamıştır. Dünya tekrar krizler dönemine girmiş ve savaştan sonra barışı korumak için kurulan Milletler Cemiyeti sorunları çözememiştir. Bunun sonucunda dünya bir öncekinden daha geniş çaplı ve daha kanlı bir hesaplaşmanın içine düşmüştür. Ancak yaşanan İkinci Dünya Savaşı da sorunları çözemeyecek ve dünya Soğuk Savaş'ın içine sürüklenecektir¹³.

¹² Durmuş Yalçın, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Cilt 1, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2011, s. 37.

¹³ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 196.

BİRİNCİ BÖLÜM

NATO’NUN KURULUŞU

NATO’nun kurulmasının en büyük nedeni Soğuk Savaş’tır. Soğuk Savaş ise İkinci Dünya Savaşı boyunca müttefik olan ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği’nin, daha savaş sonlarında dünya üzerinde kurulacak olan düzen konusunda anlaşamamalarından dolayı ortaya çıkmıştır. NATO’yu anlamak için Soğuk Savaş anlamak gerekir. Soğuk Savaş anlamak içinde İkinci Dünya Savaşı’nı incelemek ve savaşın sonlarında büyük devletlerin yenedünya düzeni için düşündüklerini bilmek gerekir.

A- İkinci Dünya Savaşı

İkinci Dünya Savaşı’nın sonuçları Birinci Dünya Savaşı’na oranla çok daha büyük olmuştur. İkinci Dünya Savaşı’na 61 devlet katılmış, 110 milyon insan silâh altına alınmış 32 milyon kişi ölmüş ve 35 milyon kişi de yaralanmıştır¹⁴. Savaşın en büyük nedeni Birinci Dünya Savaşı sonunda mevcut sorunların çözülememesi ve bunlara yeni sorunların eklenmesidir. Birinci Dünya Savaşı’nı sonlandıran antlaşmalar, savaşın nedenlerinden hiçbirini ortadan kaldıramamıştır. Paris Barış Konferansı’na katılan İngiliz diplomat Harold Nicolson durumu, *“Biz Paris’e yeni düzenin kurulacağı inancıyla geldik, ayrılırken gördük ki, yeni düzen eski düzeni kirletmekten başka bir şey yapmamıştır”* sözleri ile değerlendirmiştir. Fransız Mareşal Ferdinand Foch Versay Antlaşması için *“Bu bir barış değil olsa olsa yirmi yıllık bir ateşkestir”* demiştir¹⁵.

Gerçekten de Birinci Dünya Savaşı sonunda yapılan antlaşmalarda galip devletler mağluplara barış şartlarını dikte etmişler buda aradaki uçurumun daha da artmasına

¹⁴ Türkkaya Ataöv, **Amerika-NATO ve Türkiye**, 1. Baskı, İleri Yayınları, İstanbul 2006, s. 19.

¹⁵ Henry Kissinger, **Diplomasi** (Çev. İbrahim Kurt), 10. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011, s. 239, 244.

yol açmıştır. Avrupa haritası çizilirken etnik durum, jeopolitik özellikler ve ekonomik durum göz önüne alınmamıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan devrim sonucunda kurulan Rusya'daki yeni rejim de tanınmamış ve Avrupa politikasının dışında tutulmuştur. Bu durum savaş sonrası durumun sürmesi ihtimalini azaltmıştır. Savaş sonunda galipler cephesinde yer alan İtalya da umduğunu bulamamış ve savaş sonrası düzenden memnun olmamıştır. Savaştan sonra ülkede ekonomik sorunlar başlamış ve krizler yaşanmıştır. Buda İtalya'da Faşizmin iktidara gelmesine yol açmıştır¹⁶. ABD'nin de savaş sonrasında Avrupa ile bağlarını zayıflatması nedeniyle barış antlaşmaları sadece kâğıt üzerinde bir düzen yaratmıştır. Bu düzende ancak 1930 yılına kadar korunabilmiş, 1930 ekonomik buhranının ardından dünya yeni bir savaşa doğru sürüklenmeye başlamıştır¹⁷.

1930 yılından itibaren dünyada kutuplaşma tekrar başlamıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda yenilen Almanya Versay Antlaşması'nı imzalamak zorunda kalmış ancak bu antlaşmanın getirdiği düzeni içine sindirememiştir. 1933 yılında Nazi Partisi'nin iktidara gelmesi ile Almanya yayılmacı politikalar izlemeye başlamıştır¹⁸. Almanya'nın politikasına İtalya, Macaristan ve Bulgaristan gibi devletler de yakınlık göstermişler ve mevcut düzenin değişmesi için uğraşmışlardır. İngiltere ve Fransa ise değişim istemeyen yani grubun başını çekmişlerdir. Ancak bu grup krizler döneminde tavizler vermek dışında hiçbir önlem alamamıştır. Birinci Dünya Savaşı sonunda kurulan ve dünyada barışı koruması gereken Milletler Cemiyeti¹⁹ ise hiçbir sorunu çözememiştir. 1 Eylül 1939'da Almanya Polonya'ya saldırmış ve bu saldırı ile İkinci Dünya Savaşı başlamıştır²⁰. Savaşa, iki gün sonra İngiltere ve Fransa daha sonra İtalya, Sovyetler Birliği, Japonya, ABD ve daha birçok ülke katılmış ve savaş tam bir dünya savaşına dönüşmüştür.

¹⁶ Durmuş Yalçın, **a.g.e.**, s. 118-119.

¹⁷ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 196.

¹⁸ T Tahir Kodal, "Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası (1923-1938)", **Yakın Dönem Türk Politik Tarihi**, Ankara 2006, s. 220.

¹⁹ Milletler Cemiyeti (Cemiyet-i Akvam) 1919 yılında uluslararası barışı korumak, Versay Antlaşması'nın getirdiği düzenin devamını sağlamak, ülkeler arasındaki işbirliğini geliştirmek ve silahlı çatışmaları engellemek için İtilaf Devletleri tarafından İsviçre'nin Cenevre kentinde kurulmuştur. 1932 yılında Türkiye'nin de katıldığı organizasyon İkinci Dünya Savaşı'na engel olamamış ve bundan dolayı savaş sonunda dağılmıştır. Tahir Kodal, **a.g.m.**, s. 208.

²⁰ Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam 1938-1950**, Cilt 2, 11. Baskı, Remzi Kitapevi, İstanbul 2011, s. 139.

İkinci Dünya Savaşı boyunca Avrupa'nın hemen hemen tamamı, Kuzey Afrika, Çin, Pasifik Okyanusu savaş alanı haline gelmiştir. Sovyetler Birliği ve ABD'nin savaşa dâhil olmasından sonra Almanya'nın genişlemesi durdurulmuş ve daha sonra müttefiklerin zafer kazanacağı belli olmaya başlamıştır. Ancak müttefik devletler arasında daha savaş bitmeden savaş sonrası düzen için görüş ayrılıkları başlamıştır²¹. İkinci Dünya Savaşı sırasında toplanan konferanslarda fikir ayrılıkları daha az iken savaşın sonuna doğru yapılan konferanslarda ülkelerin düşünceleri gittikçe farklılaşmıştır. Zafer kesinleştikçe her bir devlet savaş sonundaki dünya düzenini kendi lehine oluşturmaya çalışmıştır. Müttefik devletler arasındaki görüş ayrılıkları özellikle Yalta ve Postdam konferanslarında iyice su yüzüne çıkmıştır. Bir bakıma bu konferanslar sırasında ortaya konulan farklar zaman içinde Soğuk Savaş'ın başlamasına ve NATO'nun kurulmasına yol açmıştır.

B- İkinci Dünya Savaşı Sırasında Müttefikler Arasında Fikir Ayrılıkları

İkinci Dünya Savaşı sırasında her devlet savaş sonundaki dünya için farklı planlar yapmıştır. Sovyetler Birliği, Alman ordularını topraklarından attıktan sonra Alman işgalinden kurtarmak için girdiği ülkelerin topraklarından çıkmak istememiştir. İngiltere'yi yöneten Churchill ise Sovyetler Birliği'nin amacını fark etmiş ve bunu engellemeye çalışmıştır. İngiltere savaş sonrası düzende Avrupa'yı kendisini ve çıkarlarını tehdit etmeyecek şekilde kurmak istemiştir. Ancak İkinci Dünya Savaşı sırasında büyük ölçüde zarar gören İngiltere, isteklerini Sovyetler Birliği'ne kabul ettirebilmek için ABD'nin desteğine ihtiyaç duymuştur. ABD'yi yöneten Roosevelt ise olaya farklı bir açıdan bakmıştır. Roosevelt'in küresel barışı sağlamak için düşündüğü plan dört büyük devletin (ABD, İngiltere, Sovyetler Birliği ve Çin) ortak hareket etmesi ve barışın bu devletlerarası işbirliği ile korunması olmuştur²².

²¹ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 487.

²² Henry Kissinger, **a.g.e.**, s. 378.

Devletler bu farklı bakış açıları içinde bir dizi konferans düzenlemişler ancak bu konferanslar savaş sonrası ortaya çıkacak durumu engelleyememiştir. İkinci Dünya Savaşı sonlarında müttefikler arasında birçok konferans toplanmıştır. Bu konferanslardan Yalta ve Postdam konferansları en önemlileridir çünkü bu konferanslarda müttefikler arasındaki fikir ayrılıkları iyice su yüzüne çıkmıştır.

1- Yalta Konferansı 4-11 Şubat 1945

Konferans 4-11 Şubat 1945'te Kırım yakınlarındaki Yalta kentinde yapılmış konferansa her devlet farklı amaçlarla gelmiştir²³. ABD Başkanı Roosevelt, Birleşmiş Milletler²⁴ (BM) meselesi ve Uzakdoğu savaşına Sovyetler Birliği'nin de katılması konularını önemsemiştir. İngiltere Avrupa'da dengenin sağlanması ve İngiliz çıkarlarının korunması peşinde koşmuştur. Stalin ise Sovyetler Birliği'nin ekonomik kalkınmasını sağlamak ve Almanya'nın muhtemel saldırısına karşı Sovyetler Birliği'nin güvenliği için gerekli tedbirleri almak konularıyla ilgilenmiştir. Konferansta BM Güvenlik Konseyi'nin devamlı üyeleri için veto ilkesi kabul edilmiştir. Sovyetler Birliği, Türkiye ve kendisi ile diplomatik ilişki kurmamış olan Güney Amerika ülkelerinin BM'ye alınmamasını istemiştir. Sonunda 1 Mart 1945 tarihine kadar Almanya'ya savaş ilan eden tüm ülkelerin BM'ye alınması kabul edilmiştir²⁵.

Yalta Konferansı'nda Türkiye²⁶ ile ilgili görüşmeler de yapılmıştır. Stalin, Montrö Sözleşmesi'nin değiştirilmesini istemişse de ayrıntılı bir teklifte bulunmamıştır. Sonuçta üç devletin dışişleri bakanlarının Londra'da yapacakları toplantıda, Sovyet

²³ Cüneyt Akalın, **Soğuk Savaş ABD ve Türkiye 1**, Kaynak Yayınları, İstanbul 2003, s. 62.

²⁴ Birleşmiş Milletler, İkinci Dünya Savaşı sonrasında, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak, ülkeler arasındaki dostane ilişkileri geliştirmek, insan haklarını ve yaşam standartlarını arttırmak için aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 51 ülke tarafından kurulmuştur. Günümüzde 193 üyeye sahiptir. <http://www.un.org/en/aboutun/index.shtml> Genel merkezi New York'ta olan Birleşmiş Milletler, Genel Kurul, Güvenlik Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Genel Sekreterlik, Uluslararası Adalet Divanı, Vesayet Konseyi gibi bölümlerden oluşur. http://en.wikipedia.org/wiki/United_Nations

²⁵ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 488-489.

²⁶ Yalta Konferansı'nın Türkiye'ye etkileri için bkz. 3. Bölüm

Birliği'nin, Montrö Sözleşmesi ile ilgili yapacağı tekliflerin görüşülmesi ve Türkiye'ye bu tekliflerin haber verilmesi kararlaştırılmıştır²⁷.

Bu konular dışında Almanya'nın savaş sonrası durumu ve tazminat meselesi hakkında da görüşmeler yapılmış ancak bir anlaşma sağlanamamış, mesele daha sonraya bırakılmıştır. Konferansta ayrıca Varşova'da bulunan Polonya hükümetinin serbest ve demokratik seçimler yapması kabul edilmiştir. Bundan başka Almanya'nın kontrolü altındaki ülkelerde demokratik rejimler kurulacağı belirtilmiştir²⁸.

20 Şubatta İngiliz Büyükelçisi Peterson, Türk Dışişleri Bakanı Hasan Saka'ya, Türkiye'nin San Fransisco'da toplanacak olan BM kurucular toplantısına katılabilmesi için en geç Mart ayına kadar Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmesi gerektiğini bildirmiştir²⁹. Türkiye 23 Şubat 1945 tarihinde Almanya ve Japonya'ya ya göstermelik olarak savaş ilan etmiş ve BM'ye katılma hakkı kazanmıştır³⁰.

Yalta Konferansı, İkinci Dünya Savaşı sırasında müttefik olan ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği arasındaki ittifakın sonu olmuştur. Bu devletler savaş sonrası dünya düzeni hakkında anlaşamamışlardır. Bundan sonra işbirliği son bulmuş, rekabet ve mücadele dönemi başlamıştır³¹.

Churchill, bu fikir ayrılıkları konusunda, *“Uzun ve çetin bir harbi, galipler arasında bile bir anlaşmaya varamadan bitirmek garip olur”* demiştir³². Hüseyin Cahit Yalçın ise aynı tarihlerde ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği arasında işbirliğinin devam edeceğini düşünmüş ve şunu söylemiştir: *“Harbi zaferle bitirenler, yeni bir harbe başlamamanın çaresini elbette bulacaklardır”*³³.

²⁷ Mehmet Gönübol, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)**, 9. Baskı, Siyasal Kitapevi, Ankara 1996, s. 184.

²⁸ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 489.

²⁹ Nevin Yurdsever Ateş, “Cumhuriyet Dönemi Türk Dış Politikaları”, **Türk Dış Politikası - Cumhuriyet Dönemi-**, Cilt 1, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul 2008, s. 59.

³⁰ Zeki Kuneralp, **İkinci Dünya Harbi'nde Türk Dış Siyaseti, Dışişleri Bakanlığının Onbir Telgrafı**, İstanbul 1982, s. 86

³¹ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 492.

³² **Tanin Gazetesi**, “Üçler Arasında İtilaf”, 16 Mayıs 1945, s. 1.

³³ **Tanin Gazetesi**, “Başmuharririmiz Radyoda Konuştu”, 16 Mayıs 1945, s. 1.

2- Potsdam Konferansı 17 Temmuz-2 Ağustos 1945

Almanya'nın savaştan çekilmesi Avrupa'da bir sürü sorun ortaya çıkartmıştır. Bunların çözümü için ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği arasında Berlin yakınlarında Potsdam'da görüşmeler yapılmıştır. Başkan Roosevelt öldüğü için ABD'yi yeni başkan Harry Truman, İngiltere'yi de temmuz sonuna kadar Churchill temmuzdan sonra yeni başbakan Clement Attlee temsil etmiştir. Sovyetler Birliği adına ise Stalin katılmıştır³⁴.

Almanya'yı parçalama konusunda fikir ayrılıkları başlamıştır. Stalin'in ısrar ettiği tazminat konusunda bir uzlaşma sağlanamamış ve çözüm sonraya bırakılmıştır. Polonya konusunda da bazı sorunlar yaşanmıştır. Güneyi İngilizler, kuzeyi ise Ruslar tarafından işgal edilen İran'ın daha sonra belirlenecek bir tarihte boşaltılmasına karar verilmiştir. Sovyetler Birliği, işgali altında bulunan Romanya, Bulgaristan, Macaristan gibi devletlerin tanınmasını istemiştir. ABD ve İngiltere ise barış yapılmadan önce bu devletleri tanımayı reddetmişlerdir. Avusturya'nın işgal bölgelerine ayrılmasına ve serbest seçimler yapılmasına karar verilmiştir³⁵. İtalya 1943'ten beri müttefiklerle işbirliği yaptığı için barış şartlarının mümkün olduğu kadar yumuşak tutulmasına karar verilmiştir. Ayrıca İspanya'nın savaşa katılmamakla beraber Almanya ile yakın ilişkide bulunmasından dolayı BM Teşkilatı'na alınmamasına karar verilmiştir. Bunlar dışında Sovyetler Birliği, konferansta İstanbul ve Çanakkale Boğazları ile ilgili isteklerde de bulunmuştur³⁶. Stalin Türkiye'nin zayıf olduğunu ve Boğazlardan geçiş serbestliğini koruyamayacağını belirterek Boğazları Türkiye ile birlikte savunmayı önermiş ve üs istemiştir³⁷. ABD ve İngiltere, Sovyetler Birliği'nin isteklerini kabul etmemişler ve bu konuda farklı fikirler ortaya atılmıştır. Sonuçta bir karar alınamamış üç devletin kendi fikrini ayrı ayrı Türkiye'ye bildirmelerine karar verilmiştir³⁸.

³⁴ Ahmet Şükrü Esmer, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Siyasal Kitabevi, Ankara 1996, s. 195.

³⁵ Cüneyt Akalın, **a.g.e.**, s.86-87.

³⁶ Potsdam Konferansı'nın Türkiye'ye yansımaları için bkz. 3. Bölüm

³⁷ Mehmet Gönübol, **a.g.e.**, s. 196.

³⁸ Ahmet Şükrü Esmer, **a.g.e.**, s. 196.

Potsdam Konferansı'nda, tıpkı Yalta Konferansı'ndaki gibi yoğun fikir ayrılıkları yaşanmış ve önemli konular üzerinde anlaşma sağlanamamıştır. Bu konferanstan sonra Batı dünyası ile Sovyetler Birliği arasındaki ipler tamamen kopmuş bundan sonra rekabet ve mücadele dönemi başlamıştır.

C- NATO'nun Kurulması

İkinci Dünya Savaşı sırasında dünya coğrafyasının büyük bir bölümü savaş alanı haline gelmiş ancak en çok Avrupa zarar görmüştür. Savaşın gerçek anlamda galip olarak çıkan tek devlet ABD olmuştur. Savaşın sona dünyayı şekillendirme görevi ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği'ne kalmıştır. Ancak bu devletler savaş sırasında sürdürdükleri iş birliğini savaşın sona sürdürememişler ve her devlet dünyayı kendi çıkarlarına göre şekillendirmeye çalışmıştır. Bunun sonucunda da Soğuk Savaş ve Soğuk Savaş sırasında da NATO ortaya çıkmıştır. Ancak NATO aniden ortaya çıkmamış, İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan bazı olaylar sonrasında oluşturulmuştur.

1- Truman Doktrini

İkinci Dünya Savaşı sonunda Sovyetler Birliği, savaş sırasında işgal ettiği ülkelerde komünist rejimler kurarak hâkimiyetini sağlamlaştırmıştır. Aynı zamanda Çin'de komünistleri destekleyerek bu ülkedeki etkinliğini arttırmıştır. Ayrıca Türkiye, Yunanistan ve İran üzerinde baskı kurmuştur³⁹. Bu şekilde etkinlik alanını arttırmaya çalışan Sovyetler Birliği, diğer taraftan kapitalizmi kendisinden uzak tutarak bir an önce toparlanmak istemiştir⁴⁰.

³⁹ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 515.

⁴⁰ Hikmet Erdoğan, **Avrupa'nın Geleceğinde Türkiye'nin Önemi ve NATO İttifakı**, 1. Baskı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul Nisan 2004, s. 29.

ABD savaştan sonra Avrupa'yı kendi sorunlarını kendi başına çözmesi için yalnız bırakma amacında olmuştur. Ancak daha sonra kısmen Sovyetler Birliği'nin faaliyetleri kısmen de iç gelişmeleri nedeniyle ABD politikasını değiştirmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya, İtalya gibi büyük ülkeler mağlup olmuş diğer büyük Avrupa devletleri olan İngiltere ve Fransa'da savaştan son derece zayıf bir halde çıkmışlardır. Bu şartlar Avrupa ile güçlü ekonomik bağları olan ABD'nin planlarının kısa sürede değişmesini sağlamıştır⁴¹. Zaten Avrupa devletleri de Sovyetler Birliği karşısında kendilerini zayıf hissettiklerinden dolayı hayat tarzlarını ve toprak bütünlüklerini korumak için garantör olarak ABD'yi görmüşlerdir⁴².

İngiltere 1947 yılı başında ABD'ye, artık Türkiye ve Yunanistan'a yardım edemeyeceğini bildirmiş ve bu yardımı onun üslenmesini tavsiye etmiştir⁴³. ABD, Türkiye ve Yunanistan'ın Sovyetler Birliği etkisine girmesini kendi çıkarlarına aykırı bulmuştur. Bunu engellemek için Türkiye ve Yunanistan'a yardımda bulunmaya karar vermiştir⁴⁴.

Sovyetler Birliği'nin yayılcı politikaları karşısında Amerikan politikasındaki değişimin ilk somut sonucu Truman Doktrinin olmuştur. ABD Başkanı Truman, daha sonra doktrin adı verilen ünlü konuşmasını 12 Mart 1947'de ABD Kongresi'nde yapmıştır. Konuşmanın en önemli noktası “... dış baskılarla ya da içerden silahlı azlıklarca boyun eğdirilmek istenen özgür halkların direnişi” ne ülkesinin yardım edeceğini açıklayan cümlesi olmuştur. ABD, bu tarz ülkelere özellikle iktisadi yardımda bulunacağını belirtmiştir.. Dünyaya egemen olmaya çalışan iki sistemi karşılaştıran Truman, “birinin çoğunluk iradesine ve özgür kuruluşlara, ötekini teröre, saldırganlığa, özgürlüklerin kaldırılmasına” dayandığını söylemiştir. “ABD Dışişleri Bakanlığı'nın Türkiye ve Yunanistan'a Acil yardım Hakkındaki Önerileri” raporu Türkiye ve Yunanistan'ın bağımsızlığı ve

⁴¹ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 537.

⁴² Alpaslan Eker, **İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türk Dış Politikasındaki Gelişmeler ve Türkiye'nin NATO'ya Giriş Süreci (1945-1952)**, (Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale 2007, s. 20.

⁴³ Yusuf Sarımay, **Türkiye'nin batı İttifakına Yönelişi ve NATO'ya Girişi (1939-1952)**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988, s. 62.

⁴⁴ Melih Esenbel, **Türkiye'nin Batı İle İttifaka Yönelişi**, Isis Yayıncılık, İstanbul 2000, s. 53.

toprak bütünlüklerinin korunması ve bu devletlerin demokratik devletler olmaları için her türlü çabanın sarf edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bunun için; ABD'nin, Türkiye ve Yunanistan'a 400 milyon dolarlık yardım yapmasını ve bu ülkelere sivil ve askeri personel göndermesini öngörmüştür⁴⁵. ABD Temsilciler Meclisi, Türkiye ve Yunanistan'a 400 milyon dolarlık krediyi de içeren tasarıyı, şiddetli tartışmalar sonucunda 10 Mayıs 1947'de kabul etmiştir. 22 Mayıs 1947'de ABD Senatosu tarafından onaylanan yasa yürürlüğe girmiştir. Başkan Truman bu konuda şu değerlendirmede bulunmuştur:

*“Bu tedbirin, Kongre'nin her iki meclisi tarafından kabulündeki kesin çokluk, Amerika'nın samimi barış arzusunu ve barışı mümkün kılacak şartları yaratmak hususundaki kesin azminin delilidir. Bu şartlar arasında bilhassa milletlerin asayiş ve bağımsızlıklarını muhafaza etmek ve iktisadi bakımdan varlıklarını sağlamak kudreti vardır”*⁴⁶.

Yeni bir bloğun oluşmasında Truman Doktrini önemli bir rol oynamıştır. Truman Doktrini, dünyayı iki bloğa ayırmış, Sovyetler Birliği-ABD mücadelesini açıkça ilan etmiş ve böylece Soğuk Savaş'ın ilk adımı olmuştur⁴⁷. Truman Doktrini ile ABD, yalnızlık politikasını terk etmiştir. Aynı zamanda, Avrupa'nın güvenliği için Türkiye ve Yunanistan'ın önemini anladığını göstermiştir⁴⁸.

Truman Doktrini, ABD yayılmasının genel bir aracı ve Soğuk Savaş'ın başlamasına neden olan önemli bir etken olarak da değerlendirilmiştir⁴⁹.

⁴⁵ Cüneyt Akalın, **a.g.e.**, s. 118-119.

⁴⁶ **Ayın Tarihi**, Sayı 162, Mayıs 1947, Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü, s. 112.

⁴⁷ Alpaslan Eker, **a.g.e.**, s. 20.

⁴⁸ Necmi Osten, **İkinci Dünya Savaşı'nın Bilinmeyen Yanları, Bir Milletvekilinin Anıları (1945-1952)**, İstanbul 1992, s. 149.

⁴⁹ Türkkaya Ataöv, **a.g.e.**, s. 99, 100.

2- Marshall Planı

ABD, Türkiye ve Yunanistan'a yardım konusundan sonra Avrupa'nın ekonomik durumunu ele almıştır. Şöyle ki Truman Doktrini, sadece Türkiye ve Yunanistan'a askeri yardım öngörmüştür. Bunun neden, bu iki ülkenin doğrudan doğruya Sovyetler Birliği'nin baskısına maruz kalmaları olmuştur⁵⁰.

Aynı tarihlerde Avrupa'nın durumu da ekonomik açıdan son derece kötü bir hal almıştır. Altı yıllık savaş bütün ülkelerin ekonomik kaynaklarını tüketmiştir. Ülkeler ekonomilerini harekete geçirecek kaynaktan yoksun hale gelmişlerdir. Avrupa'nın bu şartları, Sovyetler Birliği'nin komünizm propagandasına malzeme olmaya başlamıştır⁵¹. Özellikle komünist partilerin güçlü olduğu Fransa ve İtalya, Sovyetler Birliği'nin başlıca hedefi haline gelmiştir. ABD, Avrupa'nın ekonomik sıkıntılarını gidermek için maddi yardımlarda bulunmuş 1945 ile 1946 arasında Batı Avrupa'ya 15 milyar dolardan fazla ekonomik yardım yapmıştır. Ancak bu para bütçe açıklarının kapatılması ve ithalat gibi paranın verimli olmadığı, ihtiyacı geçici olarak kapattığı alanlara harcanmıştır⁵².

1947 yılı başına gelindiğinde ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki anlaşmazlıklar artmış ve bu sırada Avrupa'nın ekonomik durumunda bir gelişme olmamıştır. Truman tarafından dışişleri bakanlığına getirilen General Marshall, 1947'de Moskova konferansı sırasında Avrupa'daki kötü durumu gözlemledikten sonra büyük bir atılım yapmaya karar vermiştir⁵³.

5 Haziran 1947'de Harvard Üniversitesi'nde mezuniyet töreninde yaptığı konuşmada Marshall, Avrupa ülkelerinin eşgüdümlü bir kalkınma programı üzerinde antlaşmak zorunda olduklarını belirtmiştir. ABD'nin rolünün, planın hayata

⁵⁰ Mert Özışıklı, **İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türkiye'nin İttifak Arayışları ve NATO'ya Girişi**, (Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Denizli 2009, s. 77.

⁵¹ Alpaslan Eker, **a.g.e.**, s. 27.

⁵² Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 540.

⁵³ Cüneyt Akalın, **a.g.e.**, s. 126.

geçirilmesi için süreli bir yardımla sınırlı kalması gerektiğini söylemiştir. Önerileri kabul eden on altı devlet 12 Temmuz 1947’de Paris’te toplanmışlardır⁵⁴. Toplantıya davet edilmiş olan Sovyetler Birliği, bu daveti reddetmiş ve kontrolü altındaki devletlerin de katılımını engellemiştir. Ayrıca Batı Avrupa’daki siyasi partilerden Marshall Planı’na karşı çıkmalarını istemiştir⁵⁵.

Avrupa Ekonomik İşbirliği Konferansı, 22 Eylül’de Paris’te toplanmış ve ortak ihtiyaçların bilançosunu çıkartmıştır. Konferans, 1948-1952 yılları için bir kalkınma planı kabul etmiştir. Böylece Marshall Planı’nın uygulanması başlamıştır. 16 Nisan 1948’de, Marshall Planı çerçevesinde gelecek olan Amerikan yardımının dağıtılması için Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (OECE) kurulmuştur. 1 Ocak 1948’de imzalanan GATT (Ticaret ve Gümrük Hadleri Genel Antlaşması) piyasa ekonomisine dayalı demokrasiler arasında ekonomik işbirliğinin başlıca kurumlarını yaratmıştır⁵⁶.

Marshall Planı gibi bir uygulama yapılmaması durumunda, ABD ekonomisi de zarar görebilirdi. Çünkü ABD ekonomisi Avrupa ekonomisiyle yakından ilişkiliydi. Marshall Planı’ndan önce yapılan yardımlar belli bir plana göre değil sadece geçici sorunları gidermek için yapılmıştır⁵⁷. Sorunların kalıcı bir şekilde çözülmemesi halinde zor durumda olan Avrupa ülkelerinin Doğu Blokuna geçmeleri veya sempati duymaları ihtimali doğabilirdi. Bu durumda Amerikan çıkarlarıyla bağdaşmamaktaydı. Bunu engellemenin en mantıklı yolu ise zor durumda olan ülkelere askeri ve ekonomik yardımlarda bulunmaktır⁵⁸.

Marshall Planı, Truman Doktrini ile birlikte Soğuk Savaş’a giden yolda önemli bir etken olmuştur. Marshall Planı hem Avrupa’yı hem de Sovyetler Birliği’ni derinden etkilemiştir. Planın hayata eçmesinden sonra sonra Fransa ve İtalya Hükümetlerinde

⁵⁴ Necmi Osten, **a.g.e.**, s. 150.

⁵⁵ Bilgehan Bülbül, **Marshall Planı ve Türkiye’de Uygulanışı 1948-1957**, (Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Diyarbakır 2006, s. 28.

⁵⁶ Cüneyt Akalın, **a.g.e.**, s. 127-128.

⁵⁷ Baskın Oran, **Türk Dış Politikası 1919-1980**, Cilt 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 538.

⁵⁸ Alpaslan Eker, **a.g.e.**, s. 28.

komünist bakanlar hükümetten atılmıştır. Fransa Başbakanı Ramadier Mayıs 1947’de komünistleri kabineden atarken diğer yandan da *“her aldığımız borçla bağımsızlığımızı biraz daha kaybediyoruz”* demiştir⁵⁹.

Marshall Planı’nı karşısında Sovyetler Birliği, kendi kontrolü altındaki devletlerle olan ekonomik ilişkilerini sıkılaştırmak için Molotov Planı isimli bir antlaşma yaratmıştır. Çünkü bu devletlerden biri olan Çekoslovakya Marshall Planı’na katılmak için büyük istek göstermiştir. Bu isteği engellemek için Çekoslovakya’da darbe yapılmıştır. Bu darbe ise NATO’nun ortaya çıkmasında önemli bir etken olmuştur⁶⁰.

3- NATO’nun Kuruluşu

Marshall Planı ile ABD, Doğu Avrupa’daki Sovyetler Birliği baskısının, Batı Avrupa’ya uzanmasını engellemeye çalışmıştır. Ancak Marshall Planı sadece ekonomik bir önlem olmuştur. Askeri bir önlem alınması daha sonraya bırakılmıştır. Askeri bir önlem olan NATO’nun kurulmasını hızlandıran olay 1948 yılı şubat ayında komünistlerin Çekoslovakya’nın yönetimini ele geçirmesi olmuştur. Bir Orta Avrupa ülkesi olan Çekoslovakya’daki iktidar değişikliği Batı Avrupa’yı tedirgin etmiştir. İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında 17 Mart 1948’de Brüksel’de Brüksel Antlaşması imzalanmıştır⁶¹. Batı Avrupa bu antlaşma ile komünizmin kendilerine yaklaşmasını ve Avrupa’da Rus yayılmasını engellemek istemiştir. Bu antlaşma ile ülkeler kendi aralarında ekonomik, sosyal ve askeri her türlü ilişkileri geliştirmeye çalışacaklarını taahhüt etmişlerdir⁶².

⁵⁹ Türkaya Ataöv, **a.g.e.**, s. 123, 128.

⁶⁰ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 541.

⁶¹ Cüneyt Akalın, **a.g.e.**, s. 133-134.

⁶² Mehmet Saray, **Sovyet Tehdidi Karşısında Türkiye’nin NATO’ya Girişi III. Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın Hatıraları ve Belgeler**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2000, s. 118.

Brüksel Antlaşması, Avrupa'nın örgütlenmesi yolunda atılan ilk ciddi adım olmuştur⁶³. Bu antlaşmanın 4. maddesi, antlaşmaya taraf devletlerden birisi saldırıya uğradığı takdirde ortak savunma yapılmasına hukuki zemin hazırlamıştır⁶⁴. Ancak bu antlaşma bir Sovyetler Birliği saldırısını engelleyecek güce sahip olamamıştır. Bunu başarabilmek için ABD'nin desteğine ihtiyaç duyulmuştur. Fakat ABD'nin uluslararası bir ittifaka katılmasına kendi anayasası engel olmuştur. Yine de bu antlaşma, ortak savunma fikrini resmileştirmiş ve 1949 yılında kurulacak olan NATO'nun ilk adımını teşkil etmiştir⁶⁵. Savaş sonrasında kurulan BM'nin de istenilen etkiyi yaratmamış olması da NATO'nun kuruluşunu gerekli kılmış ve kuruluş sürecini hızlandırmıştır.

ABD'de aynı tarihlerde Senatör Vandenberg, ABD'nin, yalnızlık politikasını terk ederek Avrupa ile ortak bir ittifaka katılmasının yasal koşullarını yaratmaya çalışmış ve bunun için bir rapor hazırlamıştır. Bu raporda ABD'nin karşılıklı yardım ilkesine dayanan bölgesel ve toplu tedbirlere başvurmasından ve bir saldırı durumunda tek tek ya da toplu olarak savunma hakkını (BM yasası 51. maddesi doğrultusunda) kullanmasından bahsedilmiştir. Vandenberg tasarısı 11 Haziran 1948 tarihinde ABD Senatosu'nda kabul edilmiştir. Karar Washington'a barış döneminde Amerika Kıtası dışındaki ittifaklara katılma yetkisi vermiştir⁶⁶. Böylece NATO'nun kurulması için hiçbir hukuksal engel kalmamıştır.

1948 yılından itibaren Sovyetler Birliği, diğer devletlerin Berlin'e ulaşımını engellemeye başlamıştır. Çözüm için yapılan görüşmeler sonuçsuz kalmıştır. Bunun üzerine ABD ve İngiltere, Berlin'e havadan malzeme aktarmaya başlamışlardır. 275.000 uçuş sonunda 2,5 milyon ton malzeme şehre taşınmıştır. Sovyetler Birliği ablukanın etkisiz kaldığını anlayınca 12 Mayıs 1949'dan itibaren ablukayı kaldırmıştır Böylece Berlin ablukası girişimi başarısızlıkla sona ermiştir⁶⁷.

⁶³ Feridun Cemal Erkin, **Dışışlerinde 34 Yıl, Anılar-Yorumlar**, 2. Baskı, Cilt 1, TTK Yayınları, Ankara 1987, s. 270.

⁶⁴ Mert Özışıklı, **a.g.e.**, s. 92.

⁶⁵ Cüneyt Akalın, **a.g.e.**, s. 136.

⁶⁶ Necmi Osten, **a.g.e.**, s. 151.

⁶⁷ Cüneyt Akalın, **a.g.e.**, s. 137.

Berlin ablukası sürerken Brüksel Antlaşması'na dâhil olan devletler Londra'da toplanarak 28 Eylül 1948 tarihinde Batı Birliği Savunma Örgütünü kurmuşlardır⁶⁸. Yine de Sovyetler Birliği tehdidine karşı denge oluşturacak kadar güçlü olabilmek için ABD'nin desteğine ihtiyaç duyulmuştur. Bundan dolayı Sovyetler Birliği'nin artan tehdit ve yayılmasına karşı 4 Nisan 1949'da Washington'da ABD, İngiltere, Fransa, Kanada, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, İtalya, Danimarka, Norveç, Portekiz ve İzlanda arasında Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü yani bilinen adıyla NATO kurulmuştur⁶⁹. Kuzey Atlantik Antlaşması, bu antlaşmaya katılan ülkeler arasında işbirliğini öngören bir ittifaktır. Antlaşma saldırıyı önlemeyi ancak saldırı olursa, onu püskürtmeyi hedefleyen askeri bir organizasyondur. Bunun dışında üye ülkeler arasında siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda sürekli bir işbirliğini esas almaktadır⁷⁰.

Antlaşmanın en önemli maddesi olan 5. Madde; *“Taraflar, içlerinden birine ya da birkaçına karşı Avrupa’da Amerika’da olacak bir saldırıyı bütün taraflara yöneltmiş bir saldırı olarak sayacaklar...”* şeklindedir⁷¹.

Böylece İkinci Dünya Savaşı sonrasında meydana gelen gelişmeler sonucunda on iki ülkenin dâhil olduğu bir ittifak kurulmuştur. NATO'nun kurulmasıyla, Sovyetler Birliği'nin yayılmasına ve tehdidine karşı ilk kez etkili bir set çekilmiştir⁷². Bu ittifakla caydırıcı bir güç yaratılmış ve böylece Avrupa'da denge sağlanmıştır. Bu şekilde Batı güvenlik sistemi ortaya çıkmıştır⁷³.

Marshall Planı ile Sovyetler Birliği'ne karşı kurulan ekonomik ittifak, NATO ile birlikte siyasi ve askeri boyuta da taşınmıştır. ABD Başkanı Truman, Marshall Planı ve NATO'yu *“bir elmanın iki yarısı”* olarak ifade etmiştir⁷⁴.

⁶⁸ Hikmet Erdoğan, **a.g.e.**, s. 23.

⁶⁹ Alpaslan Eker, **a.g.e.**, s. 36.

⁷⁰ <http://www.nato.int/nato-welcome/#basic>

⁷¹ İsmail Soysal, **Türkiye'nin Uluslar Arası Siyasal Bağlantıları (1945-1990)**, Cilt 2, TTK Yayınları, Ankara 1991, s. 410.

⁷² <http://www.cfr.org/nato/north-atlantic-treaty-organization-nato/p28287?cid=ppc-Google-grant-Backgroundunder-NATO&gclid=CKizpabA8rYCFcpb3godB3cAsw#p1>

⁷³ Alpaslan Eker, **a.g.e.**, s. 36-37.

⁷⁴ Mert Özışıklı, **a.g.e.**, s. 99.

NATO'nun kuruluşu ile Sovyetler Birliği'nin, Avrupa'daki yayılması durdurulmuş ancak 1949 yılına kadar Sovyetler Birliği, Avrupa'nın önemli bir kısmını sınırları içine katmıştır⁷⁵.

NATO'yu, Batı ve ABD emperyalizminin bir aracı olarak görenler de olmuştur. ABD'nin NATO aracılığı ile Batı Avrupa ülkeleri üzerinde askeri ekonomik politik ve ideolojik olarak hâkimiyet kurduğu belirtilmiştir. Ayrıca NATO sosyalist ve devrimci eylemlerin önüne set çekerek emperyalizmin dünya üzerindeki konumunu korumakla suçlanmıştır⁷⁶.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra asıl ABD'nin yayılma amacı güttüğünü, Soğuk Savaşı ABD'nin başlattığını, NATO'nun da ABD çıkarlarını ve kapitalist düzeni korumak için kurulduğu da iddia edilmiştir

Arnold Toynbee, ABD'nin çıkarlarını korumak için dünyadaki mevcut düzeni savunduğunu belirterek onu Roma İmparatorluğu'na benzetmiştir. Roma İmparatorluğu'nun yönetimi altındaki yoksullara karşı daha az sayıda olan zenginleri desteklediğini söyleyen Toynbee, ABD'yi, siyasal eşitsizlik ve kalabalık kitlenin mutsuzluğu üzerine kurulan sistemi, isteyerek seçmekle suçlamıştır⁷⁷.

4- NATO'nun Kuruluşunun Türk Basınına Yansımaları

NATO'nun kuruluşu Türk basınında geniş yankı bulmuştur. Özellikle Türkiye'nin NATO dışında bırakılması şiddetle eleştirilmiştir. Gerek NATO'nun kurulması için yapılan görüşmeler esnasında gerekse antlaşma imzalandıktan sonra çeşitli değerlendirmeler yapılmıştır.

⁷⁵ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 546.

⁷⁶ Ali Halil, **Atatürkçü Dış Politika ve NATO ve Türkiye**, Gerçek Yayınevi, İstanbul Nisan 1968, s. 105.

⁷⁷ Türkkaya Ataöv, **a.g.e.**, s. 138.

Nitekim 31 Mart 1949 tarihli Cumhuriyet Gazetesi antlaşmayı imzalayacak ülkelerin Dışişleri Bakanlarının New York’a vardıklarını belirtmiş ve İngiltere Dışişleri Bakanı Bevin’in pakt hakkında söylediklerini yazmıştır. Bevin verdiği demeçte, Kuzey Atlantik Paketi’nin gelecek birçok nesli harpten koruyacak bir pakt olduğunu söylemiştir⁷⁸.

Gazete 4 Nisandaki sayısında Kuzey Atlantik Antlaşması’nın gün içinde imzalanacağını duyurmuş ve paktı “*Umumi kanaat bu tarihi vesikanın yeni bir harbe mani olacağı merkezindedir*” sözleri ile değerlendirmiştir⁷⁹.

Aynı gazete 5 Nisanda, Kuzey Atlantik Paketi’ni, “*Artık demokrasi dünyası münferit birliklerden müteşekkil değildir*” şeklinde değerlendirirken⁸⁰, 7 Nisandaki sayısında ise Kuzey Atlantik Paketi’nin askeri yönünü ele almış ve bu konuda şunları yazmıştır:

“*Atlantik Paketi Avrupa ve Amerika milletlerine eski dünya kalesinin, yeni dünyanın kuvvetleri ile desteklenmesi ve düşmana her yerde mukabelede bulunulması imkânı sağlayacaktır...*”⁸¹.

Son Telgraf Gazetesi 4 Nisandaki sayısında NATO’nun kuruluşunu “*Dünyayı ilgilendiren mühim siyasi olay*” şeklinde duyurmuş ve Sovyetler Birliği’nin paktı BM’ye şikâyet edeceğini belirtmiştir⁸². Gazete 5 Nisandaki sayısında NATO’nun kuruluşunu “*Atlantik Paketi Dün Törenle İmzalandı*” manşeti ile duyurmuştur⁸³.

Aynı gazetenin 4 Nisan 1949 tarihli sayısında, NATO’nun kuruluşunu şu şekilde değerlendirmiştir:

⁷⁸ Cumhuriyet Gazetesi, “Batılı Dış Bakanları Newyork’a Vardılar”, 31 Mart 1949, s. 1.

⁷⁹ Cumhuriyet Gazetesi, “Atlantik Paketi Bugün Vaşington’da İmzalanıyor”, 4 Nisan 1949, s. 1.

⁸⁰ Cumhuriyet Gazetesi, “Atlantik Paketi Dün Vaşington’da İmzalandı”, 5 Nisan 1949, s. 1.

⁸¹ Cumhuriyet Gazetesi, “Atlantik Paketi’ne Aid Askeri Program”, 7 Nisan 1949, s. 1.

⁸² Son Telgraf Gazetesi, “Dünyayı İlgilendiren Mühim Olay”, 4 Nisan 1949, s. 1.

⁸³ Son Telgraf, “Vaşington’da Büyük Gün”, 5 Nisan 1949, s. 1.

“Kuzey Atlantik Paktı, Sovyetlerin protestolarına rağmen bugün 12 devlet tarafından Washington’da imzalanmaktadır. Bu tedafüi emniyet paktının Rusları niçin bu kadar kuşkulandırdığını bütün dünya basını sormaktadır. Paktın gizli protokolleri olmadığı ve maddeleri de sarahatle meydanda bulunduğuna göre bunu bütün dünyaya tecavüzi mahiyette olarak göstermek ancak mütecavizin kullanabileceği bayağı bir iddia olabilir...”⁸⁴.

NATO gazete haberlerine yansıması dışında gazetelerin köşe yazılarına da konu olmuştur. Birçok köşe yazarı gazetelerinde bu ittifak hakkında değerlendirme yapmışlardır. Peyami Safa, Ulus Gazetesi’ndeki 26 Mart 1949 tarihli yazısında şu değerlendirmeyi yapmıştır:

“...Bizi hesaba katmayan bir müşterek emniyet sistemini bizimde hesaba katmamıza lüzum kalmamıştır. Bu bizim dış politikamızı komşularımızın göstereceği anlayışa göre ayarlayabileceğimiz bir serbestliğe kavuşturur”⁸⁵.

Abidin Daver, Cumhuriyet Gazetesi’ndeki 11 Mart 1949 tarihli yazısında Sovyetler Birliği’nin genişlemesi için en uygun yolun Akdeniz olduğunu, Türkiye ve Yunanistan NATO’ya alınmadığı için bu bölgenin savunmasız kaldığını ifade etmiştir. Daver ayrıca şu değerlendirmede bulunmuştur:

“...Müttefik devletler, tedafüi bir ittifak antlaşmasıyla Kuzey ve Batı Avrupa’yı taarruz istikametine kapadıkları fakat Akdeniz yolunu açık bıraktıkları takdirde, Sovyetler Birliği’nin bu açık yolu tercih ve bilhassa Türkiye’yi daha ziyade tazyik ve tehdit etmesi gayet tabidir. Buna karşı alınacak tedbir, ya ABD, İngiltere, Fransa, İtalya, Yunanistan ve Türkiye’nin iştirak edecekleri bir Akdeniz Müdafaa Paktı meydana getirmek yahut da bir beyanname ile Türkiye ve Yunanistan’ın istiklallerini garanti etmektir...”⁸⁶.

⁸⁴ **Son Telgraf Gazetesi**, “Dünya Barışının Koruyucusu Olan Pakt”, 4 Nisan 1949, s. 1.

⁸⁵ Mert Özışıklı, **a.g.e.**, s. 109.

⁸⁶ Abidin Daver, “Atlantik Paktı’nın Tekâmülüne Doğru”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 11 Mart 1949, s. 1.

Feridun Cemal Erkin, Türkiye'nin NATO dışında bırakılması hakkındaki düşüncelerini şöyle dile getirmiştir:

“...Şu halde mukavemet cephesi Şimal Denizi'nden itibaren İtalya'ya kadar inen hat ile Akdeniz'in Batı kısmını muhafazaya değer sayıyor, Akdeniz'in şarkında komünizmin hamlelerine asıl maruz bulunan Yunanistan ve Türkiye kaderlerine terk ediliyorlardı...”⁸⁷.

Yusuf Hikmet Bayur, Kudret Gazetesi'ndeki 21 Mart 1949 tarihli yazısında, Türkiye'nin, NATO dışında kalmasını değerlendirmiş ve hükümete izlemesi gereken politika hakkında şu tavsiyede bulunmuştur:

“...Hangi adı taşır ise taşısın bizim de bu misakın sınırları içine alınmamızın bir ulusal dava haline getirilmesi zarureti vardır...”⁸⁸.

Osman Menteşeoğlu, Ulus Gazetesi'ndeki 26 Mart 1949 tarihli yazısında şöyle bir değerlendirmede bulunmuştur:

“Sovyetler Birliği, Atlantik Paketi'nin kendisine karşı yapıldığını bilmiyor mu? O halde bugün Akdeniz her türlü taarruz için serbest duruyor. Bunun önlemi ne zaman ve nasıl alınacak? Türkiye'nin emniyeti nasıl sağlanacak?”⁸⁹.

Sadi Irmak, 6 Nisan 1949'da Ulus Gazetesi'ndeki yazısında NATO'yu dünya barışı için çok önemli bir adım olarak ifade etmiştir. Irmak ayrıca İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşananların barışın korunması için yeterli olmadığını belirterek şu değerlendirmeyi yapmıştır:

“Harpten sonra barışı korumak için girişilen teşebbüslerin hazin macera akıbetleri bilinmektedir. Dünya harp içinde, Yatla Konferansı'nda ve sonra

⁸⁷ Mert Özışıklı, **a.g.e.**, s. 110.

⁸⁸ Yusuf Hikmet Bayur, “Atlantik Misakı ve Diplomasimizin Başarısızlığı”, **Kudret Gazetesi**, s. 1.

⁸⁹ Osman Menteşeoğlu, “Türk Emniyeti İçin Evham”, **Ulus Gazetesi**, 26 Mart 1949, s. 2.

Potsdam’da varılan taahhütler ve hele Birleşmiş Milletler Antlaşması’nda gelecek dünya barışı fert-millet ve milletler arası olduğuna göre barış, sadece bu genel formüllerin teferruatlı maddeler halinde yazılmasından ibaret olması lazımdır.”

6 Nisan 1949 tarihli Cumhuriyet Gazetesi’nde NATO’nun kuruluşunu değerlendiren bir yazıda Atlantik Paktı’nın kuruluşu ile Sovyetler Birliği’nin karşısına demokrasi cephesinin dikildiği belirtilmiştir. Yazıda, Sovyetler Birliği’nin istila peşinde koşması, diğer cephenin ise savunma amaçlı kurulmuş olması iki grup arasındaki en temel fark olarak verilmiştir. Ayrıca Atlantik Paktı’na üye devletlerin, ilim, teknik, endüstri, ham madde açısından daha zengin oldukları belirtilmiştir. Yazıda ayrıca Sovyetler Birliği’nin Almanya’yı, ABD ve İngiltere’den gelen destekle mağlup ettiği de hatırlatılmıştır⁹⁰.

NATO üzerine bir kitap yazan Tekin Erer kitabında Kuzey Atlantik Antlaşması’nı şu şekilde değerlendirmiştir:

“Komünist ülkelerle çıkacak anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi. Kuvvet ve tehdide başvurulmasına engel olunması. Üyeler arasında ekonomik işbirliği sağlanması. Saldırıya karşı savunma gücünün karşılıklı yardımlarla güçlendirilmesi. Taraflardan birinin tehdit edilmesi durumunda, istişareye başvurulması. Taraflardan biri veya birkaçına saldırıldığı takdirde, elbirliğiyle yardım ve dayanışma! Birleşmiş Milletler Anayasası’nın 51. maddesinin tanıdığı müşterek müdafaa hakkına dayanmak!”⁹¹

Bazı devlet görevlileri de NATO hakkında basına açıklamalar yapmışlardır. Cumhurbaşkanı Celal Bayar 30 Martta Cumhuriyet Gazetesi’ne yaptığı açıklamada, yeni bir dünya savaşı yaşanırsa Türkiye’nin savaş dışı ve tarafsız kalmasının zor olacağını söylemiştir. Bayar, Türkiye’nin NATO’ya alınmamasının bir hata olduğunu ve bu hatanın telafi edilmesi gerektiğini belirtmiştir⁹².

⁹⁰ Mert Özışıklı, **a.g.e.**, s. 112.

⁹¹ Tekin Erer, **NATO’nun Hür Ufukları**, Baha Matbaası, İstanbul 1969, s. 79.

⁹² **Cumhuriyet Gazetesi**, “Atlantik Paktı Dışında Kalışımız Karşısında D.P.”, 30 mart 1949, s. 1, 3.

Benzer şekilde Dışışleri Bakanı Necmettin Sadak BM toplantısı için gittiği Amerika’da, Türkiye’nin NATO dışında kalması hakkında bir değerlendirme yapmıştır. Türkiye’nin güvenliğini sağlamak için NATO’ya girmek istediğini söyleyen Sadak pakt dışında kalmanın Türk halkında hayal kırıklığı ve hoşnutsuzluk yarattığını belirtmiştir⁹³.

NATO hakkında çıkan haberleri ve yazıları incelediğimiz zaman Türk basınının bu ittifakı olumlu karşıladığı göze çarpar. Yapılan değerlendirmelerin neredeyse tamamı ittifakı destekleyici niteliktedir. Yine bu yazıların neredeyse tamamı Türkiye’nin antlaşma dışında bırakılmasını eleştirmektedir. Yazarların birçoğu Türkiye’nin NATO’ya üye olmak için çaba sarfetmesini tavsiye ederek bazı yazarlar Türkiye’nin, kendisini kabul etmeyen bir ittifakı umursamadan kendi güvenliğini kendi başına sağlayacak bir dış politika izlemesini tavsiye etmişlerdir. Ancak aydınların birçoğu ve devlet görevlileri ilk görüşü tercih edecekler ve Türkiye bütün enerjisini NATO’ya üye olmak için sarfedecektir.

D- Kuzey Atlantik Antlaşması (NATO)

Kuzey Atlantik Antlaşması, antlaşmayı imzalayan devletlerin yasama organları tarafından onaylandıktan sonra 24 Ağustos 1949’da yürürlüğe girmiştir⁹⁴. BM yasasının 51. maddesi çerçevesinde üye devletlerin ortak savunma yapmalarını sağlamak ve birbirleriyle istikrarlı ilişkiler kurmak amacıyla imzaladıkları bir belge olmuştur. Bu belge bir önsöz ve on dört maddeden oluşmuştur⁹⁵.

Önsözde askeri önlemler bunun yanı sıra siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel yapılacak olan işbirliğinin BM Yasası’na uygun olarak yapılacağı ifade edilmiştir. Ayrıca antlaşmanın temel yapısı belirtilmiştir⁹⁶. Buna göre;

⁹³ Necmettin Sadak, “Biz Pakt Delisi Değiliz Yalnız Şu Var Ki...”*Cumhuriyet Gazetesi*, 6 Nisan 1949, s. 3.

⁹⁴ Tekin Erer, *a.g.e.*, s. 102.

⁹⁵ İsmail Soysal, *a.g.e.*, s. 391.

⁹⁶ Mert Özışıklı, *a.g.e.*, s. 99.

Birinci maddede; BM Antlaşması'nda kararlaştırıldığı gibi üye devletler uluslararası ilişkilerde ve uluslararası sorunlarda barışı ve dünya güvenliğini tehlikeye atmamayı, sorunları barışçı yollar ile halletmeyi, uluslararası sorunlarda BM gayeleri ile ters düşmemeyi taahhüt etmişlerdir.

İkinci maddede; NATO'nun yalnız askeri amaçlar gütmeyeceği belirtilmiş, taraflar arasında ekonomi politikalarındaki farklılıkların ortadan kaldırılması ve ekonomik işbirliği sağlanması teşvik edilmiştir.

Üçüncü maddede; NATO'ya üye olan devletlerin silahlı bir saldırı karşısında tek tek veya toplu karşı koyma sırasında güçlerinin korunması ve artırılması gerekliliği belirtilmiştir.

Dördüncü maddede; üye devletlerden biri, siyasal bağımsızlığına, toprak bütünlüğüne veya güvenliğine karşı bir tehdit oluştuğunu düşünmesi halinde tarafların bir birleriyle dayanışma içinde olacağı taahhüt edilmiştir.

Beşinci maddede; üye devletlerden birine veya bir kaçına, Avrupa veya Kuzey Amerika'da yapılacak herhangi bir silahlı saldırının, bütün üye devletlere yapılmış kabul edileceği belirtilmiş ve bu durumda BM Yasası'nın 51. maddesinde öngörülen bireysel ya da ortak savunma hakkı kullanılacağı açıklamıştır. Üye olan ülkeler uygun gördüğü eyleme başvurabileceği belirtilmiştir. Ayrıca durumun BM Güvenlik Konseyi'ne de bildirileceği açıklanmıştır.

Altıncı maddede; beşinci maddenin uygulanacağı bölgeleri belirtmiştir. Bu bölge, Avrupa'da NATO'ya üye olan ülkelerin topraklarını ayrıca ABD ve Kanada sınırlarını, üye devletlere bağlı olan adaları ve Fransa'nın Cezayir sömürgesini kapsamıştır. 1952 yılında Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya girişi ile bu alan yeni üyelerin topraklarını da kapsamıştır. 1962'de Cezayir bağımsızlığını kazanınca bu alandan çıkartılmış 1982'de İspanya'nın NATO'ya girişi ile koruma alanı İspanya topraklarını da içine almıştır.

Yedinci maddede; bu antlaşmanın, BM Antlaşması'ndan doğan hak ve yükümlülükleri ortadan kaldırmadığı ve BM Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barış ve güvenliği korumadaki rolünü etkilemediği vurgulanmıştır.

Sekizinci maddede; üye ülkelerin, mevcut taahhütlerinin antlaşmaya aykırı olmadığı ve bu ülkelerin gelecekte antlaşma hükümlerine aykırı girişimlerde bulunmayacaklarını kabul ettiklerini hükmü yer almıştır.

Dokuzuncu maddede; antlaşma hükümlerinin uygulanabilmesi için gerekli organların kurulacağını belirtilmiştir

Onuncu maddede; üye devletlere, antlaşma hükümlerine uyabilecek diğer Avrupa devletlerini oybirliği ile pakta davet etme hakkı vermiştir.

On Birinci maddede; antlaşmaya dâhil olan ülkelerin, bu antlaşmayı kendi anayasal düzenlerine göre oylamaları gerektiği ve antlaşmanın yürürlüğe girme süreci hakkında bilgi verilmiştir.

On İkinci maddede; antlaşmanın on yıl yürürlükte kaldıktan sonra, üye devletlerden birinin talebi ile görüşülerek değiştirilebileceği öngörülmüştür.

On Üçüncü maddede; antlaşmanın yürürlüğe girmesi üzerinden yirmi yıl geçtikten sonra üyelere birinin ABD'ye ayrılmak istediğini belirttikten bir yıl sonra NATO'dan çıkabileceği belirtilmiştir.

On Dördüncü maddede; İngilizce ve Fransızca metinlerin aynı derecede geçerli olacağı açıklanmıştır⁹⁷.

⁹⁷ Feridun Cemal Erkin, **Dışişlerinde 34 Yıl, Vaşington Büyükelçiliği**, 2. Baskı, Cilt 2, 2. Kısım, TTK Yayınları, Ankara 1999, s. 555-557. Antlaşmanın metni için ayrıca bkz. İsmail Soysal, **Türkiye'nin Uluslar Arası Siyasal Bağlantıları (1945-1990)**, Cilt 2, TTK Yayınları, Ankara 1991, s. 409-411. yada İsmail Giritli, **Neden NATO'ya Evet?**, Baha Matbaası, İstanbul 1968, s. 90-93.

Maddelerde görüldüğü üzere Kuzey Atlantik Antlaşması üye devletler arasında askeri bir ittifak meydana getirmiştir. Bu ittifak Sovyetler Birliği'nin Avrupa'daki güçlü konumuna ve yayılmasına karşı bir denge oluşturmayı amaçlamıştır. Antlaşmanın 5. maddesi ile üyeler arasında ortak savunma yapılmasına imkan sağlanmıştır. Antlaşma askeri boyutla sınırlı kalmamış, üyeler arasında özellikle ekonomik bütünleşmeyi sağlamayı da hedeflemiştir.

E- NATO'nun Yapısı

Kuzey Atlantik İttifakı için çalışan kuruluşlar iki başlık altında toplanmışlardır. Birinci grup doğrudan NATO'ya bağlı olan ve NATO'yu oluşturan kuruluşlar, ikinci grup ise doğrudan NATO'ya bağlı olmamakla birlikte ona hizmet eden kuruluşlardır⁹⁸.

1- NATO'nun Organları

NATO'yu oluşturan organlar sivil ve askeri olarak iki bölüme ayrılırlar. Sivil saha Konsey, Komite ve Sekreterlikten oluşur⁹⁹.

NATO'nun en yüksek sivil organı olan NATO Konseyi, dışişleri bakanlarından oluşur. Konsey'in işleri üyelerin NATO'daki daimi temsilcilikleri aracılığı ile yürütülür. Konsey'de kararlar oybirliği ile alınır. Konsey'e bağlı olarak Savunma Planlama Komitesi bulunur. Bu komite yılda iki kez Genel Sekreter düzeyinde, onun haricinde büyükelçiler düzeyinde toplanır¹⁰⁰.

Savunma Planlama Komitesi'ne bağlı olan Askeri Komite, NATO'nun en yüksek askeri organıdır ve üye devletlerin genelkurmay başkanlarından oluşur. Askeri

⁹⁸ <http://www.nato.int/cps/en/SID-F32FBE58-91509A73/natolive/structure.htm>

⁹⁹ Selim Soley, **NATO; Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı**, Ankara 1955, s. 8.

¹⁰⁰ Mert Özışıklı, **a.g.e.**, s. 101.

Komite barış döneminde, NATO bölgesinin savunması ile ilgili önlemleri almakla görevlidir. Askeri Komite, ayrıca NATO Konseyi'ne, Savunma Planlama Komitesi'ne ve bunlara bağlı kuruluşlara askeri konularda bilgi verir. Askeri Komite'ye çalışmalarında Uluslararası Kurmay Heyeti yardımcı olur. Bu heyet general düzeyinde ulusal temsilciliklerden oluşur ve Brüksel'de sürekli görev yapar. Savunma Planlama Komitesi'ne doğrudan bağlı bir yan kuruluş da Nükleer Savunma Sorunları Komitesi'dir ve bunun için bir Nükleer Planlama Grubu bulunmaktadır. Grup (ABD, İngiltere, Almanya, İtalya, Belçika, Danimarka ve Türkiye) her yıl NATO Genel Sekreteri başkanlığında Milli Savunma Bakanları düzeyinde toplanmakta, nükleer silahlar ve savunma konusunda görüş ortaya koymaktadır¹⁰¹.

NATO bölgesi, ABD ve Kanada Bölgesel Savunma Alanı, Atlantik Müttefik Komutanlığı, Avrupa Müttefik Komutanlığı, Manş Müttefik Komutanlığı olarak dört komutanlık şeklinde örgütlenmiştir.¹⁰²

2- NATO'ya Yardımcı Kuruluşlar

Kuzey Atlantik Asamblesi (Meclis), Avrupa Grubu ve Atlantik Antlaşması Dernekleri'nden oluşan yardımcı kuruluşlar, doğrudan NATO'ya bağlı olmamakla birlikte onun amaçlarına hizmet ederler.

a- Kuzey Atlantik Asamblesi

Her üye ülkenin parlamentoları tarafından seçilen ulusal heyetlerin oluşturduğu kuruluş 172 üyeden oluşur. 1955 yılında NATO Parlamenterleri Konferansları adı ile toplanan örgüt 1966 yılından itibaren Kuzey Atlantik Asamblesi adını almıştır. NATO topluluğunun ülkelerini yayma amacı güden örgüt, NATO'dan bağımsız

¹⁰¹ İsmail Soysal, **a.g.e.**, s. 394-395.

¹⁰² Mert Özışıklı, **a.g.e.**, s. 101-102.

olmasına karşın, NATO üyesi ülkelerin parlamenterlerinden oluşur ve bu ülkeler arasında bir bağlantı sağlar¹⁰³.

b- Avrupa Grubu

Fransa ve İzlanda dışındaki Avrupa'daki NATO üyeleri tarafından 1968 yılında kurulmuş olan örgüt, NATO'dan bağımsızdır ancak onun amaçlarıyla uyum içinde çalışır. Grubun kurulmasında, Sovyetler Birliği'nin 1968 yılında Çekoslovakya'yı işgal etmesi etkili olmuştur. Grubun amacı Avrupa devletlerinin NATO'ya daha etkili biçimde bulunmasını sağlamak ve ortak savunmayı güçlendirmektir¹⁰⁴.

c- Atlantik Antlaşması Dernekleri

NATO Konseyi'nin almış olduğu karar uyarınca, tüm üye ülkelerde, NATO ve çalışmaları konusunda ülke kamuoylarını aydınlatmak üzere birer Atlantik Antlaşması Derneği kurulmuştur. NATO ile organik bağı bulunmayan bu dernekler, NATO Genel Sekreterliği Enformasyon Dairesi, üye devletlerin hükümetleri, Atlantik Asamblesi ile işbirliği içinde yayınlar dağıtmakta, konferans ve seminerler düzenlemektedirler¹⁰⁵.

F- NATO'nun 1949-1974 Yılları Arasındaki Faaliyetleri

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD ve Sovyetler Birliği birer süper güç haline gelmişler ve dünyayı şekillendirebilecek güce ulaşmışlardır. İkinci Dünya Savaşı sırasında Müttefikler arasında başlayan görüş ayrılıkları, savaş sonrasına da yansımıştır. İki farklı ideoloji ve iki farklı ekonomi anlayışına sahip bu devletler

¹⁰³ İsmail Soysal, **a.g.e.**, s. 397.

¹⁰⁴ Mert Özışıklı, **a.g.e.**, s. 103.

¹⁰⁵ İsmail Soysal, **a.g.e.**, s. 398.

diğer devletleri kendi etraflarında toplamışlar ve böylece dünyada iki farklı blok oluşmuştur. Batı devletleri ABD etrafında NATO'yu kurarken Sovyetler Birliği buna Varşova Paktı ile yanıt vermiştir. Bu iki blok arası rekabete Soğuk Savaş adı verilmiştir.

1- Sovyetler Birliği'nin Faaliyetleri ve Varşova Paktı

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD ile Sovyetler Birliği arasında yaşanan fikir ayrılıkları krize dönüşmeye başlamıştır. Krizlerden ilki İran meselesi sırasında yaşanmıştır. Bu olaydan sonra iki devlet arasında dünyanın herhangi bir yerinde yaşanan bir olayla ilgili her fikir ayrılığı gerilim yaratmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sırasında ABD ve İngiltere, Sovyetler Birliği'ne, İran üzerinden yardım yapmaya karar vermişler ancak İran yönetimi buna karşı çıkmıştır. Bunun üzerine İngiltere ve Sovyetler Birliği asker sevk ederek İran'ı işgal etmişlerdir. Daha sonra İran ile bir ittifak imzalayarak askerlerinin İran'da bulunmasına ve İran üzerinden Rusya'ya yardım yapılmasına hukuki zemin hazırlamışlardır. Bu ittifakın beşinci maddesine göre savaş sona erdikten sonra en geç altı ay içerisinde Sovyetler Birliği ve İngiltere, İran'ı terk etmeyi taahhüt etmişlerdi. Savaş bittikten sonra İngiltere ve ABD askerlerini İran'dan çekmişler¹⁰⁶, Sovyetler Birliği ise askerlerini çekmemiş İran üzerinde bazı isteklerde bulunmuştur. ABD'nin tutumu karşısında Sovyetler Birliği geri adım atmak zorunda kalmış ve mesele böylece kapanmıştır¹⁰⁷.

Bu olaydan sonra Sovyetler Birliği'nin yayılma faaliyetleri sona ermemiştir. Bu devlet, Türkiye ve Yunanistan ile ilgili emellere sahip olmuştur. Nitekim bir nota vererek Türkiye'den Boğazlarda üs ve bundan başka Kars ve Ardahan'ın kendilerine

¹⁰⁶ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 517.

¹⁰⁷ Hikmet Erdoğan, **a.g.e.**, s. 32

terk edilmesini talep etmiştir. Aynı tarihlerde Yunanistan'da süren iç savaşı da komünistleri destekleyerek şiddetlendirmişlerdir¹⁰⁸.

Türkiye, Sovyetler Birliği'nin notasına cevap vermiş ve iki devlet arasında karşılıklı notalaşma başlamıştır. ABD ve İngiltere'nin müdahalesi ile Boğazlar konusundaki konu kapanmıştır. Potsdam Konferansı'nda üç büyük devletin (ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği) Boğazlarla ilgili görüşlerini Türkiye'ye sadece bir nota vererek sunmaları kararlaştırılmıştı. Sorun çözülmezse konu ile ilgili bir konferans toplanacaktı ancak bu konferans toplanmamıştır. Ayrıca Yunanistan'da iç savaşın sona ermesi ile Sovyetler Birliği'nin bu ülkedeki faaliyetleri de sonuçsuz kalmıştır¹⁰⁹.

Diğer taraftan Sovyetler Birliği, İkinci Dünya Savaşı sırasında, Litvanya, Estonya, Letonya, Romanya, Bulgaristan, Polonya, Macaristan ile Finlandiya'nın bir bölümünü işgal etmiştir. Ayrıca Kuzey Doğu Almanya ve Çekoslovakya da Sovyetler Birliği yayılmasının içinde kalmıştır¹¹⁰. Yugoslavya ve Arnavutluk ise daha önce komünist yönetimler altına alınmıştır. Sovyetler Birliği, işgali altındaki ülkelerde komünist partiler aracılığı ile yönetimi ele geçirmiştir. 1948 yılında Polonya, Romanya, Bulgaristan, Macaristan, Çekoslovakya ve Doğu Almanya'da komünist rejimler kurulmuştur. Sovyetler Birliği ayrıca 1945 yılında Mançurya ve Kuzey Kore'yi işgal etmiş, Çin, Malezya, Filipinler, Birmanya'da da komünist hareketleri desteklemiş, Doğu ve Güneydoğu Asya'da etkisini arttırmıştır¹¹¹. Çin'de süren mücadelede komünistler başarılı olmuşlar ve 1 Ekim 1949 günü Mao, Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşunu ilan etmiş bu devlet aynı gün Sovyetler Birliği tarafından tanınmıştır. Böylece komünistler, Avrupa'nın ardından Asya kıtasının da büyük bir bölümüne hâkim olmuşlardır¹¹².

Sovyetler Birliği'nin amacı Türkiye, Yunanistan ve İran üzerinden Basra Körfezi ve Doğu Akdeniz'e inerek Orta Doğu'ya nüfuz etmek olmuştur. İkinci Dünya Savaşı

¹⁰⁸ Alpaslan Eker, **a.g.e.**, s. 14-15.

¹⁰⁹ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 522, 524.

¹¹⁰ **NATO Belgeler (Yayınlayan NATO Enformasyon Sevisi)**, Brüksel 1970, s. 16.

¹¹¹ Alpaslan Eker, **a.g.e.**, s. 15-16

¹¹² Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 534.

sırasında Avrupa’da işgal ettiği ülkeleri kendisine bağlayarak Avrupa’nın önemli bir bölümünü ele geçirmiş olan Sovyetler Birliği ayrıca Asya’ya nüfuz ederek burada da güç kazanmaya çalışmıştır. Bu olaylar NATO’nun kurulmasına ve Soğuk Savaş’ın başlamasına yol açmıştır.

Komünist rejim altında toplanan ülkeler, 1947 yılından itibaren Moskova’dan yönetilen bir blok haline gelmişlerdir. Churchill bir konuşmasında Baltık’taki Stettin’den, Adriyatik’teki Trieste’ye kadar demir bir perdenin çekilmesinden bahsetmiştir. Bundan sonra “*Demir Perde*” tabiri Rusya tarafından yönetilen bu bloğu adlandırmak için sıkça kullanılmıştır¹¹³.

Batı ülkelerinin kendisine karşı ittifaklar yapması üzerine Sovyetler Birliği, kontrolü altındaki ülkeleri bir blok halinde tutmak ve aradaki ilişkileri sıkılaştırmak amacıyla bu ülkelerle bazı antlaşmalar yapmıştır. Bu tarihlerde dünyadaki komünist faaliyetlere hız vermek için Avrupa’nın önemli komünist partileri Silezya’da bir araya gelmişlerdir. Bu toplantının sonuç bildirgesinde, 5 Ekim 1947’de Kominform’un kurulduğu belirtilmiştir. Bu bildiri ile dünya resmen iki bloğa ayrılmıştır¹¹⁴.

NATO’nun kurulmasından sonra Sovyetler Birliği 8 Ekim 1949’da kendi işgali altındaki Almanya’da Doğu Almanya’yı kurmuş ve bu devletin bütün Almanya’nın temsilcisi olduğunu açıklamıştır¹¹⁵.

Batı Almanya’nın 5 Mayıs 1955 yılında NATO’ya dâhil olması üzerine, Sovyetler Birliği, kontrolü altındaki devletleri bir arada tutmak için Varşova Paktı’nı kurmuştur. Bu pakt, Sovyetler Birliği, Arnavutluk, Bulgaristan, Doğu Almanya, Polonya, Romanya ve Çekoslovakya arasında 14 Mayıs 1955 tarihinde Varşova’da imzalanmış ve antlaşmanın süresi yirmi yıl olarak belirlemiştir. Antlaşmanın giriş

¹¹³ Durmuş Yalçın, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Cilt 2, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2011, s. 463-464.

¹¹⁴ Rıfat Üçarol, **Siyasi Tarih (1789-1999)**, 5. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2000, s. 663.

¹¹⁵ **Son Telgraf Gazetesi**, “Doğu Almanya’da Nihayet Kızıl Bir Kukla Hükümet Kuruldu”, 8 Ekim 1949, s. 1.

kısmında, ittifakın sebebi olarak, “*Batı Almanya’nın NATO’ya girişinin yeni bir savaş tehlikesini arttırdığı ve barışsever milletlerin milli güvenlikleri için bir tehdit teşkil ettiği*” belirtilmiştir¹¹⁶.

Varşova Paktı’nın amacı bir NATO saldırısına karşı Doğu Avrupa ülkelerini korumak olarak belirlenmiştir. Bunu yapabilmek için Sovyetler Birliği askerleri Doğu Avrupa devletlerinin topraklarına yerleştirilmiştir. Bu askeri birlikler, bulundukları ülkelerde, Sovyetler Birliği kontrolünün artmasına da yol açmışlardır¹¹⁷.

Varşova Paktı’nın ortaya çıkmasında NATO’nun da etkisi olmuştur. Ancak bu pakt NATO’dan hemen sonra kurulmamıştır. Varşova Paktı’nın ortaya çıkmasına yol açan olay Batı Almanya’nın NATO’ya alınması olmuştur¹¹⁸. Bu organizasyon da tıpkı NATO gibi iki süper güç arasındaki gerilimin artmasına yol açmış ve Soğuk Savaş’ı şiddetlendirmiştir.

2- Soğuk Savaş Dönemi

İkinci Dünya Savaşı’nın bitişi, ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği arasında Almanya’ya karşı kurulan işbirliğinin sona ermesine yol açmıştır. Savaş sonunda Stalin, kazanılan askeri zafer ve Rus halkının çektiği acıların karşılığını toprak olarak almak istemiştir¹¹⁹. Bunun sonucunda başını ABD’nin çektiği Batı ile Sovyetler Birliği arasındaki mücadele yani Soğuk Savaş ortaya çıkmıştır¹²⁰. Soğuk Savaş bir bakıma İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya güçler dengesinde meydana gelen boşluğu doldurma yarışı olmuştur¹²¹.

¹¹⁶ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 560-561.

¹¹⁷ Cüneyt Akalın, **a.g.e.**, s. 145.

¹¹⁸ Türkkaya Ataöv, **a.g.e.**, s. 236.

¹¹⁹ Henry Kissenger, **a.g.e.**, s. 404.

¹²⁰ Emre Kongar, **Tarihimize Yüzleşmek**, 55. Baskı, Remzi Kitapevi, İstanbul Ağustos 2006, s. 176.

¹²¹ Rıfat Üçarol, **a.g.e.**, s. 616.

Sovyetler Birliği'nin, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yayılmaya bu kadar istekli olmasının en önemli nedeni Avrupa'da kendisini engelleyecek büyük güçlerin olmaması olmuştur. Sovyetler Birliği, Türkiye, Yunanistan ve İran üzerinden Ortadoğu'ya doğru da genişlemeye çalışmıştır. Ayrıca Japonya'nın savaştan sonra önemli bir güç olmamasından faydalanarak Asya üzerinde de etkisini arttırmıştır. Stalin'in kafasındaki yenedünya düzeni, komünist ideoloji ile kuvvetlendirilmiş Panslavizm olmuştur. Rus yayılmasının önündeki en büyük engeli, ordusunun teknolojik bakımdan geri olması teşkil etmiştir. Batı devletlerinin aksine Sovyetler Birliği, savaştan sonra ekonomik kaynaklarının büyük bölümünü silahlanmaya ve silah geliştirmeye ayırmış ve bu tercih uzun vadede Sovyetler Birliği'nin dağılmasına yol açmıştır. Sovyetler Birliği'nin baskıları karşısında, ABD, saldırıya karşı en etkili korunma yolunun ezici kuvvete sahip olmak ve onu kullanmaya istekli olmak olduğunu anlamıştır. Bu fikirden Kuzey Atlantik Antlaşması doğmuştur¹²². Atlantik'in iki kıyısını birleştiren ve bir Soğuk Savaş örgütü olan NATO, 20. yüzyıl başlarındaki İngiliz İmparatorluğu'nun Avrupa, Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'de bıraktığı boşluğu doldurmuştur¹²³.

NATO, kuruluşu ile birlikte Sovyetler Birliği'nde Dışişleri Bakanı Molotov ve bazı idareciler tasfiye edilmiş ve kontrol altındaki devletlerle ilişkiler yeniden gözden geçirilmiştir¹²⁴. Bu devletlerle olan ilişkiler sıkılaştırılmış ve onlar üzerindeki kontrol artırılmıştır. 1955 yılında Varşova Paktı denen savunma sistemi de yürürlüğe girmiştir.

Sovyetler Birliği'nin tepki ve gayretlerine rağmen NATO ittifakı başlıca amacına ulaşmıştır. Bu devletin, İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden yıllar içinde batıya doğru olan yayılması durdurulmuştur. NATO, üye devletlere, tehlike karşısında müşterek müdafaa imkânı sağlamıştır. İttifaka dâhil olan ülkeler, askeri yükümlülüklerine rağmen ekonomik durumlarını hızla düzeltmişlerdir¹²⁵.

¹²² Henry Kissenger, *a.g.e.*, s. 419, 438.

¹²³ Osman Özbek, *İpotekli Türkiye*, Ümit Yayıncılık, Ankara 2005, s. 153.

¹²⁴ Orhan Şadi Kavur, *Atlantik Paktı –Hür Milletler Paktı-*, İstanbul 1949, s. 56.

¹²⁵ NATO; Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı (Yayınlayan NATO Enformasyon Servisi), Paris 1965, s. 24-25.

NATO'nun kurulmasından sonrada ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki mücadele bütün dünyada tüm hızıyla devam etmiştir. Bu mücadele boyunca iki süper gücün kuvvetleri doğrudan bir birlerine karşı hiç savaşmamışlardır. Bu durumdan dolayı iki devlet arasındaki mücadele Soğuk Savaş olarak adlandırılmıştır. Soğuk Savaş döneminde ilk ciddi savaş Asya'da yaşanan Kore Savaşı olmuştur.

a- Kore Savaşı

Potsdam Konferansı'nda Sovyetler Birliği, Japonya'ya karşı savaşa katılmaya karar verdiğinde askeri harekât alanı için Kore toprakları 38. enlem sınır olarak ikiye bölünmüştü. 38. paralelin güneyi ABD kuzeyi ise Sovyetler Birliği tarafından işgal edilmiştir¹²⁶.

Savaş sonunda ABD ile Sovyetler Birliği arasında, Kore'nin birleşmesi için yapılan müzakereler sonuç vermemiş ve bunun üzerine mesele ABD tarafından BM'ye taşınmıştır. BM Genel Kurulu 14 Kasım 1947'de Kore hakkında bir karar almıştır. Bu kararda kurulacak komisyonun denetimi altında 31 Mart 1948 tarihinde Kore'de seçim yapılarak hükümet kurulmasına ve bunun ardından 90 gün içinde ABD ve Sovyetler Birliği kuvvetlerinin Kore'yi terk etmelerine hükmedilmiştir¹²⁷. Ancak Sovyetler Birliği bunu kabul etmemiştir. Bunun üzerine ABD, kendi kontrolü altındaki Güney Kore'de 10 Mayıs 1948 tarihinde seçimler yapmış ve böylece Güney Kore Cumhuriyeti kurulmuştur¹²⁸.

Buna karşılık Sovyetler Birliği, Ağustos 1948'de Kuzey Kore'de seçimler düzenlemiş ve 9 Eylül 1948'de Kuzey Kore Halk Cumhuriyeti'ni kurmuştur. Bu devlet, Sovyetler Birliği ve onun kontrolü altındaki ülkeler tarafından tanınmıştır¹²⁹.

¹²⁶ Alpaslan Eker, **a.g.e.**, s. 58

¹²⁷ **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi**, Fon Kodu: 30.18.1.2. Yer No: 121.90.18.

¹²⁸ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 553.

¹²⁹ İbrahim Artuç, **Kore Savaşlarında Mehmetçik**, Kastaş Yayınları, İstanbul 1990, s. 26.

Çin’de iç savaş süresince Sovyetler Birliği, Kore’nin durumundan rahatsız olmamış ancak 1949’da Çin’de komünist rejim ülkeye hâkim olduktan sonra, ABD’yi Asya’dan atmaya karar vermiştir¹³⁰. Nitekim 25 Haziran 1950’de Kuzey Kore, Güney Kore’ye karşı saldırıya geçmiştir. ABD’nin ısrarı ile aynı gün BM Güvenlik Konseyi konu ile ilgili karar almıştır. Bu kararda, barışı bozduğu gerekçesi ile Kuzey Kore’nin kuvvetlerini 38. paralelin kuzeyine çekmesi, bunun takip edilmesi, BM bütün üyelerinin bu karara yardım etmesi ve Kuzey Kore’ye yardım etmekten kaçınmaları istenmiştir¹³¹. ABD’nin girişimiyle, 27 Haziran 1950’de esas yükünü kendisinin çektiği bir BM gücü oluşturulmuştur¹³².

BM’nin çağrısı üzerine Türkiye¹³³, *“Türkiye Birleşmiş Milletlerin bir üyesi olarak sorumlu olduğu yükümlükleri ilgili yasa kapsamında ve içtenlikle yerine getirmeye hazır olduğunu ivedi olarak bildirir”* cevabını vererek oluşturulacak olan BM kuvvetine katılmıştır¹³⁴.

Haziran 1950’de Kuzey Kore’nin saldırısıyla başlayan Kore Savaşı’nda önce BM Kuvvetleri, Kuzey Kore’yi Çin sınırına doğru püskürtmüşlerdir. Bu olaydan sonra Çin’den gelen gönüllülerle desteklenen Kuzey Kore, BM kuvvetlerini, Güney Kore içlerine kadar geriletmiştir. Daha sonra BM kuvvetleri, Kuzey Kore ve Çin gönüllülerini 38. paralelin kuzeyine çekilmeye zorlamışlar bunun üzerine Kuzey Kore ateşkes görüşmeleri talep etmiştir. Yapılan görüşmeler sonunda ateşkes imzalanmış ve böylece Temmuz 1953 tarihinde Kore Savaşı sona ermiştir. Savaş sonunda Kore’nin ikiye bölünmüş statüsü tekrar kabul edilmiş ve sınır yeniden 38. paralel olmuştur¹³⁵.

¹³⁰ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 553.

¹³¹ **Ayın Tarihi**, Sayı 199, Haziran 1950, Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü, s. 117.

¹³² Cüneyt Güven, **Sebepler ve Sonuçlarıyla Kore Savaşı ve Türkiye**, (Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Denizli 2007, s. 107.

¹³³ Türkiye’nin Kore Savaşı’na katılımı için bkz. 3. Bölüm

¹³⁴ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem 9, Cilt 1, s. 312.

¹³⁵ Feridun Cemal Erkin, **Dışişlerinde 34 Yıl, Washington Büyükelçiliği**, 2. Baskı, Cilt 2, 1. Kısım, TTK Yayınları, Ankara 1986, s. 253.

Kore Savaşı'ndan sonra ABD, Asya'daki konumunu güçlendirmek için harekete geçmiştir. İlk olarak bağımsız olan Tayland, Laos, Kamboçya ve Güney Vietnam'a askeri ve ekonomik yardımlarını arttırmış ikinci olarak 8 Eylül 1954'te Güneydoğu Asya Antlaşma Teşkilatı'nı (SEATO: South East Asia Treaty Organization) kurmuştur. Bu pakta, ABD, İngiltere, Fransa, Avustralya, Yeni Zelanda, Filipinler, Tayland ve Pakistan katılmıştır. Bu pakt ile ABD, Sovyetler Birliği ile müttefiki Çin'in etrafında Avrupa'dan Pasifik'e kadar uzanan bir çember meydana getirmiştir¹³⁶. Kore Savaşı ABD'nin Vietnam politikasını da etkilemiştir. ABD, Vietnam-Fransa savaşını bağımsızlık mücadelesi değil ideolojik bir savaş olarak ele almış ve Fransa'yı desteklemeye karar vermiştir. Kore Savaşı NATO'nun stratejisini de etkilemiş, Türkiye, Yunanistan ve Federal Almanya'nın NATO'ya alınmasına zemin hazırlamıştır¹³⁷.

b- Eisenhower Doktrini

Kore Savaşı, Arap-İsrail savaşları, Süveyş Krizi gibi olaylar sırasında ABD ile Sovyetler Birliği arasında gerilimler devam etmiştir. Bu olaylar sırasında NATO'ya üye devletler içinde de fikir ayrılıkları başlamıştır. Süveyş krizi sırasında ABD ile İngiltere ve Fransa arasında başlayan anlaşmazlık zaman içinde daha da artmıştır. Süveyş olayında Batı devletlerinin, Arap devletleri üzerinde kaybettiği nüfuz Sovyetler Birliği tarafından doldurulmaya çalışılmıştır. Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu'da güç kazanması üzerine ABD Ortadoğu'da etkin olabilmek için harekete geçmiştir. Başkan Eisenhower 5 Ocak 1957'de Kongre'ye gönderdiği ve daha sonra Eisenhower Doktrini adını alacak teklifte kendisine bazı konularda yetki verilmesini istemiştir¹³⁸. Bu konular şunlardır:

1-Bağımsızlıklarını korumak için ekonomik kalkınma içinde olan Ortadoğu ülkelerine ekonomik yardım yapmak,

¹³⁶ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 559.

¹³⁷ Cüneyt Akalın, **a.g.e.**, s. 155.

¹³⁸ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 610.

2-Bu ülkelerin isteği ile komünist ülkelere gelecek silahlı saldırılar karşısında Amerikan Silahlı Kuvvetleri'ni saldırıya karşı kullanmak,

3-Bu ülkeler içinden isteyenlere askeri yardım yapmak¹³⁹.

Bu doktrin ile ABD, Ortadoğu ile olan ilgisini oldukça genişletmiştir. Bölgede hâkim olabilmek için bir yandan Sovyetler Birliği ile rekabet eden ABD diğer yandan İngiltere ve Fransa'nın yerini almaya başlamıştır. Doktrinden sonra Ortadoğu'da dünya gibi ikiye bölünmüştür. Mısır ve Suriye plana karşı çıkmıştır. Türkiye Yunanistan, Irak, Pakistan, Lübnan ise doktrini kabul ettiklerini açıklamışlardır. Daha sonra Suudi Arabistan ve Ürdün de doktrinden yana tavır almışlardır. Diğer taraftan Sovyetler Birliği, Eisenhower Doktrini'ni tepki ile karşılamıştır. Önce Avrupa sonra Asya'da süren Sovyetler Birliği-ABD rekabeti Ortadoğu'da da gözle görülür bir hale gelmiştir¹⁴⁰.

c- Vietnam Savaşı

Soğuk Savaş süresince Kore Savaşı'ndan sonra Asya'daki diğer önemli gelişme Vietnam Savaşı olmuştur. Bu savaş süresince ABD'nin NATO'daki diğer devletlerle yaşadığı fikir ayrılıkları devam etmiştir. ABD bu savaş boyunca kendi başına hareket etmiş ve bunun sonucunda müttefiklerinden ciddi bir destek alamamıştır.

ABD 1950 yılında Hindin'in komünist yönetimlerin eline geçmesi halinde Asya'nın tamamen komünizmin eline geçeceğini düşünmüştür. "*Domino teorisi*" olarak adlandırılan düşünceden dolayı ABD 1952 yılında NATO'nun Hindin'de komünist gerillalarla savaşan Fransa'yı desteklemesini sağlamıştır. Bu durum Ortadoğu ve Güney Asya ülkelerinde, ABD'nin İngiltere'nin yerini aldığı

¹³⁹ **Milliyet Gazetesi**, "Planın Ana Hatları", 7 Mart 1957, s. 1.

¹⁴⁰ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s.611.

NATO'nun da sömürge sistemini korumak için kurulduğu düşüncesine yol açmıştır¹⁴¹.

Fransa'nın Vietnam'dan çekilmesine yol açan 1954 Temmuz ayındaki Cenevre Antlaşması ile Laos, Kamboçya, Kuzey ve Güney Vietnam bağımsız olmuşlardır. 17. enlem iki Vietnam arasında sınır kabul edilmiştir. Kuzey Vietnam komünist devlet haline gelmiştir. Cenevre Antlaşması'na göre iki Vietnam'ın seçim yoluyla birleştirilmesine karar verilmiştir. Ancak Güney Vietnam seçimlere yanaşmamış ve ABD'de bu kararı desteklemiştir. İki Vietnam arasındaki gerilim ve sürtüşme sonunda savaş dönüşmüş ve ABD'de kendini bu savaşın içinde bulmuştur. Avrupa'daki müttefikleri bu savaş boyunca ABD'yi desteklememişlerdir. Sekiz yıl süren savaş 1973 yılında Paris'te yapılan antlaşma ile sona ermiştir. Bu antlaşmada ABD'nin bütün askerlerini Vietnam'dan çekmesine ve iki Vietnam'ın birleşmesinin müzakereler yoluyla yapılmasına karar verilmiştir¹⁴². Ancak 1975 ilkbaharında Güney Vietnam, Kamboçya ve Laos Kuzey Vietnam'ın eline geçmiştir¹⁴³.

Bu savaş sonunda Kuzey Vietnam'ın tepkisini çekmek istemeyen Tayland ve Filipinler, ülkelerindeki Amerikan askerlerinin ayrılmasını istemişlerdir. Bunun sonunda 24 Eylül 1975 tarihinde SEATO dağıtılmıştır¹⁴⁴.

Vietnam Savaşı sonrasında Çin, hemen yanında güçlü bir Sovyetler Birliği müttefikleri olmasından endişelenmiştir. Vietnam'ın güçlenmesinden rahatsız olan Çin, bu devletin Kamboçya işgalinden sonra 1979 yılında Vietnam'a saldırmış ancak başarısız olmuştur¹⁴⁵. Bu olay komünist devletler arasında bir birliğin olmadığını göstermiş ABD-Çin ilişkilerinin kurulmasına yol açmıştır.

¹⁴¹ Vedat Gürbüz **Vietnam Savaşı**, Hazine Yayınları, İstanbul 2011, s. 72-73.

¹⁴² Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 816.

¹⁴³ Jonathan Neale, **Amerikan Savaşı Vietnam 1960-1975** (Çev. Doğan Tarkan), Metris Yayınları, İstanbul 2004, s. 173.

¹⁴⁴ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 820.

¹⁴⁵ Jonathan Neale, **a.g.e.**, s. 190

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN NATO’YA GİRİŞİ

Türkiye’nin NATO’ya girme isteği, İkinci Dünya Savaşı öncesinde, sırasında ve sonrasında yaşanan gelişmeler ile ilgili olmuştur. Bu savaş sırasında dış politikada meydana gelen gelişmeler Türkiye’nin kaderini önemli ölçüde etkilemiştir. Türkiye daha savaş başlamadan önce İngiltere ve Fransa ile yakınlaşmış ve Sovyetler Birliği ile yol ayrımına gelmiştir. Bu durum gerek İkinci Dünya Savaşı sırasında ve gerek savaş sonrası dönemde yaşanan olayları büyük ölçüde etkilemiştir. Sovyetler Birliği ile yaşanan gerginlikler, Türkiye’yi güvenliği konusunda endişelendirmiş ve Türkiye kendisini koruyabilmek için NATO’ya üye olmak istemiştir. Üyelik sürecini anlatmadan önce İkinci Dünya Savaşı öncesindeki ve savaş sırasındaki Türk dış politikasına göz atmak gerekir.

A- İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye

1- İkinci Dünya Savaşı Öncesinde Türkiye’nin Dış Politikası

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan sonra devletin dış politikası büyük ölçüde Mustafa Kemal Atatürk tarafından şekillendirilmiştir. Türkiye, Lozan Antlaşması’ndan sonra bütün enerjisini Lozan’dan kalan sorunları çözmek için harcamıştır. Yunanistan ile ahali değişimi, İngiltere ile Musul sorunu çözüldükten sonra Türkiye dış siyasetinde daha aktif hale gelerek bölgedeki ve dünyadaki sorunlarla daha yakından ilgilenmiştir.

Türkiye’nin dünya politikasına dâhil olmasının en somut örneği Milletler Cemiyeti’ne girmesi olmuştur. Milletler Cemiyeti, 6 Temmuz 1932’de İspanya temsilcisinin teklifi ve Yunan temsilcisinin desteği ile ortaya atılan teklifi görüşüp

kabul ederek, Türkiye'yi cemiyete davet etmiştir. Türkiye bu daveti 9 Temmuz 1932'de kabul etmiş ve 18 Temmuz 1932'de cemiyete katılmıştır¹⁴⁶.

Birinci Dünya Savaşı sonunda galipler arasında yer almasına rağmen umduğunu bulamayan İtalya, İkinci Dünya Savaşı'ndan önce Akdeniz bölgesinde önemli ölçüde tehdit yaratmıştır. Bu durum Türkiye'nin İngiltere ile ilişkilerini düzeltmesine neden olmuş ve İtalya tehdidi karşısında başlayan Türk-İngiliz dostluğu İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye'nin Batı ile yakınlaşmasına zemin hazırlamıştır¹⁴⁷.

İtalya'nın, Balkanlar üzerinde yarattığı tehdit ise Balkan Antantı'nın ortaya çıkmasına yol açmıştır. Türkiye'nin girişimleri ile 9 Şubat 1934 tarihinde Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya arasında Balkan Antantı imzalanmıştır. Dünyanın, İkinci Dünya Savaşı'na sürüklendiği tarihlerde Türkiye bu pakt ile kendisine batıdan gelebilecek bir tehdidi önlemeye çalışmıştır¹⁴⁸.

Türkiye ayrıca Avrupa'nın sıkıntılı durumundan faydalanarak Boğazlar meselesini de kendi lehine çözmüştür. Türkiye, İtalya'nın Habeşistan'a saldırısı ve Oniki Ada'yı silahlandırması üzerine Boğazlar konusundaki çalışmalarını arttırmıştır¹⁴⁹. Milletler Cemiyeti'nin caydırıcı bir güç olmadığını belirterek, güvenliğini sağlamak için Boğazların statüsünü değiştirmek istemiş ve bu isteğini 20 Temmuz 1936'da imzalanan Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile hayata geçirmiştir¹⁵⁰.

İtalya'nın, Habeşistan'a saldırısı ve Doğu Akdeniz üzerinde hak iddia etmesi üzerine Türkiye, doğu sınırını da güvenceye almak için, İtalya tehdidinden çekinen diğer Ortadoğu ülkeleri ile ilişkilerini kuvvetlendirmiştir. Bunun sonucunda, 8

¹⁴⁶ Tahir Kodal, **a.g.m.**, 208-209.

¹⁴⁷ Mevlüt Çelebi, "Atatürk Dönemi Dış Politikasında İtalya Faktörü (1923-1938)", **Türkler**, Cilt 16, s. 668.

¹⁴⁸ Hikmet Öksüz, "Atatürk Döneminde Balkan Politikası (1923-1938)", **Türkler**, Cilt 16, s. 635.

¹⁴⁹ Muhammet Erat, "Osmanlıdan Cumhuriyete Boğazlar Meselesi", **Türk Dış Politikası - Cumhuriyet Dönemi-**, Cilt 1, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul 2008, s. 158.

¹⁵⁰ Sadık Erdaş, "İki Savaş Arasında Türk Boğazları", **Türkler**, Cilt 16, s. 682.

Temmuz 1937’de Türkiye, İran, Irak ve Afganistan arasında Sadabad Paktı imzalanmıştır¹⁵¹.

Fransa’nın, Almanya baskısı altında olmasından faydalanan Türkiye, Hatay meselesini de lehine çözmeyi başarmıştır. Fransa’nın, Suriye’ye bağımsızlık vermesi ve Hatay’ı Suriye’ye bırakması üzerine Türkiye buna karşı çıkmıştır. Türkiye ile Fransa arasında yürütülen müzakereler sonucunda iki devlet arasında 3 Temmuz 1938’de imzalanan antlaşma ile Hatay, Türkiye ve Fransa’nın garantisi altında bağımsız bir devlet haline gelmiştir. Bir yıl sonra 23 Haziran 1939’da yapılan antlaşma ile Fransa, Hatay’ın Türkiye’ye katılmasını kabul etmiştir. Hatay Meclisi 29 Haziran 1939’da Türkiye’ye katılma kararı almış ve Hatay 23 Temmuz 1939’da Türkiye’ye katılmıştır¹⁵².

Türkiye’nin İkinci Dünya Savaşı’ndan önceki faaliyetlerinden de anlaşılacağı üzere, Türkiye yaklaşan savaş öncesinde güvenliğini sağlamak için yoğun çaba harcamıştır. Bu amaçla Milletler Cemiyeti’ne katılmış, Boğazlar üzerindeki hâkimiyetini sağlamlaştırmış, Balkan Antantı ve Sadabad Paktı’nı meydana getirmiştir. Bu arada Hatay meselesini de lehine çözmüştür. Tarih 1939 olduğunda, Türkiye’nin, İngiltere ve Fransa ile ciddi bir sorunu kalmamıştır. Sovyetler Birliği ile ise Milli Mücadele’den beri süregelen bir dostluğu devam ettirmiştir. Almanya ile ciddi bir sorunu olmamasına rağmen İtalya faktöründen dolayı Türkiye, Mihver Devletlerden çekinmiştir. Bu şartlar içinde Türkiye’nin İkinci Dünya Savaşı’nda izleyeceği yol belli olmuştur.

2- İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Dış Politikası

İkinci Dünya Savaşı yaklaşırken Türkiye toprak bütünlüğünü koruma isteğinde olmuştur. Almanya ve İtalya’nın, yayılmacı politikalar izleyerek, diğer devletlerin

¹⁵¹ Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam Mustafa Kemal 1922-1938**, Cilt 3, 26. Baskı, Remzi Kitapevi, İstanbul 2011, s. 392.

¹⁵² Süleyman Hatipoğlu, “Hatay’ın Türkiye’ye Katılması”, **Türkler**, Cilt 16, s. 689.

topraklarına göz dikmeleri, Türkiye’yi düzenin devamını isteyen devletlerle yakınlaşmaya itmiştir. Türkiye özellikle İtalya’nın faaliyetlerinden rahatsızlık duymuştur. 12 Mayıs 1939 tarihinde Türkiye ile İngiltere arasında bir beyanname yayınlanmıştır¹⁵³. Bu beyanname ile Türkiye, Barış Cephesi’ne bağlanmıştır. Beyannamede iki devlet kendi milli güvenlikleri için bir ittifak imzalayacaklarını belirtmişler ve buna ek olarak Akdeniz ve Balkanlarda güvenliğin kurulmasının gerekli olduğunu da duyurmuşlardır¹⁵⁴.

Aynı tarihlerde Almanya, Türkiye ile ilişkilerini düzeltmek ve Türkiye’nin İngiltere ile yakınlaşmasını engellemek için önemli diplomatlarından Franz von Papen’i 18 Nisan 1939’da Türkiye’ye göndermiştir. Türk-Alman ilişkilerinin gelişmesini sağlayan Papen, Türk-İngiliz Beyannamesi’ne ve daha sonra Türkiye, Fransa ve İngiltere arasında yapılan ittifaka engel olamamıştır¹⁵⁵.

Almanya ile Sovyetler Birliği, 23 Ağustos 1939’da Saldırmazlık Paktı imzalamışlardır. Avrupa devletleri bu pakta hayretle karşılamışlardır¹⁵⁶. Bu pakt, barış cephesine, Sovyetler Birliği’ni de katmak isteyen Türkiye’de de hayal kırıklığına yol açmıştır¹⁵⁷. 1 Eylül’de Almanya Polonya’ya saldırmıştır¹⁵⁸. Bunun ardından İngiltere ve Fransa’nın, Almanya’ya savaş ilan etmesi ile İkinci Dünya Savaşı başlamıştır¹⁵⁹.

Sovyetler Birliği, Batı devletlerinin, Almanya’yı kendisine saldırmaya teşvik edecekleri endişesine sahip olmuştur. Türkiye ise İngiltere ve Fransa ile yapacağı ittifaka Sovyetler Birliği’ni de dâhil etmek istemiştir. Bu nedenle Dışişleri Bakanı Saraçoğlu 25 Eylül’de Moskova’ya gitmiştir. Sovyetler Birliği, Boğazların ortak savunulmasını, Montrö Boğazlar Sözleşmesi’nde değişiklik yapılarak Boğazların Karadeniz’e kıyısı olmayan devletlerin savaş gemilerine her zaman kapatılmasını,

¹⁵³ Ali Kemal Meram, **Belgelerle Türk-İngiliz İlişkileri**, İstanbul 1969, s. 291.

¹⁵⁴ Durmuş Yalçın ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 450.

¹⁵⁵ Ramazan Çalık, “Türk-Alman İlişkileri 1923-1945”, **Türkler**, Cilt 16, s. 819.

¹⁵⁶ **Cumhuriyet Gazetesi**, “Alman-Sovyet Paktı”, 23 Ağustos 1939, s. 1.

¹⁵⁷ Durmuş yalçın, **a.g.e.**, s. 451.

¹⁵⁸ **Cumhuriyet Gazetesi**, “Nihayet Harp Başladı!”, 2 Eylül 1939, s. 1.

¹⁵⁹ **Cumhuriyet Gazetesi**, “İngiltere-Fransa Harp Halinde”, 4 Eylül 1939, s. 1.

kendisinin, Besarabya'yı, Bulgaristan'ında Dobruca'yı ele geçirmesine Türkiye'nin tarafsız kalmasını istemiş ve Türkiye'yi, Batı ile ittifaktan uzaklaştırmaya çalışmıştır¹⁶⁰. Yapılan görüşmeler sonuçsuz kalmış ve Türkiye 19 Ekim 1939'da İngiltere ve Fransa ile Karşılıklı Yardım Antlaşması adıyla bir ittifak imzalamıştır¹⁶¹.

Bu antlaşmada 1-Türkiye'ye karşı bir Avrupa devletince yapılacak saldırı karşısında, Fransa ve İngiltere'nin Türkiye'ye destek vermeleri, 2-Bir Avrupa devleti tarafından Akdeniz'de yapılacak saldırıya İngiltere ve Fransa'nın karışması halinde Türkiye'nin onlara destek olması 3-İngiltere ve Fransa tarafından Yunanistan ve Romanya'ya verilen garantilerden dolayı İngiltere ve Fransa diğer bir Avrupa devleti ile savaşa girmeleri halinde Türkiye'nin iki devlete yardım etmesi, 4-Bu durumlar dışında Fransa ve İngiltere bir Avrupa devleti ile savaşılırsa Türkiye'nin tarafsız kalması 5-Bu antlaşma sonucu savaşa girilirse devletlerin ateşkes ya da barışa birlikte karar vermeleri kararlaştırılmıştır¹⁶². Antlaşma 15 yıl için imzalanmış ve sürenin bitmesine 6 ay kala taraflardan biri son verilmesini istemezse 5 yıllık süreler halinde uzayacağı belirtilmiştir. Antlaşmaya ek bir protokol ile Türkiye, bu antlaşmanın kendisini Sovyetler Birliği ile silahlı bir anlaşmazlığa sürükleyemeyeceğini belirtmiştir. Bu antlaşma ile Türkiye, Sovyetler Birliği'nden ayrılmış ancak kendisini bu devletle bir savaşa sürükleyecek durumlardan uzak kalmaya çalışmıştır¹⁶³.

Polonya'nın, Almanya ile Sovyetler Birliği arasında paylaşılması Türkiye'yi rahatsız etmiştir. Türkiye, Balkanlar üzerinden gelebilecek tehdide karşı Balkan Antantı'nı canlandırmaya çalışmıştır. Balkan Antantı Konseyi 2 Şubat 1940 tarihinde Belgrad'da toplanmış ve Saraçoğlu, Balkan ülkelerinin ortak tehlike karşısında ortak hareket etmesini ve dört devletin ortak savunma planı hazırlamasını istemiş ancak diğer devletler istekli davranmamışlardır. Diğer ülkeler, Almanya'dan çekinmişler ve onu kışkırtabilecek hareketlerden kaçınmaya çalışmışlardır. Ayrıca Türkiye'nin kendilerini İngiltere ve Fransa'nın yanında savaşa sürüklemesinden endişe

¹⁶⁰ Durmuş Yalçın, **a.g.e.**, s. 451.

¹⁶¹ Feridun Cemal Erkin, **Dışişlerinde 34 Yıl, Anılar-Yorumlar**, Cilt 1, s. 136.

¹⁶² **Cumhuriyet Gazetesi**, "Türk-İngiliz-Fransız İttifakı", 20 Ekim 1939, s. 1, 5.

¹⁶³ Durmuş Yalçın, **a.g.e.**, s. 451-452.

etmişlerdir. Bu nedenlerden dolayı Türkiye, Almanya'ya karşı Balkanlarda güvenlik alanı kurma isteğinde yalnız kalmıştır¹⁶⁴.

İtalya'nın, Haziran 1940'ta savaşa girişi, Türkiye'nin savaşa girmesini gündeme getirmiştir. Çünkü İngiltere ve Fransa'nın dâhil olduğu bir savaş Akdeniz'e taşınmıştır. 13 Haziran 1940 tarihinde İngiltere ve Fransa, Türkiye'nin ittifak antlaşması gereğince savaşa katılmasını istemişlerdir. Ancak Türkiye'nin savaşa girmesini isteyen Fransa, 9 gün sonra Almanya ile ateşkes imzalayarak savaştan çekilmiş ve Türkiye'yi savaşa davet etmesi anlamsız hale gelmiştir¹⁶⁵. Ayrıca Sovyetler Birliği'nin tutumu da Türkiye'nin karar vermesi üzerinde etkili olmuştur. Türkiye güçlü komşusunu kışkırtmamaya çalışmıştır. İngiltere ve Fransa'nın durumunu ve Sovyetler Birliği'nin tepkisini göz önüne alan Türkiye, savaş dışı kalmaya karar vermiştir. Buna gerekçe olarak da ittifakın 2 numaralı protokolündeki, Sovyetler Birliği ile savaşa sürüklenmeyeceğine dair kaydı gerekçe göstermiştir¹⁶⁶.

İtalya'nın 28 Ekim 1940 tarihinde Yunanistan'a saldırması, Türkiye'yi endişelendirmiştir. Türkiye, Bulgaristan'ı uyararak, Yunanistan'a saldırmasını engellemiştir.. Bu sayede Yunanistan, İtalya'ya karşı savaşabilme imkânı bulmuştur. Türkiye, Fransa savaştan çekilmiş olmasına rağmen İngiltere ile ittifaktan ayrılmamıştır. Üstelik aynı dönemde Balkanlarda Almanya tehlikesi artmaya başlamıştır. Almanya'nın, Ocak 1941'de Romanya'ya askerlerini sokması ve Bulgaristan'ı işgale hazırlanması İngiltere'yi savaşın geleceği konusunda endişelendirmiştir¹⁶⁷. Churchill, Balkan ülkeleri düşerse Türkiye'nin Alman ordularının Filistin, Mısır ve İran'a geçmesine izin verebileceğinden korkmuştur. Ayrıca Almanya'nın, Balkanları Sovyetler Birliği ile paylaşmasından ve bunun Alman-Rus savaşını ertelemesinden endişe etmiştir. İngiltere, Almanya'nın Bulgaristan'a yerleşmesinin tehlikeli olacağını belirterek Türkiye'den savaşa girmesini istemiştir¹⁶⁸.

¹⁶⁴ Mert Özişıklı, **a.g.e.**, s. 18.

¹⁶⁵ Durmuş Yalçın, **a.g.e.**, s. 452.

¹⁶⁶ Mehmet Gönlübol, **a.g.e.**, s. 147.

¹⁶⁷ Ahmet Şükrü Esmer, **a.g.e.** s. 152.

¹⁶⁸ Durmuş Yalçın, **a.g.e.**, s. 453-454.

Türkiye Almanya'nın Balkanlarda ilerlemesi üzerine bazı tedbirler almıştır. Bulgaristan bu tedbirlerin kendisine karşı olduğunu düşündüğünden rahatsız olmuştur. Türkiye, Bulgaristan'ın endişelerini gidermek için harekete geçmiştir¹⁶⁹. Türkiye ile Bulgaristan arasında 17 Şubat 1941'de bir Saldırmazlık Paktı imzalamıştır¹⁷⁰.

Balkanlarda yaşanan gelişmelerden memnun olmayan İngiltere Balkan Antantı'nı canlandırmaya çalışmış, ancak İngiltere'nin bu çabaları sonuçsuz kalmıştır. Almanya'nın, Balkanlar üzerinde hâkim olması üzerine Türkiye'nin durumu daha kritik hale gelmiştir. İngiltere, Türkiye'nin de Polonya gibi Almanya ve Sovyetler Birliği arasında paylaşılacağını bildirmiştir. Bu söylentinin Türkiye'yi İngiltere ile yakınlaştıracığını düşünen Hitler, von Papen aracılığı ile Almanya'nın Türkiye üzerinde emelleri olmadığını söylemiştir. Ancak daha önce Sovyetler Birliği'nin Boğazlar üzerindeki isteklerini Türkiye'ye bildirmiştir. Almanya'nın amacı Sovyetler Birliği'ne saldırınca Türkiye'nin tarafsızlığını sağlamak olmuştur¹⁷¹.

Sovyetler Birliği de Türkiye'nin kendisinden çekinerek Almanya ile yakınlaşmasından ve bunun sonunda Balkanlar gibi Boğazların da Alman kontrolüne geçmesinden endişe etmiştir¹⁷². Sovyetler Birliği, Türkiye'nin endişelerini gidermek için Türkiye'ye bir saldırı halinde kendisinin tarafsız kalacağını belirtmiş ve Türk Hükümeti'nin isteği ile bu güvence 25 Mart 1941'de Moskova ve Ankara'da, Türk-Sovyet Demeci olarak yayınlanmıştır¹⁷³.

5 Nisanda Irak'ta Alman yanlısı hükümet darbesi olmuştur. Yeni hükümet, İngiltere karşısında tutunabilmek için Alman desteğine ihtiyaç duymuştur. Almanya, bunu başarabilmek için Türkiye üzerinde baskı kurmuştur. Irak'a malzeme geçirmesine karşılık Türkiye'ye Batı Trakya ve Ege Adaları'nı vaat etmiş ancak Türkiye'nin tavrını değiştirememiştir. Türkiye'nin, Almanya'nın Irak'a geçişini

¹⁶⁹ Mehmet Gönlübol, **a.g.e.**, s. 152.

¹⁷⁰ **Cumhuriyet Gazetesi**, "Yeni Türk-Bulgar Anlaşması İmzalandı", 18 Şubat 1941, s. 1.

¹⁷¹ Mehmet Gönlübol, **a.g.e.**, s. 154.

¹⁷² Durmuş Yalçın, **a.g.e.**, s. 455.

¹⁷³ **Cumhuriyet Gazetesi**, "Türk-Rus Münasebatı", 25 mart 1941, s. 1.

engellemesi, Almanya'nın Basra Körfezi'ne ulaşmasını ve Hint Okyanusu'na çıkmasını engellemiştir¹⁷⁴. Türkiye'yi yanına çekemeyen Almanya, 18 Haziran 1941'de Türkiye ile Saldırmazlık Paktı imzalamıştır¹⁷⁵. Bu pakt İngiltere'yi memnun etmemiştir ancak İngiltere, Türkiye'nin zor durumunu da kabul etmiştir¹⁷⁶. Daha savaşa girmemiş olmakla beraber İngiltere'yi destekleyen ABD ise pakta tepki göstermiş ve Türkiye'ye verilmeye başlanan Ödünç Verme ve Kiralama yardımını bir süre durdurmuştur¹⁷⁷.

Batı devletlerinin Türkiye'ye gösterdikleri tepki anlamsızdı. Çünkü Türk-Alman Paktı, Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne saldırmasını kolaylaştırmıştır. Bu sayede Sovyetler Birliği savaşa dâhil olmuş ve Alman ordularının büyük bir kısmı doğu cephesine kaydırılmıştır. Bu durumu ise İngiltere'nin oldukça işine yaramıştır.

Sağ kanadını güvenceye alan Almanya 22 Haziran 1941'de, Sovyetler Birliği'ne karşı geniş bir cephede saldırıya geçmiştir. Böylece Alman-Rus Saldırmazlık Paktı sonra ermiş ve İkinci Dünya Savaşı yeni bir boyut kazanmıştır. Pakt iki yıl sürmüş ve bu süre taraflara diğerine karşı savaş hazırlığı yapmak için gerekli süreyi tanımıştır¹⁷⁸.

Türkiye ile Almanya arasında 9 Ekim 1941'de 200 milyon liralık bir ticaret antlaşması imzalanmıştır¹⁷⁹. Bu antlaşma ile 1943 ve 1944 yıllarında 90 bin ton krom ve bazı başka maddelerin Türkiye'den Almanya'ya gönderilmesine ve karşılığında çelik ve savaş malzemesi alınmasına karar verilmiştir. İngiltere savaşta olduğu için Türkiye'ye silah yardımı yapamamış bu nedenle Türk-Alman antlaşmasını anlayışla karşılamıştır. Türkiye'nin dış ticaretinde Almanya'yı birinci sıraya taşıyan antlaşmaya İngiltere'den çok savaş dışında olan ABD tepki göstermiştir. İngiltere'nin isteği ve ABD'nin Ankara Büyükelçisi Mc. Murray'nin girişimleri ile

¹⁷⁴ Durmuş Yalçın, **a.g.e.**, s. 456.

¹⁷⁵ **Cumhuriyet Gazetesi**, "Türk-Alman Dostluk Paktı İmzalandı", 19 Haziran 1941, s. 1.

¹⁷⁶ **Cumhuriyet Gazetesi**, "Londra'da Akisler", 20 Haziran 1941, s. 1.

¹⁷⁷ Durmuş Yalçın, **a.g.e.**, s. 456.

¹⁷⁸ Nemci Osten, **a.g.e.**, s. 102.

¹⁷⁹ **Cumhuriyet Gazetesi**, "Türk-Alman Ticaret İtilafı İmzalandı", 10 Ekim 1941, s. 1.

ABD, tepkisin rağmen Türkiye'ye yardımını sürdürmüştür¹⁸⁰. ABD, Türkiye'ye yapacağı yardımı İngiltere aracılığıyla yapmış ve bu şekilde İngiltere'nin, Türkiye'nin politikasında söz sahibi olması sağlanmıştır¹⁸¹.

7 Aralık 1941'de ABD'nin savaşa girmesiyle, İkinci Dünya Savaşı'nın seyri büyük ölçüde değişmiştir. 1942 yılından itibaren önce Almanya, sonra Sovyetler Birliği, Türkiye'yi savaşa sokmak istemişlerdir. Daha sonra ise İngiltere ısrarlı biçimde Türkiye'nin savaşa dâhil olmasını istemiştir. Türkiye ise hem Almanya'dan çekinmiş hem de Sovyetler Birliği'nin, Türkiye üzerindeki isteklerini İngiltere'ye kabul ettirmesinden endişe etmiştir. Türkiye bu nedenle atacağı her adımı çok dikkatli atmıştır. İngiltere'nin Türkiye'nin endişelerini giderme çabası ise istenilen sonucu vermemiştir¹⁸².

1942 yılında Almanya, Türkiye'yi Sovyetler Birliği'ne karşı savaşa sokma isteğinde olmuştur. Ancak Türkiye kendisine Ege adaları vaat edilmesine rağmen savaşa girmemiştir¹⁸³. Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne saldırısı ile Türkiye üzerindeki Sovyetler Birliği baskısı ortadan kalktığından dolayı Türkiye, Sovyetler Birliği-Almanya çatışmalarından memnun olmuş, savaştan uzak kalarak tarafsızlığını sürdürmüştür¹⁸⁴.

Almanya'nın, Ekim 1942'de El-Alameyn ve Kasım 1942'de Stalingrad'da yenilmiştir. Sovyetler Birliği, savaşta Alman orduları karşısında avantajlı duruma gelince, Türkiye aleyhindeki politikalara geri dönmüş, ülke basınında Türkiye aleyhine eleştiriler olmuş, iki ülke ilişkileri gerginleşmiştir. Ayrıca Sovyetler Birliği ajanlarının, Almanya'nın Türkiye Büyükelçisi von Papen'e suikast teşebbüsleri ortaya çıkarılmış buda olayın örtbas edilmesini isteyen Sovyetler Birliği'ni kızdırmıştır. Diğer yandan İngiltere ve ABD'nin de Türkiye'yi savaşa sokma girişimleri olmuştur. Kahire Konferansı'nda Türkiye'den, müttefiklere hava üsleri

¹⁸⁰ Mehmet Gönlübol, **a.g.e.**, s. 159-160.

¹⁸¹ Cüneyt Arcayürek, **Şeytan Üçgeninde Türkiye**, s. Ankara 1987, s. 146.

¹⁸² Mehmet Gönlübol, **a.g.e.**, s. 160-161.

¹⁸³ Durmuş Yalçın, **a.g.e.**, s. 456.

¹⁸⁴ Ahmet Şükrü Esmer, **a.g.e.**, s. 165.

vermesi istenmiştir. Türkiye ise üs verdiği takdirde Almanya'nın kendisine saldıracağını bildiğinden bunun savaşa girmekten farksız olacağını belirtmiştir. 28 Kasım-1 Aralık 1943 tarihi arasındaki Tahran Konferansı'nda Stalin Türkiye'nin savaşa girmesinde ısrar etmiş, Churchill ve Roosevelt'te bu fikri desteklemiştir. Churchill 4-6 Aralık'ta Kahire'de İnönü ile görüşerek savaşa girmesi için ısrar etmiştir. Bu kez müttefiklerin şiddetli ısrarı üzerine İnönü savaşa girmeyi “prensip olarak” kabul etmiştir¹⁸⁵. Ancak çevresindeki Alman tehlikesinden dolayı savunma için gerekli teçhizat verilmedikçe savaşa girmeyeceğini belirtmiştir. Menemencioğlu'nun deyişiyle “*Müttefikler zamana, Türkler ise hazırlığa belirleyici etken*” olarak bakıyordu¹⁸⁶.

Türkiye 1944 yılının Mayıs ve Haziran aylarında Sovyetler Birliği ile yakınlaşma girişiminde bulunmuştur. Ancak Sovyetler Birliği bunun olabilmesi için Türkiye'nin savaşa girmesini istemiştir. Almanya'nın askeri gücünün zayıflamasını da göz önüne alan Türkiye, 2 Ağustos 1944'te Almanya ile diplomatik ilişkilerini kesmiştir. Türkiye bu hareketi, Batı devletleri ve Sovyetler Birliği ile olan ittifaka sadık olduğunu göstermek için yapmıştır¹⁸⁷. Türkiye, Almanya ile diplomatik ilişkilerini keserken, İngiltere ve ABD'den barış konferansında müttefik olarak değerlendirileceğine dair teminata almıştır.

Sovyetler Birliği'nin, 5 Eylül 1944'te Bulgaristan'a savaş ilan etmesi, Sovyetler Birliği ordularının, Türkiye sınırına kadar gelme ihtimalinin doğurmuştur. Aynı zamanda Sovyetler Birliği'nin işgal ettiği ülkelerde komünist faaliyetlerin artması Türkiye'yi, Balkanların geleceği konusunda endişelendirmiştir¹⁸⁸. Bu endişeden dolayı Türkiye, İngiltere ve ABD ile olan ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. İngiltere'nin Yunanistan'a asker çıkartması Türkiye tarafından olumlu karşılanmıştır. Ayrıca Türkiye, Yunanistan ile ilişkilerini geliştirmek için 1944 Kasımında On İki Ada üzerinde hiçbir talebinin olmadığını Yunanistan'a bildirmiştir.

¹⁸⁵ Durmuş Yalçın, **a.g.e.**, s. 457-458.

¹⁸⁶ Cüneyt Akalın, **a.g.e.**, s. 174.

¹⁸⁷ Selim Deringil, **Denge Oyunu; İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası**, 3. Baskı, TVYY, İstanbul 2003, s. 244.

¹⁸⁸ Ahmet Şükrü Esmer, **a.g.e.**, s. 183.

Yalta Konferansı'nda Türkiye, Boğazlar ve BM konusunda gündeme gelmiştir. Stalin, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin eskimiş olduğunu ve değişmesi gerektiğini belirtmiştir. İngiltere ise bağımsızlığı konusunda Türkiye'ye garanti verilmesini istemiştir. Boğazlar meselesinin dışişleri bakanları tarafından ele alınması ve sonucun Türkiye'ye bildirilmesine kara verilmiştir. Stalin, ayrıca Türkiye'nin, BM'ye alınmamasını da istemiştir. ABD ve İngiltere ise Almanya'ya savaş ilan eden her ülkenin BM'ye katılmasını kabul etmişlerdir¹⁸⁹.

Sovyetler Birliği'nin baskısından çekinen ve Batı devletleri ile yakınlaşmak isteyen Türkiye, 23 Şubat 1945'te Almanya ve Japonya'ya savaş ilan ederek BM'ye katılım hakkı kazanmıştır¹⁹⁰. Bu savaş ilanı sadece göstermelik olmuş Türkiye gerçek anlamda savaşmamıştır. Türkiye, San Francisco Konferansı'na 5 Mart 1945'te davet edilmiştir¹⁹¹. Böylece Türkiye, BM'nin kurucu üyelerinden biri olmuştur¹⁹².

Almanya'nın yenilmesiyle, Avrupa dengesinde meydana gelen boşluktan yararlanan Sovyetler Birliği, Türkiye'ye karşı emperyalist emellerini açıklamaktan çekinmemiştir. Molotov, 19 Mart 1945'te Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki Saldırmazlık Paktı'nın, 7 Kasım 1945'te biteceğini ve yenilenmesi için bazı değişikliklere ihtiyacı olduğunu bildirmiştir. Sovyetler Birliği, Türkiye'den Kars ve Ardahan'ın kendisine terk edilmesini ve Boğazların ortak savunulması için Sovyetler Birliği'ne Boğazlarda üsler verilmesini bildirmiştir¹⁹³.

Türkiye, Sovyetler Birliği'nin, toprak ve üs talebini reddetmiş ve İngiltere, Sovyetler Birliği'nden isteklerini Potsdam Konferansı'na kadar ertelemesini istemiştir¹⁹⁴. Potsdam Konferansı'nda İngiltere, Sovyetler Birliği'nin, Boğazlar konusuna sadece Türkiye ile arasındaki bir mesele gibi bakmasına itiraz etmiştir. ABD'de İngiltere'nin görüşünü desteklemiştir. Sovyetler Birliği'nin, üs konusunda

¹⁸⁹ Durmuş Yalçın, **a.g.e.**, s. 459.

¹⁹⁰ **Cumhuriyet Gazetesi**, "Mihvere Karşı Harbe Girdik", 24 Şubat 1945, s. 1.

¹⁹¹ **Cumhuriyet Gazetesi**, "San Francisco'ya Dün Resmen Davet Edildik", 7 Mart 1945, s. 1.

¹⁹² Durmuş Yalçın, **a.g.e.**, s. 459.

¹⁹³ Gothard Jaeschke, "I. ve II. Dünya Savaşları'nda Türkiye'nin Dış Politikası", **Türkler**, Cilt 16, s. 801.

¹⁹⁴ Mehmet Gönlübol, **a.g.e.**, s. 185.

ısrarları üzerine taraflar arasında antlaşma sağlanamamış ve her devletin Boğazlar hakkındaki kararını Türkiye'ye bildirmesine karar verilmiştir. ABD ve İngiltere'nin, daha sonraki tutumları nedeniyle Sovyetler Birliği, isteklerini kabul ettiremeyeceğini anlamış ve Boğazlar meselesi sona ermiştir¹⁹⁵.

Türkiye yaklaşık altı yıl süren ve dünyanın büyük bölümünü harap eden İkinci Dünya Savaşı boyunca dış politikasını kendi menfaatleri doğrultusunda yönetmiş ve savaşın dışında kalmayı başarmıştır¹⁹⁶.

Savaşan devletler Türkiye'yi savaşa sokabilmek için yoğun çaba göstermişlerdir. Zaman zaman baskı uygulamışlar hatta toprak vaadinde bile bulunmuşlardır. Ancak Türkiye baskılara rağmen savaşın sonuna kadar çatışmalardan uzak durmuş ve bu sayede toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığını korumayı başarmıştır. Bunda Türkiye'yi yönetenlerin birçoğunun Birinci Dünya Savaşı'nı yaşamış olmaları ve Osmanlı İmparatorluğu'nun, Almanya'nın yanında nasıl yıkıma sürüklendiğini bilmeleri de etkili olmuştur. Türkiye, İkinci Dünya Savaşı sırasında kendisini hiçbir devlet ve hiçbir vaat uğruna tehlikeye atmamıştır.

3- İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Türkiye'nin Dış Politikası

İkinci Dünya Savaşı'nın sonu geldikçe Türkiye'nin en önemli endişesi güvenliğini sağlayabilmek olmuştur. Türkiye daha savaş sona ermeden Batı devletleri ile yakınlaşmaya çalışmıştır. Bu politika savaş sona erinceye aynen devam etmiş ve zaman içinde daha da artmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'nin dış politikası, Batı ve özellikle ABD ile işbirliği olarak belirlenmiştir. ABD ile ilişkiler diğer Batı devletleri ile olan ilişkilerin önüne geçmiştir. Bu tutum, büyük ölçüde ABD'nin yeni uluslararası

¹⁹⁵ Durmuş Yalçın, **a.g.e.**, s. 460.

¹⁹⁶ Wayne Bowen, "Türkiye ve İkinci Dünya Savaşı, Taraflı Fakat Savaşmayan Ülke", **Türkler**, Cilt 16, s. 811.

sistemdeki etkinliğinden kaynaklanmıştır¹⁹⁷. Türkiye'nin, Batı ile ittifak aramasının bazı etkenler neden olmuştur. Bunların birincisi, Sovyetler Birliği'nden gelen tehdittir. Türkiye, bu tehdide ancak Batı dünyası ile bütünleşerek karşı koyabileceğini düşünmüştür. İkinci etken askeri ve ekonomik ihtiyaçlardır. Türkiye, Batı ile bütünleşerek ordusunun NATO tarafından donatılmasını ve ekonomik yardımlardan faydalanmayı ummuştur. Üçüncü etken ise siyasi ve ideolojik nedendir. Türkiye, rejimini ve kalkınmasını Batı modeline uygun şekilde biçimlendirmeye ve ABD'ye benzemeye çalışmıştır. ABD açısından ise Türkiye'nin jeopolitik konumu ittifak için önemli olmuştur¹⁹⁸. Türkiye'nin bir süper güçle olan ilişkisi daima diğer süper güçle olan ilişkisini etkilemiş ve ondan etkilenmiştir.

a- Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkileri

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye, BM'nin kurucuları arasında yer almasına rağmen kendisini güvende hissetmemiştir¹⁹⁹. Bu tarihlerde Türkiye, Sovyetler Birliği'nin tehdidi karşısında toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığını koruma amacı gütmüştür. Bunu yapabilmek içinde Batı devletleri ile ittifak arayışında olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler Birliği büyük bir güç haline gelmiştir. Daha savaşın başında Türkiye ile olan sınırında kendi lehine değişiklik yapılmasını ve Boğazların ortak savunulmasını talep etmiştir. Bu talepler Türkiye tarafından reddedilmiş ve bu olaydan sonra Sovyetler Birliği, Türkiye'nin dış politikasında önemli bir mesele haline gelmiştir²⁰⁰. Savaşın sonlarında 19 Mart 1945'te Sovyetler Birliği, Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması'nı feshetmiş ve antlaşmanın yenilenmesi için bazı şartlar öne sürmüştür. Sovyetler Birliği, Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkilerinin düzelmesi için Boğazlarda ortak savunma yapılmasını, Kars ve Ardahan illerinin kendisine teslim edilmesini, Montrö Boğazlar

¹⁹⁷ Oral Sander, **Türkiye'nin Dış Politikası**, 3. Baskı, İstanbul 2006, s. 155-156.

¹⁹⁸ Emre Kongar, **a.g.e.**, s. 184.

¹⁹⁹ Hikmet Öksüz, "Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Balkan Politikası", **Türk Dış Politikası - Cumhuriyet Dönemi-**, Cilt 2, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul 2008, s. 17.

²⁰⁰ Durmuş Yalçın, **a.g.e.**, s. 475.

Sözleşmesi'nin gözden geçirilmesini istemiştir²⁰¹. Bu gelişmeler iki devlet arasında gerilime neden olmuştur.

Sovyetler Birliği'nin fesih kararını Türkiye'nin Washington Büyükelçisi Selim Sarper 20 Mart 1945 tarihinde Ankara'ya gönderdiği telgrafta şöyle değerlendirmiştir:

“17 Aralık 1925'te imza edilen Türk-Sovyet Saldırmazlık Antlaşması'nın feshi sürpriz değildir. Sovyet Rusya yeni bir dostluk ve tarafsızlık antlaşması isteyebilir. Bunu yaparken ulaşmak istedikleri asıl amaç Boğazlar sorununu kendi çıkarları doğrultusunda en iyi biçimde çözmektir. Ancak Boğazlar sorunu iki ülkeyi ilgilendiren bir sorundan ziyade çok taraflı bir sorundur. Bununla beraber eğer bizimle ikili antlaşmaya varmaları durumunda ileride bu konuda yapılacak çok taraflı görüşmelerde bu antlaşmayı ileri sürebilirler Sadece değişikliği kapsamı kararlaştırılmamış olmakla birlikte burada bulunan Amerikan ve İngiliz büyükelçileri, Montreux Sözleşmesi'nin değiştirilmesini Müttefiklerin bir ilke olarak kabul ettiğini açıkladılar. Bu durumu Ruslar karşılıklı bir antlaşmanın yapılması bir baskı ve zorlama aracı olarak kullanabilirler”²⁰².

Hüseyin Cahit Yalçın Tanin Gazetesi'nde, Sovyetler Birliği'nin isteklerini şu şekilde değerlendirmiştir: *“Moskova bizimle yeni bir antlaşma yapmak için Kars ve Ardahan'ın kendilerine iadesini ve Boğazlar rejiminde değişiklik yapılmasını istiyormuş. Sovyet Hükümeti Boğazlar hakkında hiç metalibatı bulunmadığını ve Türkiye'nin toprak bütünlüğüne riayet edeceğini resmi bir nota ile 1941 tarihinde temin etmişti”²⁰³*. Hüseyin Cahit Yalçın, aynı yazısında Sovyetler Birliği'nin, dostluk ve tarafsızlık antlaşmasını fesh edip, Türkiye'den toprak talebinde bulunarak gerçek yüzünü gösterdiğini belirtmiştir²⁰⁴.

²⁰¹ Mehmet Gönlübol, **a.g.e.**, s. 193.

²⁰² Alpaslan Eker, **a.g.e.**, s. 41.

²⁰³ **Tanin Gazetesi**, “Dedikodular ve Mürekkebi Kurumamış Notalar”, 27 Haziran 1945, s. 1.

²⁰⁴ Hüseyin Cahit Yalçın, “Üçüncü Dünya Harbi Tehlikesi Karşısında Türkiye”, **Tanin Gazetesi**, 27 Haziran 1945, s. 1.

Cumhuriyet Gazetesi Sovyetler Birliği'nin fesih kararını “*Türk-Sovyet Muahedesi Uzatılmayacak*” manşeti ile duyurmuştur²⁰⁵. Cumhuriyet gazetesi ayrıca iki Gürcü profesör tarafından yazılan ve Sovyetler Birliği'nin toprak talebini ima eden makaleyi şu şekilde değerlendirmiştir:

*“İki Gürcü Profesörü Giresun’a kadar bütün Kuzey Doğu Anadolu’nun Gürcistan’a ilhakını istiyorlar. Bundan birkaç gün önce Sovyet akademisi azasından Prof. Dr. Canaşya ile Prof. Dr. Birdznşivilli Tiflis’te intişar eden komünist mecmuasında bir makale neşretmişlerdir. Bu makalede Kars, Ardahan, Artvin, Oltu, Tortum, İspir, Bayburt, Gümüşhane ve Giresun’a kadar bütün Lazistan’ı istiyoruz denmiştir”*²⁰⁶.

Sovyetler Birliği'nin Pravda Gazetesi de Türk-Sovyet antlaşmasının feshini değerlendirmiştir. Pravda, “*bu antlaşmanın artık hiçbir faydası kalmadığını ve bugünkü duruma tevfikan eksikliğinin pek aşikâr olduğunu*” yazmıştır²⁰⁷.

Nadir Nadi, Cumhuriyet Gazetesi’ndeki yazısında Sovyetler Birliği’ni şu şekilde eleştirmiştir:

*“...Biz vatanımızın bugünkü sınırlarını pazarlık yoluyla çizmediğimiz gibi bir lütuf ve ihsan eseri olarak da ele geçirmedik... Nereden gelirse gelsin, kim olursa olsun, ne rica, ne tehdit, ne anlaşma nede tartışma yolu ile kimse bizden bir karış toprak koparamaz”*²⁰⁸.

Bu taleplerin ardından Türkiye, Sovyetler Birliği’ne üs ve toprak isteklerinin kabul edilemeyeceğini Montrö Boğazlar Sözleşmesi’nin de uluslararası bir antlaşma olduğunu bu yüzden diğer taraf devletlerinde fikirlerinin alınması gerektiğini belirtmiştir²⁰⁹. Ayrıca o zamana kadar her şeye rağmen Sovyetler Birliği ile iyi

²⁰⁵ Cumhuriyet Gazetesi, “Türk-Sovyet Muahedesi Uzatılmayacak”, 22 Mart 1945, s. 1.

²⁰⁶ Cumhuriyet Gazetesi, “Soğuk Bir Şaka”, 21 Aralık 1945, s. 1, 3.

²⁰⁷ Cumhuriyet Gazetesi, “Türkiye-Rusya”, 27 Mart 1945, s. 3.

²⁰⁸ Nadir Nadi, “Bir Milletten Toprak İstemek”, Cumhuriyet Gazetesi, 13 Temmuz 1945, s. 1.

²⁰⁹ Rifat Üçarol, a.g.e., s. 719.

geçinmeye çalışan Türkiye, silahlı bir saldırı karşısında tek başına da kalsa kendisini savunacağını dünyaya belirtmiştir. Yine de Sovyetler Birliği karşısında yalnız kalmamak için İngiltere'nin ve İkinci Dünya savaşı sonunda en güçlü devlet durumunda olan ABD'nin desteğini sağlamaya çalışmıştır.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, *“Türk topraklarından ve haklarından hiç kimseye verilecek borcumuz yoktur. Şerefle yaşayacak ve şerefle öleceğiz”* demiştir²¹⁰. Böylece Türkiye her ne kadar Sovyetler Birliği'ne karşı sert bir tutum takınmasa ve Sovyetler Birliği'ne karşı Batı desteğini arasa da yalnız başına kalsa dahi kendisini savunma kararında olduğunu bir kez daha belirtmiştir.

Dışişleri Bakanı Hasan Saka, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Türk-Rus ilişkilerini değerlendirirken, *“Türk-Rus dostluğunu tazeleyip takviye etmeye daima hazırız”* demiştir. Saka ayrıca *“Kimseden bir şey istemeyen ve kimseye bir şey vermeyecek olan milli politikamızı daima takip edeceğiz”* şeklinde konuşmuştur²¹¹.

Kazım Karabekir Sovyetler Birliği'nin isteklerini şu sözlerle değerlendirmiştir: *“Boğazlar milletimizin hakikaten boğazıdır. Oraya el saldırtmayız. Fakat şu da bilinmelidir ki Kars yaylası da milli belkemiğimizdir. Kırdırırsak yine mahvoluruz”*²¹².

Potsdam Konferansı'nda üç devletin Boğazlar hakkındaki görüşlerini Türkiye'ye nota vererek bildirmeleri kararlaştırılmıştır. ABD, görüşünü 2 Kasım 1945 tarihinde bir nota ile Türkiye'ye bildirmiştir. ABD Boğazlarda statünün devamını savunmuş Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nde bazı teknik değişiklikler yapılmasını istemiştir²¹³. İngiltere'de görüşünü 21 Kasım 1945'te Türkiye'ye bildirmiştir. İngiltere Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin değişmesine taraftar olmakla birlikte bunun acil olmadığını

²¹⁰ **Cumhuriyet Gazetesi**, “Milli Şefin Tarihi Nutku”, 2 Kasım 1945, s. 1.

²¹¹ **Cumhuriyet Gazetesi**, “Mecliste Rus İstekleri Meselesi Görüldü”, 21 Aralık 1945, s. 1.

²¹² Muhittin Demiray, “Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Güvenlik Politikaları ve Güvenlik Stratejilerinin Gelişimi”, **Türk Dış Politikası -Cumhuriyet Dönemi-**, Cilt 1, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul 2008, s. 124.

²¹³ **Cumhuriyet Gazetesi**, “ABD Boğazlarda Değişiklik İstemiyor”, 5 Kasım 1945, s. 1.

buna karşın değiştirilmesi için bir konferans toplanması halinde katılacağını belirtmiştir²¹⁴.

Sovyetler Birliği görüşünü 7 Ağustos 1946'da bir nota ile Türkiye'ye bildirmiştir. Bu notada savaş sırasında meydana gelen olayların Montrö Sözleşmesi ile getirilen sistemin Karadeniz'in güvenliği için yeterli olmadığı belirtilmiştir. Savaşta bazı Alman savaş gemilerinin Boğazlardan geçirildiği iddia edilmiştir. Bundan dolayı Sovyetler Birliği yeni Boğazlar rejimi için bazı isteklerde bulunmuşlardır. Bu istekler içinde Boğazların, Türkiye ve Sovyetler Birliği tarafından ortak savunulması da yer almıştır²¹⁵.

Bu notaya önce 19 Ağustos 1946'da ABD cevap vererek Boğazların sadece Türkiye tarafından savunulmasını istemiştir. Türkiye, ABD'nin tutumunu gördükten sonra 22 Ağustos 1946'da Sovyetler Birliği'ne cevap notası yollamış ve Montrö Sözleşmesi'nin bazı değişiklikler geçirebileceğini kabul etmiştir. Ancak Boğazların ortak savunulmasını kabul etmeyeceğini de belirtmiştir²¹⁶.

Sovyetler Birliği, bu notaya 24 Eylül 1946'da ikinci bir nota ile cevap vermiştir. İkinci notada da, ilk notadaki istekler tekrar edilmiş ve Karadeniz'in diğer devletlere kapatılması ve Boğazların ortak savunulması vurgulanmıştır. Ayrıca bu isteklerin görüşülmesi için Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında müzakereler yapılmasını da tavsiye etmişlerdir. ABD, Sovyetler Birliği'nin ikinci notasına karşılık olarak 9 Ekim 1946'da verdiği yanıtta, Boğazlar sorunun çok taraflı görüşmeler yoluyla çözülmesinde ısrar etmiştir. Ayrıca Boğazlara yapılacak bir saldırıyı da BM Güvenlik Konseyi'ne taşıyacağını belirtmiştir. İngiltere'de benzer söylemlerde bulunmuştur²¹⁷.

²¹⁴ Cüneyt Akalın, **a.g.e.**, s. 198.

²¹⁵ Mert Özışıklı, **a.g.e.**, s. 65-66.

²¹⁶ Alpaslan Eker, **a.g.e.**, s. 49.

²¹⁷ Cüneyt Akalın, **a.g.e.**, s. 201.

Türkiye, Sovyetler Birliği'nin ikinci notasına 18 Ekim 1946'da cevap vermiştir. Türkiye, tarafların yazışmalarının sürmesinin bir fayda sağlamadığını belirtmiştir²¹⁸. Sovyetler Birliği bu notaya bir cevap vermemiştir. Montrö Sözleşmesi'nin feshi için yasal olan tarih geldiğinde de herhangi bir başvuruda bulunmamıştır. Dolayısıyla Boğazlar meselesi kapanmış ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi yürürlükte kalmıştır²¹⁹.

Sovyetler Birliği'nin yarattığı tehdit ve ABD'nin Boğazlar meselesindeki rolünden dolayı Türkiye güvenliğini sağlamak için Batı ile bütünleşmeyi dış politikasının temel amacı haline getirmiştir.

ABD'nin, Türkiye'yi 1946 yılı sonuna kadar yalnız bıraktığını, daha sonra tutumunu değiştirmesinin nedeni kendi çıkarlarını koruma isteğinden kaynaklandığını, Sovyetler Birliği'nin isteklerinden vazgeçmesinin Türkiye'nin kararlı tutumundan kaynaklandığını iddia edenler de olmuştur²²⁰.

Yine de Türkiye'nin, Sovyetler Birliği ile yaşadığı sorunda ABD'nin rolü yadsınamaz. Türkiye zaman zaman Amerikan tutumuna göre kendi tepkisini ayarlamıştır. Aynı zamanda Türkiye, yalnız kalsa da kendisini savunma ve Boğazlar konusunda taviz vermeme düşüncesinde olmuştur. Türkiye, Sovyetler Birliği ile sorun yaşadıkça güvenliğini sağlamak için Batı ile yakınlaşmaya ve ABD'nin desteğin sağlamaya çalışmış ancak Batı ile yakınlaştıkça da Sovyetler Birliği'nden tepki görmeye devam etmiştir.

Boğazlar sorunundan sonra Türkiye'nin Marshall Planı'ndan yararlanması Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye cephe almasına yol açmıştır. Türkiye'nin bu tehdit karşısında güvenliğini sağlamak için 1950 yılında NATO'ya üyelik başvurusu Sovyetler Birliği'nin tepkisini arttırmıştır²²¹.

²¹⁸ **Cumhuriyet Gazetesi**, "Ruslara Notamız Dün Verildi", 19 Ekim 1946, s. 1.

²¹⁹ Cüneyt Akalın, **a.g.e.**, s. 202.

²²⁰ Ali Halil, **a.g.e.**, s. 87, 99.

²²¹ Durmuş Yalçın, **a.g.e.**, s. 475.

b- Türkiye-ABD İlişkileri

Türkiye-ABD ilişkilerinin gelişmesinde İkinci Dünya Savaşı önemli rol oynamıştır. Savaş sonrasında ortaya çıkacak olayların tohumları bu savaş sırasında atılmıştır. Potsdam Konferansı'nda, Sovyetler Birliği'nin, Türkiye'den toprak istemesi ve Boğazlar konusunda isteklerde bulunması üzerine ABD, bu konunun Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında olduğunu belirtmiştir. Ancak ABD'nin tutumu bu konferanstan sonra değişmeye başlamıştır. 1946 yılından itibaren Türkiye'nin toprak bütünlüğü ile ilgilendiğini de belirtmiştir. Bu politika değişikliğin nedeni Sovyetler Birliği ile yaşanan İran krizi olmuştur.

Sovyetler Birliği'nin isteklerinden rahatsız olan Türkiye'de ABD'nin kendisine destek olmasını istemiştir. ABD, Boğazlar meselesine Türkiye lehine dâhil olurken bir yandan da Sovyetler Birliği'nin yayılma politikasına engel olmaya karar vermiştir²²². Böylece Rusya'nın Boğazlar konusundaki tarihi istekleri karşısına 19. yüzyılda İngiltere'nin çıktığı gibi 20. Yüzyılda da ABD çıkmıştır. Bu dönemde Rusya uzmanı Amerikalı diplomat George Kennan'ın fikirlerinden hareketle sınırlandırma politikası da hayata geçmiştir²²³.

5 Nisan 1946'da Türkiye'nin Washington Büyükelçisi Münir Ertegün'ün cenazesinin İstanbul'a ABD donanmasının en büyük savaş gemilerinden biri olan Missouri ile getirilmesi Türkiye tarafından sevinçle karşılanmıştır. Başkan Truman'ın temsilcisi Weddel, *"Missouri ile Türkiye'ye memleketlerimiz arasındaki büyük dostluğu sembolize etmek üzere geldik"* demiştir²²⁴.

Cumhurbaşkanı İnönü, Missouri'nin Türkiye'ye gelişini şu sözlerle değerlendirmiştir: *"Amerikan donanmasına mensup gemiler bize ne kadar yakın bulunurlarsa o kadar iyi olur"*²²⁵.

²²² Durmuş Yalçın, **a.g.e.**, s. 463-464.

²²³ Henry Kissinger, **a.g.e.**, s. 417.

²²⁴ **Cumhuriyet Gazetesi**, "Missouri Büyük İlgi Ve Sevgi İle Karşılandı", 6 Nisan 1946, s. 1.

²²⁵ **Vatan Gazetesi**, 6 Nisan 1946, s. 1.

Missouri'nin ziyareti Türk basınında olumlu değerlendirilmiştir. Falih Rıfkı Atay bu ziyaret hakkındaki görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

*“Amerika'nın ne istediğini biliyoruz; hür, eşit ve egemen milletlerin ortaklaşa güvenliğine dayanan, harpsiz, saldırısız sadece ahlak ve kanun, bağlaşma ve antlaşmaların hüküm sürdüğü bir dünya... Missouri zırhlısı ve yanındaki harp gemileri ile gelen Amiral, subay ve erler bu sabahtan beri Türk milletinin, aramızda bulunuşları her yuvaya sevinç ve şenlik veren misafirleridir”*²²⁶.

Missouri'nin Türkiye'yi ziyareti, Türk basını tarafından Türkiye ile ABD ilişkilerinin sağlamlaşması olarak yorumlanmıştır²²⁷.

Bu ziyaret devleti yönetenleri de memnun etmiştir. Zaten hükümet Sovyetler Birliği baskısı karşısında ABD'yi kurtarıcı olarak görmüş ve bu devlet ile yakınlaşmak istemiştir. Missouri'nin gidişinden sonra İçel Milletvekili Hamdullah Suphi Tanrıöver, Mecliste şunları söylemiştir:

*“Aziz arkadaşlarım, bir silah yardımı, onun nereden geldiğini gördük. Sonra bir şefkat yardımı, onunda en fazla nereden geldiğini gördük. Amerika bize yalnız bunu mu veriyor? Harbin silahlı kısmı bitti. Arzın üzerinde karanlıklar var, millet hala ızdırap, içinde, hala yarına endişe ile bakıyor. Işık nereden geliyor? Bu ışığın bir membaı var. Yine Amerika. Ümit nereden eliyor? Amerika'dan. Güven nereden geliyor? Amerika'dan...”*²²⁸.

Sovyetler Birliği, Boğazlar hakkında, 8 Ağustos 1946'da Türk hükümetine nota vererek, Boğazlarda üs isteğini tekrarlamıştır. Türkiye bu notaya cevap vermeden önce ABD'nin fikrini sormuştur. ABD, Sovyetler Birliği'nin, Akdeniz ve Ortadoğu'da nüfuz kazanmasını engellemek için Türkiye'yi, Sovyetler Birliği'nin notasını reddetme konusunda desteklemiştir. ABD'nin de desteğini alan Türkiye,

²²⁶ Falih Rıfkı Atay, “Missouri”, **Ulus Gazetesi**, 5 Nisan 1946, s. 2.

²²⁷ Falih Rıfkı Atay, “Amerika Artık Yolunu Bulmuştur”, **Ulus Gazetesi**, 8 Nisan 1946, s. 2 ve Abidin Daver, “Amerika, Yakın ve Orta Doğu'nun Koruyucusu”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 8 Nisan 1946, s. 1.

²²⁸ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem 7, Cilt 23, s. 27.

Sovyetler Birliği'nin Boğazlar üzerindeki isteklerini reddetmiştir. Türkiye aynı zamanda Sovyetler Birliği'nin tehdidini üzerinde hissettiğinden dolayı ordusunu İkinci Dünya Savaşı sırasındaki sayıda tutmak zorunda kamıştır. Bu durum Türkiye'yi ekonomik açıdan büyük bir sıkıntıya düşürmüştür. Bu durumu sürdürebilmek için dış yardım aramak zorunda kalan Türkiye, İkinci Dünya Savaşı sırasında yapılan İngiliz ve Amerikan yardımlarının sürmesini istemiştir. Bunun için 23 Şubat 1945'te Türkiye ile ABD arasında Ankara'da bir antlaşma imzalanmıştır. Türkiye, savaş sonrasında ABD'den 300 milyon dolarlık kredi isteğinde bulunmuş ABD, bu isteğe 1946 Ekiminde 25 milyon dolarlık bir kredi ile karşılık vermiştir²²⁹.

İngiltere 21 Şubat 1947'de ABD Dışişleri Bakanlığı'na, Türkiye ve Yunanistan'a yardım yapamayacağını bildirmiştir. Bu durum Yunanistan'ında Sovyetler Birliği kontrolüne girme olasılığını arttırmıştır. İngiltere'nin bu hareketi, ABD'yi, Sovyetler Birliği'nin yayılmasına karşı harekete geçmeye itmiştir. Buda Truman Doktrini'ne giden yolu açmıştır²³⁰.

Truman Doktrini, 22 Mayıs 1947'de yürürlüğe girmiştir²³¹. Bundan sonra ABD, Yunanistan'a 300 milyon ve Türkiye'ye 100 milyon dolarlık askeri yardım yapmıştır. ABD'nin, Türkiye ve Yunanistan'ı desteklemesinin nedeni, bu ülkeler Sovyetler Birliği nüfuzuna girerse Ortadoğu'da Sovyetler Birliği'nin, etkin hale geleceği endişesi oluşmasıdır. Truman Doktrini ayrıca Amerikan politikasının İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra değiştiğinin somut bir göstergesi olmuştur²³².

ABD'nin Türkiye'ye yardım etmesi Ortadoğu ile olduğu kadar sınırlandırıma politikası ile de alakalı olmuştur.. Amerikan Askeri Yardım Kurulu Başkanı Tümgeneral Mc. Bridge Türkiye'ye yardım konusunu şu sözlerle değerlendirmiştir:

“Türkiye, Ortadoğu ve Arap dünyasının kilit noktasında Sovyet yayılmasını sınır teşkil eden tek ülkedir. Türkiye'ye yapılan yardımın amacı şudur: Birincisi, Türklerin

²²⁹ Mehmet Gönlübol, **a.g.e.**, s. 212.

²³⁰ Hikmet Erdoğan, **a.g.e.**, s. 43.

²³¹ **Cumhuriyet Gazetesi**, “Truman Yardım Kanununu İmza Etti”, 23 Mayıs 1947, s. 1.

²³² Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 538-539.

Sovyet baskılarına karşı sağlam bir milli cephe halinde mukavemet azim ve kabiliyetini pekiştirmek. İkincisi, herhangi bir savaş halinde Türklerin Sovyet tecavüzüne karşı kuvvetle karşı koymasını sağlamak için Türk askeri potansiyelini ıslah etmektir... 1947 yılında verilen 100 milyon dolarlık yardım programı Türklerin savunma imkânlarını ıslah etmek üzere malzeme yardımı mahiyetinde yapılmaktadır. Bugün dünyada bu kadar az bir masrafla tecavüze karşı koyma kararlılığını etkili bir şekilde gösteren bir başka ülke bulmak güçtür”²³³.

ABD’nin, Türkiye ve Yunanistan’a yardım yapmaya karar vermesi Sovyetler Birliği’nin şiddetli tepkisine yol açmıştır. Sovyetler Birliği, bu Amerikan yardımının, dünya barışı için bir tehdit olduğunu ileri sürmüş ve konuyu BM Güvenlik Konseyi’ne taşımış ancak herhangi bir sonuç alamamıştır. Türkiye ve Yunanistan ise ABD yardımını kabul ettiklerini açıklamışlardır. 23 Mayıs 1947’de ABD Dışişleri, Savunma ve Donanma Bakanlıkları temsilcilerinden oluşan bir heyet Ankara’ya gelmiş ve Türkiye’ye yapılacak yardım konusunda incelemelere başlamıştır. Amerikan heyeti, Türkiye’nin savunma gücü arttırılırken aynı zamanda ekonomik kalkınmanın da sağlanması gerektiğini bunun içinde ordunun mevcudunun azaltılarak silahların modernleştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Türkiye’ye verilecek 100 milyon doların bu iş için harcanması gerektiğini belirtmiş ve eğer üç yıl boyunca Türkiye’ye aynı oranda yardım yapılırsa Türkiye’nin kendi kendini savunacak hale geleceği belirtmiştir²³⁴.

Başbakan Recep Peker, Truman Doktrini’nden gelecek 100 milyon dolarlık yardım ile ordunun modernleşmesi için askeri malzeme alınacağı ve bu şekilde insan sayısının azaltılacağını açıklamıştır. Peker ayrıca bu yardımın yeterli olmadığını daha fazla yardım yapılması halinde bunun ülke ekonomisine daha fazla katkı sağlayacağını belirtmiştir²³⁵.

²³³ Mert Özişıklı, **a.g.e.**, s. 75.

²³⁴ Mehmet Gönlübol, **a.g.e.**, s. 216.

²³⁵ **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi**, 30..1.0/12.70..5-17/04/1947.

ABD, yardım konusunda Yunanistan ile yaptığı antlaşmaya, yaptığı yardımların doğru kullanılıp kullanılmadığını denetleme ve gerektiğinde yardımları kesme hakkı koymuştur. ABD'nin, aynı hakkı Türkiye'ye kabul ettirme isteği ise olumsuz sonuçlanmıştır. Türkiye'ye yapılan yardımın kesilebileceğine dair bir hüküm de antlaşmaya dâhil olmamıştır. Antlaşmanın en önemli maddesi dördüncü madde olmuştur. ABD bu maddeye dayanarak antlaşmanın imzalanmasından on yedi yıl sonra 1964'te Türkiye'nin Kıbrıs'a yapacağı müdahaleyi engellemiştir. ABD'nin, Türkiye ve Yunanistan'a yaptığı yardımlar, 1948 yılında Dış Yardım Kanunu çerçevesine alınmıştır. Bu kanun ile Türkiye ve Yunanistan'a 225 milyon dolarlık ikinci bir yardım yapılmıştır²³⁶.

İkinci Dünya Savaşı, Avrupa devletlerinin ekonomilerinde büyük bir yıkıma yol açmıştır. Avrupa devletlerinin düştüğü ekonomik zorluk Sovyetler Birliği'nin komünizm propagandası yapmasına kolaylık sağlamıştır. Komünist partiler, özellikle Fransa ve İtalya'da etkili olmaya başlamışlardır. ABD, Avrupa devletlerinin, Sovyetler Birliği'nin etkisine girmesini engellemek için savaştan sonra Avrupa devletlerine devamlı maddi yardımda bulunmuştur. Ancak bu yardımlar bütçe açıklarını kapatmak için kullanılmış ve kalıcı bir yarar sağlamamıştır. Bunun üzerine Amerikan Dışişleri Bakanı Marshall bu yardımları daha sistemli bir hale getirmek için harekete geçmiştir. Dışişleri Bakanı Marshall, Harvard Üniversitesi'nde yaptığı konuşmada savaştan etkilenen Avrupa ülkelerine, iktisadi kalkınmalarını sağlamak için bir araya gelerek ortak bir plan hazırlama çağrısı yapmıştır. Bu teklif, Marshall Planı olarak adlandırılmıştır. ABD'nin plan hazırlanmasını istemesi ve bunu destekleyeceğini belirtmesi üzerine, İngiltere ve Fransa öncülüğünde Türkiye'nin de dâhil olduğu on altı Avrupa devleti, 12 Temmuz 1947'de Paris'te toplanmıştır²³⁷. Türkiye bu toplantıda, ekonomik kalkınmasını hayata geçmesi için 615 milyon dolar dış yardım talep etmiştir²³⁸. Yine on altı Avrupa devleti arasında 16 Nisan 1948'de Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nı (OECE) kurmuşlardır²³⁹.

²³⁶ Mehmet Gönlübol, **a.g.e.**, s. 217-219.

²³⁷ Durmuş Yalçın, **a.g.e.**, s. 466.

²³⁸ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem 8, Cilt 10, s. 5.

²³⁹ Durmuş Yalçın, **a.g.e.**, s. 466.

Paris toplantısında hazırlanan raporu ve on altı Avrupa ülkesinin durumunu inceleyen Amerikalı uzmanlar, başlangıçta Türkiye'nin savaşta zarar görmediğini ve Türkiye'ye yardım yapılmasına gerek olmadığını belirtmişlerdir. Amerikalı uzmanların bu tutumu Türkiye'nin tepkisine yol açmıştır²⁴⁰. Oysa Türkiye İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Sovyetler Birliği tehdidi altında olduğundan dolayı çok sayıda askeri İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki gibi silah altında tutmak zorunda kalmıştır²⁴¹. Zaten savaş yıllarında üretime elverişli nüfusun büyük bölümünün silah altında kalması hem üretimi düşürmüş hem de ordu için büyük paralar harcanmasına yol açmış buda ekonomik sıkıntı yaratmıştır²⁴². Bunun dışında Türkiye'de kendisini ekonomik açıdan yalnız bırakan ABD'nin, gelecekte politik olarak da yalnız bırakabileceği fikri oluşmuştur.

Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) kürsüsünde yaptığı konuşmada Türkiye'nin Marshall Planı'na neden ihtiyacı olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

*“Türkiye'nin iktisadi sahalarındaki bütün ihtiyaçlarına ve zaruretlerine rağmen bütçesinin yarısını milli müdafaaaya hasretmeye mecbur olması, Avrupa'da en ziyade baskıya maruz kalan devlet olduğunu göstermeye kafidir”*²⁴³,

Türkiye, ekonomik zorluklar içinde bulunduğunu belirterek tekrar ABD'ye başvurmuştur. Konuyu tekrar değerlendiren ABD, yapılan askeri yardımların istenilen ekonomik ferahlamayı sağlamadığını kabul etmiş ve Türkiye'yi Marshall Planına dâhil etmeye karar vermiştir. Marshall Planı çerçevesinde Paris'te imzalanan antlaşmadan üç ay sonra 4 Temmuz 1948'de Ankara'da Türkiye ile ABD arasında bir antlaşma imzalanmış ve Türkiye'ye ekonomik yardım başlamıştır²⁴⁴. Türkiye'ye Marshall Planı çerçevesinde 1949-1951 yılları arasında yardım yapılmış ve 1951

²⁴⁰ Mehmet Gönlübol, **a.g.e.**, s. 221.

²⁴¹ Yusuf Sarıay, **a.g.e.** s. 49.

²⁴² Bilgehan Bülbül, **a.g.e.**, s. 41.

²⁴³ Mert Özışıklı, **a.g.e.**, s. 79.

²⁴⁴ Mehmet Gönlübol, **a.g.e.**, s. 222.

yılından itibaren Türkiye, Ortak Savunma Programı'na dâhil edilmiş ve yardımlar Ortak Savunma İdaresi kanalıyla yapılmıştır²⁴⁵.

Türkiye'nin Marshall Planı'ndan yeteri kadar yardım alamadığı düşünülmüş ve Dışişleri Bakanlığı bu konuda eleştirilmiştir²⁴⁶. Ancak daha sonra Türkiye'nin daha fazla yardım alacağı açıklanmıştır²⁴⁷. Şubat ayı sonunda ABD Dışişleri Bakanı Marshall'ın, Türkiye ve Yunanistan'a yardım için, ABD Kongresi'nden 275 milyon dolar istediği Türk basınına yansımıştır²⁴⁸. Türkiye genellikle kendisine yapılan yardımı az bulmuş ve zaman zaman bunun arttırılmasını istemiştir. 1950 yılının ortalarında da Türkiye kendisine yapılan yardımın arttırılmasını talep etmiştir²⁴⁹.

Türkiye'nin Marshall Planı'ndan yeteri kadar yardım almadığını düşünenler hükümeti eleştirirken Nihat Erim Marshall Planı'nın her isteyene istediği kadar para dağıtmak için ortaya çıkmadığını ifade etmiştir. Erim ayrıca şu değerlendirmeyi yapmıştır:

*“Marshall yardımı, isteyen her ülkeye Amerika Birleşik Devletleri tarafından para dağıtılması şeklinde gerçekleşmemektedir. İtiraf etmeliyim ki, plan ve proje hazırlamakta çok fazla tecrübemiz olmamakla birlikte birkaç senedir yabancı kuruluşlardan faydalanmaktayız... Amerika Birleşik Devletleri'nin bize en önemli yardımı teknik eleman desteğinde bulunması ve yetiştirmesidir”*²⁵⁰.

Sovyetler Birliği, Marshall Planı'na tepki göstermiş ve bu plana karşı kendi dışişleri bakanı Molotov'un adını verdiği Molotov Planı'nı yaratmıştır. Sovyetler Birliği ile kendi nüfuzu altındaki devletlerarasındaki ekonomik ilişkileri ve işbirliğini

²⁴⁵ Durmuş Yalçın, **a.g.e.**, s. 466

²⁴⁶ **Son Telgraf Gazetesi**, “C.H.P. Meclis Grubunda Ortaya Atılan Hakikatler”, 4 Şubat 1948, s. 1.

²⁴⁷ **Son Telgraf Gazetesi**, “Türkiye'ye Yapılacak Yeni Yardım”, 8 Şubat 1948, s. 1.

²⁴⁸ **Son Telgraf Gazetesi**, “Türkiye ve Yunanistan İçin Munzam Yardım”, 28 Şubat 1948, s. 1.

²⁴⁹ **Son Telgraf Gazetesi**, “Marshall Planı'ndan Memleketimize Yapılmakta Olan Yardımın Arttırılması İstenecek”, 2 Ağustos 1950, s. 1.

²⁵⁰ Nihat Erim, “Marshall Yardımı”, **Ulus Gazetesi**, 2 Ekim 1950, s. 1.

sıklaştırmak için kurulan ikili ticaret sistemi, uydu devletler üzerindeki Sovyetler Birliği kontrolünü korumayı amaçlamıştır²⁵¹.

Türkiye'nin Truman Doktrini'nden sonra Marshall Planı'na da dâhil olması Türkiye'nin Batı dünyası ile ilişkilerinin sıklaşmasına yol açmıştır. Bu dönemde liberal ekonomi ağır basmaya başlamıştır. Ayrıca Truman Doktrini'ne kadar Arap-İsrail sorununda daima Arap devletlerini destekleyen Türkiye, ABD ile yakınlaşmaya başladıktan sonra İsrail'i tanımış ve Türk Yahudilerinin İsrail'e göç edebilmelerine izin vermiştir²⁵².

B- Türkiye'nin NATO'ya Girişi

1- Türkiye'nin NATO'ya Girme Çabaları

1947 yılında ABD, Truman Doktrini ile Türkiye ve Yunanistan'ı Sovyetler Birliği'ne karşı desteklemiştir. Buna karşın Doğu Avrupa devletleri ise komünist rejim altına girmişlerdir. Çekoslovakya da 1948 Şubatında aynı akıbete uğramıştır. 1948 Haziranında ise Sovyetler Birliği, diğer devletleri Berlin'den atmak için Berlin ablukasını başlatmıştır. Bu gelişmelerin yanı sıra Sovyetler Birliği, İkinci Dünya Savaşı sırasında lağvettiği Komintern'in yerine Kominform'u kurmuştur. Savaşın sona ermesi Avrupa devletlerini ekonomileri kısa vadede toparlanacak bir görüntü çizmemiş buda ülkelerdeki komünist partilerin faaliyetlerini arttırmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyada barış ve güvenliği sağlayacağı düşünülen BM, Güvenlik Konseyi'ndeki veto uygulamasından dolayı işlemez hale gelmiştir²⁵³.

²⁵¹ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 541.

²⁵² Durmuş Yalçın, **a.g.e.**, s. 466-467.

²⁵³ Mehmet Gönlübol, **a.g.e.**, s. 223-224.

Batı Avrupa devletleri bu olaylar karşısında kendilerini koruyabilmek için teşkilatlanmaya karar vermişlerdir. 17 Mart 1948’de İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında Brüksel’de, Brüksel Antlaşması imzalanmıştır²⁵⁴.

Brüksel Antlaşması imzalandığı zaman Sovyetler Birliği tehdidini en çok hisseden ülkeler Türkiye ve Yunanistan olmasına rağmen bu iki devlet Brüksel Antlaşması’na dâhil edilmemişlerdir²⁵⁵. Yine de Türkiye Brüksel Antlaşması’nı memnuniyetle karşılamıştır. Dışişleri Bakanı Sadak bu antlaşmayı, “*Ahval bu gidişte gelişirse endişeler azalabilir*” sözleri ile değerlendirmiştir²⁵⁶.

Türkiye 30 Haziran 1948’de ABD’ye ittifak teklif etmiş ancak olumlu bir yanıt alamamıştır. Bunun üzerine Batı Avrupa Birliği’ne girmek için ABD’nin arabuluculuk yapmasını istemişse de bu istek ABD tarafından dikkate alınmamıştır. Batı Avrupa Birliği’ni kuran devletler, İkinci Dünya Savaşı’ndan yıpranarak çıkmalarından dolayı, Sovyetler Birliği’ne karşı bir denge oluşturabilecek güçten yoksun olduklarını kabul etmişler ve ittifaka ABD’yi de katmak istemişlerdir. Fakat ABD, Monroe Doktrini nedeniyle Avrupa kıtasında bir ittifaka katılamamıştır. Bununla birlikte ABD, Sovyetler Birliği’nin Avrupa’da yarattığı tehdidi, Kuzey Atlantik ülkelerini de içine alacak şekilde genişletebileceğinden endişe etmiştir. Bu nedenden dolayı Amerikalı senatör Vandenberg, 11 Haziran 1948’de, ABD’nin, Avrupa’da bir ittifaka katılabilmesi için gereken yasal düzenlemeyi Senatoya kabul ettirmeyi başarmıştır. Bu kararla NATO gibi bir ittifakın kurulması önünde hukuki bir engel kalmamıştır. ABD, bu karardan sonra güvenliğini sağlamak için ittifaklar politikasına yönelmiştir²⁵⁷.

ABD bundan sonra Batı Avrupa ile daha geniş bir ittifak kurmak için harekete geçmiştir. 4 Nisan 1949’da ABD, İngiltere, Fransa, Kanada, Norveç, Danimarka, Hollanda, Belçika, Lüksemburg, İzlanda, Portekiz ve İtalya arasında kısa adı NATO (North Atlantic Treaty Organization) olan Kuzey Atlantik Antlaşması

²⁵⁴ Necmi Osten, **a.g.e.**, s. 151.

²⁵⁵ Feridun Cemal Erkin, **Dışişlerinde 34 Yıl, Anılar-Yorumlar**, Cilt 1, s. 267.

²⁵⁶ **Cumhuriyet Gazetesi**, “Sadak’ın Londra ve Paris Görüşmeleri”, 21 Mart 1948, s. 1.

²⁵⁷ Durmuş Yalçın, **a.g.e.**, s. 467-468.

imzalanmıştır²⁵⁸. Bu ittifak Amerika Birleşik Devletleri'nin, Sovyetler Birliği karşısında uygulamaya başladığı sınırlandırma politikasının en önemli adımını teşkil etmiştir²⁵⁹.

Diğer taraftan İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'nin dış politikada temel amacı, kendi üzerinde baskı kuran Sovyetler Birliği'ne direnebilmek ve bunu başarabilmek içinde Batı ile ittifak yapmak olmuştur²⁶⁰. NATO'nun kurulması Türkiye için Batı ile ittifak kurulması bakımından fırsat olarak görülmüştür. Türkiye, NATO'ya giremediği takdirde, Sovyetler Birliği tehdidi karşısında yalnız kalmaktan ve kendisine yapılan yardımlarda bir azalma olabileceğinden korkmuştur.

ABD Başkanı Truman, Cumhurbaşkanı İnönü'ye 26 Nisan 1949'da gönderdiği mektupta, Türkiye'nin NATO dışında kalmasından dolayı ABD'nin Türkiye'ye olan ilgisinde bir azalma olmadığını belirtmiştir²⁶¹.

Türkiye bu endişelere sahipken, 5 Mayıs 1949 tarihinde İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, Danimarka, Norveç, İsveç, İtalya ve İrlanda arasında Avrupa Konseyi'ni kuran antlaşma imzalanmıştır²⁶². Türkiye'nin bu antlaşma dışında bırakılması, gerek hükümet gerek basın tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Nitekim 8 Mayıs 1949 tarihli Ulus Gazetesi'nde Falih Rıfkı Atay'ın değerlendirmesi şöyle olmuştur:

“...Tabii bulmadığımız, hayret ve esefle karşıladığımız nokta, Türkiye'nin (Avrupa Konseyi'ne) davet edilmemiş olmasıdır. Acaba böyle bir teklif olduda Türkiye onu ret mi etti? Türkiye'nin Atlantik bölgesi ile irtibatı yokmuş, İtalya vakıa Misaka ithal edilmiş ama şu sebep varmış, bu sebep varmış. Fakat Türkiye'nin, Avrupa Birliği'ni tesis etmeye davet olunmasına da acaba Birleşik Amerika'nın Anayasası mı manidir?”

²⁵⁸ **Cumhuriyet Gazetesi**, “Atlantik Paketi Bugün Vaşington'da İmzalanıyor”, 4 Nisan 1949, s. 1.

²⁵⁹ Alpaslan Eker, **a.g.e.**, s. 36.

²⁶⁰ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 625.

²⁶¹ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem 8, Cilt 10, s. 306.

²⁶² **Cumhuriyet Gazetesi**, “Avrupa Konseyi'nin Statüsü İmzalandı”, 6 Mayıs 1949, s. 1.

8 Ağustos 1949'da Avrupa Konseyi Strasburg'da yaptığı toplantıda, Türkiye, Yunanistan ve İzlanda'yı da teşkilata davet etmiştir²⁶³. Strasburg'dan dönen Dışişleri Bakanı bu olayı “*Avrupa Birliği'nin başlangıcı, ümidin fevkinde cesaret verici olmuştur*” sözleri ile değerlendirmiştir²⁶⁴. Türkiye'nin Avrupa Konseyi'ne girişi 12 Aralık 1949'da TBMM tarafından onaylanmış ve Türkiye Avrupa Konseyi'ne üye olmuştur²⁶⁵.

Türkiye'nin üyeliği bazı kişiler tarafından, Türkiye'nin, NATO'ya alınmamasına karşılık bir teselli olarak değerlendirilmiştir. Bunlara karşılık Necmettin Sadak Türkiye'nin Avrupa Konseyine katılmasını şu şekilde değerlendirmiştir:

*“...Dış siyasetimizin ağırlık merkezi Batı dünyasıdır. İngiltere ve Fransa ile ittifakımız, Amerika ile gittikçe artan dostluğumuz ve menfaat birliğimiz, dış siyasetimizin istikametini daha fazla Batı'ya çevirmiştir. Avrupa Konseyi içinde bir Avrupa Devleti olarak yer almamız, bu uzun ve devamlı siyasetimizin zaruri bir neticesidir. Avrupa Konseyine katılmamız neticesi, Anadolu'nun Avrupa siyasi ve iktisadi birlik hudutları içine girmesi bizim için belli-başlı bir hadisedir”*²⁶⁶.

Türkiye, Avrupa Konseyi'ne dâhil olduktan sonrada NATO'ya girme isteğini sürdürmüştür. Bunun için Aralık 1949'da ABD'den NATO'ya dâhil edilmesini istemiş ancak bir sonuç alamamıştır. Mart 1950'de Amerikan Akdeniz Filosuna bağlı bazı gemilerin, İstanbul ve İzmir limanlarını ziyaret etmesi, Türkiye'yi NATO'ya girme konusunda yeniden umutlandırmıştır²⁶⁷.

²⁶³ Mehmet Gönlübol, **a.g.e.**, s. 225.

²⁶⁴ **Son Telgraf Gazetesi**, “Dışişleri Bakanı Dün Strasburg'dan Döndü”, 13 Eylül 1949, s. 1.

²⁶⁵ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem 8, Cilt 22, s. 163.

²⁶⁶ Mehmet Gönlübol, **a.g.e.**, s. 226-227.

²⁶⁷ Durmuş Yalçın, **a.g.e.**, s. 469.

2- Türkiye'nin NATO'ya Üyelik Başvuruları

Türkiye NATO'ya girmek için ilk resmi başvurusunu 11 Mayıs 1950'de yapmıştır. Sadece İtalya tarafından desteklenen bu öneri, İngiltere, Kanada ve küçük Avrupa devletleri tarafından reddedilmiştir²⁶⁸. Türkiye'nin Sovyetler Birliği'nin baskısı altında olduğu ve NATO'ya üye olmayı ısrarla istediği bir zamanda NATO'ya alınmaması kamuoyunda endişe yaratmıştır.

Aslında ABD'nin bu başvuruya bir itirazı olmasa da küçük devletler, Sovyetler Birliği tehdidine maruz bir ülkenin NATO'ya alınmasına Sovyetler Birliği'nin sert tepki göstereceğinden hatta bunu bir savaş sebebi sayacağından çekinmişlerdir²⁶⁹. Ayrıca İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nda yapılan bir basın toplantısında bakanlık sözcüsü, Norveç ve Danimarka'nın, Türkiye NATO'ya girerse kendilerine yapılan yardımın azalacağını belirttiklerini açıklamıştır. Sözcü İngiltere'nin, Türkiye'nin NATO üyeliğini desteklediğini belirtmekten de kaçınmıştır²⁷⁰.

Türkiye'nin, NATO'ya başvuruda bulunduğu tarih, İngiltere'nin, artık Ortadoğu'dan çekilmeye mecbur kaldığı ancak Süveyş Kanalı'nı elinde tutmak için çareler aradığı döneme denk gelmiştir²⁷¹. İngiltere, Süveyş Kanalı'nı elinde tutabilmek ve Ortadoğu'daki menfaatlerini tepki görmeden sürdürebilmek için Ortadoğu devletleri ile bir antlaşma yapmak fikrine kapılmıştır²⁷². Bunun için Türkiye ve Mısır'ın da olacağı bir güvenlik sistemi önermiştir. Oysa Türkiye güvenliğini sağlamak için ABD'nin de dâhil olduğu bir ittifaka girme politikası izlemiştir. Bu nedenden dolayı Türkiye, Ortadoğu savunma sistemine katılmayı kabul etmiş ancak NATO üyeliği konusunda da ısrar etmiştir. Bunun üzerine İngiltere 1951 yılından itibaren Türkiye'nin, Ortadoğu'daki savunma sistemine

²⁶⁸ Durmuş Yalçın, **a.g.e.**, s. 469.

²⁶⁹ Alpaslan Eker, **a.g.e.**, s. 71.

²⁷⁰ **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi**, Fon Kodu: 30.10, Yer No: 235.590.40.

²⁷¹ Mahmut Dikerdem, **Orta Doğu'da Devrim Yılları (Bir Büyükelçinin Anıları)**, İstanbul Matbaası, İstanbul 1977, s. 23-24.

²⁷² Behçet Kemal Yeşilbursa, **İngiltere ve Amerika'nın Orta Doğu Savunma Projeleri ve Türkiye (1950-1954)**, Bizim Büro Basım Evi, Ankara 2000, s. 9.

katılması şartıyla, Türkiye'nin, NATO'ya üye olma isteğini desteklemeye başlamıştır²⁷³.

İngiltere tarafından kurulmak istenen ve İngiltere'nin, Ortadoğu'daki üslerini güvence altına alacak olan Akdeniz İttifakı projesi, İsrail ile Arap devletleri arasındaki gerilim yüzünden başarısız olmuştur. Arap devletleri kendilerine ait olduğunu düşündükleri topraklar üzerinde bir İsrail devleti kurulmasından dolayı Batı devletlerini suçlamışlardır. Türkiye, 1947 yılında BM'de Filistin'i taksim planına Araplarla birlikte karşı çıkmıştır. Ancak ABD'den yardım almaya başladıktan sonra tutumunu değiştirmiştir. Türkiye 28 Mart 1949'da İsrail'i tanımış²⁷⁴, aynı yılın aralık ayında İsrail ile diplomatik temsilcilikler tesis etmiştir. Temmuz 1950 tarihinde iki devlet arasında bir ticaret antlaşması imzalanmıştır. Bu olaylar sonucunda Arapların önemli bir yer tuttuğu Akdeniz İttifakı'nın gerçekleşmesi imkânsız hale gelmiştir. Türkiye'de güvenliğini sağlamak için NATO'ya girme çalışmalarına ağırlık vermiştir²⁷⁵.

Bu arada Türkiye'de 14 Mayıs 1950 seçimleriyle Demokrat Parti iktidara gelmiştir. Meclisin 22 Mayıs 1950 tarihli oturumunda Celal Bayar Cumhurbaşkanı seçilmiş Başbakanlığa Adnan Menderes getirilmiştir²⁷⁶. Demokrasi, Türkiye'nin Batıya yaklaşmasını hızlandırmıştır²⁷⁷. Celal Bayar tarafından toplanan bakanlar kurulunda NATO'ya girmek için çalışmaların hızlandırılması ve bütün yolların denenmesi kararı alınmıştır²⁷⁸. Böylece Demokrat Parti iktidarı da, Cumhuriyet Halk Partisi iktidarının yolundan giderek, Türkiye'nin NATO'ya üye olabilmesi için yoğun çaba göstermiştir²⁷⁹. Menderes kendi iktidarında NATO'ya girmek için son derece istekli olmuştur²⁸⁰. Türkiye'nin NATO'ya girmesi için yoğun çaba

²⁷³ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 627-628.

²⁷⁴ **Cumhuriyet Gazetesi**, "İsrail Devletini Resmen Tanımaya Karar Verdik", 29 Mart 1949.

²⁷⁵ Mehmet Gönlübol, **a.g.e.**, s. 227-228.

²⁷⁶ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem 9, Cilt 1, s. 7.

²⁷⁷ İsmail Soysal, "Türkiye Cumhuriyeti'nin 75 Yıllık Dış Politikası", **Cumhuriyet**, Cilt 2, s. 1367.

²⁷⁸ İsmet Bozdağ, **Bilinmeyen Yönleriyle Celal Bayar, Türk Milletine Vasiyet**, Emre Yayınları, İstanbul 2005, s. 151.

²⁷⁹ Durmuş Yalçın, **a.g.e.**, s. 469.

²⁸⁰ Celal Bayar, **Başvekilim Adnan Menderes** (Derleyen İsmet Bozdağ), Truva Yayınları, İstanbul 2010, s. 179.

gösterenlerden biri de yeni dışişleri bakanı Mehmet Fuad Köprülü olmuştur. Köprülü NATO üyesi ülkelerin Ankara'daki büyükelçilerine sık sık “*Türkiye’nin NATO suz, NATO’nun da Türkiye siz olamayacağı*” fikrini benimsetmeye çalışmıştır²⁸¹.

Türkiye NATO’ya girmek için uğraşırken, 25 Haziran 1950’de Kuzey Kore Komünist birliklerinin Güney Kore’ye karşı geniş ölçekli harekâtı ile Kore Savaşı başlamıştır²⁸². Aynı gün BM Güvenlik Konseyi, Kuzey Kore’nin hareketini saldırı olarak tanımlamış ve 27 Haziranda saldırıyı engellemek ve barışı sağlamak için üye devletlerden askeri yardım göndermelerini istemiştir.²⁸³

25 Temmuz 1950’de Türkiye, BM emrine 4500 kişilik bir kuvvet vererek savaşa geniş ve aktif bir şekilde katılmış ve Batı devletlerini desteklemiştir. Türkiye’nin bu kararı almasında, Batı ile bütünleşerek güvenliğini sağlama düşüncesi ile ekonomik ve askeri yardım alma isteği etkili olmuştur²⁸⁴.

Milliyet Gazetesi bu kararı 26 Temmuzda; “*Hükümetin beklenmeyen kararı. Kore Harbi’ne 4500 kişilik kuvvet gönderiyoruz*” şeklinde duyurmuştur²⁸⁵. Türkiye ABD’den sonra savaşa asker göndermeye karar veren ikinci ülke olmuştur.

Başbakan Adnan Menderes asker gönderme kararını “...NATO’ya kabul edilmemize de köprü olabilir” sözleri ile değerlendirmiştir²⁸⁶. 2 Ağustos 1950 tarihinde International News Service ajansına açıklama yapan Menderes, “*Türkiye yardım kararı ile bir vecibeyi yerine getirmiştir, davete icabet her büyük devletin vazifesidir*” demiştir²⁸⁷.

²⁸¹ Mehmet Saray, **a.g.e.**, s. 114.

²⁸² **Milliyet Gazetesi**, “Devam Eden Soğuk Harpten Sonra Kore’de Dün Fiilen Harp Başladı”, 26 Mayıs 1950, s. 1.

²⁸³ Durmuş Yalçın, **a.g.e.**, s. 470.

²⁸⁴ Hakan Özateş, **Türk Basınında Kore Savaşı (1950-1952)**, (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2010, s. 135.

²⁸⁵ **Milliyet Gazetesi**, “Hükümetin Beklenmeyen Kararı”, 26 Temmuz 1950, s. 1.

²⁸⁶ Cüneyt Güven, **a.g.e.**, s. 133.

²⁸⁷ **Son Telgraf Gazetesi**, 2 Ağustos 1950, s. 1.

Diğer taraftan Hükümetin, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) onayı olmadan Kore'ye asker göndermesi muhalefetin tepkisine yol açmıştır. Muhalefet, hükümetin bu kararı karşısında gensoru vermiştir²⁸⁸. CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek, asker gönderme kararının TBMM'de görüşülmeden ve diğer partilerle tartışılmadan alınmasını eleştirmiştir. Millet Partisi Genel Başkanı Hikmet Bayur'da aynı eleştiride bulunmuştur²⁸⁹.

3 Ağustosta kararı değerlendiren eski adalet bakanlarından Ali Rıza Türel, asker sevki kararının anayasaya aykırı olduğunu söylemiştir²⁹⁰. Nihat Erim hükümetin kararını, *"Hükümet kendisini çok ağır bir mesuliyet altına sokmuştur"* sözleri ile değerlendirmiştir²⁹¹. Cumhuriyet Gazetesi yazarı Nadir Nadi, mahalefet partilerinin yaptığı usule ilişkin eleştirilere katıldığını belirtmiş, hükümetin herkesin görüşlerini alması gerektiğini söylemiştir²⁹².

Ancak asker gönderme kararı kamuoyunun bir kısmı tarafından desteklenmiştir. Cumhuriyet Gazetesi 26 Temmuz 1950'de hükümetin Kore'ye asker gönderme kararını *"Kore'de hizmet etmek üzere BM emrine asker veriyoruz. Kore'ye gönderilecek olan Türk savaş birliği 4500 mevcutlu olacak"* sözleri ile duyurmuştur²⁹³. Cumhuriyet Gazetesi 27 Temmuz 1952'deki sayısında *"karar yurt içinde derin heyecan uyandırdı ve umumi bir tasviple karşılandı"* şeklinde yazmıştır²⁹⁴.

Milliyet Gazetesi 2 Ağustostaki sayısında BM'nin çağrısına olumlu cevap vermeyen ülkelerin Marshall Planı'ndan aldıkları yardımın kesileceğini belirtmiş ve hükümetin doğru karar verdiği değerlendirmesinde bulunmuştur²⁹⁵.

²⁸⁸ Durmuş Yalçın, **a.g.e.**, s. 470.

²⁸⁹ Cüneyt Güven, **a.g.e.**, s. 138.

²⁹⁰ **Son Telgraf Gazetesi**, "Prof Fuat Başgil'in İddialarına Rağmen Asker Sevki Kararı Anayasaya Aykırıdır", 3 Ağustos 1950, s. 1.

²⁹¹ **Milliyet Gazetesi**, "Hükümetin Verdiği Kararın Akisleri", 28 Temmuz 1950, s. 1.

²⁹² Hakan Özateş, **a.g.e.**, s. 137.

²⁹³ **Cumhuriyet Gazetesi**, "Kore'de Hizmet Etmek Üzere BM Emrine Asker Veriyoruz", 26 Temmuz 1950, s. 1.

²⁹⁴ **Cumhuriyet Gazetesi**, "Kore İçin Verdiğimiz Kararın Akisleri", 27 Temmuz 1950, s. 1.

²⁹⁵ **Milliyet Gazetesi**, "Hükümetin Kararını Beğenmeyenler Okusun!", 2 Ağustos 1950, s. 1.

Ali Naci Karacan, Milliyet Gazetesi'ndeki yazısında Türkiye'nin Kore'ye asker göndermesi kararını olumlu karşılamış, bu kararın dünyadaki itibarımızı arttıracak olduğunu savunmuş ve şu değerlendirmeyi yapmıştır:

*“...Türkiye'nin yapılan davete derhal ve fiilen cevap vererek diğer devletlere rehberlik edecek bir tavır takınması ise memleketimizin bütün dünyada itibarını yükseltecek, Türkiye'nin sözüne inanılır bir devlet olduğunu herkese ispat edecek, tamamen yerinde ve isabetli bir karar olarak ancak tasvip olunabilir”*²⁹⁶.

Mümtaz Faik Fenik, Zafer Gazetesi'ndeki 27 Temmuz 1950 tarihli yazısında Türkiye'nin Kore'ye asker göndermesi hakkında benzer değerlendirmelerde bulunmuş ve şunları yazmıştır:

*“Kore'ye 4500 kişilik bir Türk savaş birliğinin gönderilmesi hakkında hükümetimizin verdiği karar, Birleşmiş Milletler ülküsüne ve müşterek emniyet sistemine bağlı olan medeni dünyada her halde büyük akisler uyandıracak ve Türkiye'nin bu hareketi her yerde takdirle karşılanacaktır, buna hiç şüphe etmiyoruz”*²⁹⁷.

Mümtaz Faik Fenik ayrıca Türkiye'nin Kore Savaşı'na asker göndermesini ABD'den gelen yardım ile ilişkilendirmiştir. Fenik ABD yardımı hakkında şunları belirtmiştir: *“Amerika'nın aldığı çok mühim karar şöyledir: Kore Savaşı'na yardım etmeyecek devletlere, yapılan ekonomik yardım derhal kesilecektir”*²⁹⁸.

Etem İzzet Benice Son Telgraf Gazetesi'ndeki yazısında hükümetin meclis onayı olmadan Kore Savaşı'na asker göndermesini eleştirmiş ancak hükümetin NATO'ya girmek için gösterdiği çabayı desteklemiştir. Benice şunları yazmıştır:

²⁹⁶ Ali Naci Karacan, “Hükümet Kararında İsabet Etmiştir”, **Milliyet Gazetesi**, 27 Temmuz 1950, s. 5.

²⁹⁷ **Ayın Tarihi**, Sayı 200, Temmuz 1950, s. 108-109.

²⁹⁸ Mümtaz Faik Fenik, “Dünya Çapında Bir Karar”, **Zafer Gazetesi**, 3 Ağustos 1950, s. 1.

“Adnan Menderes’in muhalefete danışmadan Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açık tasvibini almadan Kore Harbine bilvasıta katılması kararı şekil bakımından ne derece hatalı olmuşsa Atlantik Paktı’na girmemizi talep etmesi de o derece yerinde ve aktif bir hareket teşkil etmiştir”²⁹⁹.

Türkiye’nin Kore savaşı’na asker gönderme kararı ABD, İngiltere, Güney Kore, Kanada gibi birçok ülke basını tarafından memnuniyetle karşılanmıştır³⁰⁰.

Celal Bayar anılarında, Kore Savaşı’na asker gönderme kararının NATO’ya girmek için değil BM’ye bağlı olduğumuzu göstermek için alındığını savunmuştur. Türkiye’nin NATO’ya üye olma isteği bulunmasa da Kore Savaşı’na asker gönderileceğini söylemiştir. Ancak Kore Savaşı’na katılmamızın NATO’ya alınmamıza etki etmiş olabileceğini de kabul etmiştir³⁰¹.

Türkiye’nin Washington Büyükelçisi Feridun Cemal Erkin anılarında, Türkiye’nin Kore Savaşı’na katılmasından sonra ABD devlet kademelerinde ve basınında Türkiye’ye olan ilginin olumlu manada arttığını belirtmiştir³⁰².

Hikmet Erdoğan Türkiye-NATO ilişkilerini incelediği kitabında, Türkiye’nin Kore Savaşı’na asker göndermesini, “...Türkiye’nin bu kararı Batıda ve özellikle ABD’de Türkiye’nin güvenilir bir müttefik olduğu imajının oluşmasında çok önemli bir rol oynamış ve Türkiye’nin NATO’ya girebilmesini mümkün kılmıştır...” şeklinde değerlendirmiştir³⁰³.

Cüneyt Arcayürek Şeytan Üçgeninde Türkiye adlı eserinde, asker gönderme kararını, “O sırada NATO’ya girmemiz bir çeşit “ülkenin namusuyla ilgili sorun” gibiydi... Caine’nin Ankara’da eğer NATO’ya girmek istiyorsak Kore’ye asker göndermemiz gerektiğini açıkladığından söz ediliyordu. Hükümet dış siyasetimizin

²⁹⁹ Etem İzzet Benice, “Atlantik Paktı ve Türkiye”, **Son Telgraf Gazetesi**, 4 Ağustos 1950, s. 1.

³⁰⁰ Hakan Özateş, **a.g.e.**, s. 139.

³⁰¹ Celal Bayar, **a.g.e.**, s. 180.

³⁰² Feridun Cemal Erkin, **Dışişlerinde 34 Yıl, Vaşington Büyükelçiliği**, Cilt 2, 1. Kısım, s. 211-212.

³⁰³ Hikmet Erdoğan, **a.g.e.**, s. 54.

ABD siyasetine uymasını çoktan kararlaştırmıştı. Zaten Kore kararı alınmıştı, sadece töreni yapılyordu...” cümleleri ile değerlendirmiştir³⁰⁴.

Türkiye ve Yunanistan, 1 Ağustos 1950’de NATO’ya girmek için başvuruda bulunmuşlardır³⁰⁵. Başbakan Adnan Menderes, Milliyet Gazetesi’ne verdiği beyanatta, Türkiye’nin bu başvurusu hakkında “*Askeri kudreti malum olan Türkiye’nin şimdiki dünya şartları içinde Atlantik Paktı’na girmesi, bu paktın kurduğu emniyet ve savunma sistemi için yeni bir kuvvetlenme unsuru teşkil eder*” demiştir³⁰⁶. Türkiye, Kore Savaşı’na katılmış olduğundan kamuoyunda Türkiye’nin artık NATO’ya alınacağı fikri oluşmuştur. Mesela Son Telgraf Gazetesi bu başvurumun reddedilmeyeceğini iddia etmiştir³⁰⁷.

Türkiye Dışişleri Bakanı Köprülü, Türkiye ve Yunanistan, NATO’ya alınmadıkça, paktın tamamlanmış olamayacağını, Doğu Akdeniz bölgesi gibi önemli bir bölgenin ortak savunma sistemi dışında bırakılamayacağını belirtmiştir. Köprülü ayrıca NATO’ya üyelik başvurumuzun reddedilmeyeceğini söylemiştir³⁰⁸. Ancak Türkiye ve Yunanistan’ın teklifi Eylül ayında toplanan NATO Bakanlar Konseyi tarafından reddedilmiştir. Yine de Konsey, Türkiye ve Yunanistan’ı, Akdeniz’in savunulması için gerekli planlama işlemlerine, katılmaya çağırmıştır. Türkiye ve Yunanistan, bu çağırıcı 4 Ekim 1950’de kabul etmişlerdir. Sovyetler Birliği’nin kontrolü altındaki Balkan devletlerinin hızla silahlanması ve Sovyetler Birliği’nin, Yugoslavya üzerinde baskı kurması üzerine, NATO Başkumandanı General Eisenhower, NATO’nun güneydoğu kanadını güçlendirmesi gerektiğini düşünmüştür. Ayrıca Amerikalı hava uzmanları Türkiye’nin NATO’ya dâhil edilmesini istemişlerdir. Bundan dolayı ABD’nin, Türkiye’nin NATO üyeliği hakkındaki düşünceleri değişmeye başlamıştır. ABD, 15 Mayıs 1951’de diğer NATO

³⁰⁴ Cüneyt Arcayürek, **a.g.e.**, s. 376.

³⁰⁵ Durmuş Yalçın, **a.g.e.**, s. 470.

³⁰⁶ **Milliyet Gazetesi**, “Başbakan Adnan Menderes’in Milliyet’e Çok Mühim Beyanâtı”, 7 Ağustos 1950, s. 1.

³⁰⁷ **Son Telgraf Gazetesi**, “Atlantik Paktı’na Alınma Teklifimiz Reddedilmeyecek”, 4 Ağustos 1950, s. 1.

³⁰⁸ **Son Telgraf Gazetesi**, “Köprülü’nün Beyanâtı”, 8 Ağustos 1950, s. 1.

üyelerine, Türkiye ve Yunanistan'ın, NATO'ya tam üye olarak alınmalarını teklif etmiştir³⁰⁹.

ABD Ulusal Güvenlik Konseyi'nin, 23 Mayıs 1951'de yaptığı 92. toplantıda ABD Genelkurmay'ından gelen rapor, ABD'nin Türkiye hakkında değişen görüşlerini yansıtmıştır. Raporda şu görüşler belirtilmiştir: *“ABD'nin güvenlik çıkarları, Türkiye'nin ve Yunanistan'ın tam üye olarak NATO'ya kabul edilmesini gerektirmektedir. Genelkurmay, Türkiye'nin ve Yunanistan'ın topyekûn bir savaşta Batılı güçlerin safında olmalarına o kadar büyük bir önem vermektedir ki, bu ülkelerin NATO'ya alınmaları geciktirilirse, bir seçenek olarak ortak güvenlik düzenlemesini onaylamak arzusundadır. Genelkurmay, askeri açıdan ABD ile Türkiye ya da ABD ile Yunanistan arasındaki ikili güvenlik düzenlemelerinin uygun çözüm olduğu görüşünde değildir”*³¹⁰.

Yukarıda da belirtildiği gibi ABD'nin bu teklifine Norveç ve Danimarka itiraz etmişlerdir. Bu ülkeler ittifakın genişlemesi halinde Sovyetler Birliği ile savaş çıkmasından ve kendilerine gelen yardımın azalmasından endişe etmişlerdir. İngiltere'de bu teklife soğuk yaklaşmış ancak Temmuz 1951'den sonra politikasını değiştirmiştir³¹¹. ABD'nin teklifini olumlu karşılayan tek devlet İtalya olmuştur.

18 Temmuz 1951'de İngiltere Dışişleri Bakanı Morison, Avam Kamarasında yaptığı konuşmada, Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya üye olmasına destek vermiştir. Dışişleri Bakanı Köprülü, 20 Temmuz 1951'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı konuşmada, İngiltere'nin, Türkiye'nin NATO üyeliğine destek vermesini memnuniyetle karşıladığını belirtmiş ve şöyle konuşmuştur. *“Şu noktaya da işaret etmek isterim ki, Ortadoğu müdafaasının gerek stratejik, gerek ekonomik bakımlardan Avrupa'nın korunması için zaruri bulunduğu kailiz. Bu itibarla, Türkiye Atlantik Paktına iltihak edince, Ortadoğu'da bize düşen rolü müessir bir*

³⁰⁹ Mehmet Gönlübol, **a.g.e.**, s. 228-229.

³¹⁰ Cüneyt Akalın, **a.g.e.**, s. 286-287.

³¹¹ Hikmet Erdoğan, **a.g.e.**, s. 59.

surette ifa gerekli tedbirleri müstereken ittihaz için ilgililerle derhal müzakereye girmeye amade olacaktır”³¹².

İngiltere’nin tutumu Türk basınında olumlu karşılanmıştır. Milliyet Gazetesi, İngiltere’nin NATO’ya alınmamızı kabul ettiğini ve ayrıca bir Ortadoğu savunma bloku teklif ettiğini duyurmuştur³¹³. Cumhuriyet Gazetesi İngiltere’nin Atlantik Pakti’na üye olmamızı kabul ettiğini ve üyelik işlemlerinin Ağustos başında tamamlanacağını belirtmiştir³¹⁴. Hürriyet Gazetesi 19 Temmuzdaki sayısında İngiltere’nin NATO’ya üye olmamızı kabul ettiğini ancak diğer devletlerin de onayının gerektiğini yazmıştır³¹⁵. Benzer şekilde Milliyet Gazetesi de 19 Temmuzda İngiltere’nin NATO üyeliğimizi kabul ettiğini ve diğer devletlerin ikna edilmesinde çaba göstereceğini yazmıştır³¹⁶. Hürriyet Gazetesi 20 Temmuzdaki sayısında ise İngiltere’nin NATO üyeliğimizi desteklemesinin ABD tarafından memnuniyetle karşılandığı, ancak İskandinav ülkeleri ve Hollanda’nın hala Türkiye’nin NATO’ya üye olmasına karşı çıktıkları haberi yer almıştır³¹⁷.

3- Türkiye’nin NATO’ya Davet Edilmesi ve Kabulü

NATO Bakanlar Konseyi, 16-20 Eylül 1951 tarihleri arasında Ottawa’da yaptığı toplantı sonundaki özel bir oturumda Türkiye ve Yunanistan’ın NATO’ya üye olarak çağırılmalarına oybirliği ile karar vermiştir³¹⁸. Bu sırada Danimarka, Norveç ve Belçika’nın genişleme konusunda tereddütleri de devam etmiştir. Ayrıca İngiltere, Türkiye ve Yunanistan’ın NATO’ya katılmalarını bir Ortadoğu Komutanlığı kurulması şartına bağlamak istemiştir³¹⁹.

³¹² Mehmet Gönlübol, **a.g.e.**, s. 229.

³¹³ **Milliyet Gazetesi**, “Kuzey Atlantik Devletlerine Yapılan Bir Teklif”, 17 Temmuz 1951, s. 1.

³¹⁴ **Cumhuriyet Gazetesi**, “İngiltere Atlantik Pakti’na Alınmamıza Rızı Oldu”, 19 Temmuz 1951, s. 1.

³¹⁵ **Hürriyet Gazetesi**, “Atlantik Pakti’na İştirakimiz”, 19 Temmuz 1951, s. 1.

³¹⁶ **Milliyet Gazetesi**, “İngiltere’nin Türkiye Hakkındaki Mühim Kararı”, 19 Temmuz 1951, s. 1.

³¹⁷ **Hürriyet Gazetesi**, “Atlantik Pakti’na İştirakimiz”, 20 Temmuz 1951, s. 1.

³¹⁸ **Milliyet Gazetesi**, “Ottawa Konseyi’nde Kuzey Atlantik Pakti’na İştirakimiz Temin Edildi”, 20 Eylül 1951, s. 1.

³¹⁹ Mehmet Gönlübol, **a.g.e.**, s. 229-230.

Başbakan Adnan Menderes 21 Eylül 1951’de yaptığı açıklamada Türkiye’nin NATO’ya davet edilmesinin hem hükümeti hem de kamuoyunu memnun ettiğini belirtmiştir. Bu davetin uluslararası güvenliğin sağlanması için önemli olduğunu, Türkiye’nin NATO üyeleri ile ilişkilerinde iyi niyet ve samimiyete bağlı hareket edeceğini söylemiştir³²⁰. 26 Eylül 1951’de başbakan Menderes NATO’ya davet edilmeyi başarı olarak nitelemiş ve bu başarıyı Cumhurbaşkanı Celal Bayar’a telgraf ile bildirmiştir³²¹.

Türkiye’nin NATO’ya üye olması hemen gerçekleşmemiştir. Bunun nedenlerinden biri Ankara ve Londra’nın, Türkiye ve Yunanistan’ın hangi komutanlığa bağlanacakları konusunda anlaşamamaları olmuştur. Türkiye kendi kuvvetlerini doğrudan NATO Başkumandanlığına bağlamak isterken, İngiltere, Türkiye ve Yunanistan kuvvetlerini NATO şemsiyesi altında da olsa kurulacak bir Orta Doğu Komutanlığına bağlamak istemiştir³²². ABD, İngiltere, Fransa ve Türkiye 12 Ekim 1951’de Mısır’a Ortadoğu Komutanlığı hakkında bir tasarı sunmuşlardır³²³. Bu tasarıda Mısır’ın komutanlığa katılması halinde İngiltere’nin Mısır’da bulunan kuvvetlerinden antlaşmaya dâhil olmayanların ülkeyi terk edeceğini belirtmişlerdir. Ancak Mısır bu teklifi hoş karşılamamıştır³²⁴. Mısır’ın Washington Büyükelçisi, Feridun Cemal Erkin’e İngiltere’nin istekleri hakkında *Ortadoğu’da İngiltere kendi nüfuzu altında bir bölge tesisini düşünüyorsa, buna girmeyi kabul edecek bir tek memleket bulamayacaktır*” demiştir³²⁵.

İngiltere genellikle NATO şemsiyesi altında bir Ortadoğu Komutanlığı kurularak Türk ve Yunan kuvvetlerinin buna bağlanmasını istemişse de Türkiye ve Yunanistan kendi kuvvetlerinin İngiltere’ye değil doğrudan NATO’ya bağlanmasını istemişlerdir. Sonunda Fransa tarafından bulunan orta yol üzerinde antlaşmaya varılmıştır. Buna göre Türk ve Yunan kara kuvvetleri Güney Avrupa Kuvvetleri

³²⁰ **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi**, Fon Kodu: 030.01. Yer No: 13.76.7.

³²¹ **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi**, Fon Kodu: 030.01.0.0. Yer No: 12.7.9.

³²² Mehmet Gönlübol, **a.g.e.**, s. 233.

³²³ **Cumhuriyet Gazetesi**, “Mısır Ortadoğu Savunmasına İştirake Resmen Davet Edildi”, 12 Ekim 1951, s. 1.

³²⁴ Mehmet Gönlübol, **a.g.e.**, s. 234.

³²⁵ Feridun Cemal Erkin, **Dışişlerinde 34 Yıl, Vaşington Büyükelçiliği**, Cilt 2, 2. Kısım, s. 326.

Kumandanlığı'na bağlanmış deniz kuvvetlerinin ise kurulacak olan Ortadoğu Kumandanlığı'na bağlanması kararlaştırılmıştır³²⁶.

Türkiye, görüşmeler süresince kuvvetlerinin Ortadoğu Komutanlığı'na değil doğrudan NATO'ya bağlanmasını istemiştir. Bunun nedeni şu olmuştur. Türkiye, NATO'ya kâğıt üzerinde alınarak, Batı devletleri tarafından Orta Doğu'da kullanılmaktan endişe etmiştir³²⁷.

Devam eden görüşmeler Türk basınına da yansımıştır. Milliyet Gazetesi 10 Ocakta NATO'ya eşit haklarla üye olacağımızı ve Türkiye kuvvetlerinin Avrupa Bölgesi Komutanlığı'na bağlanacağını belirtmiştir³²⁸. Hürriyet Gazetesi 13 Ocaktaki sayısında Türkiye'nin NATO'ya ancak tam ve eşit haklarla girebileceğini Ortadoğu Komutanlığı konusunda ısrar edilirse üyelik başvurmuzun gözden geçirileceğini yazmıştır³²⁹. Milliyet Gazetesi de aynı hususları belirtip bu konuda Batı devletlerine birer nota verdiğimizi duyurmuştur³³⁰. Bu olayın ardından İngiltere Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Türkiye'nin NATO'ya kayıtsız şartsız alınacağını ve NATO içinde önemli bir rol üstleneceğini belirtmiştir³³¹.

Hürriyet Gazetesi 6 Şubattaki sayısında, Lizbon'daki NATO toplantısına Türkiye ve Yunanistan'ın da davet edileceğini yazmıştır³³². 16 Şubat 1952'de ABD Senatosu Dışişleri Komisyonu, İtalya Dışişleri Encümeni ve İzlanda Parlamentosu, Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya davet edilmesini kabul etmişlerdir³³³.

³²⁶ Mehmet Gönlübol, **a.g.e.**, s. 234.

³²⁷ Cüneyt Akalın, **a.g.e.**, s. 298.

³²⁸ **Milliyet Gazetesi**, "Atlantik Paktı'na Kayıtsız Şartsız Davet Ediliyoruz", 10 Ocak 1952, s. 1.

³²⁹ **Hürriyet Gazetesi**, "Hükümetimiz Üç Büyük Batı Devletine Birer Mesaj Yolladı", 13 Ocak 1952, s. 1.

³³⁰ **Milliyet Gazetesi**, "Bir Londra Haberine Göre Batılı Üç Devlete Birer Nota Verdik", 13 Ocak 1952, s. 1.

³³¹ **Milliyet Gazetesi**, "İngiltere Hariciye Nezareti Sözcüsünün Tavzihi", 14 Ocak 1952, s. 1.

³³² **Hürriyet Gazetesi**, "Lizbon'daki Atlantik Paktı Toplantısına Türkiye ve Yunanistan da Resmen Davet Edilecekler", 6 Şubat 1952, s. 1.

³³³ **Milliyet Gazetesi**, "ABD Ayan Meclisi Dışişleri Komisyonu Kuzey Atlantik Paktı'na İştirakimizi Kabul Etti", 16 Şubat 1952, s. 1.

Türkiye'nin 16 Şubat 1952'de NATO'ya davet edilmesi Türk basınında olumlu karşılanmıştır. Cumhuriyet Gazetesi bu gelişmeyi, *“Lizbon Konferansı'na resmen çağrıldık. ABD Büyükelçisi, 12 devlet adına hazırlanan davetiyeyi dün Köprüliye verdi. Atlantik Paktı'na eşit haklarla iştirake davet edilmiş bulunuyoruz”* şeklinde duyurmuştur³³⁴.

Milliyet Gazetesi de bu daveti, *“Türkiye dün resmen Pakta iltihaka davet edildi. Amerika Büyükelçisi McGhee resmi davetnameyi Dışişleri bakanımıza verdi”* ifadesi ile okuyucusuyla paylaşmıştır³³⁵.

Cumhuriyet Gazetesi, TBMM'nin NATO üyeliğini görüştüğü gün çıkan sayısında NATO'ya girişimizi, *“Atlantik Paktı'na Eşit Haklarla İltihakımız”* manşeti ile duyurmuştur³³⁶. Hürriyet gazetesi bu olayı *“Atlantik Paktı'na iştirakimizi tasvip için Büyük Millet Meclisi Tarihi Bir Toplantı Yapacak”* manşeti ile okuyucusuna aktarmış ve tasarının ittifakla kabul edilmesinin beklendiğini belirtmiştir³³⁷. Milliyet gazetesi ise *“Kuzey Atlantik Paktı'na Kati Olarak İştirak Ediyoruz”* manşetini kullanmış ve Lizbon'daki NATO toplantısına kadar Türkiye'nin üyelik işlemlerinin biteceğini belirtmiştir³³⁸.

TBMM'de 18 Şubat'ta Türkiye'nin NATO'ya üyeliği hakkındaki kanun üzerinde görüşme yapılmıştır. Bu görüşme sırasında Dışişleri Bakanı Köprülü şu konuşmayı yapmıştır:

“...Bugün her türlü yıkıcı kuvvet karşısında hürriyet ve demokrasi cephesini sağlamlaştıran menfaatlerimiz ve ideallerimiz bir olan bu camia ile sıkı tesanüt bağlarıyla bağlanmak suretiyle müteakıl korunmayı el birliğiyle kalkınmayı ve yükselmeyi hedef tutan çok mühim bir vesikayı Hükümetimiz yüksek tasvibinize arz etmiş bulunuyor. Bu vesikanın hürriyet, istiklal, demokrasi ideallerine bütün hürriyet

³³⁴ Cumhuriyet Gazetesi, “Lizbon Konferansı'na Çağrıldık”, 17 Şubat 1952, s. 1.

³³⁵ Milliyet Gazetesi, “Atlantik Paktı'na Girmemiz Gerçekleşti”, 17 Şubat 1952, s. 1.

³³⁶ Cumhuriyet Gazetesi, “Atlantik Paktı'na Eşit Haklarla İltihakımız”, 18 Şubat 1952, s. 1.

³³⁷ Hürriyet Gazetesi, “Atlantik Paktı'na İştirakimizi Tasvip İçin Büyük Millet Meclisi Bugün Tarihi Bir Toplantı Yapacak”, 18 Şubat 1952, s. 1.

³³⁸ Milliyet Gazetesi, “Kuzey Atlantik Paktı'na Kati Olarak İştirak Ediyoruz”, 18 Şubat 1952, s. 1.

aşığı milletler gibi samimiyetle bağı olan milletimizin arzu ve iradesine ve onun mümessili olan muhterem Meclisin isabetli direktiflerine tamamen uygun olduğu kanaatindeyiz. Karar yüksek heyetinize aittir”³³⁹.

Dışışleri Komisyonu Başkanı Samsun Milletvekili Firuz Kesim kanun hakkındaki konuşmasında şu hususa dikkat çekmiştir:

“...Türk Milletinin mukadderatını elinde tutan Büyük Meclis bu münasebetle milletimizin kolektif emniyet prensibine ve dünya sulhüne ne kadar merbut olduğunu bir kere daha âleme ilan etmiş bulunacaktır. Tarih, bu şerefî, milletin serbest reyile intihap edilmiş bu Büyük Meclise tevcih etmiş bulunuyor”³⁴⁰.

Cumhuriyet Halk Partisi grubu adına konuşan Trabzon Milletvekili Faik Ahmet Barutçu da NATO üyeliğine destek vermiştir:

“...İdealimize uygun olan bu neticeyi, Cumhuriyet Halk Partisi memleketin siyasi emniyetini müşterek ahde bağlayan bir vesika olarak kıymetli saymaktadır. ...Ve Hükümeti de bu yoldaki gayretlerinden ve milli bir politikanın vasıl olduğu bir merhale olarak tehlikelere karşı siyasi yeni bir teminatın mukavelesini hazırlamaya muvaffak olduklarından dolayı tebrik ederiz. ...Atlantik Paktını milli bir eser olarak tasvip ediyoruz, memleketimiz için ve dünya sulhu için hayırlı olmasını temenni eyleriz”³⁴¹.

Türkiye’nin NATO’ya katılmasına dair 5886 sayılı kanun 18 Şubat 1952’de Seyhan Milletvekili Cezmi Türk’ün çekimser oyuna karşın 409 oyla kabul edilmiştir³⁴². Bu kanun 8038 numaralı ve 19 Şubat 1952 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir³⁴³. Dışışleri Bakanı Köprülü ve beraberindeki heyet NATO Konseyi’ne katılmak için 19 Şubat 1952’de İstanbul’dan Lizbon’a gitmek

³³⁹ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem 9, Cilt 13, s. 314-315.

³⁴⁰ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem 9, Cilt 13, s. 318.

³⁴¹ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem 9, Cilt 13, s. 318-319.

³⁴² **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem 9, Cilt 13, s. 339.

³⁴³ **Resmi Gazete**, 19 Şubat 1952, s. 1.

için yola çıkmışlardır³⁴⁴. Böylece İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türk Dış Politikasında Sovyetler Birliği tehdidine karşı, Truman Doktrini ile başlayan Batı savunma sistemi içinde yer alarak güvenliğini sağlama politikası NATO'ya katılım ile başarıya ulaşmıştır.

ABD'nin, Sovyetler Birliği'nin yayılmasına karşı önlemler alması ve bu önlemler için Türkiye'deki üslere ihtiyaç duyması, Türkiye'yi Ortadoğu petrolünün korunması için önemli bir etken olarak görmesi ve ABD' kamuoyunun Türkiye hakkındaki fikirlerini değiştirmesi, ABD'nin, Türkiye'nin NATO üyeliğini desteklemesine yol açmıştır. Türkiye'nin Sovyetler Birliği'ne karşı ABD desteğine ihtiyaç duyması, Batıya dönük politikalar izlemesi, NATO dışında kalırsa aldığı yardımın azalacağı fikri, demokratik düzen kurma isteği gibi etkenler Türkiye'nin NATO'ya üye olmasında etkili olmuşlardır.³⁴⁵

4- Türkiye'nin NATO Üyeliğinin Basına Yansımaları

Türkiye'nin NATO'ya girişi Türk basında da önemli yer tutmuştur. Cumhuriyet Gazetesi, TBMM'nin NATO üyeliğini onaylamasını, *“Millet Meclisi'nin Dünkü Tarihi Kararı”* manşeti ile duyurmuş ve şu ifadeye yer vermiştir: *“Muhalefet, Hükümeti tebrik ederek, “bu eser milli politikanın sağladığı milli bir eserdir” dedi”*³⁴⁶.

Hürriyet Gazetesi, NATO'ya eşit haklarla girdiğimize vurgu yapmıştır. Gazete, Meclis kararını, *“Meclis Pakta iştirakimizi tasvip etti. Atlantik Paktı'na eşit haklarla girdik”* şeklinde duyurmuştur³⁴⁷.

Milliyet Gazetesi, Meclis kararının ittifakla alınmasını ön plana çıkarmış ve Meclis kararını şu şekilde duyurmuştur: *“Meclis, Kuzey Atlantik Paktı'na iltihakımızı*

³⁴⁴ **Ayın Tarihi**, Sayı 219, Şubat 1952, s. 26.

³⁴⁵ Durmuş Yalçın, **a.g.e.**, s. 470-471.

³⁴⁶ **Cumhuriyet Gazetesi**, “Millet Meclisi'nin Dünkü Tarihi Kararı”, 19 Şubat 1952, s. 1.

³⁴⁷ **Hürriyet Gazetesi**, “Meclis Pakta İştirakimizi Tasvip Etti”, 19 Şubat 1952, s. 1.

ittifakla tasvip etti. 404 milletvekilinin iştirak ettiği dünkü celsede partiler tam bir milli birlik manzarası gösterdiler”³⁴⁸.

Zafer Gazetesi yazarı Mümtaz Faik Fenik 18 Şubat 1952 tarihli yazısında Türkiye’nin NATO üyeliğini önemli bir başarı olarak nitelemiştir. Fenik, Türkiye’nin Batı demokrasileri ve özellikle de ABD ile aynı ittifakta yer almasının önemli olduğunu belirtmiş ve şunları yazmıştır:

“...Artık mukadderatımız, dünyadaki hür demokrasilerin mukadderatına bağlanmıştır. Müşterek barışı kurmakta olanlarla işbirliği yapacağız ve medeni alem manzumesi içinde hem kendi emniyetimizi garanti ederek, hem de her türlü tecavüz tehdidine karşı koyarak, medeniyete insanlık idealinin her ne şekilde olursa olsun örselenmesine müştereken mani olacağız. Bu, Türkiye’ye layık olduğu büyük devlet vazife ve salahiyetlerini temin eden Adnan Menderes hükümetinin parlak bir başarısıdır ve tarih daima bu başarı ile iftihar edecektir”³⁴⁹.

Mümtaz Faik Fenik bir gün sonraki yazısında ise şunları yazmıştır:

“Büyük Millet Meclisi dün tarihi bir toplantı yaptı ve Atlantik Paktı’na iltihakımız hakkındaki kanunu büyük bir tezahüratla ve sürekli alkışlarla kabul etti. Böylelikle, Türkiye artık demokratik dünyanın barış cephesindeki mevkiini resmen almış bulunmaktadır”³⁵⁰.

Abidin Daver, Cumhuriyet Gazetesi’ndeki yazısında, Türkiye’nin NATO’ya eşit haklarla girdiğini, bunun büyük bir başarı olduğunu vurgulamış ve Türkiye’nin NATO’ya girişini şu şekilde değerlendirmiştir:

“Türkiye Cumhuriyeti’nin, Atlantik Paktı camiasına eşit haklar ve vecibelerle katılması tahakkuk etmiş bulunuyor. Dış politikamızın büyük başarısı Demokrat

³⁴⁸ **Milliyet Gazetesi**, “Büyük Millet Meclisi’nin Dünkü Tarihi Celsesi”, 19 Şubat 1952, s. 1.

³⁴⁹ Mümtaz Faik Fenik, “Yepyeni Bir Devreye Giriyoruz”, **Zafer Gazetesi**, 18 Şubat 1952, s. 1.

³⁵⁰ Mümtaz Faik Fenik, “Menderes Hükümeti’nin Büyük Eseri”, **Zafer Gazetesi**, 19 Şubat 1952, s. 1.

Parti iktidarının ve Adnan Menderes kabinesinin inkâr edilemez bir zaferidir. Cumartesi günü Büyük Millet Meclisi Dışışleri Komisyonunda Cumhuriyet halk partili üyelerinde Adnan Menderes Hükümeti'ni tebrik etmeleri gösteriyor ki kazanılan bu dış politika başarısı milli bir zaferdir. Devletimiz şimdiye kadar hiçbir zaman bu kadar büyük ve kuvvetli bir ittifak manzumesine girmiş değildi. Türkiye, Rus tehdit ve tehlikesi karşısında artık yalnız değildir”³⁵¹.

Nadir Nadi, 19 Şubat 1952 tarihinde Cumhuriyet Gazetesi'ndeki yazısında, NATO üyeliğinin milli bir zafer olduğunu ve kamuoyunda memnuniyetle karşılandığını belirtmiştir. Nadi ayrıca üyeliğin bazı sorumluluklar getirdiğine dikkat çekmiş ve sınırları yazmıştır:

“...Her büyük eser aynı zamanda bir başlangıçtır. Şereflerinin yanında sorumlulukları da vardır. Pakta katılırken milli varlığımıza, istiklalimize ve hür insanlığa karşı yüklendiğimiz vazifenin ağırlığını bir an unutmamak gerekir. Atlantik Pakı üyeliği milletimize kutlu olsun”³⁵².

Ali Naci Karacan, 18 Şubat 1952 tarihli Milliyet Gazetesi'ndeki yazısında NATO üyeliği ile güvenliğimizin sağlandığını belirtmiş ve üyeliği, *“Artık hudutlarımızın içinde rahat, ailelerimizin yanında yarınımızdan emin, işlerimizin başında huzurlu, gönül ferahlığıyla çalışıp yaşayabiliriz. Kore’de mübarek kanlarını akıtarak milletin ebedi minnettarlığına hak kazanan şehitlerimizin ruhları şad olsun ve vatanperverlikleri, isabetli kararları yorulmak bilmez çalışmalarıyla milleti bu ikbal devrinin eşiğine ulaştıranlar Varolsunlar!”* sözleri ile değerlendirmiştir³⁵³.

Ali Naci Karacan 19 Şubat 1952 tarihli yazısında ise NATO üyeliğinin ittifakla kabul edildiğini ve NATO'nun Türkiye'nin güvenliği açısından önemli olduğunu vurgulamış ve şu değerlendirmeyi yapmıştır:

³⁵¹ Abidin Daver, “Hükümetimizin Kazandığı Zafer”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 18 Şubat 1952, s. 1.

³⁵² Nadir Nadi, “Kararın Manası”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 19 Şubat 1952, s. 1.

³⁵³ Ali Naci Karacan, “Türk Milletinin Büyük Zaferi”, **Milliyet Gazetesi**, 18 Şubat 1952, s. 1.

“...Bu suretle Türkiye, tarihin şimdiye kadar kaydetmediği derecede muazzam kuvvet ve emniyette bir müdafaa manzumesinin içine alınmak suretiyle artık herhangi bir tecavüze karşı en sağlam teminat altına alındı...”³⁵⁴.

Falih Rıfkı Atay, 22 Şubat 1952’de Ulus Gazetesi’ndeki yazısında Türkiye’nin NATO üyeliği hakkında şunları yazmıştır: “...Atlantik Pakı’na girmekle yalnız güvenlik teminatı almış değiliz. Bir takım vazife ve mesuliyetler altına da girmişizdir. Türkiye artık bir Üçüncü Dünya Harbi’nin dışında kalmaz...”³⁵⁵.

Hüseyin Cahit Yalçın, 25 Şubat 1952 tarihli Ulus Gazetesi’ndeki yazısında Türkiye’nin NATO üyeliğini şöyle değerlendirmiştir: “...Atlantik Misakı bizim için yeni vazifeler ve fedakârlıklar doğuran bir siyasi vesikadır. Bunun, memleketimizin selameti ve bekası namına elzem gördüğümüzden dolayı kendimizi bir takım taahhütlerle bağlıyoruz”³⁵⁶.

Nihat Erim, Ulus Gazetesi’ndeki 20 Şubat 1952 tarihli yazısında Türkiye’nin NATO üyeliğine son derece gerçekçi yaklaşmış ve NATO’nun çıkarlarına uygun olduğu için bu ittifaka kabul edildiğimizi belirtmiştir. Erim ayrıca bir saldırı karşısında silahlı yardım taahhüdünün sadece bir prensip olduğunu garanti sayılamayacağını yazmıştır. Erim’in yazısında şu ifadeler de yer almıştır:

“...Menfaat beraberliği devam eylediği müddetçe tecavüz tehlikesi karşısında yalnız bırakılmayacağımızı düşünerek Kuzey Atlantik Pakı’na girmiş olmayı siyasi bir kazanç saymalıyız. Kuzey Atlantik Pakı’na giriş hadisesi, siyasi sahada, Türkiye’nin hür milletler cephesi ile fiili kader ve işbirliğini yazılı taahhülle kuvvetlendirmiştir...”³⁵⁷.

Milliyet Gazetesi, Türkiye’nin NATO üyeliğinin bütün dünyada ve bütün Türkiye’de memnuniyet ile karşılandığını belirtmiş ve şunları yazmıştır: “Atlantik

³⁵⁴ Ali Naci Karacan, “En Büyük Kuvvetimiz; Milli Birlik”, **Milliyet Gazetesi**, 19 Şubat 1952, s. 1.

³⁵⁵ Falih Rıfkı Atay, “Atlantik Pakı”, **Ulus Gazetesi**, 22 Şubat 1952, s. 2.

³⁵⁶ Mert Özışıklı, **a.g.e.**, s. 149.

³⁵⁷ Nihat Erim, “Hadisenin Önemi”, **Ulus Gazetesi**, 20 Şubat 1952, s. 1.

Paktı'na iltihakımız bütün dünyada memnuniyet uyandırdı... M.P. Milletvekili Bölükbaşı da bir telgrafla Menderes'e tebriklerini bildirdi. Yurdun her tarafından hükümete tebrik telgrafları yağıyor... ”³⁵⁸.

Dışişleri Bakanı Köprülü, Türkiye'nin NATO'ya girişi hakkındaki görüşlerini, Mayıs 1952 tarihinde Continental Daily Mail gazetesine verdiği bir beyanatta açıklamıştır. Köprülü NATO'nun demokratik rejimleri, medeniyeleri ve barışı korumak için kurulduğunu ifade etmiştir. Köprülü Türk halkının tarihi boyunca barışa ve demokratik prensiplere saygı duyduğunu bundan dolayı bu ittifakta yer almaktan mutluluk duyduğunu belirtmiştir. Bu beyanatta ayrıca şu ifadeler yer almıştır:

“...Tarihinde büyük güzellikler yaşayan Türk milletinin, NATO gibi bir teşkilata girmesi en tabii hakkıdır. Ayrıca, NATO'nun savunduğu demokrasi ve barışı koruma siyaseti, aynı emeli taşıyan Türk halkının demokrasi alanında verdiği mücadeleyi hızlandırmış ve 14 Mayıs 1950'de yapılan seçimlerle bu alanda gereken adımları atmaya başarmıştır. Kısaca, insanlığa, hukuka ve barışa büyük katkılar sağlamış olan Türk milletinin, demokrasi ve barışın korunması için kurulan NATO teşkilatına girmesi tabii bir sonuçtur”³⁵⁹.

Basının görüşlerinden de anlaşılacağı üzere Türkiye'nin NATO'ya üye olması, kamuoyunun çoğu tarafından olumlu karşılanmış ve zafer olarak nitelendirilmiştir. Türkiye'nin demokrasi cephesinde yer alması ve üyelik kararının oy birliği ile alınması memnuniyetler karşılanmıştır. Türkiye'nin NATO'ya eşit haklarla kabul edilmesi ve ABD ile aynı ittifakta yer alması sevinç yaratmıştır. Türkiye'nin bu sayede güvenliğini sağlayacağı belirtilmiştir. Bunun dışında NATO üyeliğinin getireceği yükümlülüklerde göz ardı edilmemiştir.

³⁵⁸ **Milliyet Gazetesi**, “Atlantik Paktı'na İltihakımız Bütün Dünyada Memnuniyet Uyandırdı”, 20 Şubat 1952, s. 1.

³⁵⁹ Mehmet Saray, **a.g.e.**, s. 115.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NATO’NUN TÜRKİYE’NİN DIŞ POLİTİKASINA ETKİLERİ

NATO’ya üye olmak, Türkiye’yi birçok alanda etkilemiştir. NATO’nun etkilerinden en önemlisi de Türkiye’nin dış politikası üzerinde olmuştur. NATO bir yandan Türkiye’nin Batı ülkeleriyle özellikle de ABD ile ilişkilerinde önemli bir etken olurken, Türkiye’nin Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerini de derinden etkilemiştir.

A- NATO’nun Türkiye’nin Süper Güçlerle Olan İlişkilerine Etkileri

1- Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkileri

Milli Mücadele sırasında ve sonrasında Türkiye’nin ilişkilerin en iyi olduğu devlet Sovyetler Birliği olmuştur. Bu durum her iki devletinde o dönemde Batıdan gelen saldırgan politikalara maruz kalmalarından kaynaklanmıştır³⁶⁰. Ancak Türkiye’nin, komünist bir rejim tercih etmemesi Sovyetler Birliği’nde hayal kırıklığı yaratmıştır. Türkiye’nin, Batı ile yakınlaşma çabaları Sovyetler Birliği’ni daima tedirgin etmiştir. Yine de yakın bir şekilde sürdürülen Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkileri, İkinci Dünya Savaşı’na kadar ciddi bir sorun yaşamamıştır. Sovyetler Birliği, İkinci Dünya Savaşı’nı galip olarak bitirmiş ve savaştan büyük bir güç olarak çıkmıştır. Sovyetler Birliği, savaş sonunda Baltık, Doğu Avrupa ve Balkanlarda etkinlik kurmuş ve bundan sonra Türkiye ve Yunanistan üzerinde baskı kurarak Akdeniz ve Ortadoğu’ya inmek istemiştir. Sovyetler Birliği, 19 Mart 1945 tarihinde Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması’nı feshetmiş ve ardından Boğazlarda üs ve Doğu Anadolu’da toprak istemiştir. Türkiye bu istekleri reddetmiş ve Sovyetler Birliği’nin yarattığı tehdit karşısında güvenliğini sağlayabilmek için Batı ile yakınlaşmaya

³⁶⁰ Berdal Aral, “Atatürk Döneminde Türkiye ve Uluslararası Hukuk”, **Cumhuriyet**, Cilt 2, Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul 2002, s. 1370.

çalışmıştır. Türkiye'nin Truman Doktrini'ni kabul etmesi ve Marshall Planı dâhilinde yardım almaya başlaması, Sovyetler Birliği'nin, Türkiye'ye tepkisini arttırmıştır³⁶¹. Sovyetler Birliği'nin tepkisi arttıkça Türkiye'nin de Batı ile bütünleşme isteği artmıştır. Türkiye'nin NATO'ya üye olmak için başladığı faaliyetler, daha başından itibaren Sovyetler Birliği tarafından engellenmeye çalışılmıştır.

Türkiye'nin NATO'ya resmen davet edilmesi üzerine Sovyetler Birliği, Türkiye'yi tehdit etmiş ve verdiği notalarla Türkiye'nin NATO'ya girmemesini istemiştir³⁶². NATO'da Orta Doğu Komutanlığı kurulması ve bunun için Türkiye'de üsler açılması kararı alınınca Sovyetler Birliği, Ankara Büyükelçisi A.A. Lavriçev aracılığıyla 3 Kasım 1951'de Türkiye'ye nota vermiştir³⁶³. Sovyetler Birliği bu notada NATO'nun saldırgan amaçlarla kurulduğunu, Türkiye'nin NATO'ya girmesi halinde sonucun Türkiye için iyi olmayacağını belirterek Türkiye'yi tehdit etmiştir³⁶⁴. Sovyetler Birliği, 24 Kasım 1951'de Türkiye'ye bir nota daha vermiştir³⁶⁵. Bu notada Türkiye'yi emperyalist devletlere yardım etmekle suçlamıştır. Türkiye bu suçlamayı 19 Aralık 1951 tarihinde Sovyetler Birliği'ne verdiği nota ile reddetmiştir. Türkiye bu notada, NATO'nun saldırgan amaçlar ile kurulmadığını, Türkiye'nin kendisini savunmaktan başka amacının olmadığını belirtmiştir³⁶⁶.

Dışişleri Bakanı Köprülü 20 Aralık 1951 tarihinde Türkiye'nin dış politikasını değerlendirdiği demecinde Sovyetler Birliği'ni Türkiye'ye karşı sınır harbi yürütmekle suçlamış ve Türk Milleti'nin buna karşı yeterince güçlü olduğunu belirtmiştir³⁶⁷.

Sovyetler Birliği, Türkiye'yi, diplomatik yollar dışında basın yoluyla da tehdit etmiştir. Pravda ve İzvestiya gazetelerinde Türkiye aleyhine değerlendirmeler

³⁶¹ Durmuş Yalçın, **a.g.e.**, s. 475.

³⁶² Mehmet Saray, **a.g.e.**, s. 135.

³⁶³ **Milliyet Gazetesi**, "Atlantik Paketi'ne İştirakimiz Üzerine Sovyetlerin Bize Verdikleri Nota", 5 Kasım 1951, s. 1.

³⁶⁴ **Cumhuriyet Gazetesi**, "Sovyetlerin Notasına Cevabımız Hazırlanıyor", 5 Kasım 1951, s. 1.

³⁶⁵ **Milliyet Gazetesi**, "Sovyet Rusya Bir Nota daha Verdi", 25 Kasım 1951, s. 1.

³⁶⁶ Mehmet Saray, **a.g.e.**, s. 136.

³⁶⁷ **Cumhuriyet Gazetesi**, "Türkiye'nin Dış Siyasetine Dair Köprülü'nün Demecei", 20 Aralık 1951, s. 5.

yapılmıştır. Ayrıca Komünist Parti'nin 5 Ekim 1952'de toplanan kongresinde Stalin konuşma yaparak, ABD ve NATO üyelerini Sovyetler Birliği'ne karşı emperyalist bir blok oluşturmakla suçlamış ve bu düşmanca hareketin dağıtılacağını belirtmiştir. Stalin, *“NATO'yu kuranları da katılanları da, Çar'ı mahvettiğimiz gibi perişan edeceğiz”* demiştir³⁶⁸.

Diğer taraftan 5 Mart 1953 günü Stalin ölmüş³⁶⁹ ve Nikita Kruşçev Sovyetler Birliği'nin, Stalin'den sonraki lideri olmuştur. Sovyetler Birliği'nin yeni yönetimi Türkiye ile olan ilişkileri değiştirmek istemiştir. Bunun için Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı Molotov 30 Mayıs 1953'te Türk Büyükelçisine bir nota vermiştir. Bu notada Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den hiçbir toprak talebinin olmadığı vurgulanmıştır. Bu açıklama ile Sovyetler Birliği saldırgan tavrından vazgeçtiğini belirtmek istemiştir. Ancak yine de Montrö Boğazlar Sözleşmesi yokmuş gibi davranmış ve Boğazlar konusunda yeni bir düzenleme yapılabileceğini belirtmiştir³⁷⁰.

Bu nedenden dolayı Türkiye bu notaya fazla sıcak bakmamıştır. Türkiye görüşlerini 18 Temmuz 1953'te verdiği nota ile Sovyetler Birliği'ne iletmıştır. Bu notada Boğazların Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne bağlı bulunduğunu söylemiştir³⁷¹. Ayrıca dış politika prensipleri arasında komşu devletlerle iyi ilişkiler kurmanın da bulunduğunu belirtmiştir³⁷².

Bu süreçten sonra Sovyetler Birliği toprak talebinden de Boğazlar meselesinden de bir daha bahsetmemiştir. Ancak Türkiye yine de NATO içinde kalma fikrini değiştirmemiştir. Çünkü İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında yaşanan olaylardan dolayı Türkiye, Sovyetler Birliği'ne duyduğu güveni kaybetmiştir. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Türkiye Büyük Millet Meclisi açılışında yaptığı konuşmada bu güvensizliğin izlerine rastlanmıştır:

³⁶⁸ Mehmet Saray, **a.g.e.**, s. 137.

³⁶⁹ **Milliyet Gazetesi**, “Kızıl Diktatörün Ölümü Bütün Dünyada Heyecanla Karşılandı”, 7 Mart 1953, s. 1.

³⁷⁰ Durmuş Yalçın, **a.g.e.**, s. 476.

³⁷¹ **Cumhuriyet Gazetesi**, “Sovyetlerle Teati Ettiğimiz Notalar”, 20 Temmuz 1953, s. 1.

³⁷² **Milliyet Gazetesi**, “Türk ve Rus Notalarının Metinleri Dün Açıklandı”, 20 Temmuz 1953, s. 1.

“Takriben sekiz aydan beri Sovyet Rusya’nın ve diğer Komintern devletlerinin lisanlarında nispi bir yumuşama müşahede edilmektedir. Ancak maddi deliller mevcut olmadıkça, hükme varmanın hatalı olacağına şüphe yoktur. ...Bu bakımdan büyük alaka ile dinlediğimiz iyi geçinme sözlerinin, hoşumuza giden muslihane ifadelerini ve zaman zaman tezahüratı görülen sulh taarruzlarının, hakiki kıymet kazanabilmeleri için realist bir düşünce ile bu yolda, yalnız ağızların değil, vakıaların konuşmasını görmek istiyoruz.”

Adnan Menderes’in basına verdiği demeçten de Türkiye’nin, Sovyetler Birliği’ne güvenmediği açıkça anlaşılmıştır:

“Rusların sulh taarruzu Türkiye’de kati ve elle tutulur müspet neticeler vermediği için tesir yapmamıştır. Türk halkı henüz Rus siyasetinde evveline nazaran bir değişiklik müşahede etmemiştir”³⁷³.

Sovyetler Birliği 20 Temmuz 1953’te de Türkiye’ye bir nota vermiştir³⁷⁴. Bu notada ABD ve İngiliz savaş gemilerinin İstanbul’u ziyaretlerini askeri gösteri olarak adlandırmıştır³⁷⁵. Türkiye bu ziyaretlerin Montrö Boğazlar Sözleşmesi’ne uygun olduğunu belirtmiş ve bu ziyaretler hakkında bilgi istenmesinin ise iç işlerine müdahale olduğunu belirtmiştir. Montrö Boğazlar Sözleşmesi’nin fesih edilmesi ya da revizyonu için 8 Kasım 1954 tarihine kadar başvuru yapılması gerekliken Sovyetler Birliği herhangi bir girişimde bulunmamıştır³⁷⁶.

Sovyetler Birliği’nin Türkiye’ye karşı tutumu sürekli değişkenlik göstermiştir. Zaman zaman Türkiye’yi suçlayan Sovyetler Birliği, zaman zaman da Türkiye ile yakınlaşmaya çalışmıştır.

Sovyetler Birliği, Türkiye’nin de katıldığı Bağdat Paktı’na, 16 Nisan 1955’te yayınladığı bildiri ile tepki göstermiştir. Bu bildiride, Ortadoğu’da tecavüz gayesi

³⁷³ Mehmet Saray, **a.g.e.**, . 139-140.

³⁷⁴ **Cumhuriyet Gazetesi**, “Rusya’nın Türkiye’ye Verdiği Yeni Nota”, 22 Temmuz 1953, s. 1.

³⁷⁵ **Milliyet Gazetesi**, “Rusya Hükümetimize Dün Yeni Bir Nota Verdi”, 22 Temmuz 1953, s. 1.

³⁷⁶ Durmuş yalçın, **a.g.e.**, s. 476.

taşıyan bloklar kurulduğunu ve bu durdurulmazsa BM'ye başvuracağını belirtmiştir³⁷⁷.

16 Mart 1956 günü ise Sovyetler Birliği Pravda ve İzvestia gazetelerinde Sovyetler Birliği-Türkiye ilişkilerinin düzelmesini temenni eden makaleler yazılmış ve Moskova radyosunda aynı temennide bulunan yayınlar yapılmıştır³⁷⁸.

Sovyetler Birliği 10 Eylül 1957'de ise Türkiye'yi Suriye'ye karşı tecavüz emelleri beslemekle suçlamıştır³⁷⁹. Nitekim Dışişleri Bakanı Gromyko, *“Türkiye, Suriye'ye karşı harekete geçerse kendini uçurumda bulacaktır”* demiştir³⁸⁰.

Türkiye Sovyetler Birliği ilişkilerinin gidişatı 1959 yılında yeniden değişmiştir. Aralık 1959'da yanında bir heyetle Moskova'ya giden Sağlık Bakanı Lütfi Kırdar, Türkiye'ye döndüğünde verdiği demeçte, Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerin gelişeceğini belirtmiştir. 1960 baharında Başbakan Menderes'in Sovyetler Birliği'ni ziyaret etmesi kararlaştırılmış ancak 27 Mayıs 1960 darbesinden dolayı bu ziyaret gerçekleşmemiştir. Sovyetler Birliği, Türkiye'deki yeni yönetime de dostluk mesajları göndermiştir. 28 Haziran 1960'ta Kruşçev yolladığı mesajda ilişkilerin düzeltilmesini istemiş, 8 Temmuz 1960'ta Cemal Gürsel verdiği cevapta ikili ilişkilerin iyileştirilmesinde hiçbir engel olmadığını belirtmiştir. Türkiye ve Sovyetler Birliği 1962 yılında Aras Nehri üzerine Arpaçay Barajı'nı ortaklaşa yapmaya başlamışlar buda iki ülke ilişkileri açısından önemli bir adım olmuştur³⁸¹.

5 Haziran 1964 tarihli Johnson Mektubu, Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkileri tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuş, Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkilerini yeni bir boyuta sokmuştur. 1964 yılında Türkiye'nin, ABD ve Sovyetler Birliği politikalarını belirleyen tek olay Kıbrıs meselesi olmamıştır. Türkiye aynı zamanda Sovyetler Birliği ile yaşanan sürekli gerilimin kendisine verdiği zararları fark

³⁷⁷ **Cumhuriyet Gazetesi**, “Rusların, Akdettiğimiz Paktlara Dair Tebliği”, 17 Nisan 1955, s. 1.

³⁷⁸ **Milliyet Gazetesi**, “Moskova'nın Tatlı Dili”, 18 Mart 1956, s. 1.

³⁷⁹ **Cumhuriyet Gazetesi**, “Rus Dışişleri Bakanı Bizi Tehdit Ediyor”, 12 Eylül 1957, s. 1.

³⁸⁰ **Milliyet Gazetesi**, “Rusya Bizi Tehdit Ediyor”, 12 Eylül 1957”, s. 1.

³⁸¹ Durmuş Yalçın, **a.g.e.**, s. 477.

etmiştir. 1960'a kadar Türkiye-Orta Doğu devletleri ile sorun yaşarken aynı zamanda Sovyetler Birliği ile de sorun yaşamış ve böylece hem güneyden hem kuzeyden baskıya maruz kalmıştır. Ayrıca Johnson Mektubu olayına kadar Türkiye, ABD'ye sadakatle bağlanmış ve güvenliğinin NATO tarafından sağlanacağına inanmıştır. Ancak bu olaydan sonra Türkiye, ABD'den şüphe duymaya başlamış ve Sovyetler Birliği ile sürekli gerginlik yaşamanın anlamsız olduğunu fark etmiştir³⁸².

Kıbrıs meselesi, Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkilerinin olumlu gelişmesini engellemiştir. Sovyetler Birliği, Kıbrıs bunalımı sırasında daima Makarios'u desteklemiş ve Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesine karşı çıkmıştır³⁸³.

8-9 Ağustos 1964 tarihinde Türk uçaklarının Kıbrıs'a sınırlı bir harekât düzenlemesi üzerine 9 Ağustos 1964'te Kruşçev, Başbakan İsmet İnönü'den harekâtın durdurulmasını talep etmiştir. İnönü 14 Ağustos 1964 tarihli cevabında, Türkiye'nin tutumunu açıklamış, Rumların hareketlerini belirtmiş ve şu istekte bulunmuştur:

*"...Kıbrıslı Rum liderlerinin de cihan barışı hakkında aynı sorumluluk hissi ile hareket etmeleri ve medeni milletlerce kabul edilmiş hukuki, ahlaki ve insani ilkelere sadakat göstermeleri gerektiği gerçeğini takdir eylediğinizi ve onlar nezdinde nüfuzunuzu kullanacağınızı ümit ediyorum"*³⁸⁴.

Türkiye Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'in Moskova ziyareti ile Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkileri yeniden yumuşamıştır. Sovyetler Birliği bu ziyaretten sonra Kıbrıs'ta iki ayrı milletin varlığını kabul etmiştir. Bundan sonra Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında ilişkiler her alanda gelişmeye başlamıştır. Sovyetler Birliği'nden alınan ve geri ödemesi ihraç ürünleri ile yapılan kredi ile Türkiye'de

³⁸² Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 986.

³⁸³ Durmuş Yalçın, **a.g.e.**, s. 477.

³⁸⁴ Mehmet Gönlübol, **a.g.e.**, s. 424.

bazı sanayi kuruluşları kurulmuştur. İskenderun Demir-Çelik, İzmir Aliağa Rafinerisi, Seydişehir Alüminyum Kompleksi gibi tesisler bu kredi ile yapılmıştır³⁸⁵.

Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkileri siyasal alanda da yoğunluk kazanmıştır. Sovyetler Birliği Başbakanı Kosigin, Aralık 1966'da Ankara'yı ziyaret etmiştir. Kosigin Türkiye hakkında, *"Türkiye ile barış ve dostluk içinde yaşamak istiyoruz"* demiştir³⁸⁶. Bu ziyarete karşılık Başbakan Süleyman Demirel Eylül 1967'de Sovyetler Birliği'ni ziyaret etmiştir³⁸⁷. 1969 yılının Kasım ayında da Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, Sovyetler Birliği'ni ziyaret etmiştir.

Türkiye'de 1968'de başlayan anarşi ve terör hareketlerinden Sovyetler Birliği'nin sorumlu tutulmasından dolayı 1970'li yıllarda Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkileri yeniden soğukluk dönemine girmiştir. Bu dönemde Türk kamuoyunda Sovyetler Birliği'ne karşı güvensizlik oluşmuştur.

Sovyetler Birliği 1974 yılında gerçekleşen Kıbrıs barış harekâtına da karşı çıkmış ve Türk askerlerinin adadan çekilmesini istemiştir. Türkiye yine de ABD ile ilişkilerini geliştirmeye çalışırken Sovyetler Birliği'ni de ihmal etmemiştir. Cumhuriyet döneminde Türkiye'nin, Sovyetler Birliğine karşı uyguladığı politika genel olarak, Atatürk'ün 1922'de Moskova'dan dönen Ali Fuat Paşa'ya yaptığı şu değerlendirmeye göre düzenlenmiştir:

*"Sovyet Rusya ile daima iyi komşu olmaya gayret etmeliyiz. Fakat ne haklarımızdan en küçük bir şey feda etmeliyiz ne de oyunlarına kapılmalıyız"*³⁸⁸.

Genel bir değerlendirme yaparsak, İkinci Dünya Savaşı sırasında başlayan Türkiye-Sovyetler Birliği gerilimi, Türkiye'nin NATO'ya üye olmasına yol açmış bu durum Türk-Sovyet ilişkilerini daha da bozmuştur. Ancak sürekli gerilimin faydalı olmadığı iki devlet tarafından da anlaşılmıştır. Stalin'in ölümünden sonra Sovyetler

³⁸⁵ Durmuş Yalçın, **a.g.e.**, s. 478.

³⁸⁶ **Milliyet Gazetesi**, "Sovyet Başbakanı Geldi", 21 Aralık 1966, s. 1.

³⁸⁷ **Cumhuriyet Gazetesi**, "Türk-Sovyet Görüşmeleri Başladı", 21 Eylül 1967, s. 1.

³⁸⁸ Durmuş Yalçın, **a.g.e.**, s. 478.

Birliği, Küba krizi ve Kıbrıs meselesinden itibaren de Türkiye'nin değişmeye başlamasıyla iki ÷lke ilişkileri daha normale dönmüştür. Ancak iyi ilişkiler hiçbir zaman Türkiye'nin NATO'dan kopmasına yol açmamıştır.

2- Türkiye-ABD İlişkileri

Osmanlı Devleti ile ABD ilişkileri resmi olarak, 1830 yılında yapılan ticaret antlaşması ile başlamıřtır³⁸⁹. Bu ilişkiler ABD'nin 1917 yılında Almanya'ya savaş ilan ederek Birinci Dünya Savaşı'na girmesi üzerine Osmanlı Devleti'nin, İstanbul'daki Amerikan Elçisine 5 Nisan 1917'de verdiği nota ile kesilmiřtir³⁹⁰.

Osmanlı Devleti ve ABD, Birinci Dünya Savaşı boyunca direkt olarak birbirleri ile savaşmamışlardır. Milli Mücadele süresince İngiltere'nin nüfuzunu kırmak için ABD ile işbirliği yapılması düşün÷lmüřtür³⁹¹. Sivas Kongresi sırasında 9 Eylül 1919'da Mustafa Kemal ABD'ye mektup göndererek ABD Senatosu'nun bir heyet göndererek Doğu Anadolu'da Ermenilere verilmek istenen bölgelerde nüfusu tespit etmesini ve Türklerin çoğunlukta olduğu yerlerin Osmanlı Devleti'nden koparılmasını istemiştir. Bu çerçevede General Harbord başkanlığında bir heyet bölgede bir inceleme yapmıřtır³⁹². Bu sıralarda Erzurum ve Sivas Kongrelerinde ABD mandası fikri tartışılmış ise de bu görüş reddedilmiřtir³⁹³. Manda görüşmelerinden sonra Ermeni meseleleri bir süre daha ilişkileri meşgul etmiştir. Kurtuluş Savaşı süresince ve sonrasında Amerikan misyonerlerinin faaliyetleri ilişkilerde önemli bir yer tutmuştur. Lozan Antlaşması'yla kapit÷lasyonların kaldırılması Amerika'da bazı çevreleri rahatsız etmiştir. ABD Senato'su Lozan Antlaşması'nı onaylamamıştır. Lozan Antlaşması'nın onaylanmamasından dolayı sür÷ncemede kalan Türkiye-ABD ilişkileri, 17 şubat 1927'de imzalanan antlaşma ile

³⁸⁹ Türkkaya Ataöv, **a.g.e.**, s. 152.

³⁹⁰ Çağrı Erhan, "Türkiye-ABD İlişkilerine Genel Bir Bakış (1919-2002)", **Türkler**, C: 17, s. 209.

³⁹¹ İdris Bal, "Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Amerika Birleşik Devletleri'ne Yönelik Dış Politikası ve İlişkileri", **Türk Dış Politikası -Cumhuriyet Dönemi-**, Cilt 1, s. 367.

³⁹² Çağrı Erhan, **a.g.m.**, s. 211.

³⁹³ Falih Rıfkı Atay, **Çankaya**, Pozitif Yayınları, İstanbul 2012, s. 227.

yeniden resmiyet kazanmıştır. Bu antlaşmadan sonra Washington'da Türk, Ankara'da da Amerikan elçiliği açılmıştır. Bundan sonra Türkiye ile ABD arasında, 1929 yılında bir ticaret antlaşması imzalanmış ve bu antlaşma Türkiye'de Amerikalıların yatırım yapmalarına imkân sağlamıştır. Bu antlaşmadan sonra Amerika Senatosu'ndaki Türkiye aleyhtarı düşünceler değişmeye başlamıştır³⁹⁴.

İkinci Dünya Savaşı sırasında Türk-Amerikan ilişkileri, iki devletinde kendi çıkarları doğrultusunda politikalar izlemeleri sebebiyle zaman zaman ters düşmüştür. Buna rağmen Türkiye ile ABD arasında ilişkilerin yoğunlaştığı dönem İkinci Dünya Savaşı ve sonrası olmuştur. İkinci Dünya Savaşı, hem galip devletleri hem mağlup devletleri yıpratmış ve savaş sonunda dünyanın kaderi iki süper gücün (ABD ve Sovyetler Birliği) eline kalmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra askeri gücünü arttıran ve Avrupa'daki güç boşluğundan yararlanan Sovyetler Birliği yayılmacı bir politika izlemiş ve bu durum ABD ile rekabete ve Soğuk Savaş'a yol açmıştır. Soğuk Savaş boyunca ülkelerin çoğu, ABD liderliğindeki Batı Bloğu ve Sovyetler Birliği liderliğindeki Doğu Bloğu şemsiyesi altında toplanarak kutuplaşmışlar ve birbirleri ile mücadele etmişlerdir³⁹⁵.

İkinci Dünya Savaşı sonlarında Sovyetler Birliği, Türkiye ile 1925 yılında imzalanan Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması'nı 1945 yılında feshetmiş, Postdam Konferansı'nda da Türkiye'nin Doğu sınırında kendi lehine değişiklik yapılmasını ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin gözden geçirilerek kendisine Boğazlarda üs verilmesini istemiştir. Sovyetler Birliği ayrıca İngiltere ile birlikte işgal ettiği İran'dan da çekilmek istememiştir³⁹⁶.

Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki gerginlik ve Sovyetler Birliği tehdidi, Türkiye'yi Sovyetler Birliği karşısında denge sağlayacak bir güç arayışına itmiştir. Türkiye bunun için batı ve onun lideri konumunda olan ABD ile yakın ilişki kurmak istemiştir. ABD'nin, Sovyetler Birliği'ni yayılmacı bir güç olarak kabul etmesinden

³⁹⁴ Çağrı Erhan, **a.g.m.**, s. 211.

³⁹⁵ İdris Bal, **a.g.m.**, s. 368.

³⁹⁶ Durmuş Yalçın, **a.g.e.**, s. 463.

sonra, Türkiye'nin güvenliğinin sağlanması Amerikan menfaatlerine uygun hale gelmiştir. Bundan sonra Türkiye stratejik açıdan, ABD'nin uyguladığı sınırlandırma politikasının önemli bir unsuru haline gelmiştir³⁹⁷.

Türkiye ile ABD arasında İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarından itibaren bazı antlaşmalar imzalanmıştır. Bunların ilki 23 Şubat 1945'te Ankara'da imzalanan antlaşma olmuştur³⁹⁸. Bundan sonra Türkiye ile ABD arasında 22 Mayıs 1947'de bir yardım antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma Türk-Amerikan ilişkilerine önemli bir ivme kazandırmıştır³⁹⁹.

Türkiye, Truman Doktrini'ni kabul etmiş daha sonra da Marshall Planı'na katılmıştır. Bunlardan sonra Türkiye, Kore Savaşı'nda (1950-1953) ABD öncülüğündeki BM gücüne katılmıştır. Bu Türkiye ile ABD'yi birbirine daha fazla yakınlaştırmış ve ABD, Türkiye'nin NATO'ya üye olma mücadelesini desteklemiştir. Türkiye 1952 yılında NATO'ya üye olmuştur.

Soğuk Savaş iki ülke arasındaki ilişkileri daha da yakınlaştırmıştır. 1954 yılında ABD'ye İncirlik Hava Üssü'nü kurma izni verilmiştir. 1955 yılında Central Treaty Organization (CENTO) kurulmuş ve Türkiye kurucu üyeler arasında yer almıştır. Türkiye, NATO içinde ABD'den sonra en çok asker bulunduran ülke haline gelmiştir. Ayrıca zamanla Türkiye, İsrail ve Mısır'dan sonra en çok ABD yardımı alan ülke haline gelmiştir. Türkiye-ABD ilişkilerinde zaman zaman sorunlarda yaşanmıştır. 1962 yılında Küba'da yaşanan füze krizi sırasında ABD'nin Türkiye'deki füzelerini geri çekmesi, Türk-Amerikan ilişkilerinde ilk önemli çatlak olmuştur⁴⁰⁰.

1962 yılındaki Küba krizinde Kruşçev, 27 Ekim'de Beyaz Saray'a bir mektup göndermiştir. Kruşçev, ABD'nin, Türkiye'deki füzelerini çekmesi karşılığında Sovyetler Birliği'nin de, Küba'daki füzeleri kaldıracağını belirtmiştir. Kruşçev ayrıca

³⁹⁷ İdris Bal, **a.g.m.**, s. 368.

³⁹⁸ Durmuş Yalçın, **a.g.e.**, s. 464.

³⁹⁹ Mehmet Saray, **a.g.e.**, s. 154.

⁴⁰⁰ İdris Bal, **a.g.m.**, s. 369.

ABD'nin Küba'yı işgal etmeyeceğini garanti etmesi durumunda Sovyetler Birliği'nin de Türkiye'yi işgal etmeyeceğini garanti edeceğini belirtmiştir⁴⁰¹. ABD ise zaten 1961 yılında Türkiye'ye, Türkiye'de bulunan füzelerin eski olduğunu ve sökülmelerini teklif etmişse de Türkiye buna karşı çıkmıştır. Küba krizi 1962 yılı Ekim ayından itibaren çözülmüştür. ABD, Türkiye ve İtalya'daki füzeleri geri çekmiş ve buna karşılık Sovyetler Birliği de Küba'daki füzelerini sökmüş ve böylece nükleer savaş tehlikesi ortadan kaldırılmıştır⁴⁰².

ABD Küba krizi boyunca attığı adımlarda BM veya NATO'ya danışma ihtiyacı duymamıştır. Bu tutum NATO üyesi bazı devletleri rahatsız etmiştir. Fransa NATO ile bağlarını zayıflatmış ve kendi nükleer gücünü kurmaya karar vermiştir⁴⁰³. Kriz sürecinin önemli bir parçası olan Türkiye de ABD'nin hareket tarzından rahatsız olmuştur. Yaşanan olaylar ABD'nin kendi çıkarlarını, müttefiklerinin çıkarlarından daha çok önemseydiğini Türkiye'ye göstermiştir⁴⁰⁴.

Kıbrıs'ta Rum tedhişinin artması üzerine Türkiye olaylara müdahale etmeye karar vermiş bu sırada 5 Haziran 1964 tarihinde ABD Başkanı Johnson, Başbakan İnönü'ye bir mesaj göndermiş ve bu mesajdan dolayı Türkiye'yi Kıbrıs'a müdahale etmekten vazgeçmiştir⁴⁰⁵. Mesajda, ABD'nin verdiği silahların ABD izni olmadan kullanılamayacağını ve Türkiye'nin Kıbrıs yüzünden Sovyetler Birliği ile karşı karşıya gelirse ABD'nin Türkiye'ye yardım etmeyeceğini belirtilmiştir. Bu olay Türk-Amerikan ilişkilerinde yeni bir soğukluk yaratmıştır⁴⁰⁶.

O tarihte ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı olan George Ball'ın *"hayatımda gördüğüm en kaba diplomatik metin"*⁴⁰⁷ sözleri ile değerlendirdiği mektup Türkiye'de hayal kırıklığı yaratmıştır. ABD'yi güvenliğinin en önemli dayanağı

⁴⁰¹ Cem Ökmen, **Türkiye-ABD İlişkilerinde Gerginlik Dönemleri (1949-2003)**, (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2007, s. 45.

⁴⁰² Cihat Göktepe, "Türkiye, İngiltere ve NATO (1959-1965)", **Türkler**, Cilt 17, s. 111.

⁴⁰³ Cem Ökmen, **a.g.e.**, s. 48.

⁴⁰⁴ İdris Bal, **a.g.m.**, s. 369, 370.

⁴⁰⁵ **Milliyet Gazetesi**, "Çıkartma Geri Kaldı", 6 Haziran 1964, s. 1.

⁴⁰⁶ Durmuş Yalçın, **a.g.e.**, s. 474.

⁴⁰⁷ Nevin Yurdsever Ateş, **a.g.m.**, s. 63.

gören Türkiye, bu mektuptan sonra en önemli müttefiki tarafından yalnız bırakıldığını düşünmüştür⁴⁰⁸. İnönü 22-23 Haziran 1964 tarihinde Washington'da Johnson ile görüşmüştür. ABD, Türkiye'nin görüşlerine olumlu yaklaşmış ve eski dışişleri bakanlarından Acheson'u Kıbrıs meselesi için aracı tayin etmiştir. Ancak mektup olayı, Küba krizi sonrası yıpranmaya başlayan Türkiye-ABD ilişkilerini daha da yıpratmıştır. Türk kamuoyunda ABD'ye karşı duyulan şüphe daha da artmış ve iki ülkenin birbirine duyduğu güven zarar görmüştür. Johnson Mektubu'ndan sonra Türkiye'de ABD eksenine dönük tek yönlü dış politika anlayışı yerini çok yönlü dış politika anlayışına bırakmıştır⁴⁰⁹.

Johnson Mektubu, Türkiye'nin Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerinde de yeni bir dönem açmıştır. Bu olaydan sonra Türk Dışişleri Bakanı, Moskova'yı ziyaret etmiştir. Sonraki yıllarda Türkiye'nin Sovyetler Birliği ile ilişkileri gelişirken, ABD ile olan ilişkilerde sorunlar yaşanmıştır. Türkiye, Çok Taraflı Nükleer Güç'e katılmayı reddetmiştir. Türk kamuoyunda da ABD ile yapılan antlaşmalar tartışılmış, NATO'nun, ABD'nin ulusal savunmasını korumak için kurulduğu ve ABD tekelinde olduğu söylenmeye başlamıştır⁴¹⁰.

Türkiye, ABD'den ikili antlaşmaların yeniden düzenlenmesini istemiş ve bundan dolayı Türkiye ile ABD arasında 3 Temmuz 1969'da Savunma İşbirliği Antlaşması imzalanmıştır⁴¹¹. Bu antlaşma ile Türkiye'deki ABD üslerinin mülkiyetinin Türkiye'ye ait olduğu belirtilmiş Türkiye'ye üslere sivil ve askeri personel tayin etme hakkı verilmiştir⁴¹². ABD, Türkiye'deki üslerinde, Türkiye'nin izni olmadan hiçbir hareket yapmayacak ve Türk makamları gerek gördüğü zaman bu üsleri denetleyebileceklerdir. Türkiye'deki ABD personeli de 30.000 den 7.000'e indirilmiştir⁴¹³.

⁴⁰⁸ Cem Ökmen, **a.g.e.**, s. 55.

⁴⁰⁹ İdris Bal, **a.g.m.**, s. 372-373.

⁴¹⁰ Durmuş Yalçın, **a.g.e.**, s. 474.

⁴¹¹ **Milliyet Gazetesi**, "İkili Anlaşma İmzalandı", 4 Temmuz 1969", s. 1.

⁴¹² **Cumhuriyet Gazetesi**, "Türk-Amerikan İkili Anlaşması İmzalandı", 4 Temmuz 1969, s. 1.

⁴¹³ Durmuş Yalçın, **a.g.e.**, s. 474.

Türkiye-ABD ilişkilerinde sıkıntıya yol açan üçüncü konu haşhaş ekimi yasağı olmuştur. ABD’de 1960 sonrası uyuşturucu kullanımındaki artış endişe yaratmıştır. Nixon, 1968 yılındaki seçimde Vietnam Savaşı’na ve uyuşturucu sorununa son vereceğini belirtmiştir. Nixon yönetimi daha sonra ABD’ye gelen uyuşturucunun temel olarak Türkiye’de üretildiğini belirterek Türkiye üzerinde baskı kurmuştur. Oysa ABD’ye giden uyuşturucunun asıl kaynağı Taylan-Burma-Laos üçgenindeki bölge olmuştur. Üstelik ABD tarafından desteklenen ve komünizme karşı savaşan gerillalar da uyuşturucu ticareti ile gelir elde etmişlerdir. Nixon ise askeri ve ekonomik açıdan ABD’ye bağlı olan Türkiye’yi kolay bir hedef olarak görmüş ve bu konuda başarılı olarak ikinci kez başkan seçilmek için avantaj sağlamak istemiştir. ABD, 1970 yılından itibaren haşhaş ekiminin yasaklanması için Türkiye üzerinde baskı yapmaya başlamıştır⁴¹⁴.

Türkiye bunun üzerine haşhaş ekim alanlarını sınırlandırmış ancak bu karar ABD’yi tatmin etmemiştir. ABD yasaklama kararı alınmadığı takdirde Türkiye’ye yapılan yardımların kesileceğini belirtmiştir. Bu tehdide rağmen 12 Mart 1971 müdahalesine kadar herhangi bir gelişme olmamıştır. Müdahaleden sonra yönetime gelen Nihat Erim Hükümeti, ABD yardımına geniş ölçüde ihtiyaç duyduğu için Temmuz 1971’de haşhaş ekimini tüm Türkiye’de yasaklamıştır⁴¹⁵.

Ancak haşhaş ekim yasağı uzun ömürlü olmamıştır. CHP-Milli Selamet Partisi Hükümeti, 1 Temmuz 1974’te haşhaş ekimini serbest bırakmıştır⁴¹⁶. Hükümet bununla birlikte haşhaşın kötü amaçlar için kullanılmasını engellemek için bazı tedbirlerde almıştır⁴¹⁷. Ancak yine de yasağın kaldırılması ABD’de tepki ile karşılanmıştır. ABD Temsilciler Meclisi ve Senatosu, Türkiye’ye yapılan tüm yardımların durdurulması hakkında kararlar almışlardır. Böylece Temmuz 1974 itibaren Türk-Amerikan ilişkilerinde yeni bir gerginlik başlamıştır. Bu sırada 15 Temmuzda Kıbrıs’ta yaşananlar Türkiye-ABD ilişkilerini kopma noktasına getirmiştir.

⁴¹⁴ İdris Bal, **a.g.m.**, s. 374.

⁴¹⁵ Çağrı Erhan, **a.g.m.**, s. 218.

⁴¹⁶ **Cumhuriyet Gazetesi**, “Hükümet 6 İlde Haşhaş Ekimi Yasağını Kaldırdı”, 2 Temmuz 1974, s. 1.

⁴¹⁷ **Milliyet Gazetesi**, “Bakanlar Kurulu Sıkı Kontrol Tedbirleri Getirdi ve...”, 2 Temmuz 1974, s. 1.

Nikos Samson'un, Kıbrıs'ta darbe yaparak Makarios'u devirmesi 1963'ten beri sorunlu olan ilişkilerde yeni bir kriz yaratmıştır. Kıbrıs Türklerini muhtemel bir soykırımdan kurtarmak ve Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasını önlemek isteyen Türkiye, 20 Temmuz 1974'te Kıbrıs Barış Harekâtı'nı başlatmıştır. Bunu 15 Ağustos 1974 tarihli ikinci harekât izlemiştir. Türkiye'nin bu müdahalesi, Rum lobisinin faaliyetleri sonucunda ABD Kongresi'nin gündemine getirilmiştir. NATO'nun güneydoğu kanadını zayıflatacağı endişesi ile Başkan Ford ve Dışişleri Bakanı Kissinger'ın karşı çıkmasına rağmen ABD Kongresi Türkiye'ye silah ambargosu kararı almıştır. Başkan Ford'un bu kararı veto etmesi üzerine kongre birkaç kez daha ambargo kararı almış ve sonunda Ford bu kararı onaylamıştır. ABD, 1975 yılından itibaren Türkiye'ye yapılan silah satışlarını ve yardımları durdurmuştur⁴¹⁸.

Türkiye bu karara karşılık 25 Temmuz 1975'te 1969 tarihli Ortak Savunma İşbirliği Antlaşması'nı feshetmiş ve ülkedeki ABD üs ve tesislerinin faaliyetlerini durdurmuştur⁴¹⁹. Üslerin kapatılması, ABD yönetimini Kongre üzerinde etkili adımlar atmak zorunda bırakmıştır. Zaman içinde hafifletilen silah ambargosu 3 yıllık bir çalışma sonunda 12 Eylül 1978'de kaldırılmıştır⁴²⁰.

Genel bir değerlendirme yaparsak, Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki dış politikasını belirleyen etken iç nedenlerden çok dış etkenler olmuştur. Türkiye Sovyetler Birliği tehdidi karşısında ABD ile yakınlaşmaya çalışmış, ABD'de bu durumu kendi çıkarına uygun bulduğu için olumlu karşılamıştır. Yine dıştan gelen etkenler yani Küba krizi ve Kıbrıs meselesi ise Türkiye'nin Batı ve Sovyetler Birliği ile ilişkilerini sorgulamasına yol açmıştır. Bundan sonra ABD-Türkiye ilişkileri zaman zaman sorunlarda yaşamıştır. İki devlette çıkarları gereğince kimi zaman diğerinin hoşuna gitmeyen politikalar izlemişlerdir. Ancak yaşanan krizlere rağmen ABD-Türkiye ilişkileri hiçbir zaman tam olarak kopmamıştır. Yaşanan krizler zaman içinde çözülmüş ve hiçbir zaman Türkiye'nin NATO'dan kopmasına yol açacak boyuta gelmemiştir.

⁴¹⁸ Çağrı Erhan, **a.g.m.**, s. 218.

⁴¹⁹ **Cumhuriyet Gazetesi**, "Türk-Amerikan İlişkileri Tam Bir Çıkmaza Girdi", 26 Temmuz 1976, s. 1.

⁴²⁰ Çağrı Erhan, **a.g.m.**, s. 218.

B- Balkan İttifakı

Türkiye'nin, NATO'ya girişi, dış politikasının daha aktif hale gelmesine neden olmuştur. Türkiye, NATO'ya girişi kesinleştikten sonra bir taraftan İngiltere'ye verdiği söz gereğince Ortadoğu ile ilgilenmeye başlarken diğer taraftan ABD'nin de teşvikiyle Balkanlarda da bazı diplomatik çalışmalarda bulunmuştur⁴²¹.

Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Balkan Paketi'nin kurulmasına olumlu yaklaşmış ve hükümeti bu yönde çalışmaya sevk etmiştir⁴²². Zaten Türkiye İkinci Dünya Savaşı sonrasında Balkanlarda ortaya çıkan durumdan son derece rahatsız olmuştur. Sovyetler Birliği'nin Balkanlardaki nüfuzu Türkiye kadar Yunanistan'ı da rahatsız etmiştir⁴²³. 1948 yılında Yugoslavya, Sovyetler Birliği ile sorun yaşayarak Kominform'dan çekilmiştir. 1949 yılında Sovyetler Birliği ile Yugoslavya arasındaki kriz derinleşmiştir⁴²⁴. Dünyada Sovyetler Birliği'nin Yugoslavya'yı işgal edeceği düşüncesi yaygınlaşmıştır⁴²⁵. Bu şartlar Balkanlarda bir ittifak kurmaya giden yolu açmıştır. Yugoslavya bu tarihten sonra ABD ile ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır.

Balkanlardaki bu durum Türkiye'yi 1934 yılında olduğu gibi bir Balkan Paketi kurma konusunda cesaretlendirmiştir. Yugoslavya ile Yunanistan arasında, Yunanistan'daki iç savaş sırasında başlayan gerginlik Yugoslavya'nın Batı ile yakınlaştığı süreçte ortadan kalkmaya başlamıştır. Yugoslavya ve Yunanistan'ın yakınlaşmasında, iki devletin topraklarını hedef alarak Makedonya'da bir devlet kurmak isteyen Sovyetler Birliği'nin de etkisi olmuştur⁴²⁶.

Cumhurbaşkanı Celal Bayar Yunanistan ziyaret etmiş, bu ziyareti sırasında Atina Pire ve Selanik'i gezmiştir Bayar, ayrıca Yunanistan Kralı ile de görüşmeler yapmıştır⁴²⁷.

⁴²¹ Mehmet Gönlübol, **a.g.e.**, s. 237.

⁴²² İsmet Bozdağ, **a.g.e.**, s. 153.

⁴²³ Durmuş Yalçın, **a.g.e.**, s. 478.

⁴²⁴ **Son Telgraf Gazetesi**, "Balkanlarda Yeni Gelişmeler Var", 3 Ekim 1949, s. 1.

⁴²⁵ **Son Telgraf Gazetesi**, "Rusya Yugoslavya'yı İşgale Hazırlanıyor", 11 Ekim 1949, s. 1.

⁴²⁶ Mehmet Gönlübol, **a.g.e.**, s. 237.

⁴²⁷ **Ayın Tarihi**, Sayı 229, Aralık 1952, s. 144.

Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında başlayan yakınlaşma, Yugoslavya ile Triyeste konusunda sorun yaşayan İtalya'yı tedirgin etmiştir. Türkiye, NATO'dan dolayı Balkanlardaki işbirliği çalışmaları hakkında İtalya'yı bilgilendirmeyi tercih etmiştir⁴²⁸. Köprülü, Paris'teki NATO toplantısından dönerken 22-23 Aralık 1952'de Roma'yı ziyaret etmiştir⁴²⁹. Köprülü bu ziyarette İtalya Başbakanı De Gasperi ile Balkanlar, Doğu Akdeniz, Ortadoğu ve Türk-İtalyan ilişkileri hakkında görüşme yapmıştır⁴³⁰. Bu görüşmeden sonra İtalya Başbakanı De Gasperi, 8-12 Ocak 1953 tarihlerinde Yunanistan'ı ziyaret etmiştir. De Gasperi 10 Ocakta yaptığı açıklamada İtalya'nın, Yugoslavya'nın da dâhil olduğu bir bölgesel savunma sistemine karşı olmadığını böyle bir sistemin NATO'nun amaçlarına uygun olduğunu ifade etmiş bununla birlikte Triyeste sorunu nedeniyle İtalya'nın, Yugoslavya ile yakın ilişkiler kuramayacağını belirtmiştir⁴³¹.

Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasındaki yakınlaşmanın ilk ürünü 28 Şubat 1953 tarihinde Ankara'da imzalanan Dostluk ve İşbirliği Antlaşması olmuştur⁴³². Bu antlaşma bir ittifak olmamakla beraber ittifaka giden önemli bir adım olmuştur. Bu antlaşma ile üç devlet, aralarındaki ekonomik ve kültürel ilişkileri arttırmayı ve Genelkurmayları vasıtasıyla ortak savunma için iş birliği yapmayı amaçlamışlardır. Antlaşmanın altıncı maddesine göre taraflar birbirleri aleyhine olan hiçbir ittifaka veya harekete katılmamayı taahhüt etmişlerdir. Türkiye, bu antlaşmayı bir ittifaka dönüştürebilmek için yoğun çaba sarf etmiştir. Bu tarihlerde Yunanistan, Kıbrıs meselesi ile uğraşırken ve Türk kamuoyu Kıbrıs konusunda harekete geçilmesini beklerken, Türkiye, Balkanlarda bir ittifak kurabilmek için Kıbrıs'ı göz ardı etmiştir⁴³³.

28 Şubat 1953 tarihinde imzalanan Ankara Antlaşması'ndan sonra üç devletin dışişleri bakanları antlaşmanın öngördüğü şekilde ilk yıllık toplantılarını 7-11

⁴²⁸ Mehmet Gönübol, **a.g.e.**, s. 237.

⁴²⁹ **Cumhuriyet Gazetesi**, "Fuad Köprülü'nün Roma'da Temasları", 24 Aralık 1952, s. 1.

⁴³⁰ **Milliyet Gazetesi**, "Köprülü De Gasperi İle Roma'da Görüştü", 24 Aralık 1952, s. 1, 7.

⁴³¹ Mehmet Gönübol, **a.g.e.**, s. 237-238.

⁴³² Feridun Cemal Erkin, **Dışişlerinde 34 Yıl, Vaşington Büyükelçiliği**, Cilt 2, 2. Kısım, s. 412.

⁴³³ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 631-632.

Temmuz 1953 tarihlerinde Atina’da yapmışlardır. Bu toplantı sonunda resmi bir bildiri yayınlanmıştır. Bildiri şu üç notaya değinerek son bulmuştur:

1-İleride toplanacak konferansları hazırlamak ve oluşabilecek sorunları incelemek için bir Daimi Sekreterlik kurulması,

2-Üç devletin, Genelkurmaylarını, üç devlet arasında askeri işbirliğini ilerletmek için gereken esasları tetkik için görevlendirmesi,

3-Üç devlet arasında ekonomik işbirliği yollarını araştırmak için bir komite kurulması⁴³⁴.

Bu bildiri ile kararlaştırılan görüşmeler Kasım 1953 tarihinden itibaren başlamış ve karşılıklı ziyaretler yapılmıştır. Aynı zamanda üç devlet arasında 28 Şubat 1953 tarihli Ankara Antlaşması’nı daha güçlü hale getirerek bir ittifak kurmak için çalışmalar devam etmiştir. Bu durum Yugoslavya ile sorun yaşayan İtalya’yı tedirgin etmiştir. İtalya’nın tedirginliği, İtalya Dışişleri Bakanının Kasım 1953’te Ankara’yı ziyaret etmesinden sonra azalmıştır.

Yugoslavya Devlet Başkanı Mareşal Tito’nun, Ankara ve Atina’yı ziyaret etmesinden sonra Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında yapılacak ittifakın tasarısını hazırlamak için Atina’da üçlü bir komisyon toplanmıştır. Türk ve Yunan Hükümetleri, imzalanacak olan Balkan İttifakı metnini, NATO Konseyi’nin 29 Temmuz 1954 tarihindeki toplantısına götürerek Konsey’e onaylatmışlardır⁴³⁵. Bundan sonra üç devletin dışişleri bakanları Yugoslavya’nın Bled şehrinde 9 Ağustos 1954 tarihinde Bled Antlaşması’nı imzalamışlardır⁴³⁶.

Bled Antlaşması, üç devlet arasında 28 Şubat 1953 tarihinde Ankara’da imzalanan antlaşmayı resmi bir ittifaka dönüştürmüştür. Antlaşmanın ikinci maddesinde,

⁴³⁴ **Cumhuriyet Gazetesi**, “Atina Konferansı’nın Mühim Kararları”, 12 Temmuz 1953, s. 1, 7.

⁴³⁵ Mehmet Gönlübol, **a.g.e.**, s. 240.

⁴³⁶ **Milliyet Gazetesi**, “Üçlü Balkan Askeri İttifakı Bugün Bled’de İmzalanıyor”, 9 Ağustos 1954, s. 1.

antlaşmaya taraf devletlerden birine veya birkaçına yapılacak saldırının tüm taraflara yapılmış sayılmasına ve antlaşmaya taraf devletlerin, BM Antlaşması'nın izin verdiği şekilde gerekirse silahlı olarak, saldırıya uğrayan devlete yardım edebilmelerine olanak sağlanmıştır. Antlaşmanın dördüncü maddesi ile Dışişleri Bakanları ya da diğer hükümet görevlilerinden oluşacak bir konseyin kurulması öngörülmüş ve askeri işbirliğine devam edileceği belirtilmiştir. Beşinci maddede de ikinci maddede belirtilen durumun ortaya çıkması halinde antlaşmaya taraf devletlerin birbirlerine danışacakları ve ortaklaşa alacakları tedbirleri kararlaştıracakları belirtilmiştir. Antlaşmanın 20 yıllık bir süre için imzalanmıştır⁴³⁷.

Dışişleri Bakanı Köprülü Balkan İttifakı'nı, *"Bu ittifak tam manası ile realist bir görüşün neticesidir"* cümlesi ile değerlendirmiştir⁴³⁸. Köprülü ayrıca bu ittifakın diğer devletlerin katılımına açık olduğunu da belirtmiştir⁴³⁹. Balkan İttifakı, Balkanlarda NATO'ya güç kazandırdığı için ABD tarafından olumlu karşılanmıştır. Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya, ittifakın gelişmesi için çaba harcamışlar ancak devletler arasında görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır⁴⁴⁰. Yunanistan'ın, Balkan İttifakı'nın imzalanmasından bir hafta sonra, Kıbrıs meselesi dolayısıyla BM'ye başvurması Balkan İttifakı'na büyük bir darbe vurmuştur⁴⁴¹.

Stalin'in ölümünden sonra Sovyetler Birliği'nin dış politikasında değişiklikler meydana gelmiştir. Sovyetler Birliği 30 Mayıs 1953'te Türkiye'ye nota vererek, Türkiye üzerinde hiçbir toprak isteğinin bulunmadığını belirtmiştir. Buna rağmen Türkiye, Sovyetler Birliği'nin değişen tutumuna ihtiyatlı yaklaşmıştır⁴⁴². Sovyetler Birliği'nin yeni yönetimi Yugoslavya ile de ilişkilerini düzeltmek istemiştir. Sovyetler Birliği tehdidi ortadan kalkınca, Balkan Paketi'ne güvenliğini arttırmak için katılan Yugoslavya'nın, Balkan İttifakı'na bakışını değiştirmiştir. Bu durum Türkiye ile Yugoslavya arasında bulunan fikir ayrılığını daha da arttırmıştır. 1955 yılında Bağdat Paketi'nin kurulmasından sonra Yugoslavya, Bağdat Paketi aleyhine tavır

⁴³⁷ Mehmet Gönübol, **a.g.e.**, s. 242-243.

⁴³⁸ **Cumhuriyet Gazetesi**, "Dışişleri Bakanı Dün Bled'den Döndü", 13 Ağustos 1954, s. 1.

⁴³⁹ **Milliyet Gazetesi**, "Köprülü Balkan İttifakı Hakkında İzahat Verdi", 13 Ağustos 1954, s. 1.

⁴⁴⁰ Durmuş Yalçın, **a.g.e.**, s. 479.

⁴⁴¹ Türkkaya Ataöv, **a.g.e.**, s. 227.

⁴⁴² Durmuş yalçın, **a.g.e.**, s. 476.

almıştır. Bandung Konferansı'nda kabul edilen ilkeler çerçevesinde bir bağlantısız devletler hareketinin ortaya çıkması üzerine Yugoslavya, bu bloğa yaklaşmaya başlamıştır.

Yunanistan ise 1954 yılında Kıbrıs konusunu, BM'de istediği gibi çözememiş ve bundan sonra Balkan İttifakı'na soğuk bakmaya başlamıştır. Kıbrıs konusunda 1959 yılında Zürih ve Londra antlaşmalarının yapılmasından sonra Türkiye ile Yunanistan arasında gerginlik biraz azalmıştır. Ancak bağlantısızlarla ilişkilerini arttıran Yugoslavya, Balkan İttifakı ile olan bütün bağlarını tamamen kopartmıştır. Bu gelişmeler sonucunda, 20 yıl için kurulmuş olan ancak kuruluşundan bir yıl sonra sadece hukuki bir belgeye dönüşerek hayata geçemeyen Balkan İttifakı, 1960 yılına kadar sürdükten sonra Haziran 1960 yılında sona erdirilmiştir⁴⁴³.

Türkiye bu pakta, NATO'ya faydalı olacağı düşüncesiyle olumlu yaklaşmıştır. Ancak Yugoslavya-Sovyetler Birliği gerginliği yüzünden düşünülen ve Batı tarafından desteklenen pakt, Balkan devletleri arasındaki ilişkileri olumlu yönde değiştirememiş ve uluslararası durumun değişmesiyle kısa sürede ortadan kalkmıştır.

C- Bağdat Paktı ve CENTO

Türkiye'nin NATO'ya üyelik için başvurduğu tarih İngiltere'nin, Ortadoğu'daki mevcut konumunu korumaya çalıştığı döneme denk gelmiştir. İngiltere, Mısır, Ürdün ve Irak yapımı olduğu savunma antlaşmalarını bir tek ittifaka dönüştürerek bölgedeki varlığını garanti altına almak düşüncesine sahip olmuştur⁴⁴⁴. İngiltere kendi çıkarları ile Türkiye'nin üyelik başvurusunu bağdaştırmak istemiştir. Türkiye, Ortadoğu ile ilgili adımları atacağını belirttikten sonra İngiltere, Türkiye'nin NATO üyeliğini desteklemiştir. Türkiye'nin NATO'ya girişi ile ilgili müzakereler yapılırken İngiliz heyeti, Türk heyetine *“NATO'ya girdikten sonra Türkiye'nin Ortadoğu*

⁴⁴³ Mehmet Gönlübol, **a.g.e.**, s. 248-249.

⁴⁴⁴ Özhan Meriç, **Türkiye'nin Doğu Politikası ve Bağdat Paktı**, (Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2009, s. 102.

savunmasında kendisine düşen rolü oynamasını hassasiyetler bekliyoruz” demiştir. Dışişleri Bakanı Köprülü bu konu ile ilgili TBMM’de yaptığı konuşmada şunları söylemiştir:

“...Ortadoğu savunmasının gerek stratejik, gerek ekonomik bakımlardan Avrupa’nın korunması için zorunlu olduğuna inanıyoruz. Bu nedenle Türkiye, Atlantik Paktı’na katılınca, Ortadoğu’da üzerine düşen rolü etkin biçimde yerine getirmek ve gerekli tedbirleri birlikte almak için, ilgili ülkelerle derhal müzakereye girmeye hazır olacaktır”⁴⁴⁵.

NATO’ya girdikten sonra Türkiye, Ortadoğu’da aktif bir politika izlemeye çalışmıştır. Balkan Paktı’nda olduğu gibi Bağdat Paktı’nın kurulmasında da Celal Bayar önemli çaba göstermiştir⁴⁴⁶. ABD ve İngiltere, Ortadoğu’daki petrolü bırakmamak ve bölgede varlıklarını sürdürmek için Türkiye’yi kullanmak istemişler bu yüzden Türkiye’nin Ortadoğu politikasını desteklemişlerdir⁴⁴⁷.

Kore Savaşı, ABD’yi, Sovyetler Birliği’ne karşı daha etkili mücadele etmeye teşvik etmiştir. Bu nedenle ABD, NATO’dan sonra Uzak Doğu’da da önlemler almıştır. ABD, bunun yanı sıra Ortadoğu ülkelerini de bir ittifak sistemi içinde toplamak istemiştir. Ancak İngiltere ile Mısır arasında Süveyş Krizi’nin ortaya çıkması, İsrail ile Arap devletleri arasında gerginlikler yaşanmasından dolayı mevcut şartlar altında bir ittifak kurulmasının olanaksız olduğuna karar vermiştir.

Türkiye, İngiltere ile Mısır arasında Süveyş Krizi’nin çözülmesinden sonra Ortadoğu’da bir savunma ittifakının kurulması için ümitlenmiştir. Irak Başbakanı Nuri Said Paşa Ankara’ya on günlük bir ziyaret için gelmiştir⁴⁴⁸. Bu ziyaretin sonucunda 19 Ekim 1954 tarihinde bir bildiri de yayınlanmıştır⁴⁴⁹. Görüşmeleri

⁴⁴⁵ Mehmet Saray, **a.g.e.**, s. 141.

⁴⁴⁶ İsmet Bozdağ, **a.g.e.**, s. 153-154.

⁴⁴⁷ Mehmet Gönlübol, **a.g.e.**, s. 251.

⁴⁴⁸ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, 634.

⁴⁴⁹ **Hürriyet Gazetesi**, “Irak Selametini Türkiye İle Birlik Olmada Görüyor”, 19 Ekim 1954, s. 1.

değerlendiren Irak Başbakanı Nuri Said Paşa bu konuda “*Irak varlık ve selametini daima Türkiye ile İran’ın varlık ve selametinde bulmaktadır*” demiştir⁴⁵⁰.

Türkiye ve Irak’ın ortak bir savunma paktı kuracaklarını açıklamaları Mısır’ın tepkisine yol açmıştır. Arap devletlerini kendi liderliği altında toplamak isteyen Mısır, Türkiye ve Irak’ın güvenlik sistemine katılmayacağını belirtmiştir. Mısır’ın bu tavrı diğer Ortadoğu devletlerini de etkilemiştir⁴⁵¹. Adnan Menderes’in Ocak 1955’te Şam ve Beyrut’u ziyaret etmesine rağmen Suriye’de bu pakta katılmayacağını belirtmiş, Mısır ve Suriye arasında bulunan Lübnan’da, iki devletin tavrı karşısında pakta katılmaya cesaret edememiştir. Türkiye ve Irak’ın tasarısı, Arap Ligi’nin 22 Ocak - 6 Şubat 1955 tarihlerindeki toplantısında da tartışılmış, Irak’ın savunmasına rağmen Mısır, Suriye ve Suudi Arabistan’ın tepkisi nedeniyle toplantı sonuçsuz kalmıştır⁴⁵².

Bunun üzerine Türkiye ve Irak Bağdat’ta 24 Şubat 1955 tarihinde Bağdat Paktı’nı imzalamışlardır⁴⁵³. Bu antlaşma ile iki devlet arasında savunma ve güvenlik konularında işbirliği yapılması ve meydana gelecek sorunların barış yoluyla çözülmesi kararlaştırılmıştır⁴⁵⁴. Güvenlik ve savunma konularında işbirliğini öngören bu antlaşmaya Arap Ligi üyesi olan veya taraflarca tanınan her ülke katılabileceği belirtilmiştir. Bu şart İsrail’in katılmasını engellemek için konmuştur⁴⁵⁵.

Cumhurbaşkanı Celal Bayar antlaşmayı, “... *Bu antlaşma ile barış, güven ve adalet davalarına yaptığımız hizmet çok büyüktür. Bunu tarih kaydedecektir*” sözleri ile değerlendirmiştir. Köprülü antlaşmanın yalnız Türkiye ile Irak arasında bir ittifak

⁴⁵⁰ **Cumhuriyet Gazetesi**, “Nuri Said Paşa Dün Beklenen Basın Toplantısını Yaptı”, 19 Ekim 1954, s. 1.

⁴⁵¹ Özhan Meriç, **a.g.e.**, s. 117.

⁴⁵² Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 635.

⁴⁵³ **Milliyet Gazetesi**, “Türk-Irak Paktı Dün İmzalandı”, 25 Şubat 1955, s. 1.

⁴⁵⁴ Ömer Osman Umar, “Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin Güney Sınır Komşularına Yönelik Dış Politikaları (Suriye-Irak)”, **Türk Dış Politikası -Cumhuriyet Dönemi-**, Cilt 2, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul 2008, s. 388.

⁴⁵⁵ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 636.

oluşturmayı amaçlamadığını Ortadoğu’da güvenliği sağlamak için diğer Arap devletlerinin bu antlaşmaya katılmaları gerektiğini belirtmiştir⁴⁵⁶.

Türkiye ve Irak bu pakı imzalarken diğer Arap devletlerinin de pakta katılacağını düşünmüşlerdir⁴⁵⁷. Ancak tüm çabalara rağmen başka bir Arap devleti Bağdat Pakı’na katılmamıştır⁴⁵⁸.

ABD’nin Ankara Büyükelçisi George McGhee, Arap ülkelerinde çalışan ABD elçilerine hazırlattığı Türkiye raporu ile Arapların, Türkiye’ye bakışını tespit ettirmiştir. Türk makamları ile de paylaşılan raporda Arapların, Türkiye’ye bakışı şöyle değerlendirilmiştir:

“Ortadoğu ülkelerinde, Türkiye’nin kendilerine sırt çevirdiği yolunda yaygın bir duygu bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye’nin, Batının ajanı olarak hareket ettiğinden kuşulanılmaktadır. Türkiye’nin, Batıyla olan ilişkilerini geliştirme konusuna çok önem vermesi, diğer Ortadoğu ülkelerine, Türkiye’nin onların sorunlarını anlamadığı, hatta Türkiye’nin onları küçük gördüğü izlenimi vermektedir. Ayrıca Türkler, Müslüman olmakla birlikte, İslam temellerine dayalı olarak kurulmak istenen bloklara katılmayı her zaman reddetmekteydiler. Buna mukabil Türkiye, İsrail ile ticaret yapmaktaydı ve İsrail’in, BM üyeliğine başvurusunu da desteklemiştir. Kısaca bu etkenler, Türkiye’yi birçok Arap ülkesinin gözünde “Arap düşmanı” gibi göstermeye yetmekteydi”⁴⁵⁹.

ABD ve İngiltere Bağdat Pakı’nı memnuniyetler karşılamışlardır⁴⁶⁰. İngiltere’ye, Irak’ta üslere sahip olma hakkı veren antlaşma 1956 yılınca bitecek olduğundan İngiltere Irak’ta kalmak için yeni bir antlaşma yapmak istemiştir. İngiltere, Süveyş’ten çekilmesi kesinleşince Irak konusuna daha çok önem vermiştir. İngiltere 20 Mart’ta Bağdat Pakı’na katılacağını açıklamış ve 4 Nisan 1955’te resmen

⁴⁵⁶ Özhan Meriç, **a.g.e.**, s. 126.

⁴⁵⁷ Aptülâhat Akşin, **Atatürk’ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi**, TTK Yayınları, Ankara 1991, s. 216.

⁴⁵⁸ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 636.

⁴⁵⁹ Mehmet Saray, **a.g.e.**, s. 144.

⁴⁶⁰ **Cumhuriyet Gazetesi**, “Hür Dünya Anlaşmayı Sevinç İçinde karşıladı”, 26 Şubat 1955, s. 1.

katılmıştır. Böylece başlangıçta ABD tarafından planlanan Bağdat Paktı, İngiltere'nin pakta girmesinden sonra İngiltere'nin liderliğinde olan bir sisteme dönüşmüştür. İngiltere, Bağdat Paktı'na girerek, Irak'la yeni bir antlaşma yapmayı başarmış ve böylece Irak'ta ve dolayısıyla Basra Körfezi'nde kalmayı başarmıştır. İngiltere'nin, Bağdat Paktı'na katılmasından sonra Sovyetler Birliği, 18 Nisan 1955'te yayınladığı bildiride; Ortadoğu'da bazı Batılı devletlerin kurduğu yeni askeri gruplaşmaları kınamış, Ortadoğu devletleri üzerindeki baskı ve tehditler devam ederse konunun BM'ye götürülmesi gerektiğini belirtmiştir⁴⁶¹.

İngiltere'nin Bağdat Paktı'na girmesi, Mısır ve Suriye'nin eline yeni bir koz vermiştir. Mısır ve Suriye, bundan sonra Bağdat Paktı'nın, İngiltere'nin, Ortadoğu'daki sömürgeciliğinin yeni adı olduğunu iddia etmişlerdir⁴⁶².

Bağdat Paktı'na katılmak isteyen dördüncü devlet Pakistan olmuştur. Pakistan, Bağdat Paktı'na 23 Eylül 1955'te katılmıştır⁴⁶³. Pakistan'ın katılması, asıl hedefi Ortadoğu devletlerinin bir arada toplamak olan pakta büyük bir katkı sağlamamıştır. Pakistan'ın Bağdat Paktı'na girmesinin ardından, İran, 11 Ekim 1955'te pakta girmek istediğini açıklamıştır⁴⁶⁴. İran'ın pakta girmesi 3 Kasım 1955'te gerçekleşmiştir⁴⁶⁵. İran'ın Bağdat Paktı'na girmesi Türkiye-İran ilişkilerini çok fazla geliştirmemiştir. Çünkü İran pakta, Batı ve özellikle ABD'den ekonomik ve askeri yardım almak amacı ile girmiştir⁴⁶⁶.

Bağdat Paktı özellikle Mısır ve Suriye'yi tedirgin etmiştir. Bağdat Paktı'nın kurulması ve genişlemesi karşısında, 20 Ekim 1955 tarihinde Mısır ile Suriye, 27 Ekim 1955 tarihinde Mısır ile Suudi Arabistan ve 21 Nisan 1956 tarihinde Mısır, Suudi Arabistan ve Yemen arasında savunma antlaşmaları imzalanmıştır. Böylece Ortadoğu'da Bağdat Paktı'na karşı ikinci bir blok kurulmuştur. Bu blokların

⁴⁶¹ Mehmet Gönlübol, **a.g.e.**, s. 264.

⁴⁶² Aptülâhat Akşin, **a.g.e.**, s. 216.

⁴⁶³ **Cumhuriyet Gazetesi**, "Pakistan, Türk-İrak Paktına Resmen Girdi", 254 Eylül 1955, s. 1.

⁴⁶⁴ **Hürriyet Gazetesi**, "İran, Dörtlü Bağdat Paktı'na Gireceğini Resmen Açıkladı", 12 Ekim 1955, s.

1.

⁴⁶⁵ Mehmet Gönlübol, **a.g.e.**, s. 265.

⁴⁶⁶ Oral Sander, **a.g.e.**, s. 135.

ortasında Ürdün ve Lübnan tarafsız kalmışlardır. Ortadoğu'nun bloklara bölünmesi Sovyetler Birliği'nin de işine yaramıştır. Bağdat Paktı'na karşı bir blok kurmakla yetinmeyen Mısır, İsrail'e karşı güçlenmek için Sovyetler Birliği ile silah ticaretine de başlamıştır. Bunun sonunda Mısır ve Suriye ile yakınlaşan Sovyetler Birliği, Ortadoğu'da da güç kazanmış ve süper güçler arasında ki rekabet bu bölgeye de sıçramıştır⁴⁶⁷.

Bağdat Paktı, ABD'nin düşüncesi sonucu ortaya çıkmış, NATO ile SEATO arasındaki boşluğu Ortadoğu devletlerinden oluşan bir ittifakla doldurma fikrinden doğmuştur. Ancak Irak dışında hiçbir Arap devleti bu pakta dâhil olmamış bunda dolayı pakt amacına ulaşamamıştır. Ayrıca pakt askeri bir boyutta kazanmamıştır.

Bağdat Paktı Türkiye Sovyetler Birliği ilişkilerinde zaman zaman gerginliklere yol açmıştır. Bağdat Paktı, İsrail'i de memnun etmemiştir. Türkiye, Arap devletlerinin Bağdat Paktı'na sıcak bakmaları için 1956 yılında İsrail'deki elçisini geri çekmiş ancak bu hareket Araplar üzerinde olumlu bir hava yaratmamış aynı zamanda Türkiye'nin İsrail ile olan ilişkilerine de zarar vermiştir⁴⁶⁸.

14 Temmuz 1958'de Irak'ta askeri darbe yaşanmıştır⁴⁶⁹. Darbe sonrası yayınlanan bildiride, Irak'ın milli birliğinin korunacağı, diğer Arap devletleri ile kardeşlik bağları kurulacağı, diğer ülkelerle ilişkilerin BM Antlaşması'na uygun olarak yürütüleceği belirtilmiştir. Darbeden sonra kurulan hükümet, yeni yönetimin Batıya karşı olmadığını belirtmiştir. Bunun dışında Irak, Sovyetler Birliği ile kesilmiş olan diplomatik ilişkileri de yeniden kurmuştur.

Irak'taki darbeden sonra, 23 Ekim 1958'de Ankara'da yapılan ve Irak'ın katılmadığı Bağdat Paktı Konseyi toplantısında, mevcut şartlardan dolayı Konsey merkezinin Ankara'ya alınacağı açıklanmıştır. Irak, yaşanan darbeden sonra, Sovyetler Birliği, Çin ve Doğu Avrupa ülkeleri ile ilişkilerini geliştirdiğinden ve

⁴⁶⁷ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 638.

⁴⁶⁸ Mehmet Gönlübol, **a.g.e.**, s. 270-271.

⁴⁶⁹ **Cumhuriyet Gazetesi**, "Irak'ta Dün Sabaha Karşı İhtilal Çıktı", 15 Temmuz 1958, s. 1.

tarafsız bir dış politika izleyeceğini açıkladığından, Bağdat Paktı üyeleri, Irak'ın, paktan ayrılacağını anlamışlardır⁴⁷⁰.

ABD, 5 Mart 1959 tarihinde Ankara'da, Türkiye, İran ve Pakistan ile içeriği aynı olan ikili antlaşmalar imzalamıştır. ABD, bu antlaşmalar ile Türkiye, İran ve Pakistan'dan birinin saldırıya uğraması durumunda silahlı yardımda bulunmayı taahhüt etmiştir⁴⁷¹.

Irak, 29 Mart 1959 tarihinde Bağdat'ta bulunan Türkiye, İngiltere, İran ve Pakistan büyükelçilerine Irak'ın Bağdat Paktı'ndan ayrıldığını bildirmiştir. Bunun üzerine 21 Ağustos 1959'da Bağdat Paktı'nın adı Central Treaty Organization (CENTO) olarak değiştirilmiştir⁴⁷². CENTO Konseyi, ilk toplantısını 7-8 Ekim 1959'da ABD Dışişleri Bakanı Christian Herter'in başkanlığında yapmıştır. Toplantı sonunda CENTO adının, bu teşkilatın, NATO ve SEATO arasında bulunmasından dolayı bu verildiği belirtilmiştir⁴⁷³.

Irak'ta yaşanan darbe Ortadoğu'daki birçok devleti etkilemiştir. Irak darbesinin hemen ardından Lübnan, ABD desteğini istemiş ve 15 Temmuz 1958'de ABD, Lübnan'a asker çıkarmıştır. Bu hareket Türkiye ve İngiltere tarafından da desteklenmiştir⁴⁷⁴. Ürdün'de, Irak darbesinin hemen ardından İngiltere ve ABD'den yardım istemiştir. Bunun üzerine 17 Temmuz 1958'de İngiltere, Ürdün'e iki tabur asker indirmiştir. Ekim 1958'de ise Pakistan'da bir darbe yaşanmıştır. 27 Mayıs 1960'ta da Türkiye'de darbe olmuştur. Türkiye'de yaşanan darbeden sonra kurulan yeni yönetim Batı ile olan ittifakları aynen devam ettirmek istemiştir. Sovyetler Birliği ise bu darbeyi, Türkiye'yi tarafsız bir politika izlemeye ikna etmek için fırsat olarak görmüştür. Ancak Sovyetler Birliği'nin çabaları sonuçsuz kalmıştır⁴⁷⁵.

⁴⁷⁰ Mehmet Gönlübol, **a.g.e.**, s. 301.

⁴⁷¹ **Hürriyet Gazetesi**, "Amerika İle Askeri Antlaşma İmzalandı", 6 Mart 1959, s. 1.

⁴⁷² Özhan Meriç, **a.g.e.**, s. 182.

⁴⁷³ Mehmet Gönlübol, **a.g.e.**, s. 307-308.

⁴⁷⁴ **Hürriyet Gazetesi**, "Amerika Dün Lübnan'a Asker Çıkardı", 16 Temmuz 1958, s. 1.

⁴⁷⁵ Cihat Göktepe, "Bağdat Paktı'ndan CENTO'ya Geçiş", **Türkler**, Cilt 16, s. 935.

CENTO Konseyi'nin, Nisan 1964'te Washington'da yaptığı toplantıda Kalkınma İçin Bölgesel İşbirliği Örgütü (RCD) kurulmuştur. Esasları 20-21 Temmuz 1964'te İstanbul'da Türkiye, İran ve Pakistan Devlet Başkanları arasında yapılan görüşmelerde belirlenen ve genellikle İstanbul Paktı olarak adlandırılan örgütün çalışma amacı, bölge halkları için daha yüksek kalkınma düzeyleri sağlamak, ekonomik, kültürel ve teknik alanda bölgesel işbirliğini gerçekleştirmek olarak belirlenmiştir. Ancak kurulan örgüt istenilen gelişmeyi sağlayamamıştır⁴⁷⁶. Yine de 1964 yılında kurulan RCD, sınırlı bir örgüt olarak kalmasına rağmen ticaret, ulaşım ve iletişim gibi bazı alanlarında belli başarılarla imza atmıştır⁴⁷⁷.

Türkiye'nin Bağdat Paktı'nı kurmaya istekli olması, uluslararası komünizme karşı koymak ve bunu yaparken de Arap devletleriyle ilişkilerini geliştirme isteğinden kaynaklanmıştır. Türkiye'nin Irak'la birlikte kurduğu ve Mısır ve Suriye'nin de katılacağını umduğu bu pakta, Irak dışında hiçbir Arap devleti katılmamıştır. Ortadoğu devletlerini bir araya getirmeyi amaçlayan pakt, amacının aksine bölgede gruplaşmaların doğmasına yol açmıştır. Daha sonra İngiltere, Pakistan ve İran'ın katıldığı, Irak'ın çekilmesinden sonra CENTO adını alan ve ABD'nin de desteklediği oluşum zaman içinde ekonomik ve kültürel bir yapıya dönüşmüştür⁴⁷⁸.

Türkiye'nin Batı ile olan ilişkilerini güçlendiren CENTO, Sovyetler Birliği ile olan ilişkilere ise zarar vermiştir. 1979 yılına kadar devam eden CENTO, İran'daki rejim değişikliğinden sonra dağılmıştır. 12 Mart 1979'da İran ve Pakistan, CENTO'dan çekildiklerini açıklamışlardır. Türkiye'de 13 Mart'ta örgütün işlevini yitirdiğini ve sona erdirileceğini açıklamıştır. Böylece CENTO, fiilen sona ermiştir⁴⁷⁹.

⁴⁷⁶ Durmuş Yalçın, **a.g.e.**, s. 482.

⁴⁷⁷ Gökhan Çetinsaya, "Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin İran Politikası", **Türk Dış Politikası – Cumhuriyet Dönemi-**, Cilt 1, s. 335.

⁴⁷⁸ Cihat Göktepe, **a.g.m.**, s. 940.

⁴⁷⁹ Durmuş Yalçın, **a.g.e.**, s. 481.

D- Türkiye'nin Ortadoğu Devletleri İle İlişkileri

1924 yılında Halifeliğin kaldırılması, Türkiye ile Ortadoğu devletleri arasında görüş ayrılığı doğursa da ciddi bir krize yol açmamıştır⁴⁸⁰. Ancak Birinci Dünya Savaşı sonrasında Ortadoğu genellikle İngiliz etkisi altında olduğundan Türkiye'nin bölgeye etkisi düşük seviyede olmuştur. Bölgedeki devletlerin bağımsızlıklarını kazanmaları ile birlikte, Türkiye'nin bu devletlerle ilişkileri gelişmeye başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı öncesinde ortak savunma için Türkiye, Irak, İran ve Afganistan arasında Sadabad Paketi kurulmuştur. Suriye ile yaşanan Hatay meselesi ise Suriye ile ilişkilerin gelişmesini engellemiştir⁴⁸¹.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Türkiye, bütün enerjisini güvenliğini sağlamak için Batı ile ittifak kurmaya harcadığından, Ortadoğu ile olan ilişkiler kesintiye uğramıştır. İngiltere'nin, Türkiye'nin NATO üyeliğine karşı çıkması ve destek vermek için Türkiye'nin, Ortadoğu'da aktif politika izlemesini şart koşması, Türkiye'nin bu bölge ile olan ilişkilerini yeniden hızlandırmıştır⁴⁸².

Türkiye'nin NATO'ya alınmasında stratejik konumu önemli rol oynamıştır. Türkiye'nin, Sovyetler Birliği ile Ortadoğu petrolü arasında yer alması Türkiye'yi Batı ve özellikle ABD açısından çok önemli bir hale getirmiştir. Türkiye'nin Ortadoğu ile Sovyetler Birliği arasında olması bölgedeki devletler içinde farklı bir avantaj oluşturmuştur. Bernard Lewis Türkiye'nin önemini şu şekilde değerlendirmiştir:

“Büyük ölçüde bu Türk engeli sayesinde Sovyetlerin Arap ülkelerindeki başarıları küçümsenmeyecek çapta olmasına rağmen daima pamuk ipliğine bağlı kalmış, bu

⁴⁸⁰ Mustafa Bıyıklı, “Kemal Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Orta Doğu'ya Yönelik Siyasi ve Askeri Yaklaşımları ve Politikaları (1917-1938)”, **Türk Dış Politikası –Cumhuriyet Dönemi-**, Cilt 2, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul 2008, s. 336.

⁴⁸¹ Tayyar Arı, “Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Orta Doğu ve Körfez Ülkelerine Yönelik Dış Politikaları”, **Türk Dış Politikası -Cumhuriyet Dönemi-**, Cilt 2, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul 2008, s. 355, 357.

⁴⁸² Süha Bölükbaşı, “Türkiye ve İsrail; Mesafeli Yakınlıktan Stratejik Ortaklığa”, **Türkiye'nin Dış Politika Gündemi; Kimlik, Demokrasi, Güvenlik**, Liberte Yayınları, Ankara 2001, s. 245.

ülkelerin liderlerine isterlerse Sovyet etkisini azaltma veya tümüyle kaldırma seçeneğini vermiştir”⁴⁸³.

Türkiye’nin ABD politikasındaki önemi sadece Soğuk Savaş ile alakalı değildir. Ortadoğu petrolleri Türkiye’nin önemini büyük ölçüde arttırmıştır. Sadece İkinci Dünya Savaşı sonrasında değil ilerleyen zamanlarda da Ortadoğu ABD için önemini korumuştur. ABD Savunma Bakanı Mc Namara bölgeyi şu sözlerle değerlendirmiştir:

“...Ortadoğu, taşıdığı önem nedeniyle, Birleşik Devletler açısından önemlidir. Bu bölge siyasi, askeri ve ekonomik çıkarlarımızın birleştiği kavşaktır ve Ortadoğu petrolü, Batı için yaşamsal önemdedir”⁴⁸⁴.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye’nin Ortadoğu ile ilişkilerini etkileyen en önemli olay Filistin meselesi ve İsrail olmuştur. Türkiye daha önce 1947 yılında Arapları desteklemiş ve BM Genel Kurulu’ndaki 29 Kasım 1947 tarihli taksim planına ret oyu vermiştir. Bunun nedeni Türkiye’nin, 1947 yılında İsrail’in, gelecekte Sovyetler Birliği’nin bölgedeki müttefiki olacağını düşünmesi olmuştur. Ancak ABD’nin İsrail’i desteklemeye başlaması, Türkiye’nin Batı ile bütünleşme çabaları ve NATO’ya üye olma isteği, 1949 yılına gelindiğinde Türkiye’nin İsrail’e bakışını değiştirmiş ve Türkiye’nin İsrail’i tanımasına yol açmıştır⁴⁸⁵.

Bu olay Türkiye’nin Ortadoğu ile olan ilişkilerine zarar vermiş, Arap devletlerinin Türkiye hakkında şüphe duymasına yol açmıştır. 1952 yılında Türkiye’nin NATO’ya üye olması, Arap devletlerinin Türkiye hakkındaki şüphelerini daha da arttırmıştır.

Batının teşvikiyle Türkiye’nin Ortadoğu’da güvenliğin sağlanması için ittifak oluşturma fikrine Irak dışında hiçbir Arap devleti sıcak bakmamıştır. Türkiye ile Irak arasında kurulan ve Ortadoğu’yu bir araya getirmeyi amaçlayan Bağdat Paktı

⁴⁸³ Oral Sander, **a.g.e.**, s. 230.

⁴⁸⁴ İlker Alp, **Şark Meselesi Veya Emperyalizmin Türk Politikası**, Edirne 2008, s. 57, 58.

⁴⁸⁵ Süha Bölükbaşı, **a.g.m.**, s. 245.

amacına ulaşmamış, Arap devletlerinin çoğu Mısır etrafında toplanarak Bağdat Paktı'na cephe almışlardır⁴⁸⁶.

Mısır'ın, Süveyş Kanalı'nı millileştirmesi, Mısır ile İngiltere ve Fransa arasında soruna yol açmıştır. Yapılan görüşmelerden bir sonuç çıkmaması üzerine İngiltere ve Fransa, İsrail ile anlaşmışlardır⁴⁸⁷. İsrail 29 Ekim 1956'da Mısır'a saldırmıştır⁴⁸⁸. Bundan yararlanan İngiltere ve Fransa'da güvenlik sağlama bahanesiyle Mısır'a saldırmışlardır⁴⁸⁹. BM Genel Kurulu İngiltere ve Fransa'ya ateşkes teklifinde bulunmuş ancak iki devlet bu teklifi reddetmişlerdir⁴⁹⁰.

Sovyetler Birliği, İngiltere ve Fransa'nın bu hareketine sert tepki göstermiş ve bu devletlere savaş tehdidi içeren notalar vermiştir⁴⁹¹. İngiltere ve Fransa Sovyetler Birliği'nin verdiği notayı reddetmişler bundan sonra Süveyş Kanalı'nı ele geçirmişler ve ardından ateşkes ilan etmişlerdir. ABD de Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu'ya silahlı bir müdahalesine engel olacağını açıklamıştır⁴⁹². Sovyetler Birliği, ABD'ye, bölgeye ortak kuvvet göndermeyi önermiştir. Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu'ya yerleşmesini istemeyen ABD ise İngiltere ve Fransa'ya baskı yaparak, Mısır'dan çekilmelerini sağlamıştır.

Süveyş Krizi, Sovyetler Birliği ile Mısır'ın ilişkilerini daha da arttırmış, Ortadoğu devletleri, Sovyetler Birliği'nin Mısır'ı kurtardığını düşünmüşlerdir. Böylece bölgede Sovyetler Birliği'nin saygınlığı artmıştır⁴⁹³.

Bağdat Paktı üyeleri de İngiltere, Fransa ve İsrail'in hareketlerini hoş karşılamamışlardır. Bağdat Paktı üyeleri arasında İngiltere'nin katılmadığı bir toplantı yapılmış ve toplantı sonucunda bir bildiri yayınlanmıştır. Bildiride İngiltere

⁴⁸⁶ Tayyar Arı, **a.g.m.**, s. 359.

⁴⁸⁷ Mehmet Gönlübol, **a.g.e.**, s. 282.

⁴⁸⁸ **Milliyet Gazetesi**, "İsrail, Mısır Topraklarına Saldırdı", 30 Ekim 1956, s. 1.

⁴⁸⁹ **Cumhuriyet Gazetesi**, "Süveyş'e Çıkartma Her An İçin Bekleniyor", 3 Kasım 1959, s. 1.

⁴⁹⁰ **Milliyet Gazetesi**, "İngiltere ve Fransa 'Ateş Kes' Teklifini Reddettiler", 3 Kasım 1956, s. 1.

⁴⁹¹ **Milliyet Gazetesi**, "Yeni Bir Dünya harbine Doğru", 6 Kasım 1956, s. 1.

⁴⁹² **Cumhuriyet Gazetesi**, "Amerika, Rusya'nın Ortadoğu İşine Silahlı Müdahalesine Mani Olacağını Açıkladı", 7 Kasım 1956, s. 1.

⁴⁹³ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 607-608.

kınanmış, İngiltere ve Fransa'nın Mısır'dan çekilmeleri istenmiştir. Türkiye, Mısır'a saldırısı dolayısıyla İsrail'de bulunan elçisini geri çekmiş ve diplomatik temasları maslahatgüzarlık seviyesine indirmiştir⁴⁹⁴. Ancak Türkiye'nin, krizin çözümü için ABD ile ortak hareket etmesi, Arapların Türkiye'ye olan bakışının değişmesini engellemiştir. Arap devletleri, Türkiye'yi Batı ile işbirliği yapan, Batının çözüm ve önerilerine destek veren bir ülke olarak görmeye devam etmişlerdir⁴⁹⁵.

Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu'da güç kazanması, ABD'yi harekete geçmeye zorlamıştır. ABD, Ortadoğu'da nüfuz kazanabilmek için bölgeye ekonomik yardım yapmaya ve bölgedeki devletleri komünizm tehlikesine karşı desteklemeye karar vermiştir. Bu politika Eisenhower Doktrini adıyla hayata geçmiştir. Eisenhower Doktrini, 30 Ocak'ta Temsilciler Meclisi, 5 Mart'ta Senato tarafından onaylanarak hayata geçirilmiştir⁴⁹⁶. Böylece ABD'nin Orta Doğu ile olan ilişkileri hızla artmaya başlamıştır. Ayrıca ABD, İngiltere ve Fransa'nın, Ortadoğu'da yarattığı boşluğu doldurarak bu bölgede Sovyetler Birliği ile rekabete girmiştir⁴⁹⁷.

İngiltere dışındaki Bağdat Paktı üyeleri Eisenhower Doktrini'ni memnunluk ile karşılamışlardır. İngiltere ise kendisini Süveyş Kanalı'ndan çekilmeye zorlayan ABD'nin bölgeye müdahale hakkı kazanmasından hiç hoşnut olmamıştır. Çünkü Eisenhower Doktrini'nden sonra Ortadoğu'daki liderlik tamamen ABD'ye geçmiştir⁴⁹⁸.

Eisenhower Doktrini, Ortadoğu'da bölünmelere de yol açmıştır. Lübnan, Pakistan, Irak, Türkiye, Yunanistan, Afganistan, Libya, Tunus, Fas ve İsrail, doktrini kabul ettiklerini açıklamışlar, Mısır, Suriye, Ürdün ve Suudi Arabistan ise tepki göstermişlerdir. Ancak Suudi Arabistan daha sonra fikrini değiştirmiştir. Mısır'ın Ürdün'de Monarşiyi devirme çabaları üzerine Ürdün'de Eisenhower Doktrini'ni

⁴⁹⁴ Sayim Türkman, **Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Doğu Politikası ve Türkiye'ye Yansımaları (1919-1973)**, (Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2005, s. 210.

⁴⁹⁵ Tayyar Arı, **a.g.m.**, s. 359-360.

⁴⁹⁶ Sayim Türkman, **a.g.e.**, s. 212.

⁴⁹⁷ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 609-610.

⁴⁹⁸ Mehmet Gönlübol, **a.g.e.**, s. 289.

kabul ettiğini açıklamıştır. Sovyetler Birliği ise doktrine şiddetli tepki göstermiş bölge için bir barış planı hazırlamış ancak Batı dünyası bu planı dikkate almamıştır⁴⁹⁹.

1957’de Suriye’nin Sovyetler Birliği ile yakınlaşması sonucunda Türkiye hem kuzeyden hem de güneyden baskı altında kalmaktan endişe etmiştir. Türkiye’nin, Suriye hakkındaki düşünceleri Türkiye-Suriye ilişkilerinde gerginlik yaratmıştır. Sovyetler Birliği de Suriye’yi destekleyerek Türkiye’ye tepki göstermiştir. Buna karşın ABD’de Türkiye’yi desteklemiştir⁵⁰⁰. Suudi Arabistan’ın, Türkiye ile Suriye arasında arabuluculuk yapması Ürdün’ün, Suriye’ye karşı tavrını yumuşatması ile gerginlikler 1958’de ortadan kalkmıştır⁵⁰¹. Türkiye Sovyetler Birliği tehdidi karşısında Batı ile yakınlaşmak zorunda kalmış ve bu olay bütün ilişkilere yansımıştır. Nitekim Suriye ile yaşanan kriz Türkiye’nin Arap devletleri ile ilişkilerinin ne kadar kötü olduğunu göstermiştir. Bu olaydan etkilenen Türkiye Irak’ta yaşanan darbeye ve Lübnan’daki krizde Batı devletlerini desteklemiştir⁵⁰².

Mısır ve Suriye’nin 1 Şubat 1958’den itibaren birleşmesiyle Birleşik Arap Cumhuriyeti kurulmuştur⁵⁰³. Ancak bu devlet uzun ömürlü olmamıştır. 1961 yılında Suriye’de yapılan darbeden sonra Suriye, Mısır’dan ayrılmış ve Birleşik Arap Cumhuriyeti ortadan kalkmıştır⁵⁰⁴.

15 Temmuz 1958’de Irak’taki darbeden sonra ABD, Lübnan’a asker çıkarmıştır. İngiltere’de 17-18 Temmuz 1958’de Ürdün’e asker çıkarmıştır. Bağdat Paketi üyeleri ve Türkiye bu hareketleri desteklemişlerdir⁵⁰⁵.

⁴⁹⁹ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 603.

⁵⁰⁰ Muhammed Emin Karadağ, **II. Dünya Savaşı’ndan Günümüze Türkiye’nin ABD ve Rusya İle Siyasi İlişkileri**, (Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2008, s. 57.

⁵⁰¹ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 603, 613.

⁵⁰² Muhammed Emin Karadağ, **a.g.e.**, s. 57.

⁵⁰³ **Milliyet Gazetesi**, “Mısır, Suriye İle Birleşti”, 2 Şubat 1958, s. 1.

⁵⁰⁴ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s.618.

⁵⁰⁵ Mehmet Gönlübol, **a.g.e.**, s. 303.

1960'lı yıllara kadar Türkiye'nin dış politikasının değişmeyen özelliği Batı ile işbirliği olmuştur. Batı sistemi içinde yer almak Türkiye'nin en önemli amacı olmuş ve bu istek 1960'lı yıllara kadar devam etmiştir. Batı ile ilişkiler, dış politikanın merkezine yerleştirilmiş ve bunun sonucunda diğer devletlerle olan ilişkiler ikinci planda kalmış ve fazla önemsenmemiştir⁵⁰⁶.

Bu nedenle Türkiye 1960'lı yıllara kadar Batı desteği ile Kıbrıs meselesini kendi lehine çözüleceğine inanmış ve bundan dolayı Batı devletlerini Ortadoğu dâhil her alanda desteklemiştir. Ancak 1960'ların ikinci yarısından itibaren Türkiye, Batı ile ilişkilerinin, Kıbrıs'taki çıkarlarına zarar verdiğine inanmaya başlamıştır⁵⁰⁷. 1963-1964 Kıbrıs olaylarından sonra Türkiye dış politikasını gözden geçirmek zorunda kalmıştır. Türkiye bundan sonra bir yandan Sovyetler Birliği ile iyi ilişkiler kurmaya çabalamış diğer yandan da Ortadoğu devletleri ile ilişkilerini arttırarak Kıbrıs meselesinde desket sağlamaya çalışmıştır⁵⁰⁸.

1962 Küba krizi sırasında ABD'nin tutumu, Johnson Mektubu, Batı devletlerinin Kıbrıs konusunda Yunan tezine destek vermeleri gibi olaylar Türkiye'nin politika değişikliğini hızlandırmıştır. 1960'lardan itibaren Kıbrıs, "Milli Mesele" haline gelmiş ve mutlaka başarıyla sonuçlanması gereken bir soruna dönüşmüştür. Ayrıca Türkiye içinde sol ve İslami akımların güç kazanması Türkiye'yi Ortadoğu devletleriyle olan ilişkilerini gözden geçirmeye itmiştir. Türkiye, bundan sonra Araplar arasındaki çatışmalarda tarafsız kalmaya, Arap-İsrail meselelerinde de Araplara daha yakın durmaya başlamıştır⁵⁰⁹.

Türkiye'nin Ortadoğu devletleriyle sorunlarını azaltması Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkilerinin yumuşamasına katkıda bulunmuştur. 1967 yılında iki ülke arasında sanayi yardımı antlaşması imzalanmıştır⁵¹⁰.

⁵⁰⁶ Melek Fırat, **1960-1971 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu**, Siyasal Kitapevi, Ankara 1997, s. 2.

⁵⁰⁷ Süha Bölükbaşı, **a.g.m.**, s. 250.

⁵⁰⁸ Özhan Meriç, **a.g.e.**, s. 190.

⁵⁰⁹ Ramazan Gözen, "Türkiye'nin Orta Doğu Politikası; Gelişimi ve Etkenleri", **Türkler**, Cilt 17, s. 237.

⁵¹⁰ Süha Bölükbaşı, **a.g.m.**, s. 251.

Türkiye, 1967 yılındaki Arap-İsrail Savaşı'nda, Arap devletlerini desteklemiştir. Türkiye, BM'nin, İsrail'in işgal ettiği toprakları derhal boşaltmasını isteyen 242 sayılı kararını desteklemiş, bu durum Mısır ve Suriye tarafından olumlu karşılanmıştır. Arap devletleri, ABD ve İngiltere dâhil pek çok Batılı devlete petrol sevkiyatını durdururken, Türkiye'yi bu ambargonun dışında tutmuşlardır⁵¹¹.

Türkiye 1967 yılındaki savaş sırasında Türkiye'deki ABD üslerinin Araplara karşı kullanılamayacağını da açıklamıştır. Ayrıca Türkiye BM toplantısında Arap ülkelerine destek vermiş, İsrail'in işgal ettiği toprakları boşaltmasını ve Filistin'de iki devlet kurulmasını öngören planı desteklemiştir. Kudüs'ün, İsrail'in elinde olması ve İsrail'in 21 Ağustos 1969'da Mescid-i Aksa'yı yıkması Müslüman ülkeleri yakınlaştırmış, 25 Ağustos 1969'da Kahire'de yapılan Arap Dışişleri Bakanları toplantısında bir İslam Zirvesi yapılması kararlaştırılmıştır. İslam Konferansı Örgütü'nün doğmasına sebep olan ve 35 ülkenin davet edildiği toplantı 22-25 Eylül 1969 tarihlerinde Fas'ın başkenti Rabat'ta yapılmıştır. Türkiye bu toplantıya katılma konusunda tereddüt etse de toplantıya katılmış ve Ortadoğu devletleri ile gelişen ilişkileri sürdürmüştür. Ancak Türkiye, konferansta alınan kararları, BM kararlarına uygunluğu oranında destekleyeceğini belirtmiş ve İsrail ile her türlü ilişkilerin kesilmesi kararına katılmamıştır⁵¹².

1973 Arap-İsrail Savaşı'nda da Türkiye'nin Arap yanlısı politikası devam etmiştir. Türkiye, bir kez daha Türkiye'deki ABD üslerinin İsrail'e yardım için kullanılamayacağını belirtmiştir. Ayrıca Türkiye'nin, Sovyetler Birliği'ne, Mısır ve Suriye'ye silah desteği sağlamak için Türk hava sahasını kullanma izni verdiği düşüncesi oluşmuştur. Türkiye'nin bu jestleri, Türkiye'yi petrol ambargosundan korusa da yükselen petrol fiyatları sonucunda Türk ekonomisi zarar görmüştür⁵¹³.

1960'lı yıllarda Türkiye'nin Ortadoğu ile ilişkilerini şekillendiren en önemli konu Kıbrıs meselesi ve Yunanistan'ın faaliyetleri olmuştur. Yunanistan'ın ABD ve Batı

⁵¹¹ Çağrı Erhan, "Türkiye'nin İsrail İle İlişkileri (1948-2001)", *Türkler*, Cilt 17, s. 255.

⁵¹² Tayyar Arı, *a.g.m.*, s. 362-363.

⁵¹³ Süha Bölükbaşı, *a.g.m.*, s. 253.

devletlerinin desteğini alması ve Ortadoğu devletleri ile iyi ilişkiler kurmaya çalışması Türkiye'yi, Ortadoğu politikasını gözden geçirmeye itmiştir. Bu değişimde Batı devletlerinin Kıbrıs konusunda Türkiye'ye destek olmamaları yüzünden ortaya çıkan hayal kırıklığı da etkili olmuştur.

Türkiye, Yunanistan'ın Kıbrıs konusunda Ortadoğu devletlerini yanına almasını engellemek için harekete geçmiş ve bu konuda belli ölçüde başarılı olmuştur. Türkiye, 1965 yılındaki İslam Konferansı'nda, Kıbrıs konusunda Türk tezlerini destekleyen bir karar aldirmayı başarmıştır. 1966 yılında Mekke'de yapılan konferansta da bu desteğin devam ettiği açıklanmıştır. 1969 yılında teşkilat haline dönüştürülen İslam Konferansı'na, Türkiye 1975 yılında üye olmuş ve Kıbrıs konusunda desteğin sürmesini sağlamıştır. Türkiye 1975 yılında BM Genel Kurulu'nda oylamada Siyonizm'i ırkçılıkla eşdeğer gören kararı Ortadoğu ülkeleri ile birlikte desteklemiştir. Ayrıca 1975 yılında BM'de alınan karar gereğince Filistin Kurtuluş Örgütü'nü (FKÖ) Filistin'in tek meşru temsilcisi kabul etmiştir. Türkiye 1976'da İslam Konferansı Örgütü Dışişleri Bakanları yedinci toplantısına ev sahipliği yapmış ve FKÖ'nün Türkiye'de büro açmasına izin vereceğini açıklamıştır. İslam Konferansı Örgütü'nün, 1977 yılında Tripoli'de yapılan toplantısında Kıbrıs konusunda en açık destek söz konusu olmuştur⁵¹⁴.

Özetlersek İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin Ortadoğu ile ilişkileri genel olarak iki olay etrafında gelişmiştir. Türkiye başlangıçta NATO üyesi olmasından dolayı Ortadoğu ile ilişkilerini Batı devletlerine göre şekillendirmiş bu durum bölge ile iyi ilişkiler kurulmasına engel olmuştur. Ancak Kıbrıs meselesinden sonra Türkiye bu bölge ile olan ilişkilerine yeniden şekil vermiştir. Bundan sonra Türkiye-Ortadoğu devletleri ilişkileri öncesine göre daha sıcak devam etmiştir.

⁵¹⁴ Tayyar Arı, **a.g.m.**, s. 363-365.

E- Kıbrıs Meselesi

Kıbrıs, Doğu Akdeniz’de bulunan bir adadır. Türkiye’nin güney sahilinden 40 mil /74 km), Suriye’nin batı sahilinden 60 mil (111 km), Mısır’ın kuzey sahilinden 240 mil (444 km) ve Yunanistan’ın doğu sahilinden yaklaşık 500 mil (925 km) uzaklıktadır. Sicilya ve Sardunya’dan sonra Akdeniz’deki en büyük üçüncü ada olan Kıbrıs, 8733 kilometre karedir. 1960 yılında yapılan nüfus sayımında nüfus 577.615 kişi olarak tespit edilmiş ve bunun %78’inin Kıbrıslı Rum, %18’inin Kıbrıslı Türk ve kalanının da çeşitli azınlıklardan oluştuğu açıklanmıştır⁵¹⁵.

Sahip olduğu jeopolitik önem nedeniyle Kıbrıs, tarih boyunca birçok devletin ilgisini çekmiştir. Kıbrıs, Ortadoğu ve Doğu Akdeniz’i kontrol edebilmek için büyük önem taşımıştır⁵¹⁶. Akdeniz’e egemen olmak isteyen devletler mutlaka Kıbrıs ile ilgilenmişlerdir. 1571 yılında ise Osmanlı İmparatorluğu adayı Venedik’in elinden almıştır⁵¹⁷. Kıbrıs’ta Osmanlı idaresinin kurulmasından sonra, adada daha önce Latin baskısına uğrayan Bizanslı Rumlar huzura kavuşmuşlardır. Osmanlı idaresi altında Türkler ve Rumlar 300 yıl boyunca barış içinde yaşamışlardır.

1877-1878 Osmanlı-Rus savaşından sonra Osmanlı Devleti, Rusya karşısında yardım sağlamak için İngiltere ile 4 Haziran 1978’de Kıbrıs Antlaşması’nı imzalamıştır. Bu antlaşma ile ada yönetiminin, Sultan adına İngiltere tarafından yapılması kararlaştırılmıştır. İngiltere 12 Temmuz 1978’de adayı tamamen kontrolü altına almış ve 20 Temmuz 1978’de Sir Garnet Wolseley’i yüksek komiser ve komutan olarak atamıştır⁵¹⁸.

Kıbrıs idaresi İngiltere’ye geçtikten sonra, Türk memurlar görevlerinden uzaklaştırılmış yerlerine Rumlar getirilmiştir. Bunun sonucunda Türkler Anadolu’ya

⁵¹⁵ Cihat Göktepe, “Londra ve Zürih Antlaşmaları’nın Hazırlık Süreci ve Türk-İngiliz İlişkileri (1955-1969)”, **Türkler**, Cilt 16, s. 943.

⁵¹⁶ Aydın Olgun, **Dünden Bugüne Kıbrıs Sorunu**, Kastaş Yayınevi, İstanbul 1999, s. 12.

⁵¹⁷ Nazmiye Sivriservi, **1963-1964, 1967, 1974 Buhranları Çerçevesinde Kıbrıs Meselesi ve Türkiye**, (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş 2011, s. 15.

⁵¹⁸ Cihat Göktepe, **a.g.m.**, s. 943.

göçmeye başlarken, Yunanistan'dan adaya gelenler olmuş ve Rum nüfusu artmaya başlamıştır. İngilizlerin sağladığı imtiyazlar sayesinde Rumlar adayı Yunanistan'a katabilecekleri fikrine (Enosis) kapılmışlardır⁵¹⁹.

İngiltere 1912 ve 1915 yıllarında kendi yanında yer alması koşuluyla Yunanistan'a iki kez Kıbrıs'ı vermeyi teklif etmiş ve buda Enosis fikrini kuvvetlendirmiştir. Ancak Almanya'ya karşı İngiltere'nin yanında yer almak istemeyen Yunanistan yönetimi öneriyi geri çevirmiş ve konu o zaman için kapanmıştır. Fakat bu olay Enosis fikrinin gelişmesinde etkili olmuştur⁵²⁰.

Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın yanında savaşa katılmasından sonra İngiltere, 5 Kasım 1914 tarihinde Kıbrıs'ı tek taraflı olarak ilhak etmiştir. Birinci Dünya Savaşı içinde zor günler geçiren Osmanlı Devleti bu olayı sadece protesto etmekle yetinmiştir. Lozan Antlaşması ile Türkiye Cumhuriyeti, Kıbrıs'ın İngiltere'ye ait olduğunu kabul etmiş, Lozan Antlaşması'nın İngiliz Parlamentosu'nda onaylanmasından sonra, 1925 yılında İngiltere, Kıbrıs'ın kendisine bağlı bir sömürge olduğunu ilan etmiştir⁵²¹.

Kıbrıs Rum topluluğu ve Yunanistan'dan farklı olarak Türkiye 1945 ve sonrasında Kıbrıs meselesiyle fazla ilgilenmemiştir. Türkiye, Kıbrıs meselesini, İngiltere'nin iç işlerine karışmak olarak algılamış ve fazla ilgi göstermemiştir. 17 Aralık 1949'da Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, İngiltere'nin Kıbrıs'tan çekilmeyeceğini, Yunanistan'ın da Kıbrıs ile ilgili resmi bir girişiminin bulunmadığını dolayısıyla endişelenecek bir durum olmadığını belirtmiştir. Sadak 23 Ocak 1950'de de bir gazeteciye cevap verirken “*Kıbrıs meselesi diye bir mesele yoktur. Çünkü Kıbrıs bugün, İngiltere'nin hâkimiyet ve idaresi altındadır...*” demiş ardılı Köprülü de benzer ifadeleri tekrarlamıştır. 1951 yılı sonuna kadar NATO'ya girmeyi dış politikada birinci amaç haline getiren Türkiye, Kıbrıs meselesinin,

⁵¹⁹ Nuri Çevikel, “İngiliz Sömürge Döneminde Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları (1878-1960)”, **Türk Dış Politikası –Cumhuriyet Dönemi-**, Cilt 2, s. 237-238.

⁵²⁰ Emre Kongar, **21. Yüzyılda Türkiye -2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı-**, 38.

Baskı, Remzi Kitapevi, İstanbul 2006., s. 464.

⁵²¹ Nuri Çevikel, **a.g.m.**, s. 239, 243.

NATO'ya üyelik sürecini olumsuz etkileyeceğinden korkmuş ve Kıbrıs ile fazla ilgilenmemiştir. Türkiye'nin Kıbrıs'a bakışı NATO üyeliğinden sonra da değişmemiştir. Türkiye, NATO'daki müttefikleri İngiltere ve Yunanistan'la sorun yaşamamak adına Kıbrıs meselesi ile ilgilenmemiştir. 1950'lerin ilk yarısında Türkiye'nin Kıbrıs politikası Şükrü Gürel'in ifadesiyle; “...İngiltere'ninkinden ayrı bir politika saptamadan, adanın statüsünde bir değişiklik yapılmaması gerektiğini savunmak; eğer statü değişikliği söz konusu olacaksa, bunda Türkiye'nin de söz sahibi olması gerektiğini açıklamak...” şeklinde olmuştur⁵²².

Bu tarihlerde İngiltere'nin Kıbrıs politikası da Kıbrıs'taki hâkimiyetini devam ettirmek yönünde olmuştur. İngiltere, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Kıbrıslı Rumların ve Yunanistan'ın Enosis isteklerini reddetmiştir. İngiltere'nin Sömürgelerden Sorumlu Bakanı Henry Hopkins 28 Temmuz 1954'te İngiltere Parlamentosu'nda yaptığı konuşmada Kıbrıs konusunda şunları söylemiştir:

“...Kıbrıs'taki hâkimiyetin değişmesi ile ilgili herhangi bir sorun yoktur. İngiltere'nin Avrupa, Akdeniz ve Ortadoğu'daki stratejik yükümlülüklerini yerine getirebilmesi için İngiltere'nin adada hâkimiyeti devam ettirmekten başka bir seçenek yoktur”⁵²³.

Kıbrıs uyuşmazlığı 1954 yılında uluslararası bir sorun haline gelmiştir. Yunanistan 1954 yılında Kıbrıs meselesini BM'ye götürmüş, Kıbrıs halkına kendi kaderini tayin etme hakkı (self-determination) verilmemesini şikâyet etmiştir. Yunanistan bu şikâyet ile İkinci Dünya Savaşı sonrası başlayan sömürge aleyhtarlığından faydalanmak istemiştir⁵²⁴.

Yunanistan kamuoyu, Kıbrıs'ı, Yunanistan'a katmak isteyenleri desteklemiştir. Nisan ayı başında Kıbrıslı Rumların adada çıkardıkları olaylar Yunanistan basını tarafından desteklenmiştir. Vradini Gazetesi Kıbrıs'taki olayları; “Bu hadise

⁵²² Faruk Sönmezoğlu, “Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Kıbrıs Politikası (1945'den Günümüze)”, **Türk Dış Politikası –Cumhuriyet Dönemi-**, Cilt 2, s. 262-264.

⁵²³ Cihat Göktepe, **a.g.m.**, s. 944.

⁵²⁴ Mehmet Gönlübol, **a.g.e.**, s. 338-339.

İngiltere'nin gütmekte olduğu sert siyasetin tabi bir neticesidir” şeklinde değerlendirmiş, Estiya Gazetesi ise görüşünü; “Bu yalnız işin başlangıcıdır, hadise Kıbrıs halkının hürriyet ve istiklaline ne derece bağlı olduğunu gösterir. İngiltere'nin vaziyeti anlayabilmesi için böyle hareket etmek lazımdır ve bu hareket tarzına da devam edilecektir” şeklinde belirtmiştir. 11 Nisan 1955'te Yunan Adaları Sakinleri Cemiyeti, Kıbrıs'taki olaylar yüzünden hapiste olan Rumların ailelerine yardımda bulunmak için para toplamaya karar vermiştir. 30 Nisan 1955'te de Yunan Talebe Federasyonu ve İşçi Konfederasyonu 1 Mayıs günü Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı için miting yapmaya karar vermişler ve bu miting için dağıtılan ilanda şunları belirtmişlerdir: “Kıbrıslı kardeşlerimizin esaret zincirini bombalar ve dinamitlerle kıracağız. Yunan gençliği Pazar günkü nümayişe bir mücadele havası verecektir. Çünkü kardeşlerimiz orada barut ve ateşle mücadele ederken ellerimi bağlı durmayacağız”⁵²⁵.

Başlangıçta NATO'daki müttefikleri ile sorun yaşamak istememesinden dolayı Kıbrıs konusu ile fazla ilgilenmeyen Türkiye'nin bakış açısı Yunanistan'ın konuyu BM'ye götürmesinden sonra değişmiştir. Türkiye sorunun ilk yılında İngiltere'yi desteklemiş ve bu yüzden Yunanistan Türkiye'yi sömürgeciliği desteklemekle suçlanmıştır. BM, Kıbrıs konusuna bir çözüm bulamamış bunun üzerine İngiltere, Kıbrıs meselesini, taraf olan üç devlet arasında çözmek için Türkiye ve Yunanistan'ı Londra'da toplanmaya çağırmıştır⁵²⁶.

BM'de Kıbrıs sorununa çözüm bulunamamış ve Nisan 1955'de adada İngilizlere karşı silahlı direniş başlamıştır⁵²⁷. Sorunun çözümü için İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın katılımıyla Londra'da 29 Ağustos 1955 bir konferans toplanmıştır⁵²⁸. Konferansta İngiltere, Yunanistan'ın önerdiği çözümü reddetmiştir⁵²⁹. İngiltere

⁵²⁵ **Ayın Tarihi**, Sayı 257, Nisan 1955, s. 166.

⁵²⁶ Mehmet Gönübol, **a.g.e.**, s. 339-340.

⁵²⁷ Faruk Sönmezoglu, **a.g.m.**, s. 264.

⁵²⁸ **Milliyet Gazetesi**, “Kıbrıs'ın Mukadderatını Tayin Edecek Üçlü Konferans Bugün Londra'da Açılıyor”, 29 Ağustos 1955, s. 1.

⁵²⁹ **Cumhuriyet Gazetesi**, “Konferansta Dün İngiltere Noktai Nazarını Anlattı”, 31 Ağustos 1955, s. 1.

ayrıca Kıbrıs'ta özerk bir yönetim kurulabileceğini de belirtmiştir⁵³⁰. Türk heyeti bu fikre karşı çıkmıştır. Türkiye Dışişleri Bakanı Zorlu, Kıbrıs'taki bir değişikliğin Lozan Antlaşması'na aykırı olacağını bu durumda Türkiye'nin bazı taleplerinin olacağını belirtmiştir⁵³¹. Zorlu ayrıca, “*Yunanistan ya Türk dostluğunu veya Kıbrıs davasını tercih zorundadır*” demiştir⁵³². 7 Eylül 1955'e kadar süren Londra Konferansı'nda, Kıbrıs sorununun çözümü hakkında bir fikir birliğine varılamamıştır⁵³³.

Yunanistan ve Kıbrıs'ta Türkiye ve Türkler aleyhine yapılanlar, Türk kamuoyunda tepki yaratmıştır. Bu sırada 6 Eylül 1955'de Türkiye'nin Selanik Başkonsolosluk binasının bombalandığı söylentisi üzerine İstanbul, Ankara ve İzmir'de Rumlar aleyhine gösteriler yapılmış ve bazı yağmalama olayları yaşanmıştır. Bunun üzerine Türk Hükümeti sıkıyönetim ilan etmiştir. Ayrıca Türkiye, Yunanistan'a 6-7 Eylül olaylarında zarar görenlerin zararlarının tazmin edileceği ve benzer olayların engelleneceğini bildirmiştir. Yaşanan olaylar Türk-Yunan ilişkilerinde gerginlik yaratmış ve NATO ortak manevralarının yapılamamasına yol açmıştır. Böylece Türk-Yunan gerginliği ilk kez NATO'yu etkilemiştir. Bu durum ABD'yi rahatsız etmiş ve iki ülke ilişkilerinin düzeltilmesi istemiştir⁵³⁴.

Londra Konferansı'nın başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından İngiliz yönetiminde görev alan bir Türk polisin öldürülmesi çatışmaları topluluklar arası boyuta taşımıştır. Bu olaydan sonra Rumlar İngiliz yönetimine tavır almış ve polis kadrolarında çalışmayı boykot etmişler buna karşın İngiltere polis kadrolarını Türklerle doldurmuştur.

1956 yılında Türkiye'nin Kıbrıs politikasında değişiklik olmuştur. Daha önce adada statükonun devam etmesi ya da Kıbrıs'ın Türkiye'ye geri verilmesini isteyen

⁵³⁰ **Milliyet Gazetesi**, “İngiltere, Kıbrıs adasına Muhtariyet Vermek İstiyor”, 31 Ağustos 1955, s. 1.

⁵³¹ **Milliyet Gazetesi**, “Muhtariyet ve İlhak Taleplerini reddettik”, 2 Eylül 1955, s. 1.

⁵³² **Cumhuriyet Gazetesi**, “Fatih Rüştü Zorlu'nun Mühim Beyanatı”, 4 Eylül 1955, s. 1.

⁵³³ Faruk Sönmezoğlu, **a.g.m.**, s. 265.

⁵³⁴ Mehmet Gönlübol, **a.g.e.**, s. 347.

politikanın yerini Kıbrıs'ın kendi kaderini tayin etmesi isteği almıştır. Bunun nedeni İngiltere'nin giderek adadaki statünün değişmesine razı olmaya başladığı düşüncesi olmuştur. Türkiye ayrıca BM'de kendi kaderini tayin ilkesi ile çelişen bir kararın çıkamayacağını da düşünmüştür. Bu yüzden Türkiye bu ilkeyi sonuna kadar götürerek iki toplumun kendi kaderlerini ayrı ayrı tayin etmesi yani adanın taksim edilmesini öngören bir çözümün uygulanmasını desteklemeye başlamıştır⁵³⁵.

BM'de Kıbrıs sorununa bir çözüm bulunamamış BM ilgili ülkelere sorunu aralarında görüşerek çözmelerini tavsiye etmiştir⁵³⁶. Bunda sonra 20 Mart 1957'de Paris'te NATO tarafından bir açıklama yapılmıştır⁵³⁷. Yapılan açıklamada NATO Genel Sekreteri'nin İngiltere, Türkiye ve Yunanistan temsilcilerine mektup gönderildiği ve Kıbrıs sorununun üç ülke arasında yapılacak görüşmelerle çözülmesi için arabuluculuk teklif edildiği belirtilmiştir. Teklife İngiltere ve Türkiye'nin olumlu cevap verdiği açıklanmıştır⁵³⁸.

Yunan temsilcisi ise 22 Mart 1957 tarihinde NATO Genel Sekreteri Lord Ismay'in teklifini reddetmiş ve Kıbrıs sorununun çözümü için İngiltere ile Kıbrıs halkı arasında müzakereler yapılması gerektiğini belirtmiştir⁵³⁹.

NATO'nun Aralık 1957'de Paris'teki toplantısında da Türkiye Başbakanı Menderes, Yunanistan Başbakanı Karamanlis ve İngiltere Dışişleri Bakanı Lloyd arasında Kıbrıs konusunun görüştükleri açıklanmıştır. Ancak bu görüşmede Kıbrıs konusuna bir çözüm bulunamamıştır. Menderes NATO toplantısı dönüşünde 24 Aralık 1957'de Ankara'da verdiği demeçte, NATO dayanışmasının üzerinde durmuş ve Kıbrıs hakkındaki görüşlerini, *“Kıbrıs meselesinin halli konusunda taksim teklifimizin de yapabileceğimiz fedakârlığın son haddini teşkil ettiğini ve bu manayı*

⁵³⁵ Faruk Sönmezoğlu, **a.g.m.**, s. 265.

⁵³⁶ Mehmet Gönlübol, **a.g.e.**, s. 355.

⁵³⁷ **Milliyet Gazetesi**, “NATO, Kıbrıs İçin Arabuluculuk Yapacak”, 21 Mart 1957, s. 1.

⁵³⁸ Mehmet Gönlübol, **a.g.e.**, s. 355.

⁵³⁹ **Ayın Tarihi**, Sayı 280, Mart 1957, s. 147.

taşıdığını karşımızdakilerin anlamalarını, buna inanmalarını beklemek hakkımızdır...” şeklinde ifade etmiştir⁵⁴⁰.

1957 yılından itibaren İngiltere’nin Kıbrıs politikasında belirgin bir yumuşama başlamıştır. ABD’nin de Kıbrıs konusunda Rum tezlerine yakın durması bütün dış politikasını ABD ve NATO ile iyi ilişkiler kurmak üzerine kuran Türkiye’de endişe yaratmıştır. 1958 yılının ilk aylarında kendi kendini yönetim fikrini esas alan Ford Planı gündeme gelmiştir. İki topluluğun bir arada yaşamasını öngören bu plan Türkiye tarafından reddedilmiştir. Aynı yılın yaz aylarında da taksim fikrine daha yakın olan Macmillan Planı ortaya atılmıştır. Ancak Yunanistan bu planı reddetmiştir. 1958 yılında Orta Doğu’da yaşanan olaylar dolaylı olarak Türkiye’nin Kıbrıs politikasını etkilemiştir. Irak’ta Batı yanlısı rejimin devrilmesi, ABD’nin Lübnan’a, İngiltere’nin de Ürdün’e asker çıkarmalarına yol açmıştır. Dış politikasının temelini NATO ve özellikle ABD’ye göre belirleyen Türkiye, bu dönemde NATO’nun olumsuz etkilenmemesi için Kıbrıs konusunda kendi tezlerinde ısrarcı olmamış olayın çözülmesi için oldukça anlayışlı davranmıştır⁵⁴¹.

NATO 1958 yılının eylül ve ekim aylarında Kıbrıs sorununa taraf olan üç ülke arasında bir kez daha arabuluculuk yapmaya çalışmıştır. Bu arabuluculuk teşebbüsünde İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasındaki görüşmelere Kıbrıs sorununa taraf olmayan bazı NATO üyelerinin de katılmasına ve görüşmelerin bu şekilde yapılmasına karar verilmiştir. Görüşmelere ABD ve Norveç’in katılması öngörülmüştür. Ancak Yunanistan, Türkiye’nin Norveç’in katılmasını geç onayladığını belirterek bu denemenin sonuçsuz kalmasına yol açmıştır. Çünkü Yunanistan Kıbrıs sorununun görüşmeler yoluyla değil self-determination ilkesinin ağır bastığı BM’de çözülmesini istemiştir⁵⁴².

1958 yılı Eylül ayında Kıbrıs Rum topluluğu lideri Başpiskopos Makarios BM koruyuculuğunda bağımsız Kıbrıs fikrini ortaya atmış ve bu fikir uluslararası alanda

⁵⁴⁰ Mehmet Gönlübol, **a.g.e.**, s. 355.

⁵⁴¹ Faruk Sönmezoğlu, **a.g.m.**, s. 266-267.

⁵⁴² Mehmet Gönlübol, **a.g.e.**, s. 363.

kabul görmeye başlamıştır. Türkiye bağımsız Kıbrıs fikrine temkinli yaklaşmıştır. Ancak sorunun biran önce görüşmeler yoluyla çözülmesi hususunda ABD'den baskı gören Türkiye, bağımsız Kıbrıs fikrini kabul etmek zorunda kalmış ve görüşmelere devam etmiştir. Bu durum karşısında Türkiye, Kıbrıs'taki Türkleri alelade bir azınlık statüsünden kurtarmak onları Kıbrıs'ın kurucu unsurlarında biri olarak kabul ettirmek ve adada enosisi engelleyecek bir garanti sistemini kurma fikrine yönelmiştir⁵⁴³.

Türkiye ile Yunanistan arasındaki temaslar uluslararası toplantılar vasıtasıyla sürmüştür. Yunanistan'ın Türkiye'nin Kıbrıs'ta asker bulundurmasına karşı çıkması Türk kamuoyunda hoş karşılanmamıştır. Hürriyet Gazetesi bu konu hakkında şunları yazmıştır: *“Yunanistan yine oyunbozanlığa başladı. Atina, Kıbrıs'ta Türk üssü ve askeri bulunması tekliflerini reddettiğini dün resmen açıkladı”*⁵⁴⁴.

5 Şubat 1959'da Türkiye ile Yunanistan arasında Zürih'te görüşmeler yapılmaya başlamıştır⁵⁴⁵. Görüşmelerin uzun sürmesi Türkiye ile Yunanistan'ın garanti konusunda anlaşamamalarından dolayı olmuştur. Hürriyet Gazetesi 7 Şubat 1959'da görüşmelerdeki temel konuyu, *Türkiye, stratejik emniyeti ve Kıbrıs Türklerinin hakları için kesin teminat istiyor*” şeklinde özetlemiştir⁵⁴⁶. Gazete 8 Şubat 1959 tarihli sayısında da garanti konusuna vurgu yapılmıştır: *“Zürih'te konuşulan tek mesele: Kıbrıs'ın ilhakına karşı garanti”*⁵⁴⁷. Aynı gazete 9 Şubat 1959 tarihli sayısında da Kıbrıs konusunda benzer ifadeler kullanmıştır: *“Başlıca ihtilaf konusu, Türkiye'nin ısrarla istediği askeri fiili garanti.”* Gazete ayrıca Kıbrıs Türklerinin görüşmelerden endişe duyduklarını belirtmiştir: *Kıbrıs Türkleri görüşmelerin varacağı neticeden endişeli. Rumları üstün hale getiren bir antlaşmayı kabul etmeyecekler...*⁵⁴⁸.

⁵⁴³ Faruk Sönmezoğlu, **a.g.m.**, s. 267.

⁵⁴⁴ **Hürriyet Gazetesi**, “Yunanistan Yine Oyun Bozanlığa Başladı”, 1 Şubat 1959, s. 1.

⁵⁴⁵ **Cumhuriyet Gazetesi**, “Türk-Yunan Görüşmeleri Dün Gece Zürih'te Başladı”, 6 Şubat 1959, s. 1.

⁵⁴⁶ **Hürriyet Gazetesi**, “İkili Kıbrıs Görüşmeleri Dün Başladı”, 7 Şubat 1959, s. 1.

⁵⁴⁷ **Hürriyet Gazetesi**, “Zürih'te Konuşulan Tek Mesele: Kıbrıs'ın İlhakına Karşı Garanti”, 8 Şubat 1959, s. 1.

⁵⁴⁸ **Hürriyet Gazetesi**, “Zürih'teki Kıbrıs Görüşmeleri Uzuyor” ve “Kıbrıs Türkleri Görüşmelerin Varacağı Neticeden Endişeli”, 9 Şubat 1959, s. 1.

Milliyet Gazetesi 8 Şubat 1959 tarihli sayısında Kıbrıs'ın Cumhuriyet olacağını söylemiş ve ayrıca Türkiye'nin garanti istediğini şöyle belirtmiştir: “...*İlhakı önlemek için üç devlete, askeri müdahale hakkı verilmesini istiyoruz*”⁵⁴⁹. Gazete 9 Şubat 1959 tarihli sayısında Kıbrıs'ta Türk askeri varlığı konusunun görüşmeleri uzattığını belirtmiştir⁵⁵⁰.

Konferans 11 Şubat 1959'da yapılan antlaşma ile sona ermiştir⁵⁵¹. Bu antlaşma, 17-19 Şubat tarihlerinde Londra'da yapılan görüşmeler sonunda imzalanan Londra Antlaşması ile İngiltere tarafından kabul edilmiştir. Londra Antlaşması'nı, İngiltere, Türkiye, Yunanistan adına Başbakanları, Kıbrıs Rum Topluluğu adına Makarios ve Kıbrıs Türk Halkı adına Dr. Fazıl Küçük imzalamıştır⁵⁵².

Hürriyet Gazetesi, Londra Antlaşması ile Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasına karar verildiğini ve kurulan devlette Türk askerlerinin bulunacağını belirtmiştir⁵⁵³. Milliyet Gazetesi de adanın ilhak veya taksimini engellemek için Türkiye, İngiltere ve Yunanistan arasında Garanti Antlaşması'nın imzalandığını duyurmuştur⁵⁵⁴.

TBMM, Londra Antlaşması'nı 4 Mart 1959 da onaylamıştır. Bu oylama sırasında muhalefet ile hükümet arasındaki fikir ayrılığı su yüzüne çıkmıştır. CHP antlaşmaya ret oyu vermiştir⁵⁵⁵. CHP lideri İnönü, anlaşmanın Enosis'i engellemek için etkili bir garantiye sahip olmadığını belirtmiştir⁵⁵⁶.

Zürih ve Londra antlaşmaları Kıbrıslı Türkler tarafından beğenilmemiştir. Gösteri yapan Kıbrıslı Türkler tepkilerini “*ya taksim ya ölüm*” sloganıyla ifade etmişlerdir. Buna karşın Rum tarafı ise antlaşmaları memnuniyetle karşılamıştır⁵⁵⁷. Türk Dışişleri

⁵⁴⁹ **Milliyet Gazetesi**, “Kıbrıs Cumhuriyet Oluyor”, 8 Şubat 1959, s. 1.

⁵⁵⁰ **Milliyet Gazetesi**, “Kıbrıs Konferansı'nda İki Pürüzlü Nokta Kaldı”, 9 Şubat 1959, s. 1.

⁵⁵¹ **Cumhuriyet Gazetesi**, “Kıbrıs Konferansı Anlaşma İle Sona Erdi”, 12 Şubat 1959, s. 1.

⁵⁵² Melek Fırat, **a.g.e.**, s. 58.

⁵⁵³ **Hürriyet Gazetesi**, “Kıbrıs Antlaşması Dün Resmen Açıklandı”, 24 Şubat 1959, s. 1.

⁵⁵⁴ **Milliyet Gazetesi**, “Kıbrıs Antlaşması Dün Açıklandı”, 24 Şubat 1959, s. 1.

⁵⁵⁵ **Hürriyet Gazetesi**, “Meclis Dün Kıbrıs Anlaşmasını Tasvip Etti”, 5 Mart 1959, s. 1.

⁵⁵⁶ **Cumhuriyet Gazetesi**, “Muhalefet Kıbrıs Anlaşmasını Reddetti”, 5 Mart 1959, s. 1.

⁵⁵⁷ **Cumhuriyet Gazetesi**, “Kıbrıs'ta, Türk Gençleri Londra Anlaşmasını Protesto Ettiler”, 21 Şubat 1959, s. 1.

Bakan Zorlu, “*İrkdaşlarımızın endişesine mahal yoktur*” açıklamasını yapmıştır. Oysa Makarios’un arkadaşı Papaz Emilianos ise ilhak için çalışacağını belirtmiştir⁵⁵⁸.

Zürih ve Londra antlaşmaları ile Kıbrıs’ın, Türkiye, İngiltere ve Yunanistan’ın garantörlüğünde bağımsız bir cumhuriyet olmasına, seçilecek Başkanın Rum yardımcısının Türk olmasına ve bunların kendi toplumları tarafında seçilmelerine karar verilmiştir. Zürih ve Londra antlaşmalarından sonra Kıbrıs’ta yeniden yapılanma başlamış sıkıyönetim kaldırılmış, kamplarda bulunanlar serbest bırakılmış, af ilan edilmiş, EOKA’nın silahları toplatılmış ve EOKA’nın lideri Grivas adadan uzaklaştırılarak Atina’ya gönderilmiştir. Devlet işlerinin düzenlenmesi için geçici bazı kurullar oluşturulmuş ve diplomatik yolla çözülmemiş olan bazı sorunları ortadan kaldırmak için kurulan bir komite de Londra’da çalışmalarını sürdürmüştür. İngiltere ile üs konusunda da uzlaşma sağlanmış ve 10 Ağustos 1960’da Kıbrıs Cumhuriyeti ilan edilmiştir⁵⁵⁹.

Londra Antlaşması dışında Kıbrıs Cumhuriyeti, İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında Garanti Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ile Kıbrıs Cumhuriyeti, bağımsızlığını ve ülke bütünlüğünü sürdürmeyi anayasasına bağlı kalmayı, herhangi bir devletle kısmen veya tamamen birleşmemeyi taahhüt etmiş, İngiltere, Türkiye ve Yunanistan’da bunu kabul ederek garanti etmişlerdir⁵⁶⁰. Ayrıca Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye ve Yunanistan arasında İttifak Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ile üç devlet ortak savunma için işbirliği yapmayı, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne karşı herhangi bir saldırıya ortak karşı koymayı taahhüt etmişlerdir. Bunun için 950 Yunan ve 650 Türk subay ve astsubaydan oluşan bir karargâh kurulması ve bu karargâhın Kıbrıs ordusunu eğitmesi öngörülmüştür⁵⁶¹.

Kıbrıs Cumhuriyeti’ni kuran düzenlemeler Türkiye açısından iki olumsuzluk getirmiştir. Bunlardan birincisi Türkiye için en uygun seçenek olan taksim planının

⁵⁵⁸ **Milliyet Gazetesi**, “Kıbrıs Anlaşması Geniş Akisler Yaptı”, 21 Şubat 1959, s. 1.

⁵⁵⁹ Cihat Göktepe, **a.g.m.**, s. 948.

⁵⁶⁰ Nazmiye Sivriservi, **a.g.e.**, s. 62.

⁵⁶¹ Melek Fırat, **a.g.e.**, s. 62-63.

uygulanmaması ikinci ise Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran antlaşmalara ve anayasaya uyulmasında Rumlara ne kadar güvenilebileceği olmuştur⁵⁶².

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra 1960 düzeninin sorunlar doğurduğu ortaya çıkmıştır. 1962 yılında bazı camilerde bombalar patlamış ve bu durum EOKA'nın eylemleri olarak görülmüştür. 1962 yılında Türkiye'ye gelen Makarios'un önerileri yaşanan sorunları daha da arttırmıştı. Rumların Türklere karşı giriştikleri sindirme ve yok etme politikalarının 1963 yılından itibaren artması üzerine İngiltere'nin çağrısı ile 15 Ocak 1964'te Londra'da bir toplantı yapılmıştır. Türk Topluluğu lideri Rauf Denktaş iki topluluğun birbirinden tamamen ayrılmalarını önermiş, Türkiye'de güvenlik için adadaki Türklerin belli bölgelerde toplanmasını istemiştir. İngiltere adada güvenliğin sağlanması için NATO kuvvetlerini kullanmayı önermiş ancak Makarios bunu ısrarla reddetmiştir. Londra Konferansı herhangi bir çözüm bulamadan sona ermiştir⁵⁶³.

Bir çözüm bulunamaması üzerine İngiltere Şubat 1964'te BM Güvenlik Konseyi'ne başvurmuştur⁵⁶⁴. Güvenlik Konseyi 4 Mart 1964'te Kıbrıs'a bir arabulucu ve BM Barış Gücü gönderilmesi kararını almıştır⁵⁶⁵. Adada şiddetin devam etmesi üzerine Türkiye BM kuvvetlerinin bir an önce Kıbrıs'a gelmesini istemiş ve BM Barış Gücü'nün adaya gelişi 27 Mart 1964'te tamamlanmıştır⁵⁶⁶.

ABD 1964 yılına kadar Kıbrıs meselesini endişe ile izlemiş ancak pek fazla karışmak istememiştir. ABD iki NATO müttefiki arasındaki meselenin karşılıklı görüşmeler yoluyla çözülmesini arzu etmiştir⁵⁶⁷. 1964 yılında BM Barış Gücü'nün Kıbrıs'a çıkmasından sonrada olaylar devam etmiştir. Artan şiddet üzerine Türkiye

⁵⁶² Nasuh Uslu, "Türk Tarafı Açısından Kıbrıs Sorununun Boyutları", **Türkiye'nin Dış Politika Gündemi, Kimlik, Demokrasi, Güvenlik**, s. 214, 216.

⁵⁶³ Faruk Sönmezoğlu, **a.g.m.**, s. 268-269.

⁵⁶⁴ **Cumhuriyet Gazetesi**, "Güvenlik Konseyi Kıbrıs Krizini Görüşmeye Başladı", 18 Şubat 1964, s. 1.

⁵⁶⁵ **Milliyet Gazetesi**, "Konsey, Beşli Tasarıyı Kabul Etti", 5 Mart 1964, s. 1.

⁵⁶⁶ Melek Fırat, **a.g.e.**, s. 129.

⁵⁶⁷ Bünyamin Bozkurt, **Türkiye-Amerika İlişkileri (1960-1971)**, (Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türkiye Tarihi Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2006, s. 120.

Kıbrıs'a müdahale etmeye karar vermiş bunu da ABD'ye bildirmiştir. ABD müdahale fikrine karşı çıkmış, ABD Başkanı Johnson, İnönü'ye sert ifadeler içeren bir mektup göndermiştir. ABD ve İngiltere'nin tavrının olumsuz oluşu Türkiye'yi Kıbrıs'a müdahale etmekten alıkoymuştur⁵⁶⁸.

ABD, Türkiye ile Yunanistan arasındaki Kıbrıs meselesine, NATO'ya zarar vereceğini düşündüğünden, daha baştan olumsuz yaklaşmıştır. Kıbrıs'ın NATO'nun kontrolü altındaki bir devletin kontrolü altında kalmasını arzu etmiş çıkacak antlaşmazlıklar sonucunda Sovyetler Birliği'nin Kıbrıs'ta güç kazanabileceğinden endişe etmiştir⁵⁶⁹.

Türkiye'nin adaya müdahale isteğine karşı ABD Başkanı Johnson 5 Haziran 1964 tarihinde İnönü'ye gönderdiği mektupta Kıbrıs konusunda şunları belirtmiştir:

*“...Türkiye, NATO içindeki ülkelerin tam bir onayına ve anlayışına sahip olmadan, Sovyetler Birliği'nin işe karışmasına yol açacak bir adım atarsa NATO ülkeleri, Türkiye'yi Sovyetler Birliği'ne karşı korumak konusunda bir zorunluluk olup olmadığını düşünme olanağı bulamamışlardı... Size bütün içtenliğimle belirtmeliyim ki, Birleşik Amerika, bugünkü koşullar altında Kıbrıs'a yapılacak bir Türk askeri eyleminde Amerika'nın verdiği askeri araç ve gereçlerin kullanılmasına izin veremez.”*⁵⁷⁰

Johnson, bunun dışında ABD ile Türkiye arasında 1947 de yapılan yardım anlaşması gereğince verilen silahların veriliş amacı dışında kullanılmasının ABD onayına bağlı olduğunu belirtmiştir⁵⁷¹. Ayrıca ABD Başkanı Johnson, Sovyetler Birliği dışında düşman devlet bulunmadığını ifade etmiştir. Johnson, Sovyetler Birliği dışında bir devlet Türkiye'nin haklarına saldırıda bulunursa ve bu devlet NATO üyesi ise Türkiye'nin ona karşı güç kullanmaması gerektiğini belirtmiştir. Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahaleden vazgeçmesinde ABD'nin baskısı kadar harekât

⁵⁶⁸ Cihat Göktepe, “Türkiye, İngiltere ve NATO”, **Türkler**, Cilt 17, s. 114.

⁵⁶⁹ Sayim Türkman, **a.g.e.**, s. 232.

⁵⁷⁰ Emre Kongar, **a.g.e.**, s. 466.

⁵⁷¹ Cüneyt Arcayürek, **a.g.e.**, s. 334-335.

için gerekli deniz ve hava araçlarının yeterli olmaması da etkili olmuştur⁵⁷². Aynı zamanda Sovyetler Birliği de gönderdiği mesajda Türkiye'yi çözüm için silah kullanmamaya davet etmiştir⁵⁷³.

Kıbrıs sorunu Türkiye'ye, Batı uygarlığının tarihsel dostu Yunanistan ile sorunlar yaşadığı zaman Batı dünyasının kendisini ne kadar yalnız bıraktığını öğrenme fırsatı sağlamıştır. Bu nedenle Türkiye 1964-1965 yıllarında dış politikasını yeniden gözden geçirmiş ve komşularıyla olan ilişkilerini Kıbrıs meselesini göz önüne alarak şekillendirmiştir. Batı ile dostluk, ABD ile ilişkiler ve NATO kamuoyu, siyasi partiler ve hükümet tarafından sorgulanmıştır⁵⁷⁴. ABD tarafından yalnız bırakılan Türkiye güvenliğini sadece NATO'ya bağlamanın ne kadar tehlikeli sonuçlar doğurduğunu da öğrenmiştir⁵⁷⁵.

1964-1965 yıllarında Türkiye ile Sovyetler Birliği ilişkileri önemli ölçüde düzelmiştir. 1964 yılı sonunda Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin Moskova'yı ziyaret etmiş ardından Mayıs 1965'de Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı Gromiko Türkiye'ye gelmiş ve daha sonra 1965 yılı Ağustos ayında Başbakan Suat Hayri Ürgüplü Sovyetler Birliği'ne gitmiştir. Aynı tarihlerde Türkiye'nin Batı ile ilişkileri de soğumaya başlamıştır. Türkiye ABD tarafından ortaya atılan Çok Taraflı Kuvvet'e katılmamış ve NATO'nun Türk ordusunun sayısını artırma isteğini reddetmiştir. Kamuoyunda da Batı'ya tepki oluşmuştur. Basın, Batı ile ilişkilerin ne kazandırıp ne kaybettirdiğini tartışmaya başlarken halk arasında Amerikan karşıtlığı artmaya başlamıştır. Türkiye ayrıca Ortadoğu devletleri ile olan ilişkilerini de geliştirmeye çalışmış ve bu sayede Kıbrıs konusunda destek bulmayı ummuştur. Türkiye'yi politika değişikliğine iten olay Kıbrıs konusunda Batı devletlerinin tavrı ve özellikle Johnson Mektubu olmuştur. Türkiye ABD'nin NATO'yu Sovyetler Birliği Amerikan çıkarlarını tehdit ettiği zaman kullanmak için kurduğunu

⁵⁷² Hikmet Özdemir, "Siyasal Tarih 1960-1980", **Yakınçağ Türkiye Tarihi 1908-1980**, Cilt 1, MMP Baskı, İstanbul 1989, s. 285.

⁵⁷³ İbrahim Artuç, **Kıbrıs'ta Savaş ve Barış**, Kastaş Yayınları, İstanbul 1989, s. 86.

⁵⁷⁴ Emre Kongar, **a.g.e.**, s. 466.

⁵⁷⁵ Bünyamin Bozkurt, **a.g.e.**, s. 135.

düşünmeye başlamıştır. Buda Türkiye’yi dış politikasını yeniden şekillendirmeye itmiştir⁵⁷⁶.

1964 Kıbrıs olayları Türkiye ile Yunanistan arasında sorun yaratmış ve bu durum NATO içinde de sorun olmuştur. Kıbrıs bunun dışında Türkiye-ABD ve Yunanistan-ABD ilişkilerini de etkilemiştir. Sovyetler Birliği de NATO içindeki soruna kayıtsız kalmamıştır. Sovyetler Birliği, NATO kontrolündeki Doğu Akdeniz’de bağımsız ve NATO planlarına karşı bir Kıbrıs Devleti olmasını istemiş ve Makarios’a destek vermiştir. Sovyetler Birliği Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduğu andan itibaren bu devletle yakın ilişkiler kurmuştur⁵⁷⁷.

Türkiye’de bulunan Rauf Denktaş ve arkadaşları 1967 yılı Ekim ayında gizlice Kıbrıs’a girerken Rum polisi tarafından yakalanmıştır. Bu olay Türkiye ile Rumlar arasında yeni bir kriz yaratmıştır. Denktaş adaya bir daha gizlice girmeme sözü vererek Türkiye’ye dönmüş ve konu kapanmıştır⁵⁷⁸.

Bu sırada Kıbrıs’a gelen Grivas’ın teşkilatlandığı Rum Milli Muhafız Kuvvetleri, 15 Kasım 1967 tarihinde Türklerin yaşadığı köylere saldırmışlardır⁵⁷⁹. 16 Kasım günü TBMM, Türk Hükümetine Kıbrıs’a müdahale hakkı tanıyan yasayı onaylamıştır⁵⁸⁰. Türkiye ayrıca Yunanistan’a bir nota vermiştir⁵⁸¹.

Bu karardan sonra İskenderun’da çıkarma birliği hazırlanmış ve Türk donanması İskenderun’da toplanmıştır. Türkiye çıkarma niyetini Yunanistan’a ve diğer dost ülkelere bildirmiştir. Türkiye, çıkarmanın iptali için saldırıların durdurulmasını Girvas ve adada olan Yunan askerlerinin Kıbrıs’tan ayrılmasını istemiştir. 18 Kasım’da Türk uçakları Kıbrıs üzerinde alçak uçuş yapmışlardır. Sovyetler Birliği yayın organı Pravda, Türkiye ile Sovyetler Birliği ilişkilerinin değişmesinden sonra

⁵⁷⁶ Mehmet Gönlübol, **a.g.e.**, s. 330-332.

⁵⁷⁷ Melek Fırat, **a.g.e.**, s. 142.

⁵⁷⁸ Faruk Sönmezoglu, **a.g.m.**, s. 272.

⁵⁷⁹ **Cumhuriyet Gazetesi**, “Kıbrıs’ta Kanlı Çarpışmalar Oldu”, 16 Kkasım 1967, s. 1.

⁵⁸⁰ **Cumhuriyet Gazetesi**, “Hükümete Silahlı Kuvvet Kullanma Yetkisi Verildi”, 18 Kasım 1967, s. 1.

⁵⁸¹ **Milliyet Gazetesi**, “Hükümet Savaş Yetkisi Aldı, Yunanistan’a Nota Verildi”, 18 Kasım 1967, s.

19 Ağustos 1967’de Kıbrıs’ta yaşanan olayları bu kez; “*Yunanlı diktatörlerin Amerikalı emperyalistlerden emir aldığı aşikârdır*” şeklinde değerlendirmiştir. Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunu çözmek için ABD Başkanı Johnson özel temsilcisi Cyrus Vance’i bölgeye göndermiş ve BM’de gerginliği önlemek için harekete geçmiştir. Ancak Türkiye öne sürdüğü şartlarda ısrar etmiş bunun üzerine ABD’nin de etkisiyle Yunanistan geri adım atmış antlaşmalar dışında Kıbrıs’a gönderdiği kuvvetlerini geri çekeceğini bildirmiştir⁵⁸².

28 Aralık 1967 tarihinde Geçici Kıbrıs Türk Yönetimi kurulmuştur⁵⁸³. Bu yönetimin 1960 Anayasası’nın tam olarak uygulanabileceği ortam oluşana kadar süreceği açıklanmıştır. Bu yönetimin başına Dr. Fazıl Küçük geçmiş yardımcısı da Rauf Denктаş olmuştur⁵⁸⁴.

Bu dönemde Türkiye’nin Kıbrıs konusundaki politikası değişmiştir. Türkiye artık Kıbrıs’ta statünün koruması yerine bir federasyon kurulmasını ve Türk topluluğun bir otonomi oluşturması fikrini savunmaya başlamıştır. Türkiye ayrıca Kıbrıs konusunu Türkiye-Yunanistan arası bir sorun haline getirerek Makarios’u sadece Rum topluluğunun lideri konumuna indirgemeye çalışmıştır. Sorunun çözümü için Kıbrıs toplulukları arasında ilk görüşme Haziran 1968’de Beyrut’ta yapılmıştır. Bu görüşmelerde Türk Topluluğunu Rauf Denктаş Rumları Glafkos Klerides temsil etmiştir. Bu görüşmelerden bir sonuç alınamamış bunun üzerine BM Genel Sekreteri görüşmelere Türkiye ile Yunanistan’ın da katılmasını istemiştir. Ancak Kıbrıs’ta uygulanacak Anayasa üzerinde yoğunlaşan sorunlar nedeniyle görüşmeler sonuçsuz kalmıştır⁵⁸⁵.

1967 Kıbrıs sorunundan sonra Makarios ile Yunanistan arasında sorunlar başlamıştır. Yunan askerlerinin Kıbrıs’tan ayrılmasıyla Makarios, kendisi için tehdit oluşturan bir kuvvetten kurtulmuştur. Buna karşın Yunanistan Makarios’tan kurtulmak için gizli faaliyetlerini arttırmış hatta suikast bile düzenlemiştir.

⁵⁸² Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 954.

⁵⁸³ **Cumhuriyet Gazetesi**, “Kıbrıs’ta Geçici Türk Yönetimi İlan Edildi”, 30 Aralık 1967, s. 1.

⁵⁸⁴ **Milliyet Gazetesi**, “Kıbrıs’ta Geçici Türk Yönetimi Kuruldu”, 30 Aralık 1967, s. 1.

⁵⁸⁵ Faruk Sönmezoğlu, **a.g.m.**, s. 272-273.

Yunanistan baskısından kurtulan Makarios ise hem dış politikada daha bağımsız bir çizgi izlemiş hem de Kıbrıs'ı dış etkilere kurtarmak için Türk Topluluğu ile görüşmeler yürütmüştür. Türkiye bu dönemde Yunanistan ile Makarios arasındaki gerginlikten yeterince faydalanamamıştır. Türkiye, Makarios ile ilişkileri geliştirmek yerine Yunanistan ile iyi ilişkiler kurmayı denemiştir. Ancak bu tercih Kıbrıs konusunda herhangi bir olumlu sonuç doğurmamıştır⁵⁸⁶.

Yunanistan ile Makarios arasında gerginlik devam ederken, 2 Temmuz 1974 tarihinde Yunanistan Cumhurbaşkanı General Ghizikis'e bir mektup yollayan Makarios, bu mektupta kendisinin vali değil devlet başkanı olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda EOKA-B militanların önemli bir bölümünün yakalanması için harekete geçmiştir. Bu hareket Kıbrıs'ı Yunanistan'a katma zamanını geldiğini düşünen ve Makarios'u, Enosis için engel gören Yunanistan Cuntasını harekete geçirmiştir. 15 Temmuz'da Yunanistan'ın desteği ile darbe yapılmış ve Cumhurbaşkanlığına Nikhos Sampson getirilmiştir. Makarios ise kaçarak hayatta kalmayı başarmıştır⁵⁸⁷.

Bu darbe Türkiye'de tepki ile karşılanmıştır. Hürriyet Gazetesi darbeyi “*Yunan subayları kanlı bir darbe sonunda Makarios'u devirdi*” manşeti ile duyurmuştur⁵⁸⁸. Milliyet Gazetesi de olayı, “*Yunan subaylarının yönetimindeki Ulusal Muhafız Gücü, beklenen komployu yaptı. Kıbrıs'ta darbe oldu. Makarios'un akıbeti meçhul*” şeklinde duyurmuştur⁵⁸⁹. Cumhuriyet Gazetesi darbeyi “*Atina, Kıbrıs'ta Yunan Cumhuriyeti İlan Etti*” manşeti ile duyurmuştur. Gazete ayrıca Türkiye'nin Kıbrıs'taki darbeyi Yunan müdahalesi olarak saydığını da belirtmiştir⁵⁹⁰. Afyon'da konuşan Başbakan Ecevit; “*...kimse Kıbrıs'ta Türk haklarına el sürmeye kalkmasın*” demiştir. Rauf Denktaş'ta; “*Adolf Hitler, İsrail'e Cumhurbaşkanı olamazsa, Sampson'da böyle bir göreve getirilemez*” diyerek darbeyi protesto etmiştir. 16

⁵⁸⁶ Melek Fırat, **a.g.e.**, s. 228.

⁵⁸⁷ Galip Alçitepe, “Kıbrıs Bunalımı ve Barış Harekâtı (1963-1974)”, **Türkler**, Cilt 17, s. 120.

⁵⁸⁸ **Hürriyet Gazetesi**, “Yunan Subaylar Kanlı Bir Darbe Sonunda Makarios'u Devirdi”, 16 Temmuz 1974, s. 1.

⁵⁸⁹ **Milliyet Gazetesi**, “Yunan Subaylarının Yönetimindeki Ulusal Muhafız Gücü Beklenen Komployu Yaptı”, 16 Temmuz 1974, s. 1.

⁵⁹⁰ **Cumhuriyet Gazetesi**, “Atina, Kıbrıs'ta Yunan Cumhuriyeti İlan Etti”, 16 Temmuz 1974, s. 1.

Temmuz gecesi toplanan Milli Güvenlik Kurulu, Başbakana İngiltere ile görüşme ve savaşa hazırlık için tam yetki vermiştir. 17 Temmuz'da Londra'ya giden Ecevit, İngiltere başbakanı Harold Wilson ve Dışişleri Bakanı James Callaghan ile görüşmüş ancak bir sonuç alamamıştır. Türkiye 19 Temmuz 1974'te Kıbrıs'a çıkmaya kara vermiş ve Bakanlar Kurulu kararı Genelkurmay Başkanlığı'na göndermiştir⁵⁹¹.

Türkiye'nin adaya müdahale kararı almasında, Johnson Mektubu olayından sonra Türkiye'de salt Batı yanlısı siyasetin değişmeye başlaması ve Batı dünyasının Yunanistan'a yakın davranması yüzünden Kıbrıs sorununun görüşmeler yolu ile çözülebileceğine olan inancın ortadan kalkması etkili olmuştur. Ayrıca Türkiye 1974 tarihinde artık ordusunun bazı ihtiyaçlarını kendisi temin edecek kapasiteye ulaşmıştır. Nitekim çıkarma gemilerini Türkiye kendisi temin etmiştir⁵⁹².

Aynı gün BM'de konuşan Makarios; *“Darbe, Yunanistan'daki askeri rejim tarafından planlanmış ve Rum Milli Muhafız Ordusu içindeki Yunan subayları tarafından gerçekleştirilmiştir. Yunanistan'daki askeri rejim, Kıbrıs'ın bağımsızlığını acımasızca katletmiş, kendi diktatörlük sistemini Kıbrıs'a yaymıştır”* sözleri ile Yunanistan'ı suçlamıştır⁵⁹³.

NATO'da Kıbrıs'taki darbeye karşı çıkmıştır. NATO, darbeye karışan Yunan subayların Kıbrıs'tan ayrılmalarını ve Makarios'un yeniden devletin başına geçmesini istemiştir⁵⁹⁴.

Yapılan uluslararası görüşmelerden bir sonuç çıkmaması üzerine 20 Temmuz 1974'de Birinci Kıbrıs Barış Harekâtı başlamıştır. Ecevit olayı *“Kıbrıs'tayız”* sözü ile ilan etmiştir⁵⁹⁵. Denktaş çıkarmayı şu şekilde değerlendirmiştir: *“Gecikmeyle de olsa evvela derinden top sesleri gelmeye başladı, sonra arkasından uçakların paraşütçüleri indirmeye başladıkları görüldü. O an, etrafımda olanların kapanıp,*

⁵⁹¹ Cihat Alçitepe, **a.g.m.**, s. 120.

⁵⁹² İlber Ortaylı, **Cumhuriyet'in İlk Yüzyılı 1923-2023**, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, s. 222.

⁵⁹³ Galip Alçitepe, **a.g.m.**, s. 120.

⁵⁹⁴ **Milliyet Gazetesi**, “NATO: Darbeci Subaylar Çıkmalı, Makarios, Devletin Başına Geçmeli”, 18 Temmuz 1974, s. 1.

⁵⁹⁵ **Cumhuriyet Gazetesi**, “Türk Ordusu Kıbrıs'ta”, 20 Temmuz 1974, s. 1.

*toprağı öptüklerine ve şükürler olsun dediklerine tanık oldum”*⁵⁹⁶. Ecevit Ankara Radyosu’nda yaptığı açıklamada; *“Biz savaş için değil, barış için, yalnız Türklere değil, Rumlara da barışı getirmek için adaya geliyoruz”* demiştir⁵⁹⁷.

Hürriyet Gazetesi 21 Temmuz 1974’tarihli sayısında Kıbrıs Harekâtını, *“Bugün bayramdır, evlerinize bayrak asın. Lefkoşa düştü. Mehmetçik adanın içine doğru ilerliyor. Yunanistan’da isyan çıktı”* ve *“Havadan ve denizden dalga dalga inen askerlerimize Rumlar beyaz bayrak çekerek teslim oluyorlar”* şeklinde duyurmuştur⁵⁹⁸. Cumhuriyet Gazetesi 21 Temmuzda Türk Ordusunun Kıbrıs’ta hâkimiyeti ele geçirdiğini belirtmiştir⁵⁹⁹.

Avrupa basını Türkiye’nin Kıbrıs’a müdahalesine olumsuz yaklaşmamıştır. Fransız Le Monde Gazetesi Kıbrıs Barış Harekâtını, *“Makarios devrildiği sırada ortak bir tutum tatbik edilseydi, Türkiye’nin müdahalesine lüzum kalmayacaktı”* sözleri ile değerlendirmiştir. Fransız Combat Gazetesi, Türkiye’nin soydaşlarını kurtarmak için NATO’yu göz ardı edebildiğini belirtmiştir. Hür Avrupa Radyosu olayı, *Cuntanın silahı geri tepti, oyun bozuldu”* şeklinde duyurmuştur. Yugoslav, Macar ve Çek Radyoları da *“Cuntanın Kıbrıs’a uzanan kanlı eli kesildi”* şeklinde yayın yapmışlardır⁶⁰⁰.

Bu müdahale üzerine Yunanistan’da toplanan Bakanlar Kurulu savaş kararı almış ve Kıbrıs Rum Dışişleri Bakanlığı da BM Güvenlik Konseyi’ni toplantıya çağırmıştır⁶⁰¹.

22 Temmuz’da saat 13’de Girne Türkiye’nin eline geçmiş ve Türkiye saat 16’da BM Güvenlik Konseyi’nin ateşkes çağrısına uyacağını açıklamıştır⁶⁰². Başbakan

⁵⁹⁶ Galip Alçitepe, **a.g.m.**, s. 121.

⁵⁹⁷ **Hürriyet Gazetesi**, “Bu Dava Bitmeli”, 20 Temmuz 1974, s. 1.

⁵⁹⁸ **Hürriyet Gazetesi**, “Bugün Bayramdır, Evlerinize Bayrak Asın” ve “Zafer, Zafer”, 21 Temmuz 1974, s. 1.

⁵⁹⁹ **Cumhuriyet Gazetesi**, “Ordumuz Kıbrıs’ta Duruma Hakim Oldu”, 21 Temmuz 1974, s. 1.

⁶⁰⁰ İbrahim Artuç, **a.g.e.**, s. 249.

⁶⁰¹ **Halkın Sesi Gazetesi**, 20 Temmuz 1974, s. 1.

⁶⁰² Galip Alçitepe, **a.g.m.**, s. 121.

Ecevit; *Artık kimse Kıbrıs'ta Türk'ün hakkına dokunamaz*" demiş, Kıbrıs'tan çıkmamız istenirse sorusuna; *"Bunu kimse düşünemez"* şeklinde cevap vermiştir⁶⁰³.

23 Temmuz'da Sampson istifa etmiş ve yerine Meclis Başkanı Glafkos Klerides getirilmiştir. Yunanistan'da da yönetimi elinde tutan cunta ülke idaresini sivillere bıraktığını açıklamıştır⁶⁰⁴. Hürriyet Gazetesi bu olayı, *"Bir vurduk iki cunta devirdik"* sözleri ile değerlendirmiştir⁶⁰⁵.

Feridun Cemal Erkin Milliyet Gazetesi'ndeki yazısında Kıbrıs çıkarmasının saldırı karşısında barışı korumak için yapıldığını belirtmiş ve Kıbrıs'ta kurulacak yeni düzen hakkında şu tavsiyelerde bulunmuştur:

*"...Yeni rejimde belli başlı iki hedefimiz olacaktır. 1-Soydaşlarımızın mazide maruz kaldıkları tecrübelerden masun olarak bundan böyle can ve mal güvenliği içinde yaşamalarını sağlayacak köklü tedbirler almak. 2-Türkiye'nin güvenliğini ve ikmal limanlarını masun tutacak hükümleri temin etmek. ...Rumların şimdiye kadar Enosis'e şaşmadan bağlandıkları gibi, bizimde nihai hedefimizi ve buna göre planımızı evvelden çizerek müzakerelere katılmamızda hem lüzum hem de yarar vardır..."*⁶⁰⁶.

Sorunun çözümü için İngiltere, Türkiye ve Yunanistan Dışişleri Bakanları Cenevre'de toplanmışlardır. Türkiye bu toplantıda Kıbrıs'ta iki ayrı halk olduğunu ve ancak federasyon tarzında bir devlet kurulabileceğini belirtmiştir. 25-30 Temmuz arası devam eden görüşmeler sonunda Cenevre Bildirisi imzalanmıştır. Kıbrıs'ta anayasal düzeni kurmak için yapılan ikinci konferansta Türkiye coğrafi esasa dayalı federatif bir sistem istemiştir. 12-14 Ağustos arası yapılan görüşmeler sonuçsuz kalmıştır⁶⁰⁷.

⁶⁰³ **Milliyet Gazetesi**, "Ecevit; Artık Kimse Kıbrıs'ta Türk'ün Hakkına Dokunamaz", 23 Temmuz 1974, s. 1.

⁶⁰⁴ Galip Alçitepe, **a.g.m.**, s. 121.

⁶⁰⁵ **Hürriyet Gazetesi**, "Lefkoşa Havaalanını Bugünlerde Trafığe Açacağız", 25 Temmuz 1974, s. 1.

⁶⁰⁶ Feridun Cemal Erkin, "Kıbrıs İçin Şimdi Ne yapmalıyız?", **Milliyet Gazetesi**, 24 Temmuz 1974, s. 2.

⁶⁰⁷ Faruk Sönmezoğlu, **a.g.m.**, s. 274.

Rum tarafının daha önce anlaşılan şartları yerine getirmemesi üzerine Türk Silahlı Kuvvetleri 14 Ağustos'ta harekete geçmiş ve İkinci Barış Harekâtı başlamıştır⁶⁰⁸. Aynı gün NATO, ABD ve İngiltere, Türkiye'nin Kıbrıs'taki harekâtına müdahale etmeyeceklerini açıklamışlardır⁶⁰⁹. Yine aynı gün Lefkoşa Havaalanı ele geçirilmiştir. Bu sırada EOKA-B mensubu militanlar Atlılar Köyü'ndeki Türkleri öldürmüşlerdir. Türk birliklerinin harekâtı üzerine Yunanistan ve İngiltere BM Güvenlik Konseyi'ni toplantıya çağırmışlardır. Güvenlik Konseyi, kabul ettiği 357 sayılı kararla tarafları ateşkese davet etmiştir. Bu sırada Yunanistan'da kurulan Konstantin Karamanlis Hükümeti, Yunanistan'ın, NATO'nun askeri kanadından çekildiğini açıklamıştır. BM Güvenlik Konseyi 358, 359 ve 360 sayılı kararlarla tarafları yine ateşkese çağırmıştır⁶¹⁰.

Rumlar Kıbrıs'ta Türklere yaptıkları saldırılar dışında ABD elçiliğini yakmışlar ve ABD Elçisini öldürmüşlerdir⁶¹¹. Rumların, Türklere saldırıları karşısında Ecevit, *“Türkiye zulme ve katliama daha fazla tahammül etmeyecektir”* demiştir⁶¹².

Kıbrıs'taki Türk katliamı, Türk basınında öfke ile karşılanmıştır⁶¹³. Ancak Kıbrıs'ta yaşananlar Türk basını ile sınırlı kalmamış dünyanın da dikkatini çekmiştir. İngiliz The Sun gazetesi muhabiri olayı gazetesine şu şekilde aktarmıştır: *“Muratağa faciasını gördüm. Bu çeşit vahşiyane hareketlerin yorumlanması çok değişik oluyor. Ancak Muratağa'da vahşice bir cinayet işlendiğinden başka ne söylenebilir. Rumlar ile Yunanlıların yaptıkları bir alçaklıktır.”* BM Barış Gücü Temsilcisi Lars Hakanson da olayı, *“Ömrüm boyunca böyle bir facia, böyle bir barbarlıkla karşılaşmadım. Hayatımda böyle bir şey görmedim”* sözleri ile değerlendirmiştir⁶¹⁴.

⁶⁰⁸ **Milliyet Gazetesi**, “Lefkoşa Sarıldı, Magosa'ya Varıldı”, 15 Ağustos 1974, s. 1.

⁶⁰⁹ **Cumhuriyet Gazetesi**, “NATO, Amerika ve İngiltere Kıbrıs'taki Askeri Harekatımıza Karışmayacaklarını Açıkladılar”, 15 Ağustos 1974, s. 1.

⁶¹⁰ Galip Alçitepe, **a.g.e.**, s. 121.

⁶¹¹ **Milliyet Gazetesi**, “Rumlar, Kıbrıs'taki ABD Elçisini Öldürdü”, 20 Ağustos 1974, s. 1.

⁶¹² **Cumhuriyet Gazetesi**, “Kıbrıs'ta Atlılar Türk Köyü Halkı Katledildi”, 21 Ağustos 1974, s. 1.

⁶¹³ **Cumhuriyet Gazetesi**, “Rumlar 57 Türkü Öldürüp Gömdü”, 21 Ağustos 1974, s. 1. Ve **Milliyet Gazetesi**, “Katliam: Rumlar 57 Türk Köylüsünü Öldürdü”, 21 Ağustos 1974, s. 1.

⁶¹⁴ İbrahim Artuç, **a.g.e.**, s. 320-321.

Türk kuvvetleri Güzelyurt ve Mağusa'ya girdikten sonra Başbakan Ecevit harekâtın amacına ulaştığını ve Türkiye'nin ateşkesi kabul ettiğini duyurmuştur⁶¹⁵. Böylece Kıbrıs'ın yüzde 40'ı Türkiye'nin kontrolüne geçmiştir⁶¹⁶. Ecevit ikinci harekâtı; “*coğrafi esasa dayalı iki muhtar devletten kurulu federal Kıbrıs Devleti'nin temelleri atılmıştı*” sözleri ile değerlendirmiştir⁶¹⁷.

Sovyetler Birliği kendisi ile iyi ilişkilere sahip olan Makarios'un darbe ile düşürülmesinden hoşnut olmamış, darbeyi Atina'nın yaptırdığını belirtmiş, Yunanistan'ın askerlerini Kıbrıs'tan çekmesini ve ABD, Yunanistan ve Türkiye'nin gelişmeleri sakim bir şekilde beklemelerini istemiştir⁶¹⁸. Sovyetler Birliği, “*Yunan Hükümeti darbenin sorumluluğundan kurtulamaz*” demiştir⁶¹⁹. Sovyetler Birliği, Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesine tepki göstermemiş, müdahaleden sonra Kıbrıs'ın eski haline döneceğini ve yönetime yeniden Makarios'un geleceğini ummuştur. Türkiye'nin Kıbrıs'ta ikinci harekâta başlaması da Sovyetler Birliği'nde herhangi bir etki yaratmamıştır. Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadından çekilmesi ise Sovyetler Birliği tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Bu tarihten sonra Sovyetler Birliği, Yunanistan ile ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır. Sovyetler Birliği ile Türkiye arasında ise Kıbrıs konusunda fikir ayrılığı çıkmıştır. Sovyetler Birliği, adada iki milletin varlığını kabul etmekle beraber tek devletin olmasını tercih etmiş ve Türkiye'nin, taksim fikrine karşı çıkmıştır. Sovyetler Birliği adanın Makarios tarafından yönetilmesini ve böylece Kıbrıs'ın NATO'dan uzak durmasını istemiştir⁶²⁰.

Kıbrıs meselesinin çözümü için görüşmeler yapılırken Yunanistan başbakanı Karamanlis, “*Yunanistan kendisini Enosis'e ulaşacak ulusal bir mücadeleye adanmıştır*” demiştir⁶²¹. Karamanlis böylece Yunanistan'ın niyetini en açık şekilde ifade etmiştir. Ancak Yunanistan'ın bu tutumu sonradan değil daha Kıbrıs

⁶¹⁵ **Milliyet Gazetesi**, “3 Gün Savaşı başarıyla Bitti”, 17 Ağustos 1974, s. 1.

⁶¹⁶ **Cumhuriyet Gazetesi**, “Kıbrıs'ın Yüzde 40'ı Kontrolümüzde”, 18 Ağustos 1974, s. 1.

⁶¹⁷ Galip Alçitepe, **a.g.m.**, s. 121.

⁶¹⁸ **Hürriyet Gazetesi**, 18 Temmuz 1974, s. 1.

⁶¹⁹ **Milliyet Gazetesi**, “Moskova: Yunan Subayları Kıbrıs'ı Boşaltmalıdır”, 18 Temmuz 1974, s. 1.

⁶²⁰ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 962-963.

⁶²¹ **Cumhuriyet Gazetesi**, “Karamanlis: Tek Hedefimiz Enosis”, 26 Ağustos 1974, s. 1.

meselesinin en başından beri aynı olmuştur. Maakrios Rum Başpiskoposluğuna getirilince amacını, *Kutsal yemini ederim ve derim ki, milli özgürlüğümüzün doğuşuna dek çalışacağım ve Kıbrıs'ı anamız Yunanistan'a bağlamak olan siyasetimizden asla vazgeçmeyeceğim*” sözleri ile ifade etmiştir. Grivas'ta yayınladığı anılarında EOKA'daki faaliyetlerini şöyle değerlendirmiştir: *“Silahlı mücadeleyi başlatmam için 26 Ekim 1954'de Ayios Gedryieos teknesi ile içinde silah ve mühimmat olduğu halde Kıbrıs'a hareket ettim... Arkadan Yunanistan, Kıbrıs'a bol miktarda silah ve mühimmat göndermeye devam etti”*⁶²².

Türkiye'nin Kıbrıs'taki ikinci harekâtı Amerikan kamuoyunda tepki yaratmıştır. Yunan lobisinin de etkisiyle 17 Aralık 1974'te ABD Senato'sunda ve 18 Aralık'ta da Temsilciler Meclisi'nde 5 Şubat 1975'te başlamak üzere silah ambargosu kabul edilmiştir⁶²³.

Silah ambargosu Türkiye'de tepkiyle karşılanmıştır. Dışişleri Bakanı Melih Esenbel, bu ambargo kararının Kıbrıs görüşmelerini olumsuz etkileyeceğini belirtmiştir. Esenbel ayrıca Rumların, ABD Senatosu'na güvenerek çözüm önerilerini reddedeceklerini söylemiştir⁶²⁴.

4 Şubat günü yapılan Milli Güvenlik Kurulu toplantısından sonra yayınlanan bildiride silah ambargosu kararı, *“ABD Kongresi her bakımdan çok ağır bir yanılğı içerisinde”* sözleri ile eleştirilmiştir⁶²⁵.

TBMM'de yapılan görüşmeler sırasında Başbakan Sadi Irmak, *“Ne Rumlara ne Yunanlılara ne de Amerikalılara verecek tavizimiz yok”* demiştir⁶²⁶.

CHP lideri Ecevit, *“Karar NATO ortak güvenlik kavramının tümüyle yeniden ele alınmasını gerekli kılacak”* demiştir⁶²⁷.

⁶²² İbrahim Artuç, **a.g.e.**, s. 38, 39.

⁶²³ Mehmet Gönlübol, **a.g.e.**, s. 569.

⁶²⁴ **Milliyet Gazetesi**, “Dışişleri Bakanının Milliyet'e Demeci”, 4 Şubat 1975, s. 1.

⁶²⁵ **Milliyet Gazetesi**, “Milli Güvenlik Toplantılarından Sonra Bir Bildiri Yayınlandı”, 5 Şubat 1975, s. 1.

⁶²⁶ **Milliyet Gazetesi**, “ABD Yardımı Kesiliyor”, 5 Şubat 1975, s. 1.

Abdi İpekçi Milliyet Gazetesi'ndeki yazısında ABD'nin Türkiye'ye verdiği askeri malzemenin bir bağış olmadığını ortak savunma sistemi içinde elli görevler karşılığında verildiğini belirtmiştir. İpekçi ayrıca Türkiye'nin sadece ABD malzemesi ile değil bütün askeri gücüyle ortak savunmaya katkıda bulunduğunu ifade etmiş ve şu değerlendirmeyi yapmıştır:

*“Yardımanın kesilmesinin ilk sonucu, Türkiye'nin yükümlülükten kurtulması olacaktır. ...Şu halde Amerika'nın sözümlü ona “yardım”ının kesilmesinden sonra beliren durum içinde Türkiye bir yandan kendi askeri gücünü artık sadece kendi ihtiyacı için kullanma özgürlüğüne kavuşacak, bir yandan da yoksun kaldığı malzemeyi sağlamakta büyük güçlüklerle karşılaşmayacaktır”*⁶²⁸.

Türkiye'nin silah ambargosuna gösterdiği tepki sözlerle sınırlı kalmamıştır. Türkiye ABD ile ortak savunma anlaşması için yapılan görüşmeleri kesmiştir⁶²⁹. Türkiye ayrıca ABD ye bir nota da vermiştir. Silah ambargosu kararı Rumlar arasında büyük sevinçle karşılanmıştır⁶³⁰.

Ecevit 8 Şubat 1975'te *“Artık Türkiye'nin tek taraflı ortak güvenlik yüzünden büyük riskler altında kalmaya devam etmesi anlamsızdır”* demiştir⁶³¹.

Gerçekten de silah ambargosu kararı Türkiye'nin ABD ve NATO hakkındaki görüşlerinin değişmesine yol açmıştır. Türkiye ambargo olayından sonra Sovyetler Birliği ile ilişkilerini yumuşatmaya çalışmıştır.

ABD'nin silah ambargosu, Türkiye'yi milli silah sanayinin kurulması yolunda teşvik etmiştir. Türkiye'nin ambargo sürecinde Sovyetler Birliği ile ilişkilerini

⁶²⁷ **Cumhuriyet Gazetesi**, “Türkiye'ye Yapılmakta Olan Amerikan Askeri Yardımı Kesildi”, 5 Şubat 1975, s. 1.

⁶²⁸ Abdi İpekçi, “İlk Sonuçlar”, **Milliyet Gazetesi**, “6 Şubat 1975, s. 1, 10.

⁶²⁹ **Cumhuriyet Gazetesi**, “Türkiye, ABD İle Ortak Savunma Anlaşma Görüşmelerini Kesti”, 6 Şubat 1975, s. 1.

⁶³⁰ **Cumhuriyet Gazetesi**, 6 Şubat 1975, s. 1.

⁶³¹ **Milliyet Gazetesi**, “Ecevit: Artık Amerika'ya Güvenemeyiz”, 9 Şubat 1975, s. 1.

geliştirmesi ABD ve NATO’da endişe yaratmış, bununda etkisiyle silah ambargosu 26 Eylül 1978’de kaldırılmıştır⁶³².

Silah ambargosunun kaldırılmasında ABD ve NATO’nun Türkiye’deki üslere ihtiyaç duyması önemli bir etken olmuştur. Ambargonun kaldırılmasından sonra Güney Avrupa Müttefik Kuvvetler Başkomutanı Amiral Shear Türkiye’deki Amerikan üslerinin açılması gerektiğini belirtmiştir. Shear *“Bu üslerin kapalı olması bizim istihbarat çalışmalarımızı büyük ölçüde aksatmıştır”* demiştir⁶³³.

Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında 13 Şubat 1975’de Kıbrıs Türk Federe Devleti (KTFD) kurulmuş ve Başkanlığa Rauf Denктаş getirilmiştir. Kuruluş bildirgesinde Kıbrıs Rum Topluluğu ile iki bölge bir federasyon kurulana kadar bu yapının devam edeceği belirtilmiştir⁶³⁴.

12 Mart 1975’de BM Güvenlik Konseyi sorunun iki topluluk arasındaki görüşmelerle çözülmesini istemiştir. Kıbrıs meselesi halletmek için 28 Nisan 1975’ten itibaren yapılan uluslararası görüşmelerin dördü Viyana’da birisi New York’ta yapılmıştır. Türkiye bu görüşmelerde sorun çözülene kadar geçici bir hükümet kurulmasını ve nihai çözüm için oluşturulacak yeni devletin iki topluluklu, iki bölge ve gevşek merkezi yönetime sahip bir tarzda olmasını teklif etmiştir. Diğer taraftan 8 Haziran 1975’te Kıbrıs’ın Türk kesiminde yapılan referandum ile KTFD’nin anayasası kabul edilmiştir⁶³⁵. Devam eden görüşmeler başarısızlıkla sonuçlanmış ve Kıbrıs meselesine kalıcı bir çözüm bulunamamıştır. Kıbrıs sorunu için en uygun çözüm iki bölge bir devlettir. Ancak Rumlar, Kıbrıs’ın tümünü isteyerek federasyon tarzı çözüme engel olmuşlardır. Bu durumda Rumların, Türk tarafının eşit statüsünü kabul etmeleri ya da zaten mevcut olan iki devletli yapının devam etmesi gerekmektedir⁶³⁶.

⁶³² Mehmet Gönlübol, **a.g.e.**, s. 591-592.

⁶³³ **Milliyet Gazetesi**, “NATO Güney Avrupa Müttefik Kuvvetler Komutanı: Ambargo Türk Ordusu İçin Sorunlar yarattı”, 25 Eylül 1978, s. 1, 14.

⁶³⁴ **Cumhuriyet Gazetesi**, “Kıbrıs Federe Türk Devleti İlan Edildi”, 14 Şubat 1975, s. 1.

⁶³⁵ Faruk Sönmezoğlu, **a.g.m.**, s. 275-276.

⁶³⁶ Namı Uslu, **a.g.m.**, s. 241-242.

Bu doğrultuda 15 Kasım 1983 tarihinde KTFD Meclisi, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kurulmasına karar vermiştir⁶³⁷. Yunanistan bu durumu tepki ile karşılamıştır. Hatta Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni tanıyan Bangladeş ile de diplomatik ilişkilerini kesmiştir⁶³⁸. ABD de bu durumdan memnun olmamış, ancak herhangi bir yaptırımda bulunmamıştır⁶³⁹.

Bu yol dışında bir çözümün Türkiye tarafından kabul edilmesi, Türkiye'nin ulusal çıkarlarına zarar vereceği şüphesizdir. Yunanistan, NATO'da müttefiki olan İngiltere'nin elinden Kıbrıs'ı alabilmek için harekete geçtiğinde, Türkiye NATO'nun sorun yaşamaması için sessiz kalmıştır. Yunanistan ne yaparsa yapsın Batı devletlerinin kendisine tepki göstermeyeceğini düşünmüştür. Zaten olaylarda Yunanistan'ın düşündüğü gibi cereyan etmiştir. Yunanistan Kıbrıs'ta yüzyıllarca süren Türk hâkimiyetini ve adada bulunan Türkleri yok saymıştır. Bu yüzden adadaki Türkleri azınlık statüsüne indirmeyi, bunu kabul etmezlerse ya adadan sürmeyi ya da öldürmeyi düşünmüştür. İngiltere'nin Kıbrıs'ı Yunanistan'a teslim etmesi üzerine Türkiye harekete geçmek zorunda kalmıştır. NATO'yu düşünmeden sorun çıkaran Yunanistan'a, tıpkı beklediği gibi, Batı devletleri tarafından ciddi bir tepki gösterilmemiştir. Yunanistan tıpkı Girit gibi Kıbrıs'ı da kendisine katacağını düşünmüştür.

Türkiye'de bu durumda sessiz kalmanın çözüm olmadığını anlamıştır. Türkiye sonunda zorunluluklar karşısında Kıbrıs'a müdahale etmiş ve Türkleri adadan atılmaktan ve öldürülmekten kurtarmıştır. Kıbrıs'ta kurulan iki toplumlu devleti ortadan kaldıran taraf Rumlar olduğu halde Batı devletlerinin Yunanistan'ın tezlerini desteklemeleri Yunanistan'ın kendi açısından doğru düşündüğünü bir kez daha göstermiştir.

Yunanistan kurulduğu günden beri yaptığı planlar çerçevesinde topraklarını genişletmiştir. Yunanistan'ın gerek Osmanlı Devleti döneminde ve gerek Türkiye

⁶³⁷ İbrahim Artuç, **a.g.e.**, s. 347.

⁶³⁸ **Milliyet Gazetesi**, "Washington Çözüm Arıyor, Atina şaşkın", 17 Kasım 1983, s. 1.

⁶³⁹ **Milliyet Gazetesi**, "Ambargo İsteyenler başarısız Kaldı", 18 Kasım 1983, s. 1.

Cumhuriyeti döneminde izlediği politikaları göz önüne almalıyız(Girit olayı, Ege meseleleri, Kıbrıs meselesi). Bundan sonra Türkiye, NATO üyeliği dolayısıyla ya da Batı ile iyi ilişkiler kurmak uğruna ulusal çıkarlarına aykırı bir politika izlememelidir. Zaten Türkiye, Soğuk Savaş boyunca yaşadıklarından özellikle Kıbrıs meselesinden dolayı bunun farkında olmalıdır.

SONUÇ

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde, dünyanın savaş sürüklendiği günlerde, Almanya'ya karşı kurulması düşünülen barış cephesinde hem Batı devletleri hem de Sovyetler Birliği ile birlikte yer almayı düşünmüş ve böylece Sovyetler Birliği ile iyi ilişkilerini korurken Batı desteği ile güvenliğini sağlamlaştırmak istemiştir. Ancak Sovyetler Birliği ile Batı devletleri arasında güvensizlik yüzünden yaşanan sorunlar böyle bir politikanın hayata geçmesine engel olmuştur. Batı devletleri Sovyetler Birliği'ni daha kurulduğu zaman hoş karşılamamışlardır. Birinci Dünya Savaşı'nın galipleri Sovyetler Birliği'ni kendi ekonomik düzenleri ve savaş sonrası dünya düzeni için tehdit olarak görmüşler ve dışlamışlardır. İngiltere ve Fransa'nın Sovyetler Birliği ile ilişkilerini arttırması ancak Almanya'nın tehdit haline gelmesi ile olmuştur. Sovyetler Birliği ise İngiltere ve Fransa'nın kendisini Almanya'ya karşı kullanmasından korkmuştur. Sovyetler Birliği, İkinci Dünya Savaşı öncesinde, Türkiye'nin kendisini izlememesi ve Batı ile ittifak imzalaması nedeniyle hayal kırıklığına uğramıştır. Türkiye'nin Batı ile bütünleşmeye bu kadar hevesli olmasının nedenlerinden birisi ise Sovyetler Birliği'ne güvenmemesinden kaynaklanmıştır.

Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne saldırması ile Sovyetler Birliği, Batı devletlerinin müttefiki haline gelmiştir. Ancak bu durum Türkiye'nin Sovyetler Birliği hakkındaki görüşlerini değiştirmemiştir. Türkiye daima Sovyetler Birliği'nin kendisi için tehdit olduğunu düşünmüştür. İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Müttefikler arasında yapılan konferanslarda, Sovyetler Birliği'nin Türkiye hakkındaki düşünceleri, Türkiye'nin endişelerinin boşuna olmadığını göstermiştir. İkinci Dünya Savaşı sonunda Sovyetler Birliği, Türkiye ile olan Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması'nı feshetmiş, Kars ve Ardahan'ı istemiştir. Sovyetler Birliği'nin talepleri arasında Boğazların ortak savunulmasını ve Boğazlarda kendisine üs verilmesini yer almıştır. Bu durum Türkiye'yi, Batı devletlerinin desteğini aramaya mecbur etmiştir. İngiltere ve Fransa'nın savaştan sonra zayıflaması Türkiye'yi güvenliğini sağlamak için ABD ile yakın ilişkiler kurmak

gerektiği fikrine itmiştir. Bu yakınlaşma Boğazlar sorunu sırasında hızlanmış Truman Doktrini ile somut bir hal almıştır.

Almanya'nın ortadan kalkması Batı ile Sovyetler Birliği arasındaki mecburi ittifaka son vermiştir. Sovyetler Birliği'nin faaliyetleri Avrupa'daki tarihsel Rus korkusunu yeniden canlandırmıştır. Ancak zayıflayan Avrupa Sovyetler Birliği'ne karşı ABD desteğin ihtiyaç duymuştur. Bu durum ABD'nin geleneksel politikasını değiştirmesine yol açmıştır. ABD'nin, Sovyetler Birliği'nin genişlemesine karşı Avrupa'yı desteklemesi, Marshall Planı'nın ortaya çıkması ve Sovyetler Birliği tehdidini durdurmak için NATO'nun kurulması Türkiye'yi sevindirmiştir. Türkiye, toprak bütünlüğünü kendi gücüyle koruyamayacağını düşündüğü için NATO'yu kendisini Sovyetler Birliği tehdidinden kurtarmak için bir fırsat olarak görmüştür. Bu yüzden Türkiye, NATO kurulduğu tarihten itibaren bu ittifaka dâhil olmak için çabalamıştır. Yani 1949 yılından itibaren Türkiye bütün dış politika araçlarını NATO'ya girmek için kullanmıştır.

1950 yılında Kore Savaşı çıkınca Türkiye, Batı ile bütünleşmek için BM'nin emrine asker vererek Kore Savaşı'na katılmıştır. Türkiye'nin Kore Savaşı'na katılması ABD'de olumlu karşılanmıştır. Ancak ABD'nin, Türkiye'nin NATO'ya üyeliğini desteklemesi sadece Kore Savaşı ile açıklanamaz. ABD'nin, Türkiye'nin NATO üyeliğine destek vermesinin en önemli nedeni ulusal çıkarları olmuştur. ABD gelişen endüstrisi için gereken petrolü Ortadoğu'dan temin etmek için bu bölgeyi kontrolü altında tutmak istemiştir. Sovyetler Birliği'ne karşı sınırlandırma politikası izleyen ABD, Türkiye'nin bu politika için önemli olduğunu anlamıştır.

ABD için Türkiye'nin stratejik önemi arttıkça ABD'nin, Türkiye'nin NATO üyeliğine bakışı değişmiştir. Bu sırada birde Türkiye, Kore Savaşı'na katılarak ne kadar iyi bir müttefik olacağını kanıtlamıştır. Bundan sonra ABD, Türkiye'nin NATO'ya alınması gerektiğini belirtmeye başlamıştır. Bazı küçük NATO üyelerinin ve İngiltere'nin itirazına rağmen ABD desteği ile Türkiye NATO'ya üye olmuştur. Türkiye böylece Sovyetler Birliği'nin güneye doğru yayılmasını engelleme görevini üstlenmiştir.

Türkiye'nin NATO üyeliği Sovyetler Birliği'nin tepkisine yol açmıştır. Aslında NATO'nun kurulmasını da Türkiye'nin NATO'ya girmesini de tetikleyen etken Sovyetler Birliği'nin kendisi olmuştur. Sovyetler Birliği Avrupa'da ilerledikçe bundan endişelenen Avrupa devletleri bloklaşmış ve NATO ortaya çıkmıştır. Yine Sovyetler Birliği Türkiye üzerinde baskı kurdukça Türkiye, Batı ile yakınlaşmış ve NATO'ya üye olmuştur. Türkiye Sovyetler Birliği ile sorun yaşadıkça Batı ile yakınlaşmaya çabalamış, Batı ile yakınlaşmaya çalıştıkça Sovyetler Birliği'nin tepkisine hedef olmuştur.

NATO, Türkiye'nin dış politikası yanında iç politikası ve ekonomisine etkilemiştir. Türkiye'nin NATO'ya girmek için gösterdiği çaba, çok partili hayata geçişi hızlandırmış ve demokratik hayat katkı yapmıştır. Türkiye'nin demokrasiye geçişi Batı dünyasında hoş karşılanırsa da NATO'ya üyelik konusunda temel etken ABD'nin Türkiye'ye ihtiyaç duyması olmuştur. Çünkü ABD Türkiye'de yaşanan darbelere tepki göstermemiş darbeler sonrası kurulan yönetimleri ilk tanıyan ülkelerden olmuştur.

NATO'nun en önemli etkileri ise dış politika alanında olmuştur. NATO, Türkiye'nin sadece Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerini etkilememiştir. 1950'li yıllarda NATO içinde sorun çıkartmak istemeyen Türkiye Kıbrıs konusuna fazla el atmamıştır. Yine Batı devletleri özellikle ABD'nin teşviki ile Türkiye, Balkanlarda Yugoslavya ve Yunanistan ile Balkan İttifakı'nı kurmuştur. Balkan İttifakı'nın kurulmasında Balkanlardaki olayların da rolü olmuştur. Sovyetler Birliği ile kriz yaşayan Yugoslavya, Batı devletleri ile yakınlaşmış ve bu durum Balkan İttifakı'nın kuruluşuna yol açmıştır. Bu sayede NATO'nun Balkanlarda güç kazanması umulmuştur. Ancak Sovyetler Birliği ile sorunlarını çözen Yugoslavya'nın Balkan İttifakı'ndan uzaklaşması ve Türkiye ile Yunanistan arasındaki Kıbrıs sorunu ittifakın sonunu getirmiştir.

Batı devletleri Türkiye'yi Ortadoğu konusunda da etkin hale getirmek istemişlerdir. Batının teşvikiyle Türkiye ve Irak arasında Bağdat Paktı kurulmuş ve bu ittifaka daha sonra İngiltere, Pakistan ve İran'da katılmıştır. Daha sonra ABD'nin

de girdiği ve CENTO adını alan bu oluşumda istenilen amaca ulaşamamıştır. Türkiye'nin Balkan İttifakı'nda amacı NATO'nun güney doğu kanadını güçlendirmek, Bağdat Paketi'nde ki amacı da NATO ile SEATO arasındaki boşluğu doldurmak olmuştur.

Türkiye NATO üyeliğinden dolayı dış politikasında Sovyetler Birliği'ne karşı önlemler almaya çalışmış bu durum Sovyetler Birliği'nin tepkilerine yol açmıştır. Türkiye'nin Batı ile ilişkileri Ortadoğu devletleri ile ilişkilerini gelişmesini de engellemiştir. Türkiye'nin İsrail'i tanıyan ilk Müslüman devlet olması Araplar tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Türkiye'nin Arap devletleri ile ilişkilerini geliştirmesini engelleyen bir etkende devletlerin tehdit konusunda farklı düşüncelere sahip olması olmuştur. Türkiye, Sovyetler Birliği ile komşu olmasından dolayı büyük komşusunun yayılmacı politikalarından çekinmiş ve güvenliğini sağlamak için Batı ile bütünleşmiştir. Yani Türkiye açısından Sovyetler Birliği tehdit, Batı ise mütteftir. Sovyetler Birliği ile komşu olmayan Arap devletleri ise Sovyetler Birliği'ni tehdit olarak algılamamışlardır. Arap devletleri bağımsızlıklarını Batı devletlerine karşı kazandıklarından dolayı asıl tehdit olarak Batı devletlerini görmüşlerdir. Sovyetler Birliği'ni ise Batı karşısında bir denge unsuru olarak düşünmüşlerdir. Ayrıca İsrail'in kuruluşundan da Batıyı sorumlu tutan Araplar, Türkiye ile sıcak ilişkilere girmemişlerdir.

Türkiye'nin salt Batı ve NATO ağırlıklı dış politikası 1960'lı yıllardan itibaren değişmeye başlamıştır. Türkiye 1960'lı yıllarda ABD ile Küba Krizi sırasında ve haşhaş ekim yasağı konusunda sorunlar yaşamıştır. Bu olaylar Türkiye'ye Sovyetler Birliği ile sorun yaşama pahasına Batı yanlısı bir politika izlemenin mantıksız olduğunu öğretmiştir. Türk dış politikasına açılım kazandıran asıl olay ise Kıbrıs olmuştur. Türkiye'nin NATO içinde sorun çıkmaması için Kıbrıs konusunda pasif bir politika izlemesine rağmen Yunanistan'ın Kıbrıs'ı ele geçirmek için harekete geçmesi ve Yunan tezlerinin Batılı mütteftikler tarafından desteklenmesi Türkiye'de ve Türk kamuoyunda büyük hayal kırıklığı yaratmıştır. Bu olaylar sonucunda Türk kamuoyunda NATO ve ABD sorgulanmaya başlamıştır. Türkiye bu tarihlerde Kıbrıs sorununu lehine çözmek için salt Batı yanlısı politikaya son vermiş, Müslüman

devletlerin desteğini kazanmak için Ortadoğu devletleri ile iyi ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Bu bağlamda Türkiye-İsrail ilişkileri gerilemiştir. Türkiye ayrıca Sovyetler Birliği ile de iyi ilişkiler kurmaya çalışmış ve Sovyetler Birliği de buna cevap vermiştir. 1974 yılında Kıbrıs Barış harekâtı sonrasında ABD Türkiye'ye silah ambargosu uygularken Sovyetler Birliği bu harekâta sert bir tepki göstermemiştir.

Silah ambargosundan sonra Türkiye-ABD ilişkileri tamamen kopmadığı gibi Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkileri de tamamen düzelmemiştir. Türkiye, Batı ile olan ilişkilerinden tamamen vazgeçmemiştir. Zaman içinde ABD'nin de Türkiye'ye olan ihtiyacını kabul etmesi ile ilişkiler zaman içinde yeniden düzelmiş ve silah ambargosu da kalkmıştır. Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkileri ise eskisi kadar sıkıntılı olmasa da zaman zaman sorunlara maruz kalmıştır.

Genel bir değerlendirme yaparsak NATO'ya üye olma fikri bir zorunluluk karşısında ortaya çıkmıştır. Türkiye NATO'ya üye olarak o zaman görünen en büyük tehditten kurtulmuştur. NATO üyeliği ve Batı ile ilişkiler Türkiye'ye ekonomik ve askeri yardımda sağlamıştır. Ancak NATO üyeliği Türkiye'deki bütün sorunları çözmediği gibi NATO'nun hedefleri ile Türkiye'nin hedefleri her zaman aynı olmamıştır. NATO üyeliğinin Türkiye'ye katkıları olduğu gibi zararları da vardır. Türkiye bazı gelişmeler sırasında sadece Batı yanlısı bir politika izlemenin ve Sovyetler Birliği'ne sürekli cephe almanın yanlışlığını görmüş ve zaman içinde daha farklı politikalar da izlemiştir. Temel mesele Türkiye'nin dış politikadaki çıkarlarını feda etmeden NATO ile ilişkilerini yürütmesidir. Ülkenin menfaatlerine zarar vermediği takdirde, uluslararası bir oluşumun bünyesinde yer almak dış politika için zararlı değildir.

BİBLİOGRAFYA

A- ARŞİV BELGELERİ

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 30..1.0/12.70..5-17/04/1947

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 030.01. Yer No: 13.76.7

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 30.18.1.2. Yer No: 121.90.18

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 30.10.0.0. Yer No: 235.590.40

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 030.01.0.0. Yer No: 12.7.9

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 9, Cilt 1

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 8, Cilt 10

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 7, Cilt 23

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 8, Cilt 10

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 9, Cilt 1

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 8, Cilt 22

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 9, Cilt 13

T.C. Resmi Gazete, 19 Şubat 1952

B- ARAŞTIRMA, İNCELEME ESERLERİ

1- HATIRATLAR

BAYAR, Celal, **Başvekilim Adnan Menderes** Derleyen İsmet Bozdağ), Truva Yayınları, İstanbul 2010

DİKERDEM, Mahmut, **Orta Doğu'da Devrim Yılları (Bir Büyükelçinin Anıları)**, İstanbul Matbaası, İstanbul 1977

ERKİN, Feridun Cemal, **Dışişlerinde 34 Yıl, Anılar-Yorumlar**, 2. Baskı, Cilt 1, TTK Yayınları, Ankara 1987

ERKİN, Feridun Cemal, **Dışişlerinde 34 Yıl, Vaşington Büyükelçiliği**, 2. Baskı, Cilt 2, 1. Kısım, TTK Yayınları, Ankara 1992

ERKİN, Feridun Cemal, **Dışişlerinde 34 Yıl, Vaşington Büyükelçiliği**, 2. Baskı Cilt 2, 2. Kısım, TTK Yayınları, Ankara 1999

OSTEN, Nemci, **II. Dünya Savaşı'nın Bilinmeyen Yanları, Bir Milletvekilinin Anıları 1943-1950**, İstanbul 1992

2- KİTAPLAR

AKALIN, Cüneyt, **Soğuk Savaş, ABD ve Türkiye 1**, Kaynak Yayınları, İstanbul 2003

AKŞİN, Aptülahat, **Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi**, TTK Yayınları, Ankara 1991

ALP, İlker, **Şark Meselesi Veya Emperyalizmin Türk Politikası**, Edirne 2008

ARCAYÜREK, Cüneyt, **Şeytan Üçgeninde Türkiye**, Ankara 1987

ARMAOĞLU, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995**, 17. Baskı, Alkım Yayınevi, İstanbul Ocak 2010

ARTUÇ, İbrahim, **Kıbrıs'ta Savaş ve Barış**, Kastaş Yayınları, İstanbul 1989

ARTUÇ, İbrahim, **Kore Savaşlarında Mehmetçik**, Kastaş Yayınları, İstanbul 1990

ATAÖV, Türkkaya, **Amerika-NATO ve Türkiye**, 1. Baskı, İleri Yayınları, İstanbul 2006

ATAY, Falih Rıfkı, **Çankaya**, Pozitif Yayınları, İstanbul 2012

AYDEMİR, Şevket Süreyya, **Tek Adam Mustafa Kemal 1922-1938**, Cilt 3, 26. Baskı, remzi Kitapevi, İstanbul 2011

AYDEMİR, Şevket Süreyya, **İkinci Adam 1938-1950**, Cilt 2, 11. Baskı, Remzi Kitapevi, İstanbul 2011

BOZDAĞ, İsmet, **Bilinmeyen Yönleriyle Celal Bayar, Türk Milletine Vasiyet**, Emre Yayınları, İstanbul 2005

BOZKURT, Bünyamin, **Türkiye-Amerika İlişkileri (1960-1971)**, (Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türkiye Tarihi Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2006

BÜLBÜL, Bilgehan, **Marshall Planı ve Türkiye'de Uygulanışı 1948-1957**, (Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Diyarbakır 2006

DERİNGİL, Selim, **Denge Oyunu; İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası**, 3. Baskı, TVYY, İstanbul 2003

EKER, Alparslan, **İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türk Dış Politikasındaki Gelişmeler ve Türkiye'nin NATO'ya Giriş Süreci (1945-1952)**, (Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Kırıkkale 2007

ERDOĞDU, Hikmet, **Avrupa'nın Geleceğinde Türkiye'nin Önemi ve NATO İttifakı**, 1. baskı, IQ Kültür sanat Yayıncılık, İstanbul Nisan 2004

ERER, Tekin, **NATO'nun Hür Ufukları**, Baha Matbaası, İstanbul 1969

ESENBEL, Melih, **Türkiye'nin Batı İle İttifaka Yönelişi**, Isis Yayıncılık, İstanbul 2000

ESMER, Ahmet Şükrü, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Siyasal Kitabevi, Ankara 1996

FIRAT, Melek, **1960-1971 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu**, Siyasal Kitabevi, Ankara 1997

GİRİTLİ, İsmail, **Neden NATO'ya Evet?**, Baha Matbaası, İstanbul 1968

GÖNLÜBOL, Mehmet, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)**, 9. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara 1996

GÜLBOY, Barış, **Birinci Dünya Savaşı Tarihi**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 2004

GÜRBÜZ, Vedat, **Vietnam Savaşı**, Hazine Yayınları, İstanbul 2011

GÜVEN, Cüneyt, **Sebepler ve Sonuçlarıyla Kore Savaşı ve Türkiye**, (Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Denizli 2007

HALİL, Ali, **Atatürkçü Dış Politika ve NATO ve Türkiye**, Gerçek Yayınevi, İstanbul Nisan 1968

KARADAĞ, Muhammed Emin, **II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türkiye'nin ABD ve Rusya İle Siyasi İlişkileri**, (Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2008

KAVUR, Orhan Şadi, **Atlantik Paketi –Hür Milletler Paketi-**, İstanbul 1949

KISSENGER, Henry, **Diplomasi** (Çeviren İbrahim Kurt), 10. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011

KONGAR, Emre, **21. Yüzyılda Türkiye -2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı-**, 38. Baskı, Remzi Kitapevi, İstanbul 2006

KONGAR, Emre, **Tarihimizle Yüzleşmek**, 55. Baskı, Remzi Kitapevi, İstanbul Ağustos 2006

KUNERALP, Zeki, **İkinci Dünya Harbi'nde Türk Dış Siyaseti, Dışişleri Bakanlığının Onbir Telgrafı**, İstanbul 1982

MERAM, Ali Kemal, **Belgelerle Türk-İngiliz İlişkileri**, İstanbul 1969

MERİÇ, Özhan, **Türkiye'nin Doğu Politikası ve Bağdat Paketi**, (Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi),Ankara 2009

NEALE, Jonathan, **Amerikan Savaşı Vietnam 1960-1975** (Çev. Doğan Tarkan), Metris Yayınları, İstanbul 2004

OLGUN, Aydın, **Dünden Bugüne Kıbrıs Sorunu**, Kastaş Yayınevi, İstanbul 1999

ORAN, Baskın, **Türk Dış Politikası 1919-1980**, Cilt 1, İletişim Yayınları, İstanbul 2002

ORTAYLI, İlber, **Cumhuriyet'in İlk Yüzyılı 1923-2023**, Timaş Yayınları, İstanbul 2012

ORTAYLI, İlber, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu**, 9. Baskı, Alkım Yayınevi, İstanbul 2006

ÖKMEN, Cem, **Türkiye-ABD İlişkilerinde Gerginlik Dönemleri (1949-2003)**, (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2007

ÖZATEŞ, Hakan, **Türk Basınında Kore Savaşı (1950-1952)**, (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2010

ÖZBEK, Osman, **İpotekli Türkiye**, Ümit Yayıncılık, Ankara 2005.

ÖZİŞIKLI, Mert, **İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türkiye'nin İttifak Arayışları ve NATO'ya Girişi**, (Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Denizli 2009

SANDER, Oral, **Türkiye'nin Dış Politikası**, 3. Baskı, İstanbul 2006

SARAY, Mehmet, **Sovyet Tehdidi karşısında Türkiye'nin NATO'ya Girişi, III. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Hatıraları ve Belgeler**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2000

SARINAY, Yusuf, **Türkiye'nin Batı İttifakına Yönelişi ve NATO'ya Girişi (1939-1952)**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988

SİVRİSERVİ, Nazmiye, **1963-1964, 1967, 1974 Buhranları Çerçevesinde Kıbrıs Meselesi ve Türkiye**, (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş 2011

SOLEY, Selim, **NATO; Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı**, Ankara 1955

SOYSAL, İsmail, **Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlantıları (1945-1990)**, Cilt 2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991

TÜRKMAN, Sayim, **Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Doğu Politikası ve Türkiye'ye Yansımaları (1919-1973)**, (Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2005

ÜÇAROL, Rifat, **Siyasi Tarih (1789-1999)**, 5. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul 2000

YALÇIN, Durmuş, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2002

YALÇIN, Durmuş, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 2**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2002

YEŞİLBURSA, Behçet Kemal, **İngiltere ve Amerika'nın Orta Doğu'da Savunma Projeleri ve Türkiye (1950-1954)**, Bizim Büro Basım Evi, Ankara 2000

3- MAKALELER

ALÇITEPE, Galip, “Kıbrıs Bunalımı ve Barış Harekatı (1963-1974)”, **Türkler**, Cilt 17, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 116-122

ARAL, Berdal, “Atatürk Döneminde Türkiye ve Uluslararası Hukuk”, **Cumhuriyet**, Cilt 2, Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul 2002, s. 1368-1374

ARI, Tayyar, “Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin Orta Doğu ve Körfez Ülkelerine Yönelik Dış Politikaları”, **Türk Dış Politikası -Cumhuriyet Dönemi-**, Cilt 2, Gökkubbe Yayınları, İstanbul 2008, s. 351-380

ATEŞ, Nevin Yurdsever, “Cumhuriyet Dönemi Türk Dış Politikaları”, **Türk Dış Politikası -Cumhuriyet Dönemi-**, Cilt 1, Gökkubbe Yayınları, İstanbul 2008, s. 53-90

BAL, İdris, “Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin Amerika Birleşik Devletleri’ne Yönelik Dış Politikası ve İlişkileri”, **Türk Dış Politikası -Cumhuriyet Dönemi-**, Cilt 1, Gökkubbe Yayınları, İstanbul 2008, s. 365-418

BIYIKLI, Mustafa, “Kemal Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin Orta Doğu’ya Yönelik Siyasi ve Askeri Yaklaşımları ve Politikaları (1917-1938)”, **Türk Dış Politikası -Cumhuriyet Dönemi-**, Cilt 2, Gökkubbe Yayınları, İstanbul 2008, s. 315-349

BOWEN, Wayne, “Türkiye ve II. Dünya Savaşı; Taraflı Fakat Savaşmayan Ülke”, **Türkler**, Cilt 16, s. 803- 812

BÖLÜKBAŞI, Süha, “Türkiye İsrail, Mesafeli Yakınlıktan; Stratejik Ortaklığa”, **Türkiye’nin Dış Politika Gündemi; Kimlik Demokrasi Güvenlik**, Liberte Yayınları, Ankara 2001, s. 243-270

ÇALIK, Ramazan, “ Türk-Alman İlişkileri (1923-1945)”, **Türkler**, Cilt 16, s. 813-822

ÇELEBİ, Mevlüt, “Atatürk Dönemi Dış Politikasında İtalya Faktörü (1923-1938)”, **Türkler**, Cilt 16, s. 661-671

ÇETİNSAYA, Gökhan, “Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin İran Politikası”, **Türk Dış Politikası -Cumhuriyet Dönemi-**, Cilt 1, Gökkubbe Yayınları, İstanbul 2008, s. 329-346

ÇEVİKEL, Nuri, “İngiliz Sömürge Döneminde Türkiye’nin Kıbrıs Politikaları (1878-1960)”, **Türk Dış Politikası -Cumhuriyet Dönemi-**, Cilt 2, Gökkubbe Yayınları, İstanbul 2008, s. 231-260

DEMİRAY, Muhittin, “Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin Güvenlik Politikaları ve Güvenlik Stratejilerinin Gelişimi”, **Türk Dış Politikası -Cumhuriyet Dönemi-**, Cilt 1, Gökkubbe Yayınları, İstanbul 2008, s. 91-139

ERAT, Muhammet, “Osmanlıdan Cumhuriyete Boğazlar Meselesi”, **Türk Dış Politikası -Cumhuriyet Dönemi-**, Cilt 1, Gökkubbe Yayınları, İstanbul 2008, s. 141-166

ERDAŞ SADIK, “İki Savaş Arasında Türk Boğazları”, **Türkler**, Cilt 16, s. 672-684

ERHAN, Çağrı, “Türkiye-ABD İlişkilerine Genel Bir Bakış (1919-2002)”, **Türkler**, Cilt 17, s. 209-223

ERHAN, Çağrı, “Türkiye-İsrail İlişkileri”, **Türkler**, Cilt 17, s. 251-259

GÖKTEPE, Cihat, “Bağdat Paktı’ndan CENTO’ya Geçiş”, **Türkler**, Cilt 16, s. 928-942

GÖKTEPE, Cihat, “Londra ve Zürih Antlaşmalarının Hazırlık Süreci ve Türk-İngiliz İlişkileri (1955-1959)”, **Türkler**, Cilt 16, s. 943-950

GÖKTEPE, Cihat, “Türkiye, İngiltere ve NATO”, **Türkler**, Cilt 17, s. 110-115

GÖZEN, Ramazan, “Türkiye’nin Orta Doğu Politikası, Gelişimi ve Etkenleri”, **Türkler**, Cilt 17, s. 233-251

HATİPOĞLU, Süleyman, “Hatay’ın Türkiye’ye Katılması”, **Türkler**, Cilt 16, s. 685-690

JAESCHKE, Gothard, “I ve II. Dünya savaşlarında Türkiye’nin Dış Politikası”, **Türkler**, Cilt 16, s. 798-802

KODAL, Tahir, “Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası (1923-1938)”, **Yakın Dönem Türk Politik Tarihi**, Ankara 2006, s. 189-227

ÖKSÜZ, Hikmet, “Atatürk Döneminde Balkan Politikası (1923-1938)”, **Türkler**, Cilt 16, s. 625-642

ÖKSÜZ, Hikmet, “Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin Balkan Politikası” **Türk Dış Politikası –Cumhuriyet Dönemi-**, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul 2008, s. 11-50

ÖZDEMİR, Hikmet, “Siyasal Tarih (1960-1980)”, **Yakınçağ Türkiye Tarihi 1908-1980**, Cilt 1, MMP Baskı, İstanbul 1989, s. 253-287

SARINAY, Yusuf, “İmparatorluktan Cumhuriyete Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Gelişimi”, **Türkler**, Cilt 14, s. 819-834

SOYSAL, İsmail, “Türkiye Cumhuriyeti’nin 75 Yıllık Dış Politikası”, **Cumhuriyet**, Cilt 2, Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul 2002, s. 1361-1367.

SÖNMEZOĞLU, Faruk, “Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin Kıbrıs Politikası (1945’den Günümüze)”, **Türk Dış Politikası -Cumhuriyet Dönemi-**, Cilt 2, Gökkubbe Yayınları, İstanbul 2008, s. 261-311

UMAR, Ömer Osman, “Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin Güney Sınır Komşularına Yönelik Dış Politikaları (Suriye-Irak)”, **Türk Dış Politikası –Cumhuriyet Dönemi-**, Cilt 2, Gökkubbe Yayınları, İstanbul 2008, s. 381-417

USLU, Nasuh, “Türk Tarafı Açısından Kıbrıs Sorununun Boyutları”, **Türkiye’nin Dış Politika Gündemi; Kimlik Demokrasi Güvenlik**, Liberte Yayınları, Ankara 2001, s. 211-242

C- SÜRELİ YAYINLAR

1- DERGİLER

NATO; Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı (Yayınlayan NATO Enformasyon Servisi), Paris 1965

NATO Belgeler (Yayınlayan NATO Enformasyon Sevisi), Brüksel 1970

Ayın Tarihi, Sayı 162, Mayıs 1947, Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü

Ayın Tarihi, Sayı 199, Haziran 1950 Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü

Ayın Tarihi, Sayı 200, Temmuz 1950

Ayın Tarihi, Sayı 219, Şubat 1952

Ayın Tarihi, Sayı 229, Aralık 1952

Ayın Tarihi, Sayı 257, Nisan 1955

Ayın Tarihi, Sayı 280, Mart 1957

2- GAZETELER

ATAY, Falih Rıfkı, “Amerika Artık Yolunu Bulmuştur”, **Ulus Gazetesi**, 8 Nisan 1946

ATAY, Falih Rıfkı, “Atlantik Paktı”, **Ulus Gazetesi**, 22 Şubat 1952

ATAY, Falih Rıfkı, “Missouri”, **Ulus Gazetesi**, 5 Nisan 1946

ATAY, Falih Rıfkı, **Ulus Gazetesi**, 3 Ağustos 1944

BAYUR, Yusuf Hikmet, “Atlantik Misakı ve Diplomasimizin Başarısızlığı”, **Kudret Gazetesi**

BENİCE, Etem İzzet, “Atlantik Paktı ve Türkiye”, **Son Telgraf Gazetesi**, 4 Ağustos 1950

Cumhuriyet Gazetesi, “Alman-Sovyet Paktı”, 23 ağustos 1939

Cumhuriyet Gazetesi, “Nihayet Harp Başladı!”, 2 Eylül 1939

Cumhuriyet Gazetesi, “İngiltere-Fransa Harp Halinde”, 4 Eylül 1939

Cumhuriyet Gazetesi, “Türk-İngiliz-Fransız İttifakı”, 20 Ekim 1939

Cumhuriyet Gazetesi, “Yeni Türk-Bulgar Anlaşması İmzalandı”, 18 Şubat 1941

Cumhuriyet Gazetesi, “Türk-Rus Münasebatı”, 25 Mart 1941

Cumhuriyet Gazetesi, “Türk-Alman Dostluk Paktı İmzalandı”, 19 Haziran 1941

Cumhuriyet Gazetesi, “Londra’da Akisler”, 20 Haziran 1941

Cumhuriyet Gazetesi, “Türk-Alman Ticaret İtilafı İmzalandı”, 10 Ekim 1941

Cumhuriyet Gazetesi, “Mihvere Karşı Harbe Girdik”, 24 Şubat 1945

Cumhuriyet Gazetesi, “San Francisco’ya Dün Resmen Davet Edildik”, 7 Mart 1945

Cumhuriyet Gazetesi, “Türk-Sovyet Muahedesi Uzatılmayacak”, 22 Mart 1945

Cumhuriyet Gazetesi, “Türkiye-Rusya”, 27 Mart 1945

Cumhuriyet Gazetesi, “Milli Şefin Tarihi Nutku”, 2 Kasım 1945

Cumhuriyet Gazetesi, “ABD Boğazlarda Değişiklik İstemiyor”, 5 Kasım 1945

Cumhuriyet Gazetesi, “Soğuk Bir Şaka”, 21 Aralık 1945

Cumhuriyet Gazetesi, “Mecliste Rus İstekleri Meselesi Görüşüldü”, 21 Aralık 1945

Cumhuriyet Gazetesi, “Missouri Büyük İlgi Ve Sevgi İle Karşılandı”, 6 Nisan 1946

Cumhuriyet Gazetesi, “Ruslara Notamız Dün Verildi”, 19 Ekim 1946

Cumhuriyet Gazetesi, “Truman Yardım Kanununu İmza Etti”, 23 Mayıs 1947

Cumhuriyet Gazetesi, “Sadak’ın Londra Ve Paris Görüşmeleri”, 21 Mart 1948

Cumhuriyet Gazetesi, “İsrail Devletini Resmen Tanımaya Karar Verdik”, 29 Mart 1949

Cumhuriyet Gazetesi, “Atlantik Paktı Dışında Kalışımız karşısında D.P.”, 30 Mart 1949

Cumhuriyet Gazetesi, “Batılı Dış bakanları Newyork’a vardılar”, 31 Mart 1949

Cumhuriyet Gazetesi, “Atlantik Paktı Bugün Vaşington’da İmzalanıyor”, 4 Nisan 1949

Cumhuriyet Gazetesi, “Atlantik Paktı Dün Vaşington’da İmzalandı”, 5 Nisan 1949

Cumhuriyet Gazetesi, “Atlantik Paktı’na Aid Askeri Program”, 7 Nisan 1949

Cumhuriyet Gazetesi, “Avrupa Konseyi’nin Statüsü İmzalandı”, 6 Mayıs 1949

Cumhuriyet Gazetesi, “Kore’de Hizmet Etmek Üzere BM Emrine Asker Veriyoruz”, 26 Temmuz 1950

Cumhuriyet Gazetesi, “Kore İçin Verdiğimiz Kararın Akisleri”, 27 Temmuz 1950

Cumhuriyet Gazetesi, “İngiltere Atlantik Paktı’na Alınmamıza Rızı Oldu”, 19 Temmuz 1951

Cumhuriyet Gazetesi, “Mısır Ortadoğu Savunmasına İştirake Resmen davet Edildi”, 14 Ekim 1951

Cumhuriyet Gazetesi, “Sovyetlerin Notasına Cevabımız Hazırlanıyor”, 5 Kasım 1951

Cumhuriyet Gazetesi, “Türkiye’nin Dış Siyasetine Dair Köprülü’nün Demeci”, 20 Aralık 1951

Cumhuriyet Gazetesi, “Lizbon Konferansı’na Çağırıldık”, 17 Şubat 1952

Cumhuriyet Gazetesi, “Atlantik Paktı’na Eşit Haklarla İltihakımız”, 18 Şubat 1952

Cumhuriyet Gazetesi, “Millet Meclisi’nin Dünkü Tarihi Kararı”, 19 Şubat 1952

Cumhuriyet Gazetesi, “Fuad Köprülü’nün Roma’da Temasları”, 24 Aralık 1952

Cumhuriyet Gazetesi, “Atina Konferansı’nın Mühim Kararları”, 12 Temmuz 1953

Cumhuriyet Gazetesi, “Sovyetlerle Teati Ettiğimiz Notalar”, 20 Temmuz 1953

Cumhuriyet Gazetesi, “Rusya’nın Türkiye’ye Verdiği Yeni Nota”, 22 Temmuz 1953

Cumhuriyet Gazetesi, “Dışişleri Bakanı Dün Bled’den Döndü”, 13 Ağustos 1954

Cumhuriyet Gazetesi, “Nuri Said Paşa Dün Beklenen Basın Toplantısını Yaptı”, 19 Ekim 1954

Cumhuriyet Gazetesi, “Rusların, Akdettiğimiz Paktlara Dair Tebliği”, 17 Nisan 1955

Cumhuriyet Gazetesi, “Hür Dünya Anlaşmayı Sevinç İçinde Karşıladı”, 26 Şubat 1955

Cumhuriyet Gazetesi, “Konferansta Dün İngiltere Noktai Nazarını Anlattı”, 31 Ağustos 1955

Cumhuriyet Gazetesi, “Fatin Rüştü Zorlu’nun Dünkü Mühim Beyanatı”, 4 Eylül 1955

Cumhuriyet Gazetesi, “Pakistan, Türk-Irak Paktına Resmen Girdi”, 24 Eylül 1955

Cumhuriyet Gazetesi, “Süveyş’e Çıkartma Her An İçin Bekleniyor”, 3 Kasım 1956

Cumhuriyet Gazetesi, “Amerika, Rusya’nın Ortadoğu İşine Silahla Müdahalesine Mani Olacağını Açıkladı”, 7 Kasım 1956

Cumhuriyet Gazetesi, “Rus Dışişleri Bakanı Bizi Tehdit Ediyor”, 12 Eylül 1957

Cumhuriyet Gazetesi, “Irak’ta Dün Sabaha karşı İhtilal Çıktı”, 15 Temmuz 1958

Cumhuriyet Gazetesi, “Türk-Yunan Görüşmeleri Dün Gece Zürih’te Başladı”, 6 Şubat 1959

Cumhuriyet Gazetesi, “Kıbrıs Konferansı Anlaşma İle Sona Erdi”, 12 Şubat 1959

Cumhuriyet Gazetesi, “Kıbrıs’ta, Türk Gençleri Londra Anlaşmasını Protesto Ettiler”, 21 Şubat 1959

Cumhuriyet Gazetesi, “Muhalefet Kıbrıs Anlaşmasını Reddetti”, 5 Mart 1959

Cumhuriyet Gazetesi, “Güvenlik Konseyi Kıbrıs Krizini Görüşmeye Başladı”, 18 Şubat 1964

Cumhuriyet Gazetesi, “Türk-Sovyet Görüşmeleri Başladı”, 21 Eylül 1967

Cumhuriyet Gazetesi, “Kıbrıs’ta Kanlı Çarpışmalar Oldu”, 16 Kasım 1967.

Cumhuriyet Gazetesi, “Hükümete Silahlı Kuvvet Kullanma Yetkisi Verildi”, 18 Kasım 1967

Cumhuriyet Gazetesi, “Kıbrıs’ta Geçici Türk Yönetimi İlan Edildi”, 30 Aralık 1967

Cumhuriyet Gazetesi, “Türk-Amerikan İkili Anlaşması İmzalandı”, 4 Temmuz 1969

Cumhuriyet Gazetesi, “Hükümet 6 İlde Haşhaş Ekimi Yasağını kaldırdı”, 2 Temmuz 1974

Cumhuriyet Gazetesi, “Atina, Kıbrıs’ta Yunan Cumhuriyet İlan Etti”, 16 Temmuz 1974

Cumhuriyet Gazetesi, “Türk Ordusu Kıbrıs’ta”, 20 Temmuz 1974

Cumhuriyet Gazetesi, “Ordumuz Kıbrıs’ta Duruma Hâkim Oldu”, 21 Temmuz 1974

Cumhuriyet Gazetesi, “NATO, Amerika ve İngiltere Kıbrıs’taki Askeri Harekâtımıza Karışmayacaklarını Açıkladılar”, 15 Ağustos 1974

Cumhuriyet Gazetesi, “Kıbrıs’ın Yüzde 40’ı Kontrolümüzde”, 18 Ağustos 1974

Cumhuriyet Gazetesi, “Kıbrıs’ta Altılar Köyü Halkı Katledildi”, 21 Ağustos 1974

Cumhuriyet Gazetesi, “Rumlar 57 Türkü Öldürüp Gömdü”, 21 Ağustos 1974

Cumhuriyet Gazetesi, “Karamanlis: Tek Hedefimiz Enosis”, 26 Ağustos 1974

Cumhuriyet Gazetesi, “Türkiye’ye Yapılmakta Olan Amerikan Askeri Yardımı Kesildi”, 5 Şubat 1975

Cumhuriyet Gazetesi, “Türkiye, ABD İle Ortak Savunma Anlaşma Görüşmelerini Kesti”, 6 Şubat 1975

Cumhuriyet Gazetesi, “Kıbrıs Federe Türk Devleti İlan Edildi”, 15 Şubat 1975

Cumhuriyet Gazetesi, “Türk-Amerikan İlişkileri Tam Bir Çıkmaza Girdi”, 26 Temmuz 1975

DAVER; Abidin, “Amerika, Yakın ve Orta Doğu’nun Koruyucusu”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 8 Nisan 1946

DAVER, Abidin, “Atlantik Paketi’nin Tekâmülüne Doğru”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 11 Mart 1949

DAVER, Abidin, “Hükümetimizin Kazandığı Zafer”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 18 Şubat 1952

ERİM, Nihat, “Hadisenin Önemi”, **Ulus Gazetesi**, 20 Şubat 1952

ERİM, Nihat, “Marshall Yardımı”, **Ulus Gazetesi**, 2 Ekim 1950

ERKİN, Feridun Cemal, “Kıbrıs İçin Şimdi Ne yapmalıyız?”, **Milliyet Gazetesi**, 24 Temmuz 1974

FENİK, Mümtaz Faik, “Menderes Hükümeti’nin Büyük Eseri”, **Zafer Gazetesi**, 19 Şubat 1952

FENİK, Mümtaz Faik, “Yepyeni Bir Devreye Giriyoruz”, **Zafer Gazetesi**, 18 Şubat 1952,

Halkın Sesi Gazetesi, 20 Temmuz 1974

Hürriyet Gazetesi, “Atlantik Paktı’na İştirakimiz”, 19 Temmuz 1951

Hürriyet Gazetesi, “Atlantik Paktı’na İştirakimiz”, 20 Temmuz 1951

Hürriyet Gazetesi, “Hükümetimiz Üç Büyük batı Devletine Birer Mesaj Yolladı”, 13 Ocak 1952

Hürriyet Gazetesi, “Lizbon’daki Atlantik Paktı Toplantısına Türkiye ve Yunanistan da Resmen Davet Edilecekler”, 6 Şubat 1952

Hürriyet Gazetesi, “Atlantik Paktı’na İştirakimizi Tasvip İçin Büyük Millet Meclisi Bugün Tarihi Bir Toplantı Yapacak”, 18 Şubat 1952

Hürriyet Gazetesi, “Meclis Pakta İştirakimizi Tasvip Etti”, 19 Şubat 1952

Hürriyet Gazetesi, “Irak Selametini Türkiye İle Birlik Olmada Görüyor”, 19 Ekim 1954

Hürriyet Gazetesi, “İran, Dörtlü Bağdat Paktı’na Gireceğini Resmen Açıkladı”, 12 Ekim 1955

Hürriyet Gazetesi, “Amerika Dün Lübnan’a Asker Çıkardı”, 16 Temmuz 1958

Hürriyet Gazetesi, “Amerika İle Askeri Antlaşma İmzalandı”, 6 Mart 1959

Hürriyet Gazetesi, “Yunanistan Yine Oyun Bozanlığa Başladı”, 1 Şubat 1959

Hürriyet Gazetesi, “İkili Kıbrıs Görüşmeleri Dün Başladı”, 7 Şubat 1959

Hürriyet Gazetesi, “Zürih’te Konuşulan Tek Mesele: Kıbrıs’ın İlhakına Karşı Garanti”, 8 Şubat 1959

Hürriyet Gazetesi, “Zürih’teki Kıbrıs Görüşmeleri Uzuyor”, 9 Şubat 1959

Hürriyet Gazetesi, “Kıbrıs Türkleri Görüşmelerin Varacağı Neticeden Endişeli”, 9 Şubat 1959

Hürriyet Gazetesi, “Kıbrıs Antlaşması Dün Resmen Açıklandı”, 24 Şubat 1959

Hürriyet Gazetesi, “Meclis Dün Kıbrıs Anlaşmasını Tasvip Etti”, 5 Mart 1959

Hürriyet Gazetesi, “Yunan Subaylar Kanlı Bir Darbe Sonunda Makarios’u Devirdi”, 16 Temmuz 1974

Hürriyet Gazetesi, 18 Temmuz 1974

Hürriyet Gazetesi, “Bu Dava Bitmeli”, 20 Temmuz 1974

Hürriyet Gazetesi, “Bugün Bayramdır, Evlerinize Bayrak Asın”, 21 Temmuz 1974

Hürriyet Gazetesi, “Zafer, Zafer”, 21 Temmuz 1974

Hürriyet Gazetesi, “Lefkoşa Havaalanını Bugünlerde Trafiğe Açacağız”, 25 Temmuz 1974

İPEKÇİ, Abdi, “İlk Sonuçlar”, **Milliyet Gazetesi**, 6 Şubat 1975

KARACAN, Ali Naci, “Hükümet Kararında İsabet Etmiştir”, **Milliyet Gazetesi**, 27 Temmuz 1950

KARACAN, Ali, Naci, “Türk Milletinin Büyük Zaferi”, **Milliyet Gazetesi**, 18 Şubat 1952

KARACAN, Ali Naci, “En Büyük Kuvvetimiz; Milli Birlik”, **Milliyet Gazetesi**, 19 Şubat 1952

MENTEŞEOĞLU, Osman, “Türk Emniyeti İçin Evham”, **Ulus Gazetesi**, 26 Mart 1949

Milliyet Gazetesi, “Devam Eden Soğuk Harpten Sonra Kore’de Dün Fiilen Harp Başladı”, 26 Mayıs 1950

Milliyet Gazetesi, “Hükümetin Beklenmeyen Kararı”, 26 Temmuz 1950

Milliyet Gazetesi, “Hükümetin Verdiği Kararın Akisleri”, 28 Temmuz 1950

Milliyet Gazetesi, “Hükümetin Kararını Beğenmeyenler Okusun!”, 2 Ağustos 1950

Milliyet Gazetesi, “Başbakan Adnan Menderes’in Milliyet’e Çok Mühim Beyanâtı”, 7 Ağustos 1950

Milliyet Gazetesi, “Kuzey Atlantik Devletlerine Yapılan Bir Teklif”, 17 Temmuz 1951

Milliyet Gazetesi, “İngiltere’nin Türkiye Hakkındaki Mühim Kararı”, 19 Temmuz 1951

Milliyet Gazetesi, “Atlantik Paktı’na İştirakimiz Üzerine Sovyetlerin Bize Verdikleri Nota”, 5 Kasım 1951

Milliyet Gazetesi, “Sovyet Rusya Bir Nota Daha Verdi”, 25 Kasım 1951

Milliyet Gazetesi, “Atlantik Paktı’na Kayıtsız şartsız Davet Ediliyoruz”, 10 Ocak 1952

Milliyet Gazetesi, “Bir Londra Haberine Göre Batılı Üç Devlete Birer Nota Verdik”, 13 Ocak 1952

Milliyet Gazetesi, “İngiltere Hariciye Nezareti Sözcüsünün Tavzihi”, 14 Ocak 1952

Milliyet Gazetesi, “ABD Ayan Meclisi Dışışleri Komisyonu Kuzey Atlantik Paktı’na İştirakimizi Kabul Etti”, 16 Ocak 1952

Milliyet Gazetesi, “Atlantik Paktı’na Girmemiz Gerçekleşti”, 17 Şubat 1952

Milliyet Gazetesi, “Kuzey Atlantik Paktı’na Kati Olarak İştirak Ediyoruz”, 18 Şubat 1952

Milliyet Gazetesi, “Büyük Millet Meclisi’nin Dünkü Tarihi Celsesi”, 19 Şubat 1952

Milliyet Gazetesi, “Atlantik Paktı’na İltihakımız Bütün Dünyada Memnuniyet Uyandırdı”, 20 Şubat 1952

Milliyet Gazetesi, “Köprülü De Gasperi İle Roma’da Görüştü”, 24 Aralık 1952

Milliyet Gazetesi, “Kızıl Diktatörün Ölümü Bütün Dünyada Heyecanla Karşılandı”, 7 Mart 1953

Milliyet Gazetesi, “Türk ve Rus Notalarının Metinleri Dün Açıklandı”, 20 Temmuz 1953

Milliyet Gazetesi, “Rusya Hükümetimize Dün Yeni Bir Nota Verdi”, 22 Temmuz 1953

Milliyet Gazetesi, “Üçlü Balkan Askeri İttifakı Bugün Bled’de İmzalanıyor”, 9 Ağustos 1954

Milliyet Gazetesi, “Köprülü Balkan İttifakı Hakkında İzahat Verdi”, 13 Ağustos 1954

Milliyet Gazetesi, “Türk-Irak Paktı Dün İmzalandı”, 25 Şubat 1955

Milliyet Gazetesi, “Moskova’nın Tatlı Dili”, 18 Mart 1956

Milliyet Gazetesi, “Kıbrıs’ın Mukadderatını Tayin Edecek Konferans Bugün Londra’da Açılıyor”, 29 Ağustos 1955

Milliyet Gazetesi, “İngiltere, Kıbrıs Adasına Muhtariyet Vermek İstiyor”, 31 Ağustos 1955

Milliyet Gazetesi, “Muhtariyet ve İlhak Taleplerini Reddettik”, 2 Eylül 1955

Milliyet Gazetesi, “İsrail, Mısır Topraklarına Saldırdı”, 30 Ekim 1956

Milliyet Gazetesi, “İngiltere ve Fransa “Ateş Kes” Teklifini Reddettik”, 3 Kasım 1956

Milliyet Gazetesi, “Yeni Bir Dünya harbine Doğru”, 6 Kasım 1956

Milliyet Gazetesi, “Planın Ana Hatları”, 7 Mart 1957

Milliyet Gazetesi, “NATO, Kıbrıs İçin Arabuluculuk Yapacak”, 21 Mart 1957

Milliyet Gazetesi, “Rusya Bizi tehdit Ediyor”, 12 Eylül 1957

Milliyet Gazetesi, “Mısır, Suriye İle Birleşti”, 2 Şubat 1958

Milliyet Gazetesi, “Kıbrıs Cumhuriyet Oluyor”, 8 Şubat 1959

Milliyet Gazetesi, “Kıbrıs Konferansı’nda İki Pürüzlü Nokta Kaldı”, 9 Şubat 1959

Milliyet Gazetesi, “Kıbrıs Anlaşması Geniş Akisler Yaptı”, 21 Şubat 1959

Milliyet Gazetesi, “Kıbrıs Antlaşması Dün Açıklandı”, 24 Şubat 1959

Milliyet Gazetesi, “Konsey, Beşli Tasarıyı Kabul Etti”, 5 Mart 1964

Milliyet Gazetesi, “Çıkartma Geri Kaldı”, 6 Haziran 1964

Milliyet Gazetesi, “Sovyet Başbakanı Geldi”, 21 Aralık 1966

Milliyet Gazetesi, “Hükümet Savaş Yetkisi, Aldı Yunanistan’a Nota Verildi”, 18 Kasım 1967

Milliyet Gazetesi, “Kıbrıs’ta Geçici Türk Yönetimi Kuruldu”, 30 Aralık 1967

Milliyet Gazetesi, “İkili Anlaşma İmzalandı”, 4 Temmuz 1969

Milliyet Gazetesi, “Bakanlar Kurulu Sıkı Kontrol Tedbirleri Getirdi ve...”, 2 Temmuz 1974

Milliyet Gazetesi, “Yunan Subaylarının Yönetimindeki Ulusal Muhafız Gücü Beklenen Komployu Yaptı”, 16 Temmuz 1974

Milliyet Gazetesi, “Moskova: Yunan Subayları Kıbrıs’ı Boşaltmalıdır”, 18 Temmuz 1974

Milliyet Gazetesi, “NATO: Darbeci Subaylar Çıkmalı, Makarios, Devletin Başına Geçmeli”, 18 Temmuz 1974

Milliyet Gazetesi, “Ecevit; Artık Kimse Kıbrıs’ta Türk’ün Hakkına Dokunamaz”, 23 Temmuz 1974

Milliyet Gazetesi, “Lefkoşa Sarıldı, Magosa’ya varıldı”, 18 Ağustos 1974

Milliyet Gazetesi, “3 Gün Savaşı Başarıyla Bitti”, 17 Ağustos 1974

Milliyet Gazetesi, “Rumlar, Kıbrıs’taki ABD Elçisini Öldürdü”, 20 Ağustos 1974

Milliyet Gazetesi, “Katliam: Rumlar 57 Türk Köylüsünü Öldürdü”, 21 Ağustos 1974

Milliyet Gazetesi, “Dışişleri Bakanının Milliyet’e Demeci”, 4 Şubat 1975

Milliyet Gazetesi, “ABD Yardımı Kesiliyor”, 5 Şubat 1975

Milliyet Gazetesi, “Milli Güvenlik Toplantılarından Sonra Bir Bildiri yayınlandı”, 5 Şubat 1975

Milliyet Gazetesi, “Ecevit: Artık Amerika’ya Güvenemeyiz”, 9 Şubat 1975

Milliyet Gazetesi, “NATO Güney Avrupa Müttefik Kuvvetler Başkomutanı: Ambargo Türk Ordusu İçin Ciddi Sorunlar Yarattı”, 25 Eylül 1978

Milliyet Gazetesi, “Washington Çözüm Arıyor, Atina Şaşkın”, 17 Kasım 1983

Milliyet Gazetesi, “Ambargo İsteyenler Başarısız Kaldı”, 18 Kasım 1983

NADİ, Nadir, “Kararın Manası”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 19 Şubat 1952

NADİ, Nadir, “Bir Milletten Toprak İstemek”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 13 Temmuz 1945

SADAK, Necmettin, “Biz Pakt Delisi Değiliz Yalnız Şu Var Ki...”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 6 Nisan 1949

Son Telgraf Gazetesi, “C.H.P. Meclis Grubunda Ortaya Atılan Hakikatler”, 4 Şubat 1948

Son Telgraf Gazetesi, “Türkiye’ye Yapılacak Yeni Yardım”, 8 Şubat 1948

Son Telgraf Gazetesi, “Türkiye ve Yunanistan İçin Munzam Yardım”, 28 Şubat 1948

Son Telgraf Gazetesi, “Dünya Barışının Koruyucusu Olan Pakt”, 4 Nisan 1949

Son Telgraf Gazetesi, “Dünyayı İlgilendiren Mühim Siyasi Olay”, 4 Nisan 1949

Son Telgraf Gazetesi, “Vaşington’da Büyük Gün”, 5 Nisan 1949

Son Telgraf Gazetesi, “Dışişleri Bakanı Dün Strasburg’dan Döndü”, 13 Eylül 1949

Son Telgraf Gazetesi, “Balkanlarda Yeni Gelişmeler Var”, 3 Ekim 1949

Son Telgraf Gazetesi, “Doğu Almanya’da Nihayet Kızıl Bir Kukla Hükümet Kuruldu”, 8 Ekim 1949

Son Telgraf Gazetesi, “Rusya Yugoslavya’yı İşgale Hazırlanıyor”, 11 Ekim 1949

Son Telgraf Gazetesi, “Marshall Planı’ndan Memleketimize Yapılmakta Olan Yardımın Arttırılması İstenecek”, 2 Ağustos 1950

Son Telgraf Gazetesi, “Prof Fuat Başgil’in İddialarına Rağmen asker Sevki Kararı Anayasaya Aykırıdır”, 3 Ağustos 1950

Son Telgraf Gazetesi, “Atlantik Paktı’na Alınma Teklifimiz Reddedilmeyecek”, 4 Ağustos 1950

Son Telgraf Gazetesi, “Köprülü’nin Beyanatı”, 8 Ağustos 1950

Tanin Gazetesi, “Üçler Arasında İtilaf”, 16 Mayıs 1945

Tanin Gazetesi, “Başmuharririmiz Radyoda Konuştu”, 16 Mayıs 1945

Tanin Gazetesi, “Dedikodular ve Mürekkebi Kurumamış Notalar”, 27 Haziran 1945

Vatan Gazetesi, 6 Nisan 1946

YALÇIN, Hüseyin Cahit, “Üçüncü Dünya Harbi Tehlikesi Karşısında Türkiye”, **Tanin Gazetesi**, 27 Haziran 1945

D- ELEKTRONİK KAYNAKLAR

<http://www.un.org/en/aboutun/index.shtml>

http://en.wikipedia.org/wiki/United_Nations

<http://www.nato.int/cps/en/SID-F32FBE58-91509A73/natolive/structure.htm>

<http://www.nato.int/nato-welcome/#basic>

<http://www.cfr.org/nato/north-atlantic-treaty-organization-nato/p28287?cid=ppc-Google-grant-Backgrounder-NATO&gclid=CKizpabA8rYCFcpb3godB3cAsw#p1>

DİZİN

A

ABD.....	3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 18, 20, 24, 29, 30, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 72, 74, 75, 77, 79, 81, 86, 88, 89, 90, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 103, 105, 108, 109, 110, 111, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 124, 126, 127, 131, 132, 133, 134, 140, 142, 146, 147, 148, 149, 152, 159, 199, 201, 203, 204
ABD Kongresi	11, 99
ABD Senatosu	12, 16, 93
ABD Temsilciler Meclisi	12, 98
ABD Ulusal Güvenlik Konseyi	75
Abidin Daver	20, 58, 82, 83
Acheson	97
Adnan Menderes..	69, 77, 82, 83, 89, 106, 152
Adriyatik	31
Afganistan	41, 112, 115
Akdeniz...21, 40, 42, 43, 44, 58, 67, 69, 74, 86, 120, 122	
Ali Naci Karacan.....	72, 83, 84
Alman 2, 6, 42, 44, 45, 46, 47, 48, 55, 158, 201	
Almanya 2, 5, 7, 8, 9, 11, 27, 30, 31, 41, 42, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 93, 121, 146, 197	
Amerika ..3, 4, 7, 12, 16, 17, 24, 58, 63, 66, 67, 72, 79, 93, 131, 153, 158, 162, 168, 197	
Amerika Birleşik Devletleri	3, 12, 63, 66, 93, 158, 197
Amerikan 11, 14, 37, 38, 52, 56, 57, 59, 60, 61, 67, 93, 94, 95, 96, 98, 132, 141, 197, 200	
Ankara 1, 3, 5, 8, 11, 12, 15, 17, 25, 26, 31, 33, 35, 42, 45, 46, 47, 52, 59, 60, 62, 70, 77, 87, 92, 94, 95, 101, 102, 105, 107, 109, 110, 112, 117, 124, 125, 137, 152, 154, 156, 157, 158, 160, 161, 197	
Ankara Radyosu.....	137
Arap ..36, 64, 69, 105, 106, 107, 109, 111, 113, 115, 116, 117, 118	
Ardahan	29, 49, 51, 52, 53, 146
Arnavutluk	30, 31
Arnold Toynbee	18
Askeri Komite	26, 27
Asya	30, 31, 33, 34, 35, 36, 37
Atina	100, 102, 127, 129, 140

Atlantik ..	15, 17, 20, 21, 23, 26, 27, 28, 33, 65, 66, 75, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 105, 155, 157, 161, 162, 165, 168, 172, 197, 198
Atlantik Antlaşması Dernekleri	28
Atlantik Müttefik Komutanlığı	27
Avrupa .	1, 2, 3, 6, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 24, 25, 27, 28, 30, 31, 33, 36, 37, 40, 43, 49, 50, 61, 62, 64, 65, 66, 67, 68, 75, 77, 86, 94, 105, 109, 122, 147, 148, 154, 192
Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı	14, 61
Avrupa Grubu	28
Avrupa Müttefik Komutanlığı	27
Avusturya	2, 9

B

Bağdat Paketi 89, 103, 104, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 113, 114, 115, 116, 148, 159	
bağımsızlık	1, 2, 41
Bakanlar Kurulu	136, 137
Balkan Antantı	40, 41, 43, 45
Balkan İttifakı	100, 102, 103, 104, 148
Balkan Krizi	3
Balkanlar	40, 43, 45, 48, 100, 101
Baltık	31, 86
Basra Körfezi	30, 46, 108
Batı Almanya	32, 197
Batı Avrupa	13, 14, 15, 16, 50, 65
Batı Bloku	32
Belçika	15, 17, 27, 65, 66, 75, 76
Belgrad	43
Berlin	9, 64
Beserabya	43
Birinci Dünya Savaşı ...	1, 2, 3, 4, 5, 40, 93, 112, 121, 154
Birinci Kıbrıs Barış Harekâtı	136
Birleşmiş Milletler 9, 22, 23, 24, 35, 49, 69, 72, 103	
Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi	25
Birmanya	30
Bismarck	2
Bled	102
Bled Antlaşması	102
BM 8, 15, 16, 23, 24, 34, 35, 49, 51, 55, 60, 64, 70, 71, 95, 103, 104, 107, 108, 109, 113, 118, 119, 122, 123, 125, 126, 130, 134, 136, 137, 139, 143, 147, 164	
BM Barış Gücü	130

BM Güvenlik Konseyi..... 7, 24, 35, 55, 70, 130, 137, 139, 143
 Boğazlar..30, 40, 41, 42, 45, 49, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 58, 88, 89, 94, 146, 147, 203
 Bosna-Hersek Krizi.....3
 Brüksel..... 15, 27, 30, 65, 161
 Brüksel Antlaşması 15, 65
 Bulgaristan 5, 9, 30, 31, 43, 44, 48
 Burma.....98

C

Celal Bayar..... 15, 69, 77, 88, 100, 156, 197
 Cemal Gürsel90
 Cenevre38, 138
 Cenevre Antlaşması.....38
 CENTO 95, 104, 110, 111, 149, 159
 Central Treaty Organization95, 110
 Cevdet Sunay.....92
 Cezmi Türk.....80
 Churchill 6, 8, 9, 31, 44, 48
 Continental Daily Mail.....85
 cumhuriyet129
 Cumhuriyet.....8, 20, 22, 34, 53, 58, 60, 68, 69, 71, 77, 79, 80, 81, 82, 83, 86, 92, 93, 111, 112, 121, 122, 128, 151, 158, 159, 160, 163, 164, 165, 168, 174, 176
 Cumhuriyet Gazetesi 20, 22, 53, 58, 71, 79, 81, 82, 83, 163, 164, 165, 168, 176
 Cumhuriyet Halk Partisi..... 69, 80
 Cyrus Vance.....134

Ç

Çekoslovakya..... 15, 28, 30, 31, 64
 Çin 6, 10, 30, 35, 36, 109
 Çin Halk Cumhuriyeti.....30

D

Danimarka 17, 27, 65, 66, 68, 75, 76
 De Gasperi.....101
 Demokrat Parti 69, 83
 Dobruca43
 Doğu Akdeniz 30, 33, 40, 74, 101, 120, 133, 204
 Doğu Almanya 30, 31
 Doğu Anadolu..... 53, 86, 93
 Doğu Bloku 14

E

Ecevit 135, 136, 137, 138, 140, 175
 Ege Adaları 45
Eisenhower 36, 37, 74, 115, 201
Eisenhower Doktrini36, 115
 enosis 121, 122, 135

EOKA129, 130, 135, 139
 Ermeniler 93
 Erzurum 93
 Estiya Gazetesi 123
 Estonya 30
 eşitlik..... 1

F

Faik Ahmet Barutçu 80
 Fali Rıfık Atay 58, 84
 Fas.....3, 115, 118
 Fas Krizi 3
 Faşizm 5
 Fazıl Küçük 128, 134
 Feridun Cemal Erkin....15, 21, 35, 91, 132, 138
 Filipinler30, 36, 38
 Filistin.....44, 69, 113, 118, 119
 Filistin Kurtuluş Örgütü 119
 Finlandiya..... 30
 FKÖ 119
 Ford..... 99, 126
 Fransa 1, 2, 5, 11, 13, 14, 15, 17, 20, 24, 28, 36, 37, 41, 42, 43, 44, 61, 65, 66, 67, 77, 114, 115, 146
 Fransız.....1, 2, 3
 Fransız İhtilali1, 2
 Fuat Köprülü 70, 74, 80, 85, 101, 105, 121

G

Garanti Antlaşması 128, 129
 GATT 14
 Geçici Kıbrıs Türk Yönetimi 134
 Genelkurmay Başkanlığı 136
 General Ghizikis 135
 General Harbord 93
 George Kennan 57
 George McGhee..... 107
 Girne 137
 Glafkos Klerides 134, 138
 Grivas 129, 133
 Gromiko 132
 Güney Kore 34, 35
 Güney Vietnam 36, 38

H

Habeşistan 40
 Hamdullah Suphi Tanrıöver 58
 Harvard Üniversitesi 61
 Hasan Saka..... 8
 Hatay.....41, 112, 160
 Hatay Meclisi 41
 Henry Hopkins 122
 Hint Okyanusu 46

Hitler.....45, 135, 197
 Hollanda 15, 17, 65, 66
 Hürriyet Gazetesi. 81, 127, 128, 135, 137, 138,
 140, 169, 170
 Hüseyin Cahit Yalçın 8, 52, 84

I

II. Fas Krizi.....3
 II. Wilhelm3
 Irak ...37, 41, 45, 105, 106, 107, 108, 109, 110,
 111, 112, 113, 115, 116, 126, 148

i

İkinci Dünya Savaşı3, 4, 5, 6, 10, 11, 13, 17,
 18, 30, 32, 33, 39, 40, 41, 42, 46, 47, 48,
 50, 51, 57, 59, 61, 64, 65, 66, 81, 86, 88,
 94, 95, 100, 112, 113, 122, 146, 153, 154,
 156
 İngiliz8, 33, 40, 42, 44, 52, 59, 68, 89, 104,
 112, 120, 121, 155, 159
 İngiltere ..4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 15, 16, 17, 20, 27,
 29, 30, 32, 36, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 44,
 45, 46, 47, 48, 49, 54, 55, 61, 65, 66, 67,
 68, 69, 75, 76, 77, 94, 96, 100, 105, 108,
 110, 111, 112, 114, 115, 116, 118, 120,
 121, 122, 123, 125, 126, 128, 129, 130,
 131, 136, 138, 139, 146, 147, 148, 159, 201
 İngiltere Parlamentosu.....122
 İnönü 48, 57, 66, 91, 96, 97, 131
 İran10, 29, 30, 33, 41, 44, 57, 94, 108, 110,
 111, 112, 148, 159
 İslam 107, 118, 119
 İslam Konferansı 118, 119
 İslam Konferansı Örgütü.....119
 İspanya 9, 24, 39
 İsrail....36, 64, 69, 95, 105, 106, 107, 109, 112,
 113, 114, 115, 117, 118, 135, 149, 150,
 158, 159
 İsveç.....66
 İşçi Konfederasyonui123
 İtalya.....2, 5, 11, 13, 14, 17, 20, 21, 27, 40, 41,
 44, 61, 65, 66, 68, 75, 96, 101, 102, 158
 İtalyan.....2, 101
 İtilaf Devletleri.....3
 İzlanda 17, 28, 65, 67

J

Japonya 8, 33, 34, 49
 Johnson 90, 96, 97, 117, 131, 132, 134
 Johnson Mektubu..... 90, 97, 117

K

Kahire 47, 48, 118, 204

Kahire Konferansı..... 47
 Kamboçya 36, 38
 Kanada17, 24, 27, 65, 68
 Kars29, 49, 51, 52, 53, 146
 kendi kaderini tayin etme 1, 122
 Kıbrıs 61, 90, 91, 92, 96, 98, 101, 103, 104,
 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124,
 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132,
 133, 134, 135, 136, 137, 138, 140, 141,
 143, 148, 149, 154, 155, 157, 159, 160,
 161, 169, 170, 174, 175, 196, 204
 Kominform.....31, 64, 100
 Komintern 64, 89
 Komünist Parti 88
 Kore ... 34, 35, 36, 70, 71, 72, 83, 95, 105, 147,
 153, 164, 171
Kore Savaşı 34, 35, 36, 70, 72, 95, 105, 147
 Kosigin 92
 Köprülü70, 75, 79
 Kremlin 14
 Kruşçev90, 91, 95
 Kudret Gazetesi 21, 162
 Kudüs 118
 Kurtuluş Savaşı..... 93
 Kuzey Atlantik Antlaşması ...17, 23, 26, 33, 65,
 157, 161
Kuzey Atlantik Asamblesi 27
 Kuzey Atlantik İttifakı..... 197
 Kuzey Kore30, 34, 35, 70, 195
 Kuzey Vietnam 38
 Küba.....95, 97, 117, 149
 Küba Füze Krizi.....95, 117, 149
 Küba Krizi 96

L

laiklik..... 1
 Laos.....36, 38, 98
 Latin 120
 Letonya 30
 Liberalizm 1
 Litvanya..... 30
 Lizbon.....79, 80, 165
 Lizbon Konferansı..... 79
 Londra..... 7, 77, 104, 120, 123, 124, 128, 129,
 130, 136, 159
 Londra Antlaşması 128
 Londra Konferansı..... 130
 Lozan.....39, 93, 121
 Lozan Antlaşması39, 93, 121
 Lübnan .. 37, 106, 107, 109, 110, 115, 116, 126
 Lüksemburg15, 17, 65, 66
 Lütfi Kırdar 90

M

Macaristan	5, 9, 30
Macmillan Planı	126
Makarios 91, 99, 126, 128, 130, 133, 134, 135, 136, 140, 170, 175	
Malezya	30
Mançurya	30
Manş	27
Manş Müttefik Komutanlığı	27
Mao	30
Marshall .13, 14, 15, 56, 61, 62, 63, 64, 87, 95, 147, 168, 193, 194	
Marshall Planı	14, 15, 61, 62
Mc. Murray	46
Menemenciğlu	48
Mescid-i Aksa'yı	118
Mısır ...37, 44, 68, 95, 105, 106, 107, 108, 111, 114, 115, 116, 118, 120	
Mihver Devletler	41
Milletler Cemiyeti	3, 5, 39, 40, 41
milli egemenlik	1
Milli Güvenlik Kurulu	136
Milli Mücadele	41, 86
Milliyet Gazetesi.70, 71, 72, 79, 81, 82, 83, 84, 85, 128, 135, 136, 138, 140, 169, 171, 172, 174, 175	
Milliyetçilik	1, 2
Missouri	57, 58, 162
Molotov	15, 33, 49, 63, 88
Molotov Planı	63
Montrö Boğazlar Sözleşmesi 40, 42, 49, 54, 89	
Montrö Sözleşmesi	7, 55, 56
Moskova	13, 31, 45, 52, 89, 90, 91, 92, 97, 132, 140, 175
MSP	98
Mustafa Kemal Atatürk	39
Musul Sorunu	39
Mümtaz Faik Fenik	72, 82
Münir Ertegün	57
Müslüman	107, 118, 149
Müttefikler	48, 146

N

Nadir Nadi	53, 83
Napolyon	1
Napolyon Savaşları	1
Nasyonalizm	1
NATO ..4, 10, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 33, 34, 39, 51, 56, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 90, 91, 95, 96, 97, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 109, 110, 112, 113,	

121, 123, 124, 125, 126, 130, 131, 132, 133, 136, 139, 140, 147, 148, 149, 150, 153, 154, 155, 156, 157, 159, 161, 175, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 197	
--	--

NATO Genel Sekreteri	27, 125
NATO Genel Sekreterliği Enformasyon Dairesi	28
NATO Konseyi	26, 80
NATO Parlamenterleri Konferansları	27
Necmettin Sadak	67, 121
Nihat Erim	63, 71, 84, 98
Nikita Kruşçev	88
Nikos Samson	99
Nixon	98
North Atlantic Treaty Organization	65
Norveç	17, 65, 66, 68, 75, 76, 126
Nükleer Planlama Grubu	27
Nükleer Savunma Sorunları Komitesi	27

O

OEEC	14, 61
On İki Ada	48
Orta Doğu 30, 33, 36, 37, 40, 58, 59, 68, 69, 76, 77, 78, 86, 87, 89, 91, 100, 101, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 111, 112, 113, 114, 115, 117, 118, 119, 120, 122, 126, 132, 149, 150, 158, 160, 168, 199, 204	
Ortak Savunma Programı	63
Osman Mentешеoğlu	21
Osmanlı Devleti	93, 120, 121
Osmanlı İmparatorluğu	2, 120

P

Pakistan	36, 37, 108, 110, 111, 115, 148
Paris	14, 33, 38, 61, 62, 101, 125, 161
Peterson	8
Peyami Safa	20
Polonya	5, 9, 30, 31, 42, 45
Portekiz	17, 65
Postdam Konferansı ... 9, 30, 34, 49, 54, 57, 94	
Pravda	87, 133
Prof. Dr. Yusuf Hikmet Bayur	21

R

Rabat	118
Rauf Denktaş	130, 133, 134, 135
Recep Peker	60
Resmi Gazete	80, 151
Roma	101
Romanya	9, 30, 31, 40, 43, 44
Roosevelt	6, 7, 9, 48
Rum.. 91, 96, 99, 120, 121, 126, 128, 129, 133, 134, 136, 137, 139, 143	

Rumlar 120, 124, 133, 137, 143
Rus..... 11, 32, 33, 44, 46, 83, 89, 120
 Rusya2, 3, 29, 30, 31, 52, 57, 89, 92, 120

S

Sadabad Paktı.....41, 112
 Sadi Irmak.....21
Sampson 135, 138
 San Fransisco 8, 49
 San Fransisco Konferansı.....49
 Saraçoğlu43
 Savunma Planlama Komitesi 26, 27
 SEATO 36, 38, 109, 110, 149
 Selanik 100, 124
 self-determination 122, 126
 Selim Sarper52
 Sicilya.....120
 Silezya.....31
 Sir Garnet Wolseley.....120
 Sivas Kongresi.....93
 Soğuk Savaş ..3, 4, 7, 10, 12, 14, 31, 32, 33, 34, 37, 94, 95, 152, 192, 199
 Son Telgraf Gazetesi 19, 20, 176
 Sosyalizm..... 1, 2
 Sovyetler Birliği ..4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 21, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 68, 74, 75, 81, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 94, 95, 96, 97, 100, 103, 105, 108, 109, 110, 111, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 131, 132, 133, 140, 142, 146, 147, 148, 149, 191, 197, 198, 204
 Stalin..... 7, 9, 32, 33, 48, 49, 88, 103
 Stettin.....31
 Suriye37, 41, 90, 106, 107, 108, 111, 112, 115, 116, 118, 120
 Suudi Arabistan 37, 106, 108, 115, 116
 Süleyman Demirel92
 Süveyş Kanalı 68, 114, 115, 204

T

Tahran48
 Tanin Gazetesi 8, 52, 177, 178
 Taylan98
 TBMM...35, 58, 61, 66, 67, 69, 79, 80, 81, 105, 151
 Tekin Erer 22, 23
 Ticaret ve Gümrük Hadleri Genel Antlaşması 14
 Trieste 31
 Tripoli119
 Triyeste.....101

Truman 9, 10, 11, 12, 13, 14, 34, 59, 60, 64, 66, 81, 87, 95, 147, 199

Truman Doktrini 10, 12, 13, 14, 59, 60, 64, 81, 87, 147

Türk.. 1, 5, 8, 11, 14, 15, 17, 18, 21, 25, 40, 41, 42, 45, 46, 51, 52, 58, 59, 63, 64, 66, 71, 72, 77, 79, 80, 81, 83, 85, 86, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 101, 102, 104, 107, 111, 112, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 124, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 138, 139, 140, 143, 149, 154, 155, 157, 158, 159, 160, 161, 171, 175, 197, 201, 202

Türkiye . 1, 3, 4, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 17, 18, 20, 21, 24, 25, 27, 30, 31, 33, 35, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 109, 110, 111, 112, 113, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 140, 141, 143, 146, 147, 148, 149, 150, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 178, 197, 198, 199, 200, 201, 203, 204, 205

Türkiye Cumhuriyeti 197

Türkler ... 1, 40, 41, 42, 48, 49, 50, 93, 96, 107, 110, 117, 118, 120, 124, 131, 135, 157, 158, 159, 160, 201

Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması..... 51, 86

U

Ulus Gazetesi 20, 21, 58, 63, 84, 162, 168, 171
 Uzak Doğu 105
 Uzakdoğu 7

Ü

Üçlü İtilaf..... 3
 Ürdün..... 37, 107, 109, 110, 115, 116, 126

V

Vandenberg 16, 65
 Varşova8, 29, 31, 33, 190
Varşova Paktı29, 31, 33
 Vietnam 37, 98
 Vietnam Savaşı..... 37, 98
 Viyana Kongresi 1
 von Papen42, 45, 47

Vradini Gazetesi122

W

Washington 16, 17, 20, 35, 52, 57, 94, 97, 111, 152

Y

Yalta Konferansı..... 7, 8, 49

Yugoslavya 30, 40, 74, 100, 101, 102, 103, 104, 148

Yunan 39, 77, 102, 117, 121, 123, 124, 125, 129, 133, 134, 135, 136, 140, 141, 149, 170, 175, 204

Yunan Talebe Federasyonu123

Yunanistan ... 10, 11, 12, 13, 21, 24, 30, 33, 37, 39, 40, 43, 44, 48, 59, 60, 61, 64, 67, 74, 75, 76, 77, 86, 100, 101, 102, 103, 104, 115, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 148, 149, 170, 199, 200, 204

Z

Zafer Gazetesi72, 82, 169

Zürih.....104, 120, 127, 129, 159, 170

Zürih ve Londra Antlaşmaları..... 129

EKLER

EK 1: NATO Bayrağı

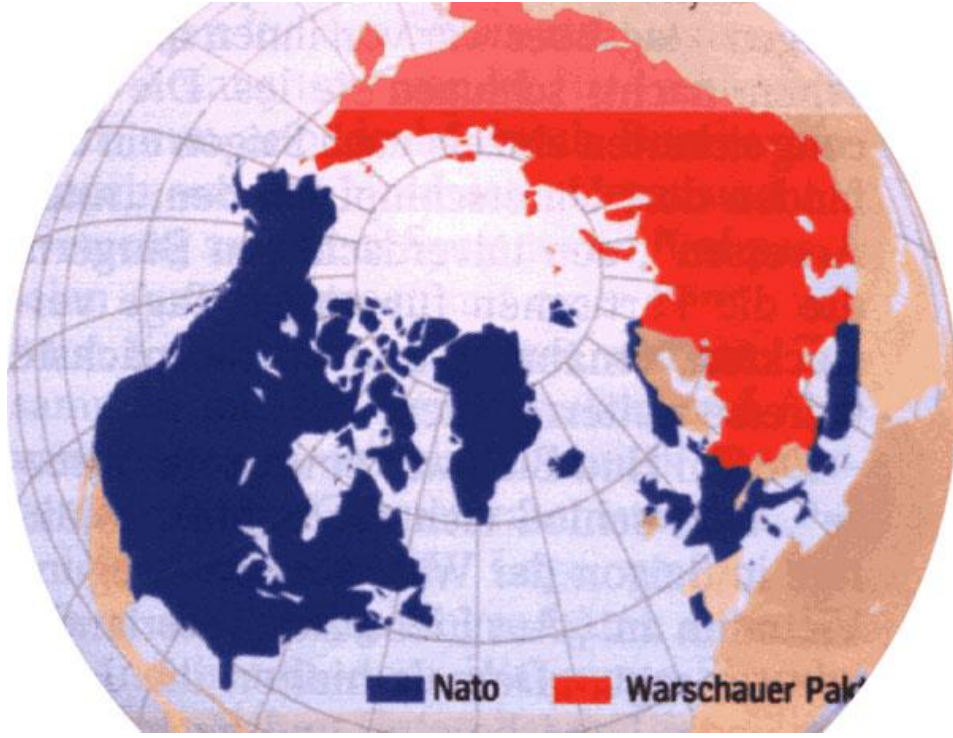
EK 2: NATO Amblemi ve NATO Üyeleri

EK 3: NATO Üyesi Ülkelerin Bayrakları

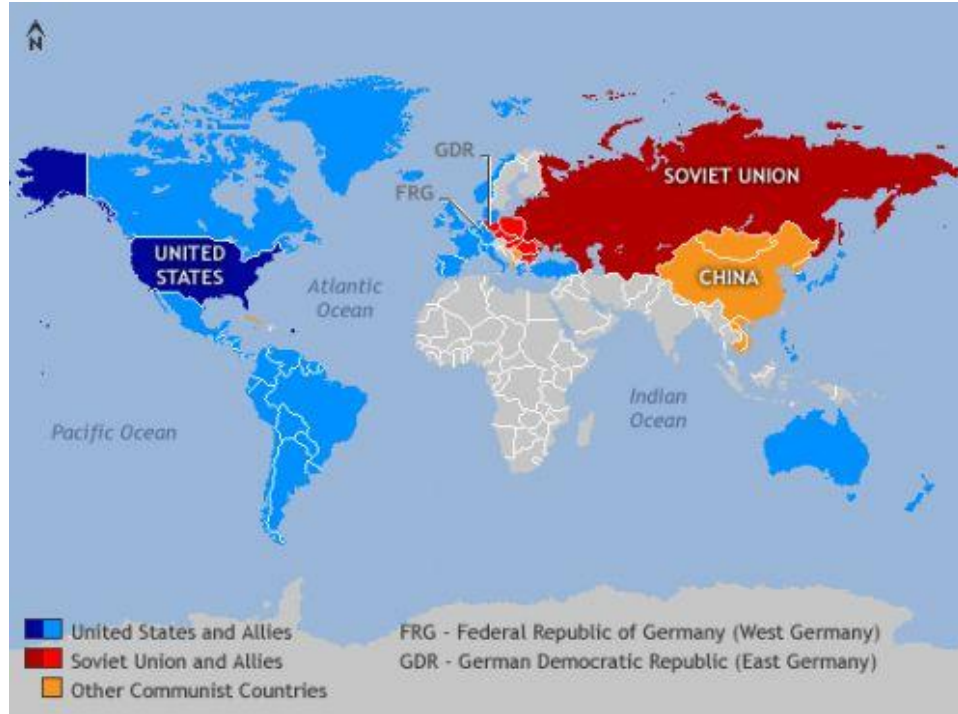

EK 4: NATO Zirvesi

EK 5: NATO Haritası

EK 6: NATO ve Varşova Paktı

EK 7: NATO ve Sovyetler Birliği

EK 8: Soğuk Savaş'ta Avrupa

EK 9: Marshall Plan

EK 11: Kıbrıs

EK 12: Türkiye'nin NATO'ya Girişine Sovyetler Birliği'nin Tepkisi; 3 Kasım 1951 Sovyet Notası (Mehmet Saray, Sovyet Tehdidi Karşısında Türkiye'nin NATO'ya Girişi III. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Hatıraları ve Belgeler, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2000, s. 229-230)

Sovyetler Birliği'nin Ankara Büyükelçisi Lavrişçev 3 Kasım günü Başbakan Yardımcılığı ve Dışişleri Bakanı Vekili görevini muvakkaten yürüten Ahmet Ağaoğlu ile görüşmüş ve Sovyet Hükümeti adına şu notayı vermiştir:

“Basında bildirildiğine göre Kuzey Atlantik İttifakı Konseyi yaptığı son toplantıda Türkiye'yi bu ittifaka davet etmek kararı almıştır. Türk hükümetinin bu teklifi kabul edeceğini düşünen Sovyet hükümeti, Türkiye Cumhuriyeti hükümetine şu hususları hatırlatmak lüzumunu hissetmektedir. Sovyet hükümetinin elinde bulunan resmi belgelere göre, Kuzey Atlantik İttifakı üyelerinin bu ittifakı sivil savunma maksadıyla kurmadıklarını doğrulamaktadır. İttifak üyelerinin iddiasına göre bu paktın kimseye saldırmak istemediği açıklanmaktadır. Fakat gerçek bunun tam tersi olup, ittifakın mütecaviz maksatlar için kurulduğu ve bundan dolayı barışı bozacağı ve uluslararası güvenliğe hizmet etmeyeceği bildirilmektedir.

Atlantik İttifakı'nın kurulduğu günden beri cereyan eden olaylar, ittifak üyelerinin müşterek ordu kurma çabaları, Batı Almanya'yı yeniden silahlandırma ve Hitler generallerinin önderliğinde oluşturulan Batı Almanya ordusu, silahlanmanın hızlandırılarak arttırılması, diğer NATO ülkelerinde kurulan Amerikan üslerinin genişletilmesi ve alınan çeşitli askeri tedbirler Atlantik İttifakı'na mensup devletlerin Amerika Birleşik Devletleri önderliğinde emperyalist ve mütecaviz bir politika takip edeceklerini göstermektedir.

Elimizde bulunan belgelere ve diğer bilgilere göre Türk topraklarında Amerikan kumandanların ve uzmanların yardımıyla çeşitli yerlerde hava ve deniz üsleri kurulmaktadır. Bu hava üslerinin önemli bir kısmı Sovyetler Birliği sınırlarına yakın yerlerde kurulmaktadır. Çok açık bir şekilde belli olmaktadır ki Atlantik İttifakı'na davet edilen Türkiye'nin Atlantik ile hiçbir alakası olmadığı halde, topraklarının

emperyalist devletler tarafından Sovyetler Birliği'ne karşı tecavüz maksadıyla kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Sovyet hükümeti, Türkiye hükümetinden yukarıda belirttiğimiz hususlar hakkında bir açıklama yapmasını beklemektedir. Çünkü Sovyetler Birliği, komşusu olan Türkiye'de bu tip gelişmelere duyarsız kalamaz. Türkiye hükümetinin üzerine düşen sorumluluğu yerine getireceği ve Atlantik İttifakı'nın Türkiye Toprakları üzerinden Sovyetler Birliği'ne karşı kurulan askeri üsler vasıtasıyla düşmanca bir tavır içine girmeyeceğini umuyoruz. Türk hükümetine bu konuyu acilen yeniden düşünüp dikkate almasını Sovyet hükümeti olarak zaruri gördüğümüzü belirtmek isteriz."

EK 13: ABD Başkanı Truman'ın 12 Mart 1947 Tarihli Kongre Konuşmasında Türkiye (Cüneyt Akalın, **Soğuk Savaş ABD ve Türkiye 1**, Kaynak Yayınları, İstanbul 2003, s. 321-323)

“...Bugün içinde bulunduğumuz durumun bir yönünü size aktarmak istiyorum. Bu nokta Yunanistan e Türkiye’yi ilgilendirmektedir.

Yunanistan zengin bir ülke değildir.

...Eğer Yunanistan'ın kendi başına ayakta kalan ve kendine saygı duyan bir demokrasi kurması isteniyorsa, bu ülkeye yardım edilmelidir. Bu yardım ABD sağlamalıdır.

...Yunanistan'ın komşusu olan Türkiye'ye de dikkatimizi çevirmemiz gerekmektedir. Dünyanın özgürlük sever ülkeleri için bağımsız ve ekonomik olarak sağlam bir devlet olarak Türkiye'nin geleceği de Yunanistan'ın geleceğinden daha az önemli değildir. Bugün Türkiye'nin içinde bulunduğu durum, Yunanistan'ın durumunda epeyce farklıdır. Yunanistan'ı perişan eden felaketleri Türkiye yaşamamıştır. Ayrıca savaş sırasında ABD ve Büyük Britanya, Türkiye'ye maddi yardımda bulunmuşlardır. Yine de Türkiye'ye destek vermemiz gerekmektedir.

Savaştan bu yana, Türkiye ulusal bütünlüğünü korumak amacıyla gerekli modernizasyonu sağlamak için Büyük Britanya ve ABD'den ek mali yardım talep etmiştir. Bu ulusal bütünlük Orta Doğu'da düzeni korumak için elzemdir.

Büyük Britanya hükümeti, kendi maddi sıkıntıları nedeniyle Türkiye'ye artık mali, ekonomik yardımda bulunamayacağını bize bildirdi.

Türkiye'ye ihtiyaç duyduğu yardım sağlanacaksa bunu Yunanistan örneğinde olduğu gibi ABD sağlamalıdır. Bu yardımı yapabilecek tek ülke biziz.

...Derhal ve kararlılıkla harekete geçmeliyiz. Bu nedenle Kongre'den, Yunanistan ve Türkiye için 30 Haziran 1948'de sona erecek dönemde geçerli olacak 400 milyon dolar tutarında bir yardım için bana yetki vermesini istiyorum.

Bu fonlara ek olarak, Kongre'den, Amerikan sivil ve askeri personelinin, Yunanistan'a ve Türkiye'ye yollanmasına izin verilmesini istiyorum.

...Totaliter rejimlerin tohumları sefalet ve yoksulluk tarafından sulanır. Bu rejimler yoksulluğun ve nifakın lanetli toprağında yayılır ve büyürler. Doruğa halkların daha iyi yaşam umutları tükenince çıkarlar.

Bu umudu canlı tutmalıyız. Dünyanın özgür halkları, özgürlüklerini korumada bizden destek bekliyor. Eğer önderliğimiz duraksama gösterirse, dünya barışını tehlikeye atmış oluruz ve kuşkusuz ulusumuzun esenliğini tehlikeye sokarız. Olayların gidişatı üzerimize büyük sorumluluklar yüklemiştir. Kongre'nin bu sorumlulukların bilinci içinde hareket edeceğinden eminim."

EK 14: ABD Genelkurmay Başkanı Eisenhower’ın Türkiye Raporu (Cüneyt Akalın, **aynı eser**, s. 327-328)

ABD’ye Göre Türkiye’nin Savaş Sonrası Askeri Gücü

Orgeneral Eisenhower’ın raporu 1947 yılı itibariyle Türkiye’nin askeri gücünü şöyle tespit etmiştir:

“Türk Silahlı Kuvvetleri 41 kara tümeninden, 7 üs komutanlığından, faal 300 uçaktan oluşan bir hava gücünden, küçük bir deniz gücünden ve silahaltındaki 600 000 kişiden oluşmaktadır.”

Rapor, Türkiye’ye yardım konusunda şunları öngörmüştür:

“En büyük vurgu Kara Kuvvetleri’ne ve hava saldırılarına karşı savunmanın güçlendirilmesine yapılmalıdır.

Organizasyon ve donanım Türk topraklarında etkili savunma hareketine göre tespit edilmelidir. Donanım genel olarak Türkler tarafından kullanılabilir ve mümkün olduğu ölçüde Türkiye’de imal edilebilir olmalıdır.

Türklerin elindeki mevcut silah donanımının yüzde 80’i Alman dizaynıdır. Bu açıdan Türklerin kendi silah programına büyük önem verilmelidir.

Ekonomik yardım askeri yardıma entegre edilmelidir. Bunun nedeni yalnızca Türkleri kendi donanımlarını sağlamaya muktedir kılmak değil, aynı zamanda seçilmiş iletişim ve lojistik kolaylıklarını ülkede geliştirmelerine yardımcı olmaktır...

Türklerin örneğin uçaklar gibi kimi önemli donanım ve bakım öğelerinde kendi kendine yeterliğe ulaşmadan önce bir süreye ihtiyaç duydukları görülüyor. Bu açığı kapatmanın tek pratik çözümü olarak ABD ve İngiltere görülüyor. Türkiye’nin ve

*Türk halkının günümüzdeki siyasal ve psikolojik kararlılığının sürmesi önemlidir.
Tüm bu etkenler iç içe geçmiştir ve birbirinden ayrı düşünülemez.”*

EK 15: CIA'nın Türkiye Hakkında Ulusal Haber Alma Raporu (Cüneyt Akalın, **aynı eser**, s. 329-330)

CIA'nın Şubat 1951'de yayınlanan raporu ABD'nin o yıllarda Türkiye'ye bakışını ortaya koymuştur:

“Türkiye, Sovyet yayılmacılığına direnmede kararlıdır. Türkiye, Batı'ya sıkı sıkıya bağlıdır çünkü bu bağlanma, onun Sovyet baskılarına etkili direnmesinin tek yoludur.

Türkiye, Bulgar güçlerince bir istilayı Boğazlar önünde durdurabilecek güçtedir. Bir Sovyet saldırısında Türkiye organize direnişini büyük olasılıkla iki üç ay sürdürebilir ve Batı'nın fiili desteği ile ülkenin güneyini elinde tutabilir.

Türkiye'nin her koşulda kendine yönelik bir saldırıya direneceğini düşünüyoruz.

Genel bir savaş durumunda Türkiye, bir saldırıya uğramazsa, başta büyük olasılıkla savaşa taraf olmama statüsünü koruyacak, fakat Batı'nın zaferini kolaylaştırmak için elinden geleni yapacaktır.”

Rapor, Türkiye'nin güçlü yönlerini, ulusal birliğinin olması, ordusunun savaş etkinliğini koruması ve ordunun modernleşmesi halinde savaş etkinliğinin büyük ölçüde arttırabileceği olarak tespit etmiştir.

Raporda, Türkiye'nin zayıf yönleri ise, ekonomisinin gelişmemiş olması ve coğrafi açıdan saldırıya açık olması olarak belirlenmiştir.

EK 16: ABD Genelkurmay Başkanı Oramiral Leahy'nin Doannma Bakanı James Forrestal'a Türkiye İle İlgili Notu (Cüneyt Akalın, aynı eser, s. 331-332)

“Genelkurmay o kanıdadır ki, SSCB yayılmacı politikalarını sürdürdüğü sürece, Doğu Akdeniz'in ve Orta Doğu'nun güvenliği, ABD'nin gelecekteki güvenliği açısından kritik önem taşımaktadır.

Yunanistan ve Türkiye bu bölgede Sovyet yayılmacılığının önünde duruyorlar, bu nedenle bu iki ülkenin birinin SSCB'nin denetimi altına girmemesi ulusal çıkarlarımız açısından çok önemlidir.

Her iki ülkede Sovyetler Birliği'nin Doğu Akdeniz ve Orta Doğu'daki iletişim yollarını denetim altında tutacak olan Girit, Rodos ve Kıbrıs gibi adalara düzenleyeceği operasyonları engelleyebilecek potansiyel üslere sahiptir. Türkiye stratejik açıdan Yunanistan'dan daha önemlidir, çünkü ek olarak Sovyetler Birliği'nden Kahire-Süveyş Kanalı bölgesine ve Orta Doğu'daki petrol alanlarına uzanan belli başlı hava, kara ve denizyollarına egemendir.

Yunanistan'ın mevcut ekonomik ve siyasal durumu istikrarsızdır. Yunanistan, ABD'den gelen muazzam askeri ve ekonomik yardıma rağmen, Sovyetler Birliği'nin ve uydularının, kuzey sınırı boyunca kendisine karşı başlatabileceği saldırılara direnebilecek bir kapasiteye hiçbir zaman ulaşamayacaktır. Yunan askeri ruh hali günümüzde üzücü derecede yetersizdir. Buna karşılık Türkiye'nin askeri potansiyeli, üst düzeydeki ulusal ruh hali ve coğrafi konumu, bu ülkenin Sovyet saldırılarına karşı direnebilmesini mümkün kılmaktadır. O kadar ki, bu direniş dikkate değer biçimde vakit kazandırabilir ve ABD yardımının da sürmesi ile işgale karşı güçlü bir direniş yaratabilir.”

Bu notta ayrıca Türkiye ve Yunanistan için iki yapılanma öngörülmüştür:

“Yunanistan: Komünistlerin Yunanistan'a egemen olmalarına engel olacak güçte, iç güvenliği sağlamaya muktedir bir askeri yapılanma.

Türkiye: Sovyet baskısına Türkiye'nin sürekli direnişini sağlamaya yönelik olarak, yeterli büyüklükte ve etkinlikte bir askeri yapılanma."